

หวยใต้ดินในสังคมไทย

Underground Lottery in Thai Society

ดวงกมล ดีพันธุ์

Duangkamon Deephan

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillments of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Human and Social Development**

Prince of Songkla University

2557

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ หวยใต้คืนในสังคมไทย
ผู้เขียน นางสาวดวงกมล ดีพันธุ์
สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
(ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกื้อถาวา บุญปรากฏ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสัจการ)

.....กรรมการ
(ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรพล ศรีชนะ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้เป็นผลมาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และขอขอบคุณผู้ที่มีส่วน
เกี่ยวข้องทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

ลงชื่อ

.....

(ดร.อุทิศ สังขรัตน์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....

(นางสาวดวงกมล ดีพันธุ์)

นักศึกษา

(4)

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นางสาวดวงกมล ดีพันธุ์)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	หอยไต้ดินในสังคมไทย
ผู้เขียน	ดวงกมล ดีพันธุ์
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2556

บทคัดย่อ

งานศึกษา เรื่อง “หอยไต้ดินในสังคมไทย” ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อ

1. ศึกษาปฏิบัติการวาทกรรมที่รัฐชาตินำมาใช้ในการสถาปนาวาทกรรมการเล่นหอยในสังคมไทย
2. ศึกษารูปแบบและวิธีการที่หอยไต้ดินโต้ตอบ/ปฏิเสธสภาพความจริงของการเป็นการพนันเถื่อน ผิดกฎหมายและศีลธรรมค้ำสอนของสังคมไทย
3. ศึกษาพื้นที่และการดำรงอยู่ของหอยไต้ดินในสังคมไทย ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยวิเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหอยไต้ดินและใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหอยไต้ดิน จำนวน 22 คน นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา พบว่า จากปฏิบัติการทางวาทกรรมพบว่า การเล่นหอยไต้ดินถูกทำให้เป็น “วัตถุ” มีการกำหนดนิยามความหมายที่หลากหลายทำให้เกิดชุดวาทกรรมคู่ตรงข้ามขึ้นมา 2 ชุด ประกอบด้วย “วาทกรรมหอยรัฐบาล” หรือชุดความรู้/ความจริงในการเล่นหอยรัฐบาลในฐานะการพนันที่ได้รับการยอมรับในสังคมไทย ผ่านการนิยามความหมายหอยรัฐบาลในฐานะของการเป็น การพนันถูกกฎหมาย การเป็นเครื่องมือช่วยชาติแก้ปัญหาเศรษฐกิจ การเป็นความหวัง/โอกาสในการ เลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจ การเป็นเครื่องมือสร้างเครือข่ายทางสังคม และการเป็นแหล่งเงินทุนเพื่อ สนับสนุนกิจการสาธารณกุศลของชาติ นิยามความหมายเหล่านี้ส่งผลให้หอยรัฐบาลประสบความสำเร็จ ในการตรึงตนเองไว้กับความหมายของการเป็นการพนันที่ผู้คนในสังคมไทยให้การยอมรับในฐานะ วาทกรรมหลักของชาติ และวาทกรรมชุดที่สอง คือ “วาทกรรมหอยไต้ดิน” หรือชุดความรู้/ความจริง ของการเล่นหอยที่เป็นการพนันผิดกฎหมายไม่ได้รับการรับรองโดยรัฐชาติ นิยามความหมายด้านลบของหอยไต้ดินที่ถูกยึดเหนี่ยวไว้ได้แก่ การกำหนดความหมายผ่านบริบทเศรษฐกิจในฐานะ การเป็นการพนันที่แย่งชิงส่วนแบ่งเงินรายได้รัฐ บริบทสังคมในฐานะการเป็นการพนันที่มอมเมา ผู้คนก่อให้เกิดปัญหาสังคม และบริบทการเมืองในฐานะการพนันผิดกฎหมาย ส่งผลให้หอยไต้ดิน ถูกผลักไสสู่การเป็นชายขอบไว้ที่ทางแห่งการดำรงอยู่และการยอมรับจากผู้คนในสังคมไทย ส่วนรูปแบบและวิธีการที่หอยไต้ดินโต้ตอบ/ปฏิเสธสภาพความจริงของการเป็นการพนันผิดกฎหมาย และผิดศีลธรรมค้ำสอนของสังคมไทยพบว่า ภายใต้อำนาจบริบทการเมืองหอยไต้ดินเคลื่อนเปลี่ยนตัวตน

จากภาพความจริงด้านลบสู่อัตลักษณ์ใหม่โดยการเปลี่ยนรูปแบบ/วิธีการเล่นและชื่อเรียก เพื่อสกัดภาพของการเป็นการละเล่นเสี่ยงทายตัวอักษรที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม อีกทั้งภายใต้บริบทเศรษฐกิจและสังคมห่วยไต่ดินพลิกนัยยะความหมายตนเองให้สอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปสู่นิยามความหมายของการเป็นความหวัง โอกาสการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจ การเป็นการละเล่นบันเทิง เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจจากภาวะความกดดันทางเศรษฐกิจและสังคม และเป็นเครื่องมือสร้างเครือข่ายทางสังคม ประการสุดท้ายพื้นที่การดำรงอยู่ของห่วยไต่ดินจึงมิใช่พื้นที่สว่างที่ถูกกฎหมายตามวาทกรรมหลักของรัฐ ขณะเดียวกันก็มีได้เป็นพื้นที่ที่มีคนไม่สามารถมองเห็นและเข้าถึงได้ แต่พื้นที่ห่วยไต่ดินเป็นพื้นที่สลัวซึ่งคนไทยทุกระดับชั้นในสังคมสามารถสัมผัสได้

Thesis Title	The Underground Lottery in Thai Society
Author	Duangkamol Deephan
Major Program	Human and Social Development
Academic Year	2013

Abstract

The objectives of the study on “The Underground Lottery in Thai Society” were 1) to investigate the discursive practices used by the nation state in establishing the discourse of playing the lottery in Thai society; 2) to explore the style and method the underground lottery responds/refuses the truth of the lottery as being illegal and immoral in Thai society; and 3) to investigate the space and existence of the underground lottery in Thai society. This qualitative research analyzed documents related to the underground lottery and interviewed 22 informants who were related to the underground lottery, and the results of the study were presented through descriptive analysis.

The results of the study revealed that under the discursive practices, playing the underground lottery had been made into an “object”. Diversified definitions of the underground lottery caused two sets of binary opposition. The first set is the “government lottery discourse” or knowledge series/a truth of playing the government lottery as gambling that is accepted by Thai society through definitions of the government lottery as legal gambling, a tool that helps the country solve economic problems, a hope/an opportunity for people to economically move upwards, a tool that builds social networks, and a capital source that promotes the country’s charity activities. These definitions result in success for the government lottery to attach itself to the definitions of being gambling that is accepted by Thai society as a national dominant discourse. The second set is the “underground lottery” or knowledge series/a truth of playing lottery is illegal gambling that is not approved by the nation state. The definitions with negative meanings given to the underground lottery are designated through the economic context as gambling that takes away part of the state revenues. In the social context, it is gambling that leads people astray and causes social problems. In the political context, it is illegal gambling. These definitions push the underground lottery to being marginal with no place for existence, and no

place for acceptance by people in Thai society. Regarding the styles and methods that the underground lottery responds/refuses a truth of being illegal gambling and immoral teaching for Thai society, the underground lottery does it by changing itself from being a negative image of truth to a new identity under the Thai political context by changing the styles and methods of playing, and the name. Under the economic and social contexts, it changes itself by altering its own meanings to be in accordance with people's taste and beliefs to the definitions of being a hope for people to economically move upwards, and of being an amusement and entertainment for relaxing from stress caused by economic and social pressures. It is also a tool to build social networks. Finally, the existence space of the underground lottery is, therefore, not only a space with light that is correct according to the dominant discourse of the state while it is not a space that is too dark to see and inaccessible but it is a dim space that can be touched by Thais of all levels in society.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีและปราศจากอุปสรรคหรือปัญหาใดๆ เนื่องจากได้รับคำแนะนำจาก ดร.อุทิศ สังขรัตน์ ผู้ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก อีกทั้งยังมีผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสามท่าน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เก็ดดา บุญปราการ และ รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ ที่ได้แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์นี้

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการทำให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้สำเร็จด้วยดี คือ แรงบันดาลใจที่สำคัญจากบิดา มารดา พี่สาวทั้งสอง และครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและคอยเตือนใจในยามที่ถ้อย ทำให้ข้าพเจ้าสามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ประการมาได้

สุดท้ายคงไม่มีคำใดจะแทนความรู้สึกของข้าพเจ้าได้ดีเท่ากับคำว่า “ขอบพระคุณ”

ดวงกมล ดีพันธุ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(5)
ABSTRACT.....	(7)
กิตติกรรมประกาศ.....	(9)
สารบัญ.....	(10)
รายการภาพประกอบ.....	(13)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การศึกษา.....	5
คำถามการวิจัย.....	5
ประโยชน์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	9
แนวคิดวาทกรรม.....	9
แนวคิดสัญวิทยา.....	13
แนวคิดชายขอบ.....	14
แนวคิดอัตลักษณ์และการเคลื่อนเปลี่ยนแปลงไหล่อัตลักษณ์.....	19
แนวคิดพื้นที่.....	39
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	47
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	48
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	49
กรอบแนวคิด.....	50
4 วาทกรรมมหาวิทยาลัยกับปฏิบัติการก่อรูป “การพั่นถูกกฎหมาย”	51
การแย้งชิงความหมายมหาวิทยาลัยในสังคมไทยสู่การเป็นการพั่นถูกกฎหมาย.....	51
- การสร้างความหมายมหาวิทยาลัยผ่านมิตินการเมือง.....	51
- การสร้างความหมายมหาวิทยาลัยผ่านมิติเศรษฐกิจ.....	53

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
- การสร้างความหมายห่วยรัฐบาลผ่านมติสังคม.....	54
- การสร้างกลไกรองรับการสถาปนา “วาทกรรมห่วยรัฐบาล”.....	61
- การสร้างกลไกเชิงนโยบาย.....	62
- การสร้างกลไกเชิงสถาบัน.....	65
- การสร้างกลไกผ่านสื่อ.....	66
5 วาทกรรมห่วยใต้ดินกับการถูกเบียดขับสู่ “การพ่นผิดกฎหมาย”.....	71
- การสร้างภาพความจริงให้ห่วยใต้ดินกลายเป็นอื่น.....	71
- การลดทอนพื้นที่การยอมรับห่วยใต้ดินในสังคมไทย.....	72
- การสร้างภาพความจริงด้านลบให้ห่วยใต้ดินผ่านบริบททางเศรษฐกิจ.....	73
- การสร้างภาพความจริงด้านลบให้ห่วยใต้ดินผ่านบริบททางสังคม.....	74
- การสร้างภาพความจริงด้านลบให้ห่วยใต้ดินผ่านบริบททางการเมือง.....	81
6 พื้นที่ห่วยใต้ดินในสังคมไทย.....	83
- การโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพความจริงด้านลบ และการเคลื่อนเปลี่ยนแปลง/เลื่อนไหลสู่ อัตลักษณ์ใหม่ ของห่วยใต้ดิน.....	83
- การเคลื่อนเปลี่ยนแปลง/เลื่อน ไหลนิยามความหมายภายใต้บริบททางการเมือง.....	84
- การเคลื่อนเปลี่ยนแปลง/เลื่อน ไหลของนิยามความหมายภายใต้บริบททางสังคม.....	85
- การเคลื่อนเปลี่ยนแปลงตัวตนสู่นิยามความหมายแรก คือ การเป็นความหวัง โอกาส ในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ.....	85
- การเคลื่อนเปลี่ยนแปลงตัวตนสู่นิยามความหมายที่สอง คือ การเป็นการละเล่นบันเทิง เพื่อการพักผ่อนทางจิตใจจากภาวะความบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน	87
- การเคลื่อนเปลี่ยนแปลงตัวตนสู่นิยามความหมายที่สาม คือ การสร้างเครือข่ายทางสังคม.	91
- ห่วยใต้ดินกับพื้นที่ในสังคมไทย.....	102
- อภิปรายผล.....	104
- ข้อเสนอแนะ.....	112
บรรณานุกรม.....	114

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ภาคผนวก.....	121
ภาคผนวก ก แนวทางการสนทนา.....	122
ภาคผนวก ข ประวัติศาสตร์ความเป็นมาการเล่นหอยในประเทศไทย.....	124
ภาคผนวก ค กฎหมาย และพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478.....	129
ภาคผนวก ง หลักคำสอนศาสนาพุทธ.....	137
ภาคผนวก จ การตีพิมพ์และการเผยแพร่ผลงานวิจัย.....	140
ประวัติผู้เขียน.....	148

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงรูปแบบสลากกินแบ่งรัฐบาล ลอตเตอรี่ หรือหวยรัฐบาล.....	56
2	แสดงสถานที่และลักษณะการตั้งขายหวยรัฐของยี่ปั้วและผู้ค้าปลีกรายย่อย.....	58
3	แสดงการใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อประชาสัมพันธ์การใช้เงินรายได้จากหวยรัฐ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมสาธารณกุศลของรัฐชาติ.....	68
4	แสดงรูปแบบการเล่นหวยใต้ดิน.....	89
5	แสดงรูปแบบใบหวยใต้ดิน.....	89

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“การเล่นหวย” เป็นที่รู้จักและได้รับการรับรองในฐานะการเล่นพนันที่ถูกต้องตามกฎหมายเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องด้วยในสมัยนั้นประเทศไทยประสบปัญหาการเงินฝืดเคือง ผู้คนต่างนำเงินไปฝังดินเก็บไว้ไม่กล้านำเงินออกมาใช้จ่าย ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโรงหวยของรัฐบาล โดยการให้สัมปทานแก่นายโรงหวยให้ดำเนินการจัดให้มีการละเล่นเสี่ยงทายตัวอักษรอย่างถูกต้องตามกฎหมายได้รับการรับรองจากรัฐ โดยใช้ชื่อเรียกว่า โรงหวย ก ข ขึ้นเพื่อกระตุ้นให้คนนำเงินออกมาใช้จ่ายในการเล่นหวย (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2554) การเล่นหวยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยระดมเงินออมเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ เพื่อแก้ปัญหาเงินฝืดในขณะนั้น นั่นเอง ทว่าผลที่ตามมาจากการจัดตั้งโรงหวยรัฐทำให้ผู้คนให้ความนิยมในการเล่นหวยเป็นจำนวนมาก ทำให้รัฐสามารถจัดเก็บเงินอากรจากโรงหวยรัฐได้เป็นเงินจำนวนมาก ราชชาติจึงพิจารณาการเล่นหวยว่ามีใช่เป็นเพียงเครื่องมือแก้ปัญหา เงินฝืดเท่านั้น หากแต่การเล่นหวยได้ถูกมองว่าเป็นช่องทางสำคัญในการแสวงหารายได้เข้ารัฐอีกด้วยท่าที ของรัฐต่อการเล่นหวยจึงเปลี่ยนจากการปราบปรามไปสู่การใช้นโยบายต่างๆ เพื่อแสวงหาประโยชน์จาก การเล่นหวย ดังเช่น ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะนั้นประเทศไทยได้ทำสัญญาผูกพันกับต่างประเทศอันมีผลให้ต้องยกเลิกภาษีผูกขาดหลายประเภท ทำให้รายได้แผ่นดินลดลง ทางราชการสมัยนั้นจึงได้คิดปรับปรุงการจัดเก็บภาษีอากรและได้กำหนด “ภาษีการพนัน” เพิ่มขึ้นจากอากรบ่อนเบี้ยก่อให้เกิดเงินรายได้จากอากรหวยเพิ่มขึ้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่า ราชชาติสามารถจัดเก็บรายได้จากอากรบ่อนเบี้ย และภาษีการพนันเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก หากแต่ก็พบว่ามีปัญหาโจรสลัดชุกชุมเพิ่มมากขึ้นเช่นกันด้วย แต่ก็ไม่อาจยกเลิกการเล่นหวย ได้เนื่องจากหวยเป็นรายได้สำคัญของรัฐในขณะนั้น จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว มีเหตุการณ์ครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์โลกเกิดขึ้น นั่นก็คือการเกิดสงครามโลก ครั้งที่ 1 ประเทศไทยสัมพันธมิตรต้องการกู้เงินจากประเทศไทย เพื่อใช้ในกิจการงานสงครามแต่ก็มิอาจกู้เงินจากรัฐบาลไทยโดยตรงได้ เนื่องจากกระทบกระเทือนต่องบประมาณแผ่นดินของประเทศไทย สภารักษาติแห่งอังกฤษจึงดำเนินนโยบายกู้เงินจากประชาชนชาวไทย

ด้วยการจำหน่ายลอตเตอรี่ที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากรัชกาลที่ 6 นั้นเอง และต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2466 ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออก “ลอตเตอรี่ เสือป่าล้านบาท” เพื่อหารายได้บำรุงกองเสือป่าอาสาสมัคร จำนวน 1 ล้านฉบับ เมื่อถึง สมัยรัชกาลที่ 7 การเล่นหวยรัฐบาลได้ถูกนำมาใช้เป็นช่องทางการหารายได้ เพื่อชดเชยเงินรัฐชูปการที่มีการลด การเก็บลง (ประยูรทสิทธิพันธ์, 2524) จากนโยบายแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวยของรัฐบาลที่หือยขมาในข้างต้น ทำให้อาจกล่าวได้ว่าการเล่นหวยได้กลายเป็นช่องทางสำคัญของรัฐในการแสวงหาเงินรายได้ เพื่อใช้บริหารกิจการภายในและภายนอกของประเทศในขณะนั้น

เรื่องราวความเป็นมาของการเล่นหวยในสังคมไทยข้างต้นเป็นมุมมองด้านบวกที่อ้างอิงอยู่กับผลประโยชน์และนโยบายของภาคเศรษฐกิจที่มุ่งแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวยในฐานะเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาเศรษฐกิจและเป็นช่องทางแสวงหาเงินรายได้เข้ารัฐ เพื่อบริหารกิจการของประเทศ หากแต่เมื่อพิจารณาการเล่นหวยในมุมมองด้านสังคมพบว่า การเล่นหวยได้ก่อให้เกิดผลด้านลบต่อผู้คน ซึ่งพบได้จากบันทึกจดหมายเหตุของ ซิมอง เดอ ลาลูแบร์ เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ปี พ.ศ. 2230 ได้บันทึกไว้ว่า คนสยามนิยมเล่นพนันกันมากจนถึงกับเสียมหาดตัว ต้องขายบุตรธิดาและตนเองเพื่อชำระหนี้สิน นอกจากนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีบันทึกพระราชปรารภเกี่ยวกับการเลิกทาสที่กล่าวถึง การพนันไว้ว่าเป็นสาเหตุของการทำให้คนต้องตกเป็นทาส ผลกระทบด้านลบจากการเล่นพนันที่มีการบันทึกไว้ข้างต้นจึงเป็นการแสดงให้เห็นปัญหาทางสังคมที่มาจากการเล่นหวย ได้แก่ การก่อให้เกิดการมอมเมาผู้คนให้หลงอยู่กับการเล่นพนัน การหวังพึ่งโชคชะตาคลบลันดาลให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินทำให้ผู้คนไม่สนใจประกอบอาชีพ การเป็นหนี้สินจนต้องขายบุตร/ธิดา และตนเองเพื่อชดใช้หนี้ (นันทวัฒน์ บรรมานันท์, 2554) ทำให้ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงประกาศยกเลิกการเล่นหวย ก ข (ประยูรทสิทธิพันธ์, 2524) หากแต่การเล่นหวยก็ไม่ได้หมดไปจากสังคมไทยตามการประกาศยกเลิกหวย ก ข แต่อย่างใด เนื่องด้วยเมื่อมีการประกาศยกเลิกการเล่นหวย ก ข ไปแล้ว รัฐได้นำการละเล่นเสี่ยงทายตัวเลข หรือที่เรียกกันว่า ลอตเตอรี่ เข้ามาดำเนินการแทนการเล่นหวย ก ข ที่ถูกยกเลิกไป ซึ่งเท่ากับว่าการเล่นหวยในสังคมไทยเพียงแค่เคลื่อนเปลี่ยนตัวตนผ่านการเปลี่ยนชื่อเรียกและรูปแบบการเล่นจากเดิมที่ใช้ชื่อว่า “การเล่นหวย ก ข” ที่มีรูปแบบและวิธีการเล่นเป็นการละเล่นเสี่ยงทายตัวอักษรไปสู่การเล่น “ลอตเตอรี่” ที่มีรูปแบบและวิธีการเล่นเป็นการละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขเท่านั้นเอง

จวบจนปัจจุบันการเล่นหวยรัฐบาลที่รู้จักกันในชื่อเรียกว่า ลอตเตอรี่ หรือ หวยรัฐบาล ก็ยังคงเป็นช่องทางการแสวงหาเงินรายได้ของรัฐบาล ดังตัวอย่างข้อมูลแสดงรายละเอียดเงินรายได้

แผ่นดินที่มาจากการเล่นหอยรัฐบาลอันเป็นจำนวนเงินมหาศาล ซึ่งพบว่า ในปี พ.ศ. 2547 สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลได้นำส่งเงินรายได้แผ่นดิน เป็นจำนวนเงิน 8,872 ล้านบาท ปี พ.ศ. 2549 นำส่ง 11,174 ล้านบาท ปี พ.ศ. 2550 นำส่ง 14,001 ล้านบาท ส่วนปี พ.ศ. 2551 นำส่ง 13,929 ล้านบาท และในปี พ.ศ. 2552 นำส่ง 13,531 ล้านบาท ในช่วงปี พ.ศ. 2547-2552 สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลนำส่งเงินเป็นรายได้แผ่นดินรวมทั้งสิ้น 71,865 ล้านบาท เฉลี่ยปีละ 11,978 ล้านบาท (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2554, น. 30) ข้อมูลจำนวน เงินรายได้ของรัฐจากหอยรัฐบาลดังกล่าว เป็นเรื่องยืนยันถึงเม็ดเงินจำนวนมหาศาลที่ไหลเวียนอยู่ในวงจรการเล่นหอยของประเทศไทย เงินรายได้จำนวนมากดังกล่าว ได้กลายเป็นสิ่งดึงดูดใจทั้งรัฐบาล นายทุน และบุคคลทั่วไปให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเล่นหอยในหลากหลายสถานะมีทั้งที่เป็นผู้ค้า ตัวแทนขาย และผู้เล่น ไม่ว่าจะเป็นการค้า/การเล่นที่ถูกกฎหมาย หรือการลักลอบค้า/การลักลอบเล่น โดยผิดกฎหมายก็ตามที่

การค้าและการเล่นหอยอย่างผิดกฎหมายเป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมไทยรู้จักและคุ้นชินกันเป็นอย่างดีในชื่อที่เรียกกันว่า “หอยใต้ดิน” การดำรงอยู่ของหอยใต้ดินพบว่า มีวิวัฒนาการและการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนควบคู่มากับการเล่นหอยรัฐบาลมาเป็นเวลายาวนานนับร้อยปี แรกเริ่มที่ยังไม่มีการจัดตั้ง โรงหอยของรัฐนั้นการเล่นหอยจะเล่นกันอยู่ในกลุ่มคนเชื้อสายจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ต่อมาเมื่อรัฐชาติประกาศจัดตั้ง โรงหอยรัฐบาลขึ้นการเล่นหอยกับ โรงหอยรัฐบาลจึงได้รับอนุญาตให้เล่นได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้ผู้คนหันมาเล่นหอยอย่างแพร่หลายมิได้จำกัดอยู่แต่ในหมู่คนจีนอีกต่อไป โรงหอยของรัฐซึ่งในขณะนั้นมีอยู่เพียง 2 โรง จึงไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้เล่นทำให้เกิดการลักลอบจัดตั้ง โรงหอยเถื่อนโดยนายทุนที่ไม่รับสัมปทานจากรัฐ (ประยุทธ์ สิทธิพันธ์, 2524) กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อมีการประกาศยกเลิกการเล่นหอย ก ข เปลี่ยนมาเป็นการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือลอตเตอรี่ก็ยังคงพบว่ามี การลักลอบค้าและเล่นหอยเถื่อนอยู่เช่นเดิม การประกาศยกเลิกการเล่นหอย ก ข มิได้ทำให้การเล่นหอยเถื่อนในสมัยนั้นที่มีรูปแบบและวิธีการเล่นอิงอยู่กับการเล่นหอย ก ข ของรัฐต้องตายไปจากผู้ค้าและผู้เล่นหอยเถื่อนในสมัยนั้นด้วยเลย ในทางกลับกันกลับพบว่าการเล่นหอยเถื่อนได้วิวัฒนาการเคลื่อนเปลี่ยนตนตัวไปสู่ชื่อเรียกและรูปแบบวิธี การเล่นแบบใหม่ตามอย่างการเล่นหอยรัฐบาลหรือลอตเตอรี่ด้วย โดยเปลี่ยนชื่อเรียกว่าตนเองเสียใหม่ว่า “หอยใต้ดิน”

“หอยใต้ดิน” หรือ การเล่นหอยเถื่อนที่เคลื่อนเปลี่ยนตัวตนไปสู่ชื่อเรียกและรูปแบบวิธีการเล่นแบบใหม่เปิดตัวสู่สังคมไทย และยังคงได้รับการยอมรับและความนิยมเล่นอย่างแพร่หลายจากประชาชน เมื่อพิจารณาข้อมูลเงินรายได้อันควรเป็นของรัฐที่ต้องสูญเสียให้แก่หอยใต้ดินนั้นมีจำนวนมหาศาลต่อปี จากการศึกษาในปี พ.ศ. 2538 พบว่า มีเงินหมุนเวียนในกิจกรรมหอยใต้ดินสูงถึง 320,000 ล้านบาทต่อปี โดยร้อยละ 25-30 ของวงเงินเป็นรายได้ของเจ้ามือและคนเดินโพยรวมทั้งปีเป็นเงิน

81,000-98,000 ล้านบาท (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, สังคีต พิริยะรังสรรค์ และนวนน้อย ตรีรัตน์, 2543, น. 203) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2544 มีการศึกษา และการประมาณการรายได้ผู้ขายหรือเจ้ามือว่าเป็นเงินรายได้สูงถึง 542,000 ล้านบาท คิดอัตรา กำไรเจ้ามือประมาณ 30% ก็เท่ากับมีรายได้สูงถึง 160,000 ล้านบาท (สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, 2546, น. 206) ด้วยเหตุนี้รัฐชาติซึ่งเป็นผู้ครอบครองอำนาจจึงพยายามกระทำการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิและความชอบธรรมในการเข้าครอบครองแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวยแต่เพียงผู้เดียว ขณะเดียวกันก็ทำการเก็บกด/ปิดกั้นมิให้หวยใต้ดินมีช่องทางการเข้าแสวงหาประโยชน์และแย่งชิงส่วนแบ่งเงินรายได้ที่ควรเป็นของรัฐ

ปฏิบัติการของรัฐชาติที่กระทำเพื่อการครอบครองและแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวย ในขณะที่เดียวกันก็ทำการกีดกันเบียดขับหวยใต้ดินให้ไร้โอกาสและช่องทางแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวยในสังคมไทยได้กระทำผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรม โดยการสร้างวาทกรรมคู่ตรงข้าม เพื่อการสถาปนาตนเองสู่การเป็นผู้ครอบครองวาทกรรมหลัก หรือ “วาทกรรมหวยรัฐบาล” ในทางตรงกันข้ามก็ทำการสร้างและยึดเหนี่ยววาทกรรมรอง หรือ “วาทกรรมหวยใต้ดิน” ให้แก่ฝ่ายตรงข้ามที่ไร้อำนาจด้วยการกำหนดสร้างนิยามความหมายหรืออัตลักษณ์คู่ตรงข้าม ที่แตกต่างกันและมีคุณค่าที่ไม่เท่ากัน ผลที่ตามมาก็คือ ชุดความรู้/ความจริงที่ก่อให้เกิดนิยามความหมายแก่หวยรัฐบาลที่ทำให้หวยรัฐบาลสามารถตั้งตนเองอยู่กับการเป็นการพนันถูกกฎหมายที่ได้รับการยอมรับจากสังคมและรัฐชาติไทย ในขณะที่หวยใต้ดินกลับถูกยึดเหนี่ยวให้ต้องติดอยู่กับการเป็นการพนันเถื่อนผิดกฎหมาย ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมและรัฐชาติไทย

การศึกษาเรื่อง หวยใต้ดินในสังคมไทย เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งทำความเข้าใจและอธิบายให้เห็นการใช้อำนาจและความรุนแรงที่รัฐชาติกระทำต่อหวยใต้ดินด้วยการใช้แนวคิดเรื่องอำนาจ ความรุนแรง วาทกรรม และการสร้างภาพความจริงเพื่ออธิบายให้เข้าใจถึงปฏิบัติการวาทกรรมที่รัฐชาติใช้เป็นเครื่องมือสถาปนาและครอบครองวาทกรรมการเล่นหวย มีผลให้รัฐชาติได้สิทธิและความชอบธรรมในการเข้าครอบครองและแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวยแต่เพียงผู้เดียว และพร้อมๆ กันนั้นยังก่อให้เกิดผลในการกีดกัน/เบียดขับหวยใต้ดินสู่การเป็นชายขอบไร้สิทธิและโอกาสแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวยในสังคมไทย นอกจากนี้การศึกษานี้ยังได้ขยายการศึกษาโดยใช้แนวคิดเรื่องการเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์ และพื้นที่พิเศษ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การดำรงอยู่และพื้นที่ของหวยใต้ดินในสังคมไทย ผลการศึกษานี้คาดว่าจะช่วยเปิดมุมมองให้ผู้คนได้เห็นถึงเรื่องราวของการใช้อำนาจและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมว่าบางครั้งการใช้อำนาจและความรุนแรงมิได้มีแต่เพียงการกระทำ ความรุนแรงแบบตรงๆ ส่งผลกระทบให้เกิดความเสียหายที่เห็นได้อย่างชัดเจนเท่านั้น หากแต่การใช้อำนาจและความรุนแรงอาจกระทำอย่างแอบแฝงแยบยลผ่านการสร้างชุดความรู้/ความจริงเพื่อให้ผู้คนเชื่อตามและยอมรับ จนการใช้อำนาจ

และการเข้ากระทำรุนแรงต่อผู้คนหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องและกระทำได้ ดังเช่นที่ หว่ยไต้ดินถูกกีดกัน กดทับ และเบียดขับสู่การเป็นชายขอบในสังคมไทย ทั้งยังมุ่งหวังให้เกิดความ เข้าใจรูปแบบ/วิธีการที่ทำให้หว่ยไต้ดินสามารถดำรงตัวตนอยู่ในสังคมไทยภายใต้สถานะของการ ถูกกีดกัน กดทับ และเบียดขับ ได้ดียิ่งขึ้น

คำถามการวิจัย

ภายใต้การถูกประทับตราด้วยภาพความจริงของ “การเป็นการพั่นเถื่อน ผิดกฎหมาย และศีลธรรมคำสอน” หว่ยไต้ดินได้กระทำการโต้ตอบ/ปฏิเสธ เคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลตัวตน ไปสู่อัตลักษณ์ใหม่และพื้นที่ใหม่อย่างไร และพื้นที่ที่หว่ยไต้ดินดำรงตัวตนอยู่นั้นมีลักษณะอย่างไร

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาปฏิบัติการวาทกรรมที่รัฐชาตินำมาใช้ในการสถาปนาวาทกรรมการเล่นหว่ยในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการที่หว่ยไต้ดินโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพความจริงของการเป็นการพั่นเถื่อน ผิดกฎหมายและศีลธรรมคำสอนของสังคมไทย
3. เพื่อศึกษาพื้นที่และการดำรงอยู่ของหว่ยไต้ดินในสังคมไทย

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เพื่อเผยให้เห็นอำนาจและความรุนแรงที่กระทำการผ่านปฏิบัติการวาทกรรม
2. เพื่อเผยให้เห็นอัตลักษณ์ใหม่ของหว่ยไต้ดิน
3. เพื่อเปิดมุมมองการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของพื้นที่

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาปรากฏการณ์หว่ยไต้ดินในสังคมไทยครั้งนี้ ได้เลือกศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม ในพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เนื่องจากเป็นเมืองภูมิภาคที่เป็นศูนย์กลางความเจริญ

ด้านการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว และการศึกษา อันเป็นผลจากการเคลื่อนเปลี่ยนบริบทด้านต่างๆ ตั้งแต่ครั้งประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองเมื่อทางการได้ตัดทางรถไฟ และจัดตั้งสถานีชุมทางรถไฟ ที่สถานีอุตะเถาจึงมีประชาชนอพยพมาตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน แต่เนื่องจากเป็นที่ลุ่มมี น้ำท่วม เป็นประจำ ทางการรถไฟจึงย้ายสถานีมาอยู่สถานีชุมทางหาดใหญ่ในปัจจุบันทำให้ประชาชน ได้ทยอยติดตามมาสร้างบ้านเรือนตามบริเวณสถานีนั้นเอง กล่าวได้ว่าสถานีรถไฟมีบทบาทต่อ การขยายขยายและความเจริญก้าวหน้าของเมืองหาดใหญ่ตลอดมา (ประวัติเมืองหาดใหญ่, ม.ป.ป.)

ประกอบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 มีการกำหนด เมืองหลักและเมืองรองของแต่ละภาค สำหรับภาคใต้เมืองหลัก คือ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา นโยบาย การกระจายความเจริญออกไปจากกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ระหว่างปี พ.ศ. 2525-2539 แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-7 ได้กำหนดให้เมืองดังกล่าวเป็นฐานการจ้างงาน และการบริการที่สามารถดึงดูดการลงทุนทางด้านเศรษฐกิจ มีการพัฒนาพื้นที่ ดังนี้ (1) สร้างฐานเศรษฐกิจ เมืองหลักให้เป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญระดับภาค (2) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริหาร (3) ปรับปรุงบริการทางสังคมให้เพียงพอ (4) จัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม (5) ปรับปรุง ฐานะการคลัง การบริหาร การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเมืองหลัก เพื่อให้มีสมรรถนะ ในการรองรับการกระจายความเจริญออกจากกรุงเทพมหานคร (ผลการดำเนินงานของกระทรวงตาม ยุทธศาสตร์แผนพัฒนาฯ) ทำให้เมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญ ทั้งภาค เกษตรกรรมในการเป็นแหล่งผลิต พืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา และปาล์ม นอกจากนี้ยังเป็นเมืองศูนย์กลาง ความเจริญด้านการลงทุน การท่องเที่ยวและการจ้างงาน ประกอบกับการที่อำเภอหาดใหญ่ เป็นศูนย์กลาง ในการเรียนการสอนมีมหาวิทยาลัยมากถึง 6 มหาวิทยาลัย มีวิทยาลัยและสถาบันที่เปิดสอนในระดับ อุดมศึกษา อนุปริญญา สถานศึกษา และวิทยาลัยนานาชาติ ทั้งยังเป็นศูนย์รวมของสถาบันกวตวิชา จำนวนมาก เมืองหาดใหญ่ จึงเป็นแหล่งรวมสถาบันการศึกษาที่สำคัญในการยกระดับการศึกษา ของบุตรหลานทำให้นักเรียนและนักศึกษาในจังหวัดใกล้เคียง ทั้งสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง กระบี่ ภูเก็ต พังงา ตรัง สตูล ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และจังหวัดอื่นๆ ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เพิ่มขึ้นทุกปี (สมาคมอสังหาริมทรัพย์จังหวัดสงขลา, ม.ป.ป.)

การเคลื่อนเปลี่ยนบริบทของอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ทั้งด้านประวัติศาสตร์ การเมือง การค้า การลงทุน การท่องเที่ยว และการศึกษา ทำให้อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา กลายเป็น เมืองหลักระดับภูมิภาคศูนย์กลางความเจริญ ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ประชากรในพื้นที่ ดังกล่าวมีทั้งกำลัง ทรัพย์ในการบริโภคและมีความเชื่อมั่นผสมผสานระหว่างความเป็นเมืองและ ชนบท ปัจจัยเหล่านี้ล้วนสนับสนุนให้การค้าและการเล่นหวยเจริญเติบโตและได้รับความนิยม อย่างมาก อำเภอหาดใหญ่ จึงกลายเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าห่วยมีร้านค้าห่วยรายใหญ่และรายย่อย

จำนวนมากที่ประกอบกิจการ ทั้งการค้าส่งและค้าปลีกให้แก่ผู้คนในพื้นที่ และต่างจังหวัดใกล้เคียง หากแต่การเล่นหอยในพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงการค้าและการเล่นหอยที่ถูกกฎหมาย เท่านั้น ยังพบว่ามีการดำเนินการค้าและการเล่นหอยที่ผิดกฎหมาย หรือที่เรียกกันว่า หอยใต้ดิน จากเหตุผลดังกล่าวทำให้พื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการศึกษา ปรากฏการณ์หอยใต้ดินในสังคมไทยได้อย่างรอบด้าน ทั้งในแง่มุมมองของมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม ส่งผลให้การศึกษาเพื่อแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับปรากฏการณ์การค้ารองอยู่ การเคลื่อน เปลี่ยน/เลื่อนไหลของอัตลักษณ์ และการสร้างพื้นที่ใหม่ของหอยใต้ดินสามารถรวบรวมข้อมูลได้ อย่างครบถ้วนถ้วนสมบูรณ์

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง หอยใต้ดินในสังคมไทย ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชน ที่เกี่ยวข้องกับหอยใต้ดิน ทั้งในฐานะผู้ค้า ตัวแทนขาย และคนเล่นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด สงขลา

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภาพความจริง หมายถึง ชุดความรู้/ความจริง ภาพความจริง และยังหมายรวมถึง อัตลักษณ์ ที่รัฐชาติไทยเป็นผู้กำหนดนิยามความหมายให้แก่หอยรัฐบาลและหอยใต้ดิน เพื่อให้ผู้คน ในสังคมไทย รับรู้ เข้าใจ และยอมรับความหมายดังกล่าวอย่างไร้ข้อโต้แย้ง

หอยใต้ดิน หมายถึง การละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขที่ผิดกฎหมาย

ผู้ค้าหอยใต้ดิน หมายถึง คน หรือกลุ่มคน ที่เป็นนายทุนในการประกอบกิจการค้า หอยใต้ดิน

ตัวแทนขายหรือคนวิ่งหอยใต้ดิน หมายถึง คนหรือกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพ เป็นตัวแทนของผู้ค้าอีกต่อหนึ่ง ที่ทำหน้าที่ในการขายตรงและหาลูกค้าให้แก่ผู้ค้าหอยใต้ดิน โดยหวัง เงินตอบแทนจากเปอร์เซ็นต์การขายและเปอร์เซ็นต์การถูกรางวัลของลูกค้าที่ผู้ค้าหอยใต้ดินแบ่งให้

ชายขอบ หมายถึง ความเป็นชายขอบของหอยใต้ดินที่พิจารณาจากการถูกทำให้ อยู่นอกกรอบของการรับรู้ การยอมรับของสังคมและรัฐชาติไทย ซึ่งการถูกทำให้เป็นชายขอบนั้น มีผลทำให้หอยใต้ดินถูกกีดกัน/เบียดขับให้เป็นการพนันผิดกฎหมายและศีลธรรมคำสอน ไร้สิทธิ์ ในการเข้าแสวงหาผล ประโยชน์จากธุรกิจการเล่นหอยในสังคมไทย

พื้นที่ หมายถึง สนามหรือเวทีที่แสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างรัฐชาติไทย กับหอยไต้ดิน

พื้นที่มุมสว่าง หมายถึง พื้นที่ทางความคิดของการยอมรับการเล่นหอย อันเป็นเวที ที่หอยรัฐบาลใช้เป็นเวทีทางแสดงตัวตน

พื้นที่มุมมืด หมายถึง พื้นที่ที่ทางความคิดของการไม่ยอมรับการเล่นหอย อันเป็น ที่ทางที่รัฐชาติพยายามผลักไสหอยไต้ดินให้ต้องติดอยู่

พื้นที่มุมสลัว หมายถึง พื้นที่ทางความคิดของการยอมรับที่หอยไต้ดินได้สร้างขึ้นมา เพื่อใช้เป็นเวทีในการแสดงตัวตนภายใต้อัตลักษณ์ใหม่ อัตลักษณ์และพื้นที่แห่งนี้เป็นเวทีที่หอยไต้ดิน ใช้การแสดงให้เห็นการต่อต้าน ตั้งคำถาม ปฏิเสธตำแหน่งแห่งที่ที่รัฐชาติไทยกำหนดสร้าง ประทับตรา ให้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นพื้นที่ของการต่อต้านชัดเจนนั่นเอง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง การศึกษาแนวทางแรกเป็นการศึกษารอบแนวคิดเบื้องต้นเรื่อง ความหมายของวาทกรรม ปฏิบัติการทางวาทกรรมกับการสถาปนาวาทกรรมหลักและการวาทกรรมรอง การกำหนดสัญญาณ และการเป็นชายขอบ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของหวยรัฐบาลในฐานะวาทกรรมหลักของประเทศไทย และหวยใต้ดินในฐานะวาทกรรมรอง ส่วนแนวทางการศึกษาที่สอง เป็นการศึกษากรอบแนวคิด เรื่อง อัตลักษณ์ การเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์ และพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของหวยใต้ดินในสังคมไทย

แนวทางการศึกษาแรก : การทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของหวยรัฐบาลในฐานะวาทกรรมหลักของประเทศไทย และหวยใต้ดินในฐานะวาทกรรมรอง

แนวคิดวาทกรรม

การนำแนวคิด เรื่อง “วาทกรรม” ศึกษาปรากฏการณ์หวยใต้ดินในสังคมไทย ผู้ศึกษาได้แบ่งประเด็นการศึกษาเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก เป็นแนวทางการศึกษาที่แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างปฏิบัติการทางวาทกรรมของกระบวนการสร้างภาพความจริงของวาทกรรมหลักและวาทกรรมรอง ประเด็นการศึกษาที่สอง เป็นการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของแนวคิดวาทกรรม อำนาจ ความรุนแรง กับแนวคิดสัญลักษณ์ที่ร่วมกันสร้างภาพความจริงหรืออัตลักษณ์คู่ตรงข้ามให้แก่หวยรัฐบาลและหวยใต้ดิน

ประเด็นแรก คือ แนวทางการศึกษาที่ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างปฏิบัติการของวาทกรรมกับกระบวนการสร้างภาพความจริงและการสร้างภาพความจริงคู่ตรงข้าม เป็นการศึกษาแนวคิดวาทกรรมในเรื่องต่างๆ ประกอบด้วย ความหมายวาทกรรม กระบวนการก่อรูปวาทกรรม และวาทกรรมกับการสร้างภาพความจริง

การศึกษา เรื่อง ความหมายของวาทกรรม เป็นแนวทางการศึกษาที่ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างปฏิบัติการทางวาทกรรมของกระบวนการสร้าง/ผลิตเอกลักษณ์และความหมายให้กับหวยรัฐบาลและหวยใต้ดินภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศไทย

ซึ่งบริบททั้ง 3 ด้านดังกล่าวข้างต้น เป็นปัจจัยแวดล้อมสำคัญที่ส่งผลต่อการประสบความสำเร็จในการแข่งขันที่เฉพาะอันเป็นพื้นที่ทางความคิดและการยอมรับจากผู้คนในสังคมไทย

การนิยามความหมายของคำว่า วาทกรรม พบว่ามีการนำเสนอไว้ในหลายๆ ความหมายที่น่าสนใจ

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ได้ให้ความหมายคำว่า “วาทกรรม” ไว้ว่า

“วาทกรรม หมายถึง ระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง” (Foucault, 1981, p. 47-78 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, 2554, น. 19-20)

ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร เสนอว่า

“วาทกรรม ทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่ และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง ขณะเดียวกันนั้นก็ทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้นมิให้เอกลักษณ์ และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้นหรือไม่ก็ทำให้เอกลักษณ์และความหมายของบางสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลื่อนหาย (displace) ไปพร้อมๆ กันด้วย” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, 2554, น. 20)

การนิยามความหมายของคำว่า “วาทกรรม” ที่ผู้ศึกษาให้ความสนใจอีกประเด็นหนึ่งคือ การให้ความหมายวาทกรรมในฐานะที่ไม่มี ความหมายในตัวเอง หรือกล่าวได้ว่า “วาทกรรม คือ เครื่องมือทางวัฒนธรรมในการกำหนดว่าใครควรได้ประโยชน์ ใครควรเสียประโยชน์” (Rojek, 2003, p. 165-166 อ้างถึงใน สุรสม กฤษณะจู่ทะ, 2547)

จากการนิยามความหมายของคำว่า “วาทกรรม” ทั้งสามข้อเสนอนี้ วาทกรรมจึงกลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจที่ใช้ในการสร้างความหมายและความจริงบางอย่างให้เกิดขึ้นเพื่อเข้าแสวงหาประโยชน์จากบางสิ่งบางอย่างแต่เพียงผู้เดียว และในทางตรงกันข้ามก็มีผลทำให้ผู้ไร้อำนาจถูกปิดกั้นไม่สามารถเข้าถึงหรือแสวงหาประโยชน์จากบางสิ่งบางอย่างได้

การศึกษา เรื่อง กระบวนการก่อรูปวาทกรรม เป็นการศึกษา เพื่อคลี่คลายให้เห็นปฏิบัติการของผู้ถือครองอำนาจในการการสร้างความหมายให้แก่บางสิ่งบางอย่าง เพื่อให้กลายเป็นความรู้/ความจริง หรือที่เรียกว่า ปฏิบัติการของการสถาปนาให้เป็น “วาทกรรมหลัก” และในขณะเดียวกันก็สร้างคู่ตรงข้ามที่แตกต่างและด้อยคุณค่ากว่าขึ้นมาให้อยู่ในฐานะ “วาทกรรมรอง”

กระบวนการของการก่อรูปวาทกรรมในขั้นตอนของการให้ความหมาย และการจำแนกแยกแยะความแตกต่างนั้น เมื่อพิจารณาตามมุมมองของ ฟูโกต์ ได้เสนอไว้ว่า

“กระบวนการก่อรูปวาทกรรมเป็นเรื่องของการใช้แนวทางการสร้างพรหมแดน (discipline) ในการแยกแยะความคิดทำให้เกิดการกีดกันและการแบ่งแยกเชิงเปรียบเทียบที่เด่นชัดขึ้น” (Michel Foucault, 1965 อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น. 54-61)

ข้อเสนอของ ฟูโกต์ ข้างต้นนำไปสู่งานศึกษาจากหนังสือ *Madness and Civilization: History of Insanity in Age of Reason* ที่ ฟูโกต์ เลือกศึกษาความบ้าเป็นประเด็นในการวิเคราะห์ ในฐานะปฏิบัติการของการสร้างวาทกรรม โดยมองความหมายของความบ้าว่า เกิดจากการนิยาม หรือการสร้างความหมาย เพื่อขีดเส้นพรหมแดนให้เห็นความแตกต่างจากความปกติ (ไม่บ้า) อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ฟูโกต์ ได้นำเสนอหลักการสร้างวาทกรรม ว่าคือ ความพยายามแยกแยะหรือแยกออกมา หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น การ discipline ซึ่งก็คือ การสร้างพรหมแดนเพื่อการแยกแยะความคิดต่างๆ วาทกรรมจึงผูกพันอยู่กับ ปฏิบัติการของการแบ่งแยกและกีดกัน ในสมัยก่อนไม่มีการแบ่งแยกระหว่างคนดีกับคนบ้าซึ่งคนทั้งสองแบบสามารถอยู่ร่วมกันได้ แต่ในศตวรรษที่ 17 เริ่มมีการสร้างสถาบันที่แยกเอาคนบ้าหรือคนที่เรา เรียกว่า จิตวิปลาสไปกักขังไว้ในสถาบัน จึงเกิดการแบ่งแยกและสร้างพรหมแดนขึ้นด้วยการห้ามคนบ้ากับคนดีอยู่ด้วยกัน การแบ่งแยกนี้เรียกว่า กระบวนการก่อรูปวาทกรรม (discursive formation) ผ่านการสร้างสถาบันขึ้นมาแบ่งแยกคน การนิยามหรือการสร้าง ความหมายจึงไม่ใช่เรื่อง ไร้สาระแต่มีพลังอำนาจในการกำหนด ควบคุม และบงการ ปฏิบัติการนี้เองที่ฟูโกต์ ชี้ว่าเป็นตัวการสำคัญของการสถาปนาให้เกิดการก่อรูปของวาทกรรม ด้วยการสร้างพรหมแดนและการสร้างสถาบันขึ้นมาแบ่งแยกเชิงเปรียบเทียบให้เด่นชัดขึ้น การนิยามจึงมีอำนาจในการควบคุมและกำหนดความเป็นตัวตนและไปลดทอนความเป็นมนุษย์ของคนอื่นด้วย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น. 50)

แนวคิดการสร้างคู่ตรงข้ามตามการให้นิยามความหมายของ Hall เกี่ยวกับเทคนิคการสร้างภาพลักษณ์ต้นแบบนั้น มีการนำเสนอไว้ว่าหมายถึง “การเลือกดึงเอาคุณสมบัติบางสิ่ง บางอย่างของบุคคลที่เด่นชัด มีชีวิตชีวา เข้าใจง่าย เป็นที่รับรู้ทั่วไป อีกทั้งสร้างอัตลักษณ์คู่ตรงข้ามขึ้นมาและทำให้คู่ตรงข้ามที่สร้างขึ้นมานั้น มีการให้ค่าที่ไม่เท่ากัน” (Hall, 1997, p. 258 อ้างถึงใน อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 94)

การศึกษา เรื่อง กระบวนการก่อรูปวาทกรรมและขั้นตอนของปฏิบัติการสร้างคู่ตรงข้ามที่ ฟูโกต์ และ ฮอล เสนอไว้ข้างต้นได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้วาทกรรมหลัก มีความชัดเจนขึ้นด้วยการจำแนกแยกแยะ ตอกย้ำ หรือทำให้เด่นชัดขึ้นนั่นเอง ส่งผลให้ภาพลักษณ์ต้นแบบหรือภาพความจริงที่ถูกสร้างขึ้นมามีการเชิดชูในฐานะชุดความรู้/ความจริงที่ผู้คนรับรู้ เข้าใจ และยอมรับอย่างกว้างขวาง หรืออาจกล่าวได้ว่าการสร้างภาพความจริงเป็นสิ่งที่ยังบอกความเป็นตัวตนและอัตลักษณ์ของสิ่งนั้นๆ ก็ว่าได้ ในทางตรงกันข้ามภาพความจริงของคู่ตรงข้าม

ที่ถูกสร้างขึ้นก็ทำให้ผู้คนรับรู้ถึงการมีอยู่ของกลุ่มตรงข้ามและทำให้เห็นถึงคุณค่าของกลุ่มตรงข้ามที่
 ด้อยกว่า มีผลทำให้ภาพ ความจริงที่มีอำนาจสร้างขึ้นมาในฐานะวาทกรรมหลักยังเป็นที่ยอมรับ
 และยอมรับอย่างไร้ข้อโต้แย้งใดๆ

การศึกษา เรื่อง การสร้างภาพความจริง

คำว่า “ภาพความจริง” ได้มีการกำหนดนิยาม ความหมายไว้ว่า หมายถึง “ผลผลิต
 ของกระแสนโยบายที่เตือนให้ตระหนักถึงปัจจัยของอำนาจที่แฝงในกระบวนการสร้างภาพ
 ที่ปรากฏอยู่ในสื่อชนิดต่างๆ เป็นตรรกะของวาทกรรมที่ปรากฏอยู่ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์
 ระหว่างอำนาจ วาทกรรม และอัตลักษณ์” (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น. 93)

จากนิยามความหมายของคำว่า การสร้างภาพความจริง เผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง
 อำนาจของวาทกรรมกับการสร้างความหมายให้บางสิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษา เรื่อง วาทกรรม
 การพัฒนา ที่นำเสนอไว้ว่า ชาติแท้ของการพัฒนามิใช่เป็นเรื่องแคบๆ ที่เพียงแค่เป็นเรื่องของ
 การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคนิควิทยาการ หรือการเปลี่ยนแปลงทางด้าน
 การเมือง สังคม และวัฒนธรรม แต่การพัฒนาในเรื่องของตัวมันเองเป็นเรื่องของการต่อสู้
 ที่หลากหลายและรอบด้านเพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดหรือ
 สร้างความหมายและการดำรงอยู่ของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ในรูปของ “วาทกรรมการพัฒนา”
 จากนั้นก็สถาปนา วาทกรรมดังกล่าวให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคมและระหว่างสังคม
 ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นเรื่องของอำนาจและการต่อสู้ทางการเมือง เพื่อช่วงชิงการนำในการสร้าง/
 กำหนดกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งขึ้นมา เพื่อใช้เป็นกรอบในการพูดถึง เขียนถึง อธิบาย ทำความเข้าใจ
 ตัดสินสิ่งที่เรียกว่า การพัฒนา มากกว่า (ไชรัตน์ เจริญสิน โอปาร์, 2554, น. 36)

การสร้างความหมายหรือภาพความจริงให้แก่คำว่า “การพัฒนา” ทำให้การพัฒนาสามารถ
 ตรึงตนเองไว้กับชุดความรู้/ความจริงในฐานะวาทกรรมหลักของชาติ นั่นก็คือ วาทกรรม การพัฒนา
 ส่งผลให้ผู้ถือครองอำนาจประสบความสำเร็จในการเป็นผู้สร้าง/ช่วงชิงการเป็นเจ้าของวาทกรรมหลัก
 ของชาติและได้ครอบครองสิทธิประโยชน์ต่างๆ เช่นเดียวกันกับงานศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้นำ
 แนวคิด เรื่อง การสร้างภาพความจริงมาอธิบายความสัมพันธ์ของอำนาจ วาทกรรม และอัตลักษณ์
 ที่มีปฏิบัติการร่วมกันในการทำให้เกิดวาทกรรมคู่ตรงข้ามระหว่างวาทกรรมหลัก หรือ “วาทกรรม
 หวยรัฐบาล” กับวาทกรรมรอง หรือ “วาทกรรมหวยใต้ดิน” และแสดงให้เห็นถึงที่มาของอำนาจและ
 สิทธิที่รัฐชาติกล่าวอ้างว่าได้รับมาอย่างชอบธรรมในการเข้ากำกับดูแลผลประโยชน์และเข้ากระทำ
 ความรุนแรงต่อหวยใต้ดิน

ประเด็นการศึกษาที่สอง คือ การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ เป็นการศึกษาที่แสดง
 ถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของแนวคิดวาทกรรม อำนาจ ความรุนแรง กับแนวคิดสัญวิทยา

ที่ร่วมกันสร้างภาพความจริงหรืออัตลักษณ์คู่ตรงข้ามระหว่างหวยรัฐบาลและหวยใต้ดิน การศึกษา จึง มุ่งวิเคราะห์วาทกรรมในฐานะ “ภาษา” ที่ถูกใช้ในปฏิบัติการทางสังคมในรูปของการพูดและการเขียน เพื่อส่งผ่านความหมายหรือภาพความจริงสู่ผู้รับสาร ซึ่งความหมายที่สื่อออกมานั้นมีอำนาจ ก่อให้เกิด ผลต่อการสนับสนุนปฏิบัติการทางวาทกรรมในการสถาปนาวาทกรรมหลักและ วาทกรรมรองของการเล่นหวยในสังคมไทย เป้าหมายของการศึกษาวาทกรรมเชิงวิพากษ์จึงเป็นไป เพื่อการแสดงให้เห็นว่าภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมได้ส่งเสริมให้เกิดการสร้างหรือการผลิตซ้ำ ภาพความจริงหรืออัตลักษณ์คู่ตรงข้ามที่ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง กลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างไร

แนวคิดสัญญาวิทยา

แนวคิดสัญญาวิทยาเป็นการศึกษาเรื่องของสัญญาและระบบการสร้างความหมายของ มนุษย์ โดยนักคิดคนสำคัญ ซูโซร์ มุ่งให้ความสนใจกับภาษาที่มนุษย์เลือกใช้กับการสร้างความหมาย กล่าวคือ ซูโซร์ ได้ใช้ “ภาษา” (langue) ในความหมายว่า

“ภาษา เป็นระบบ/องค์รวมที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองและมีเกณฑ์ในการจัดประเภท แยกแยะแบบต่างๆ” (Saussure, 1959, p. 16 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร, 2545, น. 11-13)

ดังนั้น ภาษา ก็คือ ระบบของสัญญาที่สื่อถึงความคิด/ความหมายต่างๆ ซึ่งมีระบบ ความสัมพันธ์ซับซ้อนเชื่อมโยงระหว่างรูปสัญญาหรือตัวสื่อ/ตัวหมาย (signifier) กับความหมายสัญญา หรือความคิดที่รูปสัญญาต้องการสื่อ (signified) และสองส่วนนี้ประกอบกันขึ้นเป็นสัญญาจะ ขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ ตัวอย่างเช่น การออกเสียงในรูปของคำว่า “ม้า” หรือตัวสะกดคำว่า “ม้า” ในภาษาไทย หรือ “horse” ในภาษาอังกฤษคือรูปสัญญาหรือตัวสื่อ/ตัวหมาย (signifier)

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญากับความหมายสัญญาเป็นเรื่องของการถูกกำหนด ให้เป็นมากกว่าเป็นไปโดยธรรมชาติกล่าวคือ ทั้งคู่ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกันโดยตรง ยกเว้น ถูกทำให้ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยระบบของภาษา พยัญชนะ “ม” ในภาษาไทย ก็มีได้หมายถึง ร่างกายของ สัตว์ที่เรียกว่า “ม้า” และ สระ “_า” ก็มีได้หมายถึง หางม้า ดังนั้นเสียงที่เปล่งออกมาว่าม้าหรือตัวสะกด คำว่า ม้า หรือ horse ก็ตามไม่มีส่วนใดเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยตรงกับคำว่าม้าเลย ความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกันของรูปสัญญากับความหมายสัญญา จึงเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่กำหนดให้เป็น อย่างที่เป็นอยู่ และกฎเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดได้แก่ จารีตปฏิบัติของแต่ละสังคมที่แตกต่างกันไป” (Saussure, 1959, p. 16 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร, 2545, น. 11-30)

จากแนวคิดสัญญาวิทยาที่น่าเสนอไว้ ผู้ศึกษาใช้เป็นแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับการ กำหนด “คำ/ภาษา” ของรูปสัญญาที่แตกต่างระหว่างคำว่า “หวยรัฐบาล” กับ “หวยใต้ดิน” ซึ่ง

ส่งผลให้เกิดการสื่อความหมายสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นความคิดและจินตภาพของคำว่า “หอย” ในฐานะที่เป็นการละเล่นเสียงทางตัวเลขที่เล่นกันในสังคมไทย หากแต่การสื่อความหมายสัญลักษณ์มิได้หยุดอยู่เท่านั้น ยังพบได้ว่าการสื่อสัญลักษณ์ที่แอบแฝงไว้ด้วยปฏิบัติการวาทกรรมของการใช้อำนาจและความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความคิดและจินตภาพในการจำแนกให้เกิดการรับรู้และเข้าใจถึงการเป็นคู่ตรงข้ามของหอย โดยการเลือกใช้คำ/ภาษา ผ่านรูปสัญลักษณ์ว่า “บนดิน” กับ “ใต้ดิน” ทำให้ความหมายสัญลักษณ์ที่สื่อออกมาแสดงถึงความคิดและจินตภาพที่แตกต่างกันและมีคุณค่าที่ไม่เท่ากันของการเล่นหอยทั้งสองประเภทนี้ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ของแนวคิดวาทกรรม อำนาจ ความรุนแรง กับแนวคิดสัญลักษณ์ที่มีส่วนร่วมกันในการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่หอยรัฐบาลและหอยใต้ดินที่แตกต่างกันและมีคุณค่าที่ไม่เท่ากันด้วย

แนวคิดชายขอบ

ภายหลังการคลี่คลายให้เห็นปฏิบัติการอำนาจและความรุนแรงจากการสร้างภาพความจริงคู่ตรงข้าม โดยใช้การศึกษาตามแนวทางการวิพากษ์วาทกรรมแล้วนั้น ผู้ศึกษายังมีความสนใจศึกษาต่อเนื่อง เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของการถูกผลักไสสู่การกลายเป็นชายขอบของหอยใต้ดิน โดยเลือกใช้แนวคิด ชายขอบ และการเป็นอื่นเพื่อเผยให้เห็นภาพความจริงหรืออัตลักษณ์คู่ตรงข้ามที่หอยใต้ดินถูกยึดเยียดและประทับตราให้ต้องกลายเป็นอื่นในสังคมและรัฐชาติไทย

ความหมายของคำว่า “ชายขอบ” (marginal group) มีการให้นิยามความหมายไว้ ดังนี้
ความหมายทางกายภาพหรือภูมิศาสตร์ เสนอไว้ว่า

คำว่า “ชาย” หมายถึง ส่วนริม หรือปลายของบางอย่าง เช่น ชายผ้าจีวร “ส่วนที่ สุดเขตริม” เช่น ชายฝั่ง ชายแดน ชายทะเล (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, 2525, น. 265 อ้างถึงใน สุริชัย หวันแก้ว, 2543, น. 7)

ความหมายตามเนื้อหาของนิยามศัพท์ marginalization เสนอไว้ว่า

คำว่า “ชายขอบ” ยังอ้างอิงไปถึงการอยู่นอกวงการ การไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการคิดหรือการตัดสินใจ (สุริชัย หวันแก้ว, 2543, น. 7)

ความหมายตามการศึกษาทางด้านสังคมวิทยา เสนอไว้ว่า

คำว่า “กลุ่มชายขอบ (marginal group) หมายถึง กลุ่มที่ยังไม่ถูกกลืนให้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มใหญ่อย่างสมบูรณ์ กลุ่มที่ละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตนไปบางส่วน และยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับอย่างสมบูรณ์ในวัฒนธรรมใหม่ที่กลายมาเป็นวิถีชีวิตของตน คำนี้มักใช้กับกลุ่มคนที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ในกลุ่มคนนี้จะมีความแตกต่าง ผสมกันมากมาย ดังนั้นทัศนคติ คุณค่า และแบบอย่างพฤติกรรมที่แสดงออกมาจึงมิได้มีลักษณะเป็นวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง (สุริชัย หวันแก้ว, 2543, น. 8)

การศึกษาทางสังคมวิทยานั้นประเด็นสำคัญของการพิจารณาเรื่องชายขอบไม่อาจจำกัดเฉพาะเพียงมุมมองเชิงภูมิศาสตร์และกายภาพที่มุ่งศึกษาไปยังกลุ่มคนที่อยู่อาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงชายแดนภูมิศาสตร์เท่านั้น หากต้องตีความไปถึงคนที่ถูกทำให้อยู่ขอบนอกการรับรู้ของสังคมด้วย กล่าวได้ว่า กระบวนการกลายเป็นชายขอบมีมิติที่ซับซ้อนหลากหลายประการเพราะคำว่า “ชายขอบ” นั้นอาจพิจารณาได้ทั้งในมิติพื้นที่ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ เฉพาะในมิติพื้นที่ก็อาจมองได้ทั้งในแง่พื้นที่ทางภูมิศาสตร์และพื้นที่ทางความคิดซึ่งต่างก็ปรากฏกระบวนการกลายเป็นชายขอบด้วยกันทั้งสิ้น ขณะเดียวกันก็คงจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการระดับ มหภาคของทั้งสังคมด้วย ทั้งหมดนี้ล้วนอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองในโลกใบเดียวกัน

เมื่อพิจารณาถึงบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อกระบวนการกลายเป็นชายขอบสิ่งที่สำคัญยิ่ง คือ บริบทการสร้างรัฐชาติ และบริบทการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะกระบวนการของการพัฒนาที่เน้นเอาการใช้ประโยชน์สูงสุดและกำไรสูงสุดทางเศรษฐกิจเป็นหลัก นับว่าส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงแก่ชีวิตผู้คนอย่างมหาศาล โดยเฉพาะ “คนชายขอบ” ที่นอกจากจะไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว พวกเขายังมีช่องทางน้อยมากที่จะเข้าถึงทรัพยากรและการแบ่งปันผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ ไม่แต่เท่านั้นพวกเขายังถูกมองเป็นเพียงปัจจัย การผลิต เป็นแหล่งทรัพยากร เป็นแรงงาน เป็นตลาดระบายสินค้า และอาจตกเป็นเหยื่อหรือผู้รับเคราะห์ของการพัฒนา ชนชั้นนำแห่งการพัฒนามักมองคนจากมุมมองเบื้องบนลงมานัยยะที่ปรากฏหรือไม่ปรากฏชัด ได้แก่ การเรียกร้องให้ต้องเสียสละเพื่อคนส่วนใหญ่ ต้องแบกรับความเสี่ยงหรือผลด้านลบของการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาในภาพรวมราบรื่น หรือไม่ก็อาจตกเป็นผู้ต้องหาวางขาขวางการพัฒนา ทั้งในระดับย่อยและระดับโลก (สุริชัย หวันแก้ว, 2543, น. 1-3)

ความหมายทางเศรษฐศาสตร์การเมือง

คำว่า “ความเป็นชายขอบ” (marginality) นักสังคมศาสตร์ในยุคหลังสมัยใหม่เสนอว่าหมายถึง ผู้คนที่ด้อยอำนาจ (the powerless) คนที่ตกเป็นเบี้ยล่าง (the subordinate) ของคนกลุ่มใหญ่ และคนยากไร้ (the have-nots) เมื่อคนเหล่านี้เป็นชาติพันธุ์คนกลุ่มน้อย และไม่มีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมหรือเรียกรวมๆ ว่ามีสถานะเป็น คนอื่น (the others) อีกด้วยแล้วนั้นทำให้คนเหล่านี้ตกอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกกีดกันออกซ้ำแล้วซ้ำเล่า (multiple exclusions) หรือเป็นคนชายขอบในพหุมิติ (multiple marginalities) จึงแทบกล่าวได้ว่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของคนเหล่านี้เท่ากับศูนย์ คนเหล่านี้มักถูกกีดกันหรือเบียดขับออกจากสังคม (the excluded or marginalized) ไม่ว่าจะเป็บริบท

ทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม” (ฐวิทย์ วิทยากัก, 2541, น. 17-18 อ้างถึงใน สุริชัย หวันแก้ว, 2543, น. 12)

สภาพปัญหาที่คนชายขอบต้องเผชิญอยู่นั้นมักไม่ได้มีลักษณะโดดเด่นรุนแรง หากส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่อยู่ “นอกสายตา” และ “นอกเวที” การรับรู้ของสาธารณะ โดยปกติพื้นที่ทาง สังคมสำหรับคนชายขอบนอกจากจะมีไม่มากนักและมีอยู่อย่างชั่วคราวไม่ต่อเนื่องแล้ว ที่ซ้ำร้ายกว่านั้นคือ โอกาสที่ให้แก่วัตถุเหล่านั้นๆ ก็มักไม่ได้มีไว้ให้คนชายขอบพูดถึงเจ้าตัวเองแต่อย่างใด ในท่ามกลางการแย่งชิงทางด้านทรัพยากรอันเนื่องมาจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจ การที่คนชายขอบไม่มีส่วนร่วมพูดถึงเรื่องราวของตนเองทว่าคนชายขอบกลับเป็นฝ่ายถูกพูดถึงแต่ทางเดียว พื้นที่ที่พูดถึงเรื่องเช่นนี้จึงกลายเป็นพื้นที่สำหรับการเสกสรรปั้นภาพคนชายขอบ หรือกลุ่มผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นชายขอบให้กลายเป็นคนอื่นที่แปลกแยกจากสังคมมากยิ่งขึ้น สภาพการณ์ด้านการสื่อสารเช่นนี้ยิ่งทำให้สังคมมองคนเหล่านี้ในทางลบว่าเป็นตัวถ่วงหรือภาระทางสังคม สภาพการณ์สื่อสารเช่นนี้ทำให้พวกเขามีโอกาสถูกผลักให้ไกลออกไปมากยิ่งขึ้น (สุริชัย หวันแก้ว, 2543, น. 107-108) ดังเช่นคำกล่าวไว้ว่า

“..ในสังคมใหญ่ทุกแห่งมี “ประชากรชายขอบ” ซึ่งอาศัยอยู่ห่างจาก ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรม คนกลุ่มนี้ขาดอำนาจ การต่อรอง ขาดการศึกษา ขาดเครื่องมือเข้าถึงอำนาจและถูกกีดกันออกจากระบบ การต่อรองอำนาจและการจัดสรรทรัพยากร อำนาจ และความมั่งคั่งในสังคม ลักษณะของกลุ่มประชากรชายขอบอาจแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ของ สังคมในแง่ของชาติพันธุ์ ศิวัพพธรรม ศาสนา อุดมการณ์ การศึกษา ฐานะทาง เศรษฐกิจ และชนชั้นทางสังคม” (Seymour-smith, Charlotte. Dictionary of Anthropology. London: Macmillan Press 1986, 117 อ้างถึงใน สุริชัย หวันแก้ว, 2543, น. 13)

คำที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับเรื่องความเป็นชายขอบอีกคำหนึ่ง ก็คือ คำว่า “ชนกลุ่มน้อย” (minority group) หมายถึง กลุ่มคนซึ่งกำหนดโดยขนาดหรือสัดส่วนของประชากรว่ามีจำนวนน้อยกว่าประชากรส่วนใหญ่ ชนกลุ่มน้อยในสังคมต่างๆ มีเอกลักษณ์หรือพันธะผูกพันกันด้วยเชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา หรือลักษณะอื่นๆ ทางวัฒนธรรมที่เป็นได้ชัดเจนว่าต่างไปจากชนส่วนใหญ่ของสังคม ในสังคมที่มีปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติมักพบว่าชนกลุ่มน้อยตกอยู่ในฐานะที่ถูกเหยียดฉันทและได้รับการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกับคนกลุ่มใหญ่

(พจนานุกรมศัพท์สังคม วิทยา อังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2524, น. 166 อ้างถึงใน สุริชัย หวันแก้ว, 2543, น. 7-8) อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า กลุ่มชายขอบจะสะท้อนมุมมองในแง่ของ “วัฒนธรรม” ส่วนคำว่า ชน กลุ่มน้อยจะสะท้อนมุมมองในแง่ “จำนวน” อีกทั้งในกระบวนการของการสร้างคน/กลุ่มคนชายขอบนั้น ยังหมายรวมถึง ภาวะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลถูกปฏิเสธหนทางที่จะเข้าถึงการได้รับตำแหน่งสำคัญและเป็นสัญลักษณ์ทางเศรษฐกิจ ศาสนา อำนาจทางการเมืองในสังคมใดๆ (สุริชัย หวันแก้ว, 2543, น. 8) ดังเช่นงานวิจัยของ ธวัช มณีพอง (2546) เรื่อง กระบวนการสร้างความรู้ชายขอบในวิกฤตการณ์สุขภาพ กรณีศึกษาสำนักทรงแห่งหนึ่ง ในจังหวัด เชียงใหม่ พบว่า กระบวนการสร้าง อัตลักษณ์ใหม่ของความรู้ชายขอบในสังคมไทยที่มีรูปแบบ วิทยาศาสตร์การแพทย์เป็นวาทกรรมหลักและปฏิบัติการของวาทกรรมหลัก ได้มีการเบียดขับ ความรู้อื่นให้อยู่ในสถานะของชายขอบ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ ทางตรง หมายถึง การเบียดขับความรู้ที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ ไม่ให้มีปฏิบัติการได้ทั้งระบบ (การอธิบายเพื่อหาสาเหตุการ เจ็บป่วย และปฏิบัติการรักษา) อำนาจการกดทับดังกล่าวเป็นการกระทำผ่านโครงสร้างและสถาบันทาง สังคม อันได้แก่ กฎหมาย หรือ หน่วยงานราชการของรัฐ ที่ให้คุณค่าแก่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ว่าถูก กฎหมาย เป็นความรู้ที่ถูกต้องปราศจากเงื่อนไข ส่วนการเบียดขับทางอ้อม คือ การพยายามสร้าง ความเข้าใจแก่สังคมที่มีต่อความรู้อื่นๆ ว่าไร้เหตุผล งามาย และไม่สามารถพิสูจน์ได้ นอกจากนี้ยังมี งานศึกษาของ จิตรกร โพธิ์งาน (2549) เรื่อง วาทกรรมเขื่อนปากมูล ที่กล่าวถึงวาทกรรมว่าเป็นเรื่อง ของการสร้างควมหมายและการผลิตความรู้ โดยกลุ่มผู้มีอำนาจที่แสดงอำนาจการเมืองควบคุมเหนือ ทรัพยากร ทำให้กลุ่มที่ถูกครอบงำต้องลุกขึ้นมาตอบโต้ พบว่า เขื่อนปากมูลสร้างขึ้นจากแนวคิดรัฐที่ ต้องการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ รัฐได้เสนอวาทกรรมว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ ความมั่นคงของระบบไฟฟ้า และเขื่อนปากมูล แต่เมื่อถูกต่อต้านรัฐได้เสนอวาทกรรมบันไดปลา โจน อันเป็นการนำความรู้เทคนิคมาใช้แก้ปัญหาบ้านเมือง การส่งผ่านอำนาจการควบคุมเหนือ ทรัพยากรทำให้ชาวบ้าน นักการเมืองท้องถิ่น สื่อ และแนวร่วมต่างๆ เสนอวาทกรรมต้านเขื่อนว่า การ สร้างเขื่อนส่งผลกระทบต่อระบบธรรมชาติของกลุ่มน้ำมูล เช่นเดียวกันกับงานวิจัยของ (สุรสม กฤษณะจุกะ (2547) เรื่อง การเมืองวัฒนธรรมของความเป็นอื่นในพื้นที่สี่: การต่อสู้ทางวาทกรรม ว่าด้วยเรื่องพลังงาน เป็นงานศึกษาประเด็นความขัดแย้งของปัญหาพลังงานใน 3 กรณี คือ กรณี เขื่อน ปากมูล จังหวัดอุบลราชธานี (พ.ศ. 2532-2546) กรณีโครงการไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอก และ โรงไฟฟ้าถ่านหินกรูด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (พ.ศ. 2538-2546) ความเป็นมาของความขัดแย้งทั้ง สามกรณีนี้ได้ฉายให้เห็นภาพการต่อสู้ระหว่างคู่กรณีสองฝ่าย คือ กลไกอำนาจรัฐกับชุมชนที่ได้รับ ผลกระทบจากปัญหาพลังงาน การต่อสู้ถกเถียงของสองฝ่ายมิได้เป็นการต่อสู้ถกเถียงแต่เพียงในห้อง ประชุม แต่มีการต่อสู้อย่างเข้มข้นในพื้นที่สี่ การศึกษาศึกษาจึงมุ่งนำเสนอภาพการต่อสู้ทางวาท

กรรมในเรื่องพลังงาน การนิยามและการสร้างภาพคู่ต่อสู้ให้ “เป็นอื่น” ผลของการศึกษาคั้งนี้ จึงเป็นความพยายามในการชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างการต่อเชิงวาทกรรมในพื้นที่สื่อกับรูปธรรมของการปะทะต่อสู้ในปริภูมิทางสังคม-วัฒนธรรมและการเมือง

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นของความเป็นอื่นและการเป็นชายขอบ ผู้ศึกษาได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่อง หอยใต้ดินในสังคมไทย โดยมุ่งอธิบายให้เห็นผลของอำนาจและความรุนแรงที่รัฐชาติได้กระทำการโดยอาศัยเครื่องมือ ที่เรียกว่า ปฏิบัติการทางวาทกรรมในการสร้างความรู้/ความจริงผ่านประวัติศาสตร์ ข้อบัญญัติทางกฎหมาย และหลักศีลธรรมคำสอน ทำให้เกิดภาพความจริงหรืออัตลักษณ์ด้านบวกให้แก่หอยรัฐบาลและกำหนดภาพความจริงหรืออัตลักษณ์ด้านลบให้แก่หอยใต้ดิน นำไปสู่การสถาปนาวาทกรรมคู่ตรงข้าม 2 ชุด คือ วาทกรรมหอยรัฐบาลและวาทกรรมหอยใต้ดิน ปฏิบัติการทางวาทกรรมของการเล่นหอยที่รัฐชาติไทยนำมาใช้นี้เป็นการทำให้เกิดการหลงลืม มองข้าม ให้ความสำคัญหรือไม่ให้ความสำคัญเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องปกติ ธรรมดา ธรรมดา เป็นเรื่องของความรู้/ความจริง หรือไม่ก็เป็นเรื่องที่เราคุ้นชิน/ยอมรับจนไม่อยู่ในฐานะที่จะตั้งคำถามได้ ทำให้ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ได้รับการยอมรับและเชื่อว่าเป็นเรื่องธรรมดา ปรกติ เรียกสิ่งที่เราหลงลืมนี้ว่า “จิตไร้สำนึก” (the unconscious), บาร์ตส์ เรียกว่า “มายาคติในสังคม” (mythology), พูโก้ เรียกว่า “สิ่งที่เราคิดไม่ได้” (the unthought) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, น. 35-36) นอกจากนี้ปฏิบัติการทางวาทกรรมการเล่นหอยที่รัฐชาติไทยกระทำอยู่นั้นไม่ใช่สิ่งที่มีหรือการสถาปนาความรู้/ความจริงขึ้นมาอย่างลอยๆ หากแต่เบื้องหลังแล้วรัฐชาติได้กำหนดสถาบันที่สำคัญๆ ทั้งสถาบันทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อสนับสนุนชุดความรู้/ความจริงของการเล่นหอยที่รัฐชาติได้สร้างขึ้นทำให้เกิดการยอมรับอย่างไร้ข้อโต้แย้งจากผู้คนในรัฐชาติไทย เช่นเดียวกับที่ฟูโก้ ได้เสนอไว้ว่า สิ่งที่เราคิดว่าเป็นความคิดแบบวิทยาศาสตร์และเป็นความคิดที่ดีแท้ที่จริงแล้วความคิดที่ได้รับการยอมรับเหล่านี้ ล้วนมีสถาบันหนุนช่วยอยู่ข้างหลังโดยสถาปนาสถาบันที่เกี่ยวข้องขึ้นมาเพื่อทำให้เกิดการกีดกันและการแบ่งแยกเชิงเปรียบเทียบที่เด่นชัดขึ้น (Michel Foucault, 1965 อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น. 54-61) ดังนั้นตัวหลักของการจัดระเบียบจึงไม่ได้เกิดขึ้นเอง แต่เกิดจากปฏิบัติการของตัวหนุนช่วยค้ำยันนั้นคือ “สถาบัน” ประเด็นการพิจารณาตัวสถาบันในฐานะตัวการสนับสนุนดังกล่าว เป็นการเพิ่มมิติทางสังคมของอำนาจในเรื่องของสถาบัน เข้ามาเสริมความคิดเชิงโครงสร้างในมิติที่เป็นการปฏิบัติการซึ่งคอยตอกย้ำให้ความคิดทั้งหลายกลายเป็นจริงจนอยู่ใต้จิตสำนึก และทำให้ผู้คนทั้งหลายไม่ตั้งคำถามแต่ยอมรับโดยุษฎีเป็นการสนับสนุนให้วาทกรรมการเล่นหอยกลายเป็นความรู้/ความจริงที่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่โดยปราศจากข้อถกเถียง/การต่อต้านชัดเจนจากสมาชิกในสังคม

แนวทางการศึกษาที่สอง : การทำความเข้าใจปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของหอยไต้ดินในสังคมไทย

ปฏิบัติการทางวาทกรรมในการสร้างภาพความจริงคู่ตรงข้ามระหว่างหอยรัฐบาลและหอยไต้ดินส่งผลทำให้หอยรัฐบาลและหอยไต้ดิน มีทั้งท่าที่แตกต่างกันไป ได้แก่ ท่าที่ของหอยรัฐบาลที่ให้การยอมรับต่อภาพความจริงด้านบวกที่รัฐชาติสถาปนาให้ และท่าที่ที่โต้ตอบ/ปฏิเสธภาพ ภาพความจริงด้านลบของหอยไต้ดินที่ถูกรัฐชาติกำหนดสร้าง

หอยไต้ดินกับท่าที่ของการโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพความจริงด้านลบที่ถูกยึดเหนี่ยวให้แน่นเผยให้เห็นถึงการต่อต้านชัดเจน ไม่หยุดนิ่งตายตัว และยอมจำนนต่อการถูกกักขังไว้กับภาพความจริงด้านลบที่รัฐชาติไทยยึดเหนี่ยว โดยหอยไต้ดิน ได้วิวัฒนาการเคลื่อนเปลี่ยนแปลงตัวตนไปสู่การกำหนดสร้าง อัตลักษณ์ใหม่ให้แก่ตนเองจนเกิดเป็น “อัตลักษณ์ใหม่ของหอยไต้ดิน” ขึ้นมา ประเด็นการศึกษาต่อไปจึงเป็นการศึกษารูปแบบและวิธีการที่หอยไต้ดินกระทำการโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพความจริงด้านลบผ่านกรอบแนวคิดเรื่อง “อัตลักษณ์”

แนวคิดอัตลักษณ์ และการเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์

แนวคิดอัตลักษณ์

พจนานุกรมภาษาไทย-อังกฤษ หรืออังกฤษ-ไทย ระบุคำแปลของ identity คือ คำว่า “เอกลักษณ์” คือ สิ่งที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีนัยขยายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติของสิ่งนั้น ที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น (อภิญา เพ็ญฟูสกุล 2546, น. 1)

การให้ความหมายคำว่า identity ในทฤษฎียุคหลังสมัยใหม่ (postmodernism) เกิดการตั้งคำถามอย่างมากเกี่ยวกับคุณสมบัติแก่นแกนของปัจเจกบุคคล ความเป็นปัจเจกกลายเป็นเรื่องของการนิยามความหมายซึ่งสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท มิได้หมายถึง คุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป ดังนั้นคำว่า “อัตลักษณ์” จะเหมาะสมกว่า “เอกลักษณ์” ในความหมาย identity ในยุคปัจจุบัน (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น. 1)

คำว่า identity หรือ อัตลักษณ์ เป็นปริมาตรที่เชื่อมต่อระหว่าง 2 ขั้ว ในด้านหนึ่ง อัตลักษณ์ คือ “ความเป็นปัจเจก” ที่เชื่อมต่อสัมพันธ์กับสังคม สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดมากับสถานภาพ ในอีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์ก็เกี่ยวข้องกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวเรา ทั้งด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความสำคัญเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์

กับโลก จึงมีการแบ่งประเภทอัตลักษณ์เป็นสองระดับ คือ อัตลักษณ์บุคคล (personal identity) กับอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) (อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 5-6)

ภาพของปัจเจกและอัตลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในการศึกษาสาขาวิชาต่างๆ

อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล เป็นหนึ่งในนักวิชาการคนสำคัญ ที่ได้ศึกษาและให้นิยามความหมายคำว่า “อัตลักษณ์” โดยจำแนกตามช่วงยุคสมัยและสาขาวิชาที่ศึกษา ดังนั้นเพื่อให้เห็นถึงวิวัฒนาการความเป็นมาของการเลือกใช้คำเรียกและการให้ความหมายคำว่า “อัตลักษณ์” จึงขอนำเสนอคำและการให้นิยามความหมายของคำที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้ (อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 8-79)

1. คำว่า “ปัจเจกภาพ” จากมุมมองทางปรัชญา (ภาพลักษณ์ของมนุษย์ในแนวสาร์ตอสนิยม)

แรกเริ่มที่มีการศึกษาและให้คำจำกัดความเกี่ยวกับปัจเจกและตัวตนนั้นมีนักคิดตามแนวคิดเหตุผลนิยม (rationalism) เสนอไว้ว่า เหตุผล คือ แก่นแกนที่เป็นสากลที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์ เดส์คาร์ต (Rene Descartes) ได้เสนอภาพของปัจเจกที่ตระหนักถึงการมีอยู่ของตัวตนในฐานะ “ผู้คิด” (thinking subject) เขาเห็นว่าเมื่อเรามองลงไปที่กิจกรรมการคิดของเราเองเป็นขั้นพื้นฐานที่เราจะไม่สงสัยในการมีอยู่ของ “ตัวฉัน” ซึ่งเป็นผู้คิด ดังนั้นปรัชญาของเดส์คาร์ต จึงเป็นการแบ่งแยกชัดเป็นสองขั้วระหว่างโลกอตวิสัยกับภววิสัย มนุษย์ที่จมอยู่กับห้วงคิดเป็นภาพมนุษย์ที่ตัดขาดจากโลกและสิ่งแวดล้อม เดส์คาร์ต เชื่อว่าวิธีการหาความรู้ที่เป็นแก่นแท้หรือการเข้าถึงความจุของสิ่งหนึ่งจะทำได้โดยการดึงสิ่งนั้นออกจากสิ่งอื่นๆ ที่แวดล้อมมัน การศึกษาเฉพาะเจาะจงแต่สิ่งนั้นวิธีนี้เท่านั้นที่จะทำให้สามารถค้นหาและเข้าถึงคุณสมบัติแก่นแท้ของสิ่งนั้น ความเป็นจริงสุดท้ายของสิ่งหนึ่งๆ ควรเป็นความเป็นจริงสากล นั่นคือ จะต้องไม่ขึ้นต่อเงื่อนไขเฉพาะหน้าใดๆ การเข้าถึงแก่นแท้ของมนุษย์ก็ใช้วิธีการเดียวกัน เราต้องตัดตัวเองออกจากโลกแวดล้อมทั้งหมด จะหยุดฟังเสียงต่างๆ จะดึงตัวเองออกจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้งหมด และด้วยวิธีนี้ฉันจะค่อยๆ ก้าวเข้าสู่ความรู้ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับตัวฉันเอง (Tamsin Lorraine, 1990, p. 23 อ้างถึงใน อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 9)

ในขณะที่เดวิด ฮูม (David Hume) เห็นตรงข้ามกับเดส์คาร์ต เพราะไม่พบคุณสมบัติใดๆ ที่เป็นเอกภาพของ “ตัวฉัน” สิ่งที่พบ คือ กระแสคลื่นของความรู้สึกทางประสาทสัมผัสที่มีลักษณะขาดเป็นห้วงๆ ไม่มีอะไรเลยนอกจากกลุ่มก้อนของการรับรู้เหล่านั้น ซึ่งเกิดต่อเนื่องกันอย่างรวดเร็ว ความเชื่อมั่นว่ามีตัวฉันเป็นแก่นแกนที่มีเอกภาพนั้นเป็นเพียงจินตนาการที่เกิดจากความทรงจำซึ่งเชื่อมโยงการรับรู้เหล่านั้นไว้ด้วยกัน แต่ความทรงจำก็หาใช้สิ่งที่เที่ยงตรงแม่นยำแต่ประการใด

บางครั้งเราก็ลืมสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อวาน ในทัศนะของฮูม ความเป็นเหตุเป็นผลที่เป็นคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์นั้นมิได้มีลักษณะเป็นสิ่งที่กำหนดให้มาอยู่ก่อนแล้ว (innate) หรือเป็นคุณสมบัติภายใน (intrinsic) ที่ฝังรากลึกเป็นแก่นแกนมาแต่เดิม เขาเห็นว่าความเป็นเหตุเป็นผลเป็นคุณสมบัติที่ค่อยๆ เรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาขึ้น (acquired quality) จิตมนุษย์เป็นเหมือนแผ่นฟิล์มว่างเปล่า เมื่อสัมผัสกับโลก ครั้งหนึ่งก็ประทับประสบการณ์และความทรงจำไปครั้งหนึ่ง ฮูมเห็นว่าในธรรมชาติของมนุษย์ไม่มีสิ่งใดเป็นแก่นสารอันเป็นนิรันดร์ “ความจริงสูงสุด” เกี่ยวกับมนุษย์กลายเป็นเพียง “ความเชื่อ” ที่เป็นมายาเท่านั้น (Martindale, 1974, ch.3 อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 9)

อิมมานูเอิล ค้านท์ (Immanuel Kant) เสนอภาพมนุษย์ว่าเกิดจากความปรารถนาที่จะเชื่อมประจักษ์นิยม (empiricism) เข้ากับเหตุผลนิยม (rationalism) แม้ประสาทสัมผัสจะเป็นประตูเปิดออกสู่โลกและเป็นฐานที่มาของความรู้ แต่ความรู้จากประสาทสัมผัสจะเป็นประตูเปิดออกสู่โลกและเป็นฐานที่มาของความรู้ แต่ความรู้จากประสาทสัมผัสก็มีลักษณะแยกแยะกระจัดกระจายเป็นชิ้นๆ ค้านท์ จึงเชื่อว่าจะต้องมี “อะไร” บางอย่างเป็นสิ่งเชื่อมร้อย และจัดระเบียบข้อมูลที่กระจัดกระจายเหล่านั้นให้เป็นหมวดหมู่ “อะไร” บางอย่างนั้น คือ ศักยภาพที่เป็นแก่นแกนของจิตมนุษย์ เรียกว่า synthetic a priori เพราะมันมีหน้าที่เชื่อมร้อยและมันเป็นคุณสมบัติที่ถูกกำหนดให้มาก่อน มันไม่ได้มีรากฐานอยู่ในประสบการณ์ของประสาทสัมผัส แต่มันคือ ความสามารถในการสร้างมโนทัศน์และกรอบของการคิดทุกชนิด เช่น กรอบของมิติเวลา สถานที่ หรือการเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นรากของกิจกรรมทางปัญญาของมนุษย์ ความสามารถอันนี้เชื่อมร้อยข้อมูลจากประสาทสัมผัส เปรียบเทียบและวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้น จึงเป็นฐานของความรู้ลึกกว่ามี “ความต่อเนื่อง” ที่เป็นเอกภาพของการคิด (Jones, 1964 อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 10) อีกทั้งค้านท์ เห็นด้วยกับฮูม ที่ว่าในโลกประสาทสัมผัสเราจะไม่พบคุณสมบัติอันนี้ เพราะประสบการณ์แห่งประสาทสัมผัสมีลักษณะที่คงอยู่เพียงชั่วคราวไม่ต่อเนื่องกัน ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว “ตัวตน” ที่ค้านท์ เสนอมาจะมีที่อยู่ที่ไหน ประเด็นปัญหาทางภววิทยา (ontology) ทำให้ค้านท์ เสนอทางออก โดยแยกโลกออกเป็น 2 โลก คือ โลกแห่งประสาทสัมผัสที่เป็นพื้นที่ของวิทยาศาสตร์ (phenomena) และโลกของสิ่งที่มีอยู่โดยตัวของมันเอง (noumena) ในโลกประการหลังนี้เองเป็นที่อยู่ของ “ตัวตน” ดังกล่าวซึ่งไม่อาจเข้าถึงได้โดยประสาทสัมผัสแต่ต้องเข้าถึงด้วยพลังแห่งเหตุผลจับต้องไม่ได้ แต่เป็นฐานรากที่จะเป็นและมีมาก่อนประสบการณ์ทั้งหมด นี่คือการแยกแยะระหว่าง “ตัวตนเชิงประจักษ์” (empirical self) และ “ตัวตนเหนือโลกเชิงประจักษ์” (transcendental self) ซึ่งตัวตนเหนือโลกเชิงประจักษ์ดังกล่าวนี้เองเป็นที่มาของความสมบูรณ์แบบศักดิ์ศรี และรากฐานทางศีลธรรม จากแนวคิดเรื่องตัวตนเหนือโลกเชิงประจักษ์อันเป็นที่มาของความสมบูรณ์แบบศักดิ์ศรี และรากฐานทางศีลธรรมดังกล่าวข้างต้น ทำให้ ค้านท์ เชื่อว่ามนุษย์มี

ศักยภาพที่จะกำหนดทิศทางตนเองในเชิงจริยธรรม อิศรภาพนี้เป็นคุณสมบัติแก่นแกนของมนุษย์ ทำให้เขาเลือกกระทำโดยปลอดจากแรงบีบของสังคม แรงกดดันของธรรมชาติ หรือแม้แต่เสียงเรียกจากพระเป็นเจ้า ศักยภาพของมนุษย์ดังกล่าวเรียกว่า “พลังของเหตุผล” ซึ่งจะบอกมนุษย์เองว่าหน้าที่ทางจริยธรรมของเขา คือ อะไร หน้าที่ คือ การทำตามกฎ กฎ คือ การทำตามหลักการที่เป็นสากล ซึ่งหมายถึง การกระทำต่อมนุษยชาติ (ทั้งตัวเราเองและผู้อื่น) ในฐานะที่เป็นเป้าหมายในตัวเองมิใช่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมาย กฎศีลธรรมดังกล่าวตั้งอยู่บนหลักการเรื่องเสรีภาพและสำนึกในความรับผิดชอบของปัจเจกจริยธรรมนั้นจึงมีลักษณะเป็นสากล เพราะมันหมายถึง การกระทำที่สามารถใช้กับมนุษย์ทุกคนได้ในทุกกรณี สิ่งที่ดีสำหรับเราก็คือต้องดีกับคนอื่น ๆ ทุกคน เราทำสิ่งที่ดีไม่ใช่เพราะหวังผลหรือเพราะหวังการยอมรับ เราทำสิ่งนั้นก็เพราะในฐานะที่เป็นมนุษย์เราไม่อาจทำอย่างอื่นได้ หน้าที่เรา คือ ทำตามเสียงเรียกแห่งจิตสำนึกอันนี้ จิตสำนึกทางศีลธรรมนี้จึงเป็นแก่นแกนของความรู้สึกรู้สึกเป็นตัวเรา

ส่วนปรัชญาของเฮเกิล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) มีทัศนะต่อเหตุผลแตกต่าง ไปจากทัศนะที่กล่าวมาข้างต้น ข้อคิดเห็นของเฮเกิลที่แตกต่างจากเดิร์คาร์ต ก็คือ เฮเกิลเชื่อว่าแม้ศักยภาพของมนุษย์จะอยู่ที่กิจกรรมของจิตสำนึก แต่ทว่าจิตสำนึกของเฮเกิล มิใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตัดขาดจากโลกมิได้เป็นสิ่งที่เฝ้ามองสังเกตโลกอย่างเย็นชา หรือมีระยะห่างแบบประจักษ์นิยม เหตุผลมิใช่เพียงความสามารถในการจำแนกแยกแยะเท่านั้น และวิทยาศาสตร์ก็มีมิใช่เพียง โยนข้อมูลดิบเข้ามาให้จัดระเบียบ

เฮเกิล ได้เสนอปรัชญาวิภาษวิธี (dialectic) เขาผนวกโลกข้างนอกเข้ามาเป็นส่วนจำเป็นของกระบวนการสร้าง และนิยามตนเองของจิตสำนึก การตระหนักถึงตัวตนอย่างสมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ ก็แต่ในเงื่อนไขที่เราสัมพันธ์กับโลกข้างนอกเท่านั้น การมีอยู่ของอีกฝ่ายทำให้การมีอยู่ของตนสมบูรณ์ได้ ในหนังสือ The Phenomenology of mind เฮเกิล ใช้การเปรียบเทียบเพื่อช่วยให้เข้าใจถึงกระบวนการทำงานของจิตสำนึก เขาบรรยายความสัมพันธ์ของจิตสำนึกกับโลก โดยเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างนายกับทาส คูผิวผิวนั้นแรกเหมือนนายจะเป็นผู้มีอำนาจควบคุม ทาส ความเป็นนายและความเป็นทาสจะเป็นสองสิ่งที่ไม่เหมือนกัน แยกจากกันและเป็นปฏิปักษ์กัน จิตสำนึกเห็นและรับรู้ว่ามีโลกข้างนอกมีอยู่แต่ทว่ามันไม่ใช่ตัวเรา ในขั้นต่อมาจิตสำนึกเริ่มตระหนักว่าข้อสรุปดังกล่าวผิดพลาด นายเริ่มตระหนักว่าความเป็นนายจะคงอยู่ได้ ก็เพราะมีทาสช่วยทำงานสนองความต้องการ ทาสก็เริ่มเห็นว่าคงอยู่ของตนก็ขึ้นกับนายเช่นกัน ต่างเริ่มตระหนักว่าการมีอยู่ของอีกฝ่ายทำให้การมีอยู่ของตนสมบูรณ์ ต่างก็เห็นว่าอีกฝ่ายหนึ่งเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของความเป็นตัวเอง นายเห็นแรงงานของทาสในอาหารที่ตนกิน ทาสก็เห็นว่าในงานที่ดูเหมือนทำเพื่อนายที่จริงเป็นงานที่ทำให้เขาตระหนักถึงศักยภาพของตนเองด้วย เขาจึงสามารถ

หล่อหลอมตนเองในงานที่ทำเพื่อนายเพียงเมื่อต่างฝ่ายต่างสลายและปฏิเสธขอบเขต “ความเป็นตัวฉัน” ในตอนแรกและโอบเอาอีกฝ่ายเข้ามาเป็นองค์ประกอบในความเป็นตัวตนแล้วก็ถือว่าจิตสำนึกได้ยกระดับคนขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง แปรสภาพไปเป็น “คุณภาพใหม่” ที่หลอมรวมเอาองค์ประกอบที่ดูจะขัดแย้งกันในตอนแรกเข้าไว้ “ความเป็นตัวฉัน” จึงเป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตัวฉันที่สมบูรณ์ขึ้นเรื่อยๆ ต้องปฏิเสธ การจำกัดกรอบที่หยุดนิ่ง ต้องอาศัยการตระหนักรู้และโอบรวมเอาโลกข้างนอกให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตนเองเสมอ (Richard Bernstein, 1971 อ้างถึงใน อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น. 11-12)

ในขณะที่ฟรีดริช นิตเช่ (Friedrich Nietzsche) เสนอว่าแนวคิดที่ต่างออกไป กล่าวคือ พลังที่ตรงข้ามกับเหตุผลต่างหากเป็นธรรมชาติที่แท้จริง เขาเชื่อว่าปัจเจกภาพที่มีเอกภาพ ศักดิ์ศรีและความสมบูรณ์นั้นเป็นเพียงมายาคติ มนุษย์เป็นกระแสน้ำที่เชื่อมกรากของพลังหลากหลายที่ปะทะสังสรรค์กัน อยู่ในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงตลอดกาลไม่ใช่สภาวะบางอย่างที่หยุดนิ่ง เราเชื่อว่าเรามีเอกภาพ ก็เพียงเพราะว่าเราสามารถเก็บกอดพลังแห่งสัญชาตญาณของเรา พัฒนาทักษะในการจัดการกับพลังที่ขัดแย้งกันจนดูเหมือนมันเชื่อง จนดูเหมือนว่าระเบียบที่สอดคล้องต้องกันของเหตุผลเท่านั้น คือ ธรรมชาติที่แท้จริง เราสร้างภาพนี้ขึ้นเพื่อกลบเกลื่อนความหวาดหวั่นต่อสภาวะยุ่งเหยิงข้างในตัวเรา ภาพของระเบียบและเหตุผลเป็นเพียงเกราะปกป้องสภาวะการสูญสิ้นอัตลักษณ์อันเป็นแก่นแกน ความหวาดหวั่นในการเผชิญกับความจริงที่โหดร้ายว่าโลกและจักรวาลนั้นล้วนไร้ระเบียบ ไร้ซึ่งจุดหมาย และแก่นสารบีบให้มนุษย์เป็นสุขกับการหลอกลวงตนว่ามี “ความจริง” สูงสุดที่ฟังฟังได้ ศาสนาจึงเป็นเพียงยาขมใจของผู้ที่อ่อนแอ ความเป็นจริงที่โหดร้าย ดังกล่าวนี้จะมีก็แต่มนุษย์ที่เข้มแข็งและแกร่งกร้าวเท่านั้นที่ยอมรับได้ นี่คือที่มาของมโนทัศน์ “เจตจำนงสู่อำนาจ” (will to power) และเรื่อง “อภิมนุษย์” (overman)

2. มโนทัศน์บุคลิกภาพในทฤษฎีจิตวิทยา

การให้นิยามความหมายเกี่ยวกับปัจเจกหรือตัวตนแนวทางที่สองนี้เป็นการศึกษาผ่านการตีความและทำความเข้าใจ โดยให้ความสนใจกับ “กระบวนการทางจิต” ที่ทำให้บุคลิกภาพของแต่ละบุคคลก่อรูปร่างขึ้นแล้วทำการจำแนกแยกแยะลักษณะของปัจเจกหรือตัวตน โดยแบ่งคนเป็นกลุ่มๆ ตามลักษณะบุคลิกภาพที่ทำการศึกษาและจำแนกกลุ่มไว้นั้นเอง มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 จิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) ซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เสนอแนวคิดการก่อรูปของอัตลักษณ์ของปัจเจกโดยวางบนฐานของอัตลักษณ์ทางเพศ สำหรับฟรอยด์ แม้ลักษณะทางกายภาพจะเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดให้มากที่สุด แต่อัตลักษณ์ทางเพศก่อตัวขึ้นมาจากโครงสร้างทางจิตวิทยา เด็กเล็กๆ ยังไม่มีแนวโน้มว่าจะนิยามตนเองเป็นหญิงหรือชาย เด็กทารกมีแนวโน้ม

เป็นไปได้ทั้งสองเพศ การก่อรูปอัตลักษณ์มาเริ่มขึ้นเมื่อเด็กโตมาถึงวัยประมาณ 4-5 ขวบ ที่สามารถแยกแยะได้ ถึงความแตกต่างทางสรีระ กลไกสำคัญ 2 ประการ ของการก่อตัวของอัตลักษณ์ คือ ปมโอดิปัส (ordipus complex) และความกลัวการถูกตอน (fear of castration) เด็กเล็กๆ จะพัฒนาความสัมพันธ์กับแม่ในฐานะแม่เป็นวัตถุแห่งความรักและความปรารถนาของเขา (love object) ต่อมาเด็กๆ เริ่มรู้ความ จะถูกห้ามไม่ให้เล่นกับอวัยวะเพศของตน เด็กชายจำต้องถอยห่างจากความปรารถนาที่จะผูกพันกับแม่ เพราะเกรงว่าจะถูกตัดอวัยวะเพศทิ้งและเลือกที่จะนิยามตนเองกับผู้มีอำนาจคือพ่อแทน อวัยวะเพศชายจึงเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจ ส่วนเด็กหญิงเมื่อสังเกตเห็นว่าเธอไม่มีสิ่งที่เด็กชายมีปมเรื่องการถูกตอนจะทำให้เด็กหญิงปฏิเสธความปรารถนาดั้งเดิมที่อยากผูกพันกับมารดา เพราะเธอโทษมารดาว่าให้กำเนิดเธอมาโดยปราศจากสัญลักษณ์ของอำนาจทั้งคู่ไม่มีสิ่งที่ควรมี เด็กหญิงจึงพัฒนาปมอิจฉาอวัยวะเพศชายขึ้นแทนปมดังกล่าว เปิดทางเลือกให้เด็กหญิงสามารถพัฒนาอัตลักษณ์ทางเพศของเธอได้มากกว่าหนึ่งแบบ เธออาจพัฒนาบุคลิกภาพเลียนแบบผู้ชายขึ้นมา หรือเธออาจยอมรับความด้อยกว่าของเพศหญิงแต่โดยดี พุ่งความปรารถนาไปที่พ่อแทนและเมื่อความปรารถนาี้ถูกเก็บกดอีก เธอจึงพัฒนามันในรูปที่สังคมอนุญาต คือ พัฒนาความใฝ่ฝันในอนาคตที่จะเป็นผู้ให้กำเนิดลูกชาย กล่าวโดยสรุปได้ว่า อัตลักษณ์และการพัฒนาของบุคลิกภาพในทฤษฎีของฟรอยด์ จึงมีศูนย์กลางอยู่ที่ “อัตลักษณ์ทางเพศ” เป็นสำคัญ

การก่อรูปอัตลักษณ์และบุคลิกภาพตามแนวคิด ของฟรอยด์นั้น ดำเนินการภายใต้โครงสร้าง 3 ระดับ ของจิตใจ กล่าวคือ

ระดับที่หนึ่ง id เป็นฐานที่มาของพลังงานทั้งหมดทางจิตเป็นพลังดิบที่ยังไม่ถูกจัดระเบียบ ไม่ขึ้นกับเหตุผล พร้อมตอบโต้ต่อสิ่งเร้าที่มากกระทบพลังเหล่านี้ทำงานภายใต้กฎแห่งการสนอง ความพึงพอใจ ที่อยู่ของพลังเหล่านี้คือ ชั้นของจิตไร้สำนึก (the unconscious) เป็นฐานที่มาของการตอบสนองต่อความต้องการต่างๆ นั้น ระดับที่สอง ego การที่คนต้องมีกิจกรรมติดต่อกับโลกและต้องอาศัยการคิดคำนวณในระดับหนึ่ง นี้คือ หน้าทีของ ego ซึ่งทำงานภายในกฎของความเป็นจริงด้านหนึ่งเพื่อสนองความต้องการของ id ทว่าก็อาจขัดแย้งกับ id ด้วย เพราะ ego สามารถขัดขวาง ระวัง หรือชะลอการสนองความพึงพอใจนั้นออกไป เพราะ ego มีเป้าหมายให้บุคคลนั้นเสียมดุลทางกายภาพและจิตใจด้วย

ระดับที่สาม superego เป็นพลังของค่านิยมและศีลธรรมจากสังคม ซึ่งถ่ายทอดแก่บุคคลในกระบวนการขัดเกลา (socialization) ผ่านกลไกการให้รางวัลและการลงโทษ ego จึงทำหน้าที่เป็นตัวการในการประสานแรงกดจากทั้งสองทาง

สำหรับฟรอยด์ บุคลิกภาพของปัจเจกเป็นกระบวนการแห่งการขัดแย้งของโครงสร้างทางจิตทั้ง 3 ระดับนี้ (intrapsychic conflict) แรงปรารถนาทางสัญชาตญาณที่ไม่ได้

รับการตอบสนองหรือถูกลงโทษจากสังคมไม่หายไปไหน แต่ถูกปฏิเสธบิดเบือนโดยกระบวนการที่เรียกว่า กลไกการปกป้องตนเอง (defense mechanism) ที่ดัดแปลงพลังงานเท่านั้น ให้อยู่ในสภาพที่ไม่ทำลายความสมดุลของจิตใจ การเก็บกด การทดแทน หรือการชดเชย เป็นตัวอย่างของกลไกดังกล่าว อย่างไรก็ตาม พลังงานที่ถูกเก็บกดก็จะมีหนทางแสดงตนออกมาในรูปแบบและสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ความฝัน ความกลัว หรืออาการย้ำคิดย้ำทำ การต่อรองระหว่างพลังสัญชาตญาณในจิตใต้สำนึกกับพลังแห่งเหตุผลและแรงกดดันจากสังคมนี้เป็นพัฒนาการของบุคลิกภาพ ภาพปัจเจกของฟรอยด์จึงเป็นปัจเจกที่ไม่มีเอกภาพ อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่เกิดจากการปะทะสังสรรค์ของพลังที่ขัดแย้งกัน

2.2 Ego Theory

อีริก อีริกสัน (Eric Erikson) นักจิตวิทยาเห็นว่าการก่อรูปของอัตลักษณ์เป็นกระบวนการตลอดทั้งชีวิต (a life-long process) และคนเราแต่ละคนสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะสำคัญของตนเองได้ อีริกสันเลือกใช้คำว่า อัตลักษณ์ (identity) แทนคำว่า บุคลิกภาพ และเลือกเน้นที่บทบาทของ ego มากกว่าบทบาทของจิตใต้สำนึกในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ ซึ่งชี้ว่าเขาให้ความสำคัญกับกระบวนการของจิตสำนึก และมีนัยของการเน้นเสรีภาพในการเลือกของปัจเจก ปัจเจกแต่ละคนจึงต้องรับผิดชอบต่อทางเลือกในชีวิตและรูปแบบอัตลักษณ์ที่ตนเลือกจะเป็น

อีริกสัน เชื่อว่าคน ประกอบด้วย แปรผันขั้นตอนพัฒนาการของอัตลักษณ์ ในแต่ละขั้นตอนเกิดสิ่งที่เรียกว่า ego crisis ผลลัพธ์ของแต่ละขั้นสัมพันธ์กับขั้นก่อนหน้า

ในช่วงของทารกเป็นวิกฤตระหว่าง “ความไว้วางใจ” กับ “ความไม่ไว้วางใจ” ทารกต้องการการเอาใจใส่จากมารดา หากเขาไม่ได้รับการตอบสนอง จะเกิดความรู้สึกถูกทอดทิ้ง และนำไปสู่ความกังวล หวาดระแวงและสิ้นความไว้นือเชื่อใจต่อโลกข้างนอก ซึ่งมีผลให้เขาอาจจะสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนกับผู้อื่นในภายหลัง

ช่วงที่สองเป็นวัยราว 2-4 ขวบ วิกฤติของ ego คือ วิกฤติระหว่างความรู้สึกมั่นคงเป็นนายตัวเองกับความละอายและสงสัยหวาดระแวง เด็กเริ่มถูกสอนให้รู้จักและควบคุมร่างกายของตน เช่น การขับถ่ายเป็นที่ เป็นทางเป็นเวลา ซึ่งพ่อแม่ที่เข้มงวดเกินไปและใช้การลงโทษบ่อยๆ จะทำให้เด็กรู้สึกผิดและขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

ขั้นที่สาม (ซึ่งตรงกับช่วงปมโอดิปัสของฟรอยด์) เป็นวิกฤติระหว่างความสามารถจะพัฒนาความคิดริเริ่มและความรู้สึกผิด เช่นเดียวกับช่วงอื่นๆ ก่อนหน้านี้อัตลักษณ์สัมพันธ์กับครอบครัวเป็นปัจจัยให้เด็กพัฒนาความรู้สึกเป็นอิสระและความมั่นคงทางความรู้สึกได้

ขั้นที่สี่เป็นขั้นความขัดแย้งระหว่างความขยันขันแข็งและความรู้สึกด้อย เด็กในวัยนี้จะกระตือรือร้นในการทำงานที่ได้รับมอบหมายจากครู หรือพ่อแม่ ความรู้สึกนี้ถูกบั่นทอนก็จะเกิดพัฒนาการของปมด้อยขึ้นแทน

ขั้นที่ห้าเข้าสู่วัยรุ่นเป็นช่วงที่สำคัญที่สุด เป็นช่วงวิกฤติระหว่างการมีอัตลักษณ์ที่ลงตัวกับการเกิดความรู้สึกสับสนในบทบาท วันรุ่นต้องเผชิญกับการสวมหมวกทางสังคมหลายใบที่อาจขัดแย้งกันได้ จะหลอมรวมความหลากหลายให้มีเอกภาพอย่างไร หากพัฒนาการในขั้นนี้เป็นไปด้วยดี บัจเจจะสามารถบูรณาการบทบาทที่หลากหลายให้เข้ามาอยู่ภายใต้อัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวได้ หาก ล้มเหลวจะเกิดภาวะ “วิกฤติของอัตลักษณ์” (identity crisis) คือ อาการที่ค้นหาตนเองไม่พบ ไม่รู้แน่ว่าตนเอง คือ อะไร ไม่มั่นใจในความสามารถของตนเองและไม่รู้จักวางตนในความสัมพันธ์กับผู้อื่น

ขั้นที่หกคือผลที่ตามมาจกขั้นที่ห้าเป็นทางเลือกระหว่างบุคลิกภาพที่สามารถพัฒนาความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับผู้อื่นกับบุคลิกภาพที่ชอบโดดเดี่ยวตนเอง

ขั้นที่เจ็ดเป็นช่วงอายุของการมีครอบครัว จะเป็นช่วงของกลุ่มตรงข้ามของความสามารถในการเป็นผู้ให้หรือการแบ่งปัน “ตัวฉัน” กับผู้อื่นและการระมัดระวังของพัฒนาการ

ขั้นที่แปด คือ ผลที่ตามมาจกขั้นที่เจ็ด ผู้ที่ล้มเหลวจะรู้สึกว่าชีวิตไร้คุณค่าและความหมาย ผู้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาอัตลักษณ์ที่มีคุณภาพจะมีบุคลิกภาพที่มีบูรณาการ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับอดีตของตนเอง ส่วนคนที่หาอัตลักษณ์ของตนเองไม่พบหรือมีอัตลักษณ์ที่แตกสลายก็จะรู้สึกว่าชีวิต คือ ความสิ้นหวัง และไม่อาจแก้ไขให้ดีขึ้นได้อีก

กล่าวโดยสรุปได้ว่า “อัตลักษณ์” ของอิริคสัน เน้นบูรณาการและคุณภาพของพลังที่ขัดแย้งกัน อัตลักษณ์จึงเป็นความต่อเนื่องของคุณสมบัติที่เป็น “เอกลักษณ์” ของคนคนหนึ่ง ทำให้เกิดความรู้สึกว่าอัตลักษณ์ คือ แก่นแกนของบุคคลซึ่งเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ที่สมดุลและสอดคล้องระหว่างปัจเจก และสังคม เป็นผลผลิตของการต่อรองและเลือกสรรของปัจเจก

2.3 Trait Theory

กอร์ดอน อัลพอร์ต (Gordon Allport) เห็นว่าบุคลิกภาพเป็นเรื่องของการจัดระเบียบของพลังพลวัตทางจิตวิทยาที่กำหนดลักษณะเฉพาะทางพฤติกรรมและความคิด แต่เขามีได้ค้นหาพลังพลวัต ทางจิตวิทยาดังกล่าวในจิตใต้สำนึก เขากลับสนใจลักษณะผิวๆ มากกว่านั้น ซึ่งเรียกว่า “trait”

Trait คือ ลักษณะโดดเด่นบางประการในบุคลิกภาพของมนุษย์ที่ถูกดึงออกมาจัดให้เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่มีแบบแผน แม้มนุษย์แต่ละคนจะมีพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่างกันออกไปมากมาย แต่ก็มีลักษณะบางอย่างที่อยากจะเปลี่ยนแปลงและเกิดขึ้นซ้ำๆ trait จึงเป็นโครงสร้างในบุคลิกภาพที่จะสร้างแบบแผนความโน้มเอียงอย่างใดอย่างหนึ่งในการสนองตอบต่อโลกข้างนอกแม้สถานการณ์ เฉพาะหน้าจะมีไม่ซ้ำ แต่ trait จนทำให้คนจัดระเบียบและตีความสถานการณ์ต่างๆ ให้เชื่อมโยงกัน

มีการแบ่งประเภท trait เป็นห้ากลุ่มใหญ่ ได้แก่

1. neuroticism คือ บุคลิกที่ประปรายทางอารมณ์มีแนวโน้มเป็นโรคซึมเศร้า ได้ มีความกังวล อยู่เสมอและพัฒนาพฤติกรรมและความเห็นทางลบต่อสิ่งต่างๆ ได้ง่าย
2. extrovert เป็นบุคลิกภาพที่อบอุ่น ชอบเข้าสังคม ชอบแสดงความเป็นตัวเองออกมา
3. agreeableness เป็นพวกที่ตรงไปตรงมา มีความไว้วางใจผู้อื่น ถ่อมตน ยึดมั่นในระบบคุณค่าบางอย่าง
4. conscientiousness คือ ผู้ที่มีความสามารถในการแข่งขันสูง เน้นความสมบูรณ์แบบในสิ่งที่ทำ คงเส้นคงวา ระมัดระวัง
5. openness คือ พวกที่มีความอยากรู้อยากเห็นในเชิงปัญญา มีความโน้มเอียงทางศิลปะและสุนทรี มีความอดกลั้นต่อความเห็นต่าง ชอบใช้จินตนาการ

แม้ว่าในความเป็นจริงบุคคลหนึ่งจะมีคุณลักษณะที่ผสมผสานระหว่างหลาย trait แต่มักจะมี trait แบบใดแบบหนึ่งที่โดดเด่นออกมาเสมอ บางครั้งนักจิตวิทยานิยาม trait กับ แรงจูงใจ (motive) ที่เป็นพลังขับเคลื่อนของพฤติกรรม แรงจูงใจที่โดดเด่น เช่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ซึ่งได้รับการให้ค่าสูง ในอเมริกา ทำให้คนมุ่งแข่งขันและมุ่งความเป็นเลิศ และเชื่อกันว่าแรงจูงใจดังกล่าว คือ พื้นฐานความสำเร็จของระบบทุนนิยม นอกจากนี้ก็มีความต้องการผูกพันกับสิ่งอื่น ความต้องการอำนาจ และความต้องการแสดงออก

3. มโนทัศน์ปัจเจกภาพในทฤษฎีทางสังคมวิทยา

ในยุคที่สามของการศึกษาเรื่องปัจเจกและตัวตน นักคิดคนสำคัญผู้ริเริ่มศึกษาเรื่องนี้ คือ ออگุสต์ ก็องต์ (August Comte) และเอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกภาพในบริบทของสังคม เรียกว่า “วิทยาศาสตร์สังคม” เป็นการเสนอภาพมนุษย์ที่เป็นจริงว่าสังคมไม่ได้จะเกิดจากความตกลงอย่างมีเหตุผลร่วมกันของมนุษย์ แต่ความเป็นเหตุเป็นผลของมนุษย์นั้นที่จริงเป็นผลของสังคมมากกว่า นักคิดที่สำคัญในยุคทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่สนใจศึกษาและนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกและตัวตนไว้อย่างน่าสนใจ ได้แก่

ออگุสต์ ก็องต์ (August Comte) เสนอภาพสังคมเป็น “สภาวะอันยิ่งใหญ่” เป็นสิ่งที่มาแทนที่พระเจ้าในยุคแห่งเหตุผล

เอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) เห็นว่าสังคมมีแรงยึดเหนี่ยวโดยธรรมชาติ ซึ่งอยู่เหนือกว่าและมีอำนาจบังคับปัจเจก แรงยึดเหนี่ยวที่เป็นจิตวิญญาณร่วมหรืออัตลักษณ์ร่วมของ สังคมนี้อาจทอนลงไปเป็นจิตสำนึกของปัจเจกคนใดคนหนึ่งได้ พุคอีกนัยหนึ่งได้ว่า อัตลักษณ์ร่วมของสังคมไม่ได้เป็นผลรวมของอัตลักษณ์ปัจเจก เดอร์ไคม์ ได้แสดงให้เห็นพัฒนาการ

ทางสังคมที่เป็นจริงของแรงยึดเหนี่ยวร่วมดังกล่าวว่า แม้แรงยึดเหนี่ยวจะเป็นสากล แต่มันมีรูปแบบเฉพาะทางสังคมที่แตกต่างกันไปในสังคมต่างยุคต่างสมัย อีกนัยหนึ่งลักษณะโครงสร้างทางสังคมแต่ละยุคผลิตรูปแบบที่ต่างกันของจิตวิญญาณร่วมของสังคมในยุคก่อนสมัยใหม่มันแสดงตัวในรูปของจิตสำนึกทางศาสนาในสังคมตะวันตกสมัยใหม่มันคือจิตสำนึกร่วมของกฎหมายสมัยใหม่ จิตวิญญาณร่วมนี้เป็นที่มาของศีลธรรมของสังคมด้วย เดอร์ไคม์ เห็นว่าสังคม คือ ที่มาและรากฐานของศีลธรรม ส่วนประเด็นการเชื่อมโยงปัจเจกเข้ากับอัตลักษณ์ร่วมของสังคมนั้นมีพลวัตสำคัญ คือพลังของ “พิธีกรรม” ซึ่งปัจเจกร่วมสร้างและผลิตซ้ำสัญลักษณ์ที่เป็นเสมือนอัตลักษณ์ร่วมของสังคม

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เสนอการให้ความสำคัญกับตัวกำหนดเชิงโครงสร้างมากกว่าปัจเจก แต่โครงสร้างของมาร์กหมายถึง โครงสร้างสังคมของกระบวนการผลิต เราจะเข้าใจพฤติกรรมของปัจเจกก็ต้องดูที่ตำแหน่งแห่งที่ของเขาในกระบวนการผลิตว่าใคร คือ เจ้าของปัจจัยการผลิต ใครคือผู้ผลิตโดยตรง การจัดการแรงงานเป็นอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง มโนทัศน์ชนชั้นคือ สิ่งที่กำหนดอัตลักษณ์ปัจเจกและเป็นตัวเชื่อมปัจเจกเข้ากับโครงสร้าง

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) สร้างตัวแบบเชิงนามธรรมของบุคลิกภาพแบบต่างๆ และสนใจพลังทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างแบบแผนของบุคลิกภาพ โลกทัศน์และความโน้มเอียงทางพฤติกรรม เขาสร้างตัวแบบของบุคลิกภาพ (personality types) ที่ได้แรงบันดาลใจทางศาสนาหลายแบบ เช่น บุคลิกภาพแบบผู้ถือบวชภายในโลกของลัทธิคาลวิน หรือบุคลิกภาพแบบผู้ถือบวชที่ไปพ้นโลกของศาสนาฮินดูและพุทธ บุคลิกภาพแบบปรับตัว เพื่ออยู่ในโลกของลัทธิขงจื้อ และบุคลิกภาพแบบผู้ครองโลก ของศาสนาอิสลาม ในการศึกษาตัวแบบเหล่านี้ ในด้านหนึ่งเขาศึกษาอิทธิพลของบุคลิกภาพเหล่านี้ว่ากำหนดทิศทางของพฤติกรรมทางโลกอย่างไร ในอีกด้านหนึ่งเวเบอร์ ศึกษาตัวกำหนดโครงสร้างการเมืองการเก็บภาษี ตลาด กลุ่มอำนาจ โครงสร้างระบบเครือญาติว่าสิ่งเหล่านี้เป็นบริบทเชิงโครงสร้างของการเกิดอุดมการณ์ และบุคลิกภาพทางศาสนาแบบหนึ่งๆ อย่างไร เขาใช้แนวทางประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรทางสังคมที่เหนียวรั้งหรือส่งเสริมการเกิดโลกทัศน์ทางศาสนาที่เอื้อต่อการสะสมทุน การเมืองของระบบวรรณะในอินเดียและการยึดเหนี่ยวกับระบบเครือญาติ ตลอดจนอิทธิพลของระบบข้าราชการจีนเป็นสิ่งขัดขวางมิให้เกิดโลกทัศน์ทางศาสนาดังกล่าว ดังนั้นในการศึกษาพัฒนาการทางสังคมของอัตลักษณ์กลุ่มที่เกาะกันบนอุดมการณ์ศาสนานับว่าเป็นความพยายามชี้ให้เห็นการกำหนดซึ่งกันและกันของแบบแผนของบุคลิกภาพและโครงสร้างทางสังคม

นอกจากนี้ยังมีนักคิดในสายปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic interactionism) ให้นำหนักแก่ปัจเจกในฐานะผู้กระทำการ (agency) แต่ก็เห็นว่าอัตลักษณ์ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม กล่าวคือ

ชาร์ล คูลีย์ (Charles Cooley) เชื่อว่าสังคมและปัจเจกบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ สังคมเกิดจากการผสมผสานของตัวตนเชิงจิตของคนหลายๆ คนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเราเองพัฒนาขึ้นมาจากปฏิกิริยาของเราต่อความเห็นของผู้อื่นเกี่ยวกับตัวเรา เรียกว่า “ตัวตน” ที่เกิดจากกระบวนการนี้ “ตัวตนในกระจกเงา” ประกอบด้วยภาพลักษณ์ของเราที่เรามีต่อตนเอง และจินตนาการเกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น ตลอดจนปฏิกิริยา และความรู้สึกต่างๆ ของเราต่อจินตนาการดังกล่าวซึ่งหลอมรวมกันก่อนเป็นความรู้สึกบางอย่างที่เรามีต่อตนเอง เช่น ความภาคภูมิใจหรือความรู้สึกต่ำต้อย การให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่ใกล้ชิดกับปัจเจกมากที่สุด เช่น กลุ่มปฐมภูมิ ครอบครัว เพื่อนบ้าน เป็นสิ่งแวดล้อมที่สามารถดึงเอาคุณสมบัติด้านบวกต่างๆ เช่น มิตรภาพและความสามานฉันท์ ออกมาจากปัจเจกได้

จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ศึกษาพัฒนาการที่ควรรู้สึกเกี่ยวกับ “ตัวตน” ค่อยๆ ก่อร่างขึ้นจากการบวนการปฏิสัมพันธ์ กลไกสำคัญของการสร้างตัวตน คือ การเรียนรู้ที่จะสวมบทบาท (role taking) ของผู้อื่นและหัวใจสำคัญในการเรียนรู้ คือ ภาษาซึ่งเป็นช่องทางถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์และกฎเกณฑ์ร่วมของสังคม ในวัยเด็กการเรียนรู้ดังกล่าวเกิดจากการเลียนแบบบทบาทของผู้ใหญ่ผ่านการเล่น เช่น เล่นเป็นพ่อแม่หรือเป็นครู ค่านิยมและกฎเกณฑ์ทางสังคมจะซึมซับเข้ามาผ่านบทบาทเหล่านั้น เมื่อโตขึ้นความสามารถในการสวมบทบาทจะกินขยายขอบเขตกว้างขึ้น มีด เปรียบเทียบการเรียนรู้กับการเล่นเกมเบสบอลที่ประสบความสำเร็จในการเล่นเป็นทีม เขาไม่เพียงสามารถสวมบทบาทของคนอื่นได้ตัว แต่ยังสามารถหลอมเอาทัศนคติของ “บุคคลอื่น” หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ซึมซาบกฎเกณฑ์ร่วมของสังคมเป็นส่วนหนึ่งของเขาด้วย จากวิธีคิดดังกล่าวดูราวกับว่าสังคมซึมซาบเข้ามาและครอบงำความรู้สึกเป็นตัวเราทั้งหมด มีด ตระหนักถึงประเด็นนี้และพยายามสงวนอิสรภาพบางระดับไว้ให้กับปัจเจก เขาเสนอแนวคิดที่ว่าตัวตนมีสองด้านที่ปะทะสังสรรค์กันเองตลอดเวลา ด้านหนึ่ง คือ “me” อันเป็นตัวตนที่เกิดจากความเห็นและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และ “I” อันเป็นส่วน ที่เป็นลักษณะเฉพาะของเราเอง อันที่จริงทั้ง “me” และ “I” ต่างสัมพันธ์กับโลกข้างนอกทั้งคู่ เพียงแต่ “me” เป็นผลจากการประเมินและซึมซับทัศนคติของผู้อื่นและ “I” เป็นคำตอบและความพยายามประสาน “me” ที่หลากหลายเข้าด้วยกัน “I” จึงเป็นศักยภาพของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การให้ที่ทางแก่ “I” จึงเท่ากับเป็นสงวนรักษาอิสรภาพในระดับหนึ่งของปัจเจกเป็นการชี้ว่าตัวตนมิใช่หุ่นเชิดของสังคม

กล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นั้น มิได้เป็นภาพที่มีความต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทฤษฎีนี้ตระหนักถึงเหลี่ยมมุมที่หลากหลายของความเป็นตัวตน อย่างไรก็ตามจากมุมมองของปัจเจกเองความรู้สึกเป็นตัวเราเป็นประสบการณ์

ที่มีความต่อเนื่องหรือมีความคงเส้นคงวา แม้ว่าตัวเราอาจมีบทบาทหลายอย่างและบางที่อาจขัดแย้งกันแต่ก็จะรู้สึกว่าเป็น “ตัวฉัน” ที่เป็นผู้กระทำในบริบทหลากหลายเหล่านั้น คือ “ตัวฉัน” คนเดียวกัน ความคงเส้นคงวาในความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร ประการแรกความรู้สึกต่อเนื่องดังกล่าวของอัตลักษณ์เป็นผลมาจากการที่คนเรามีประสบการณ์ต่อร่างกายตนเองในฐานะเป็นองค์พหุที่เป็นกลุ่มก้อนเดียว เป็นหน่วยทางกายภาพที่เป็นฐานหรือเป็นที่ประชุมของความรับรู้ และความรู้สึกทั้งหมด อย่างไรก็ตามความรู้สึกที่เป็นตัวเรานี้ก็ได้จำกัดขอบเขตดังกล่าว ขึ้นอยู่กับตัวแปรทางสังคมต่างๆ ที่สำคัญก็ เช่น กลุ่มอายุ เพศ ชนชั้นทางสังคม ตัวแปรเหล่านี้ คือ มิติต่างๆ ที่ปัจเจกนิยามอัตลักษณ์ของตนในกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (Shibutani, 1961 อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 27)

ในขณะที่เออร์วิง ก๊อฟมัน (Erving Goffman) จำแนกแยกแยะความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลกับอัตลักษณ์ทางสังคม เขานิยามความคิดความรู้สึกที่ปัจเจกมีต่อตนเองว่า ego identity ตามทฤษฎีของอิริคสัน ส่วนภาพของปัจเจกผู้นี้ในสายตาคนอื่นในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เขาเรียกว่า personal identity ทุกสังคมมีกระบวนการแจกแจงและระบุอัตลักษณ์ส่วนบุคคลดังกล่าวแตกต่างกันไป เช่น สังคมสมัยใหม่ใช้บัตรประชาชน หรือการพิมพ์รอยนิ้วมือ เป็นต้น ส่วน social identity ของบุคคลหรือสถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพ ชนชั้น เพศ ชาติพันธุ์ ศาสนา ที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่ สังคมคาดหวังหรือเรียกร้องว่าปัจเจกบุคคลในวัยนี้ เพศนี้ ชนชั้นนี้ ควรวางตนหรือมีบุคลิกภาพเฉพาะตนที่พึงปรารถนาเป็นอย่างไร นี่คือ จุดที่อัตลักษณ์ทางปัจเจกและอัตลักษณ์ทางสังคมซ้อนทับกัน อัตลักษณ์ทางสังคมจึงมีสองส่วน ส่วนหนึ่ง คือ มาตรฐานที่สังคมเรียกร้องจากปัจเจกบุคคลและอีกส่วนคือ อัตลักษณ์ที่เป็นจริงของคนคนนั้น

4. มโนทัศน์ปัจเจกภาพในงานทางมานุษยวิทยา

แนวทางการศึกษาที่สี่เป็นการศึกษาตามแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่มุ่งให้ความสำคัญกับความแตกต่างของแต่ละสังคมในการนิยามอัตลักษณ์ของบุคคล มีการนำเสนอหลากหลายข้อเสนอ ดังนี้

เจมส์ เฟรเซอร์ (James Frazer) สร้างกรอบคิดมองความเป็นเหตุเป็นผลที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมที่ดูเป็นเรื่องราวไร้เหตุผลของชนเผ่าต่างๆ ที่หลากหลาย ดังเช่นการศึกษาพฤติกรรมที่เรียกว่า “ไสยศาสตร์” คือ การใช้เวทมนต์คาถาต่างๆ ของคนต่างเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรม เขาเชื่อว่าพฤติกรรมเหล่านี้สะท้อนวิธีการใช้เหตุผลที่ผิดพลาดของคนโบราณที่เรียกพฤติกรรมเหล่านี้ว่าเป็นเรื่องของเหตุผลก็เพราะมีการเชื่อมโยงแฝงอยู่ นั่นก็คือ เชื่อมโยงสิ่งที่มีลักษณะคล้ายกันเข้าด้วยกัน และเชื่อมโยงสิ่งที่เคยสัมผัสกันไว้ด้วยกัน เช่น การห้ามผู้หญิงใช้กระสวยปั่นด้ายใกล้ทุ่งข้าวที่ออกรวง เพราะการปั่นจะนำมาซึ่งพายุ ซึ่งเป็นการแสดงตรรกะของการคิดเชื่อมโยงทั้งสิ้น แต่การใช้เหตุผลแบบนี้เป็น “วิทยาศาสตร์จอมปลอม” แสดงถึงการใช้เหตุผลที่ผิดพลาดซึ่งเกิดจากการขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้อง การศึกษาสิ่งเหล่านี้เป็นการแสวงหาคำตอบเรื่องกฎสากลที่กำกับ พฤติกรรมมนุษย์

ส่วน รุธ เบนเนดิก (Ruth Benedict) ศึกษาบุคลิกภาพทางสังคมที่โดดเด่นในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งเธอเรียกว่า โครงร่างของบุคลิกภาพ แต่ละสังคมจะมีโครงร่างบุคลิกภาพเฉพาะตัวที่แตกต่างกันไป สิ่งที่อยู่เบื้องหลังโครงร่างบุคลิกภาพคือปัจจัยทางอารมณ์ ซึ่งมีความสม่ำเสมอเป็นแบบแผนภายในสังคมหนึ่งๆ โครงร่างทางอารมณ์นี้ คือ ปัจจัยพื้นฐานของบูรณาการทางสังคมที่กำหนดแนวโน้มการเลือกสรร หยิบยืมและดัดแปลงลักษณะทางวัฒนธรรมต่างๆ ในระดับสังคมส่วนรวม โครงร่างดังกล่าวกำหนดแบบแผนของพฤติกรรมและวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องบูรณาการข้างต้นจึงวางรากฐานอยู่ที่ปัจจัยเชิงอัตวิสัย

ในงานศึกษาของมาร์เซล โมสส์ (Marcel Mauss) เชื่อว่าวิธีคิดเกี่ยวกับปัจเจกภาพแบบตะวันตกมิได้เป็นสากล มันเป็นมโนทัศน์ที่ถูกสร้างขึ้นสำหรับพวกเราโดยเฉพาะและใช้ในหมู่พวกเราโดยเฉพาะเท่านั้น ความหมายของปัจเจกภาพฝังแน่นอยู่กับบริบททางสังคม มันเกี่ยวข้องกับระบบอำนาจในสังคมนั้น เกี่ยวโยงกับว่าสังคมนั้นมีระดับ “ความเป็นสถาบัน” มากน้อยเพียงใด และเกี่ยวข้องกับค่านิยม “สังคม” ด้วย เพราะมโนทัศน์ปัจเจกภาพจะเป็นสิ่งเชื่อมคนกับสังคมในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โมสส์ ศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์ดังกล่าวของสังคมที่หลากหลายในวัฒนธรรมอินเดียหลายแห่ง พบว่าสมาชิกในเผ่าจะมีชื่อมากกว่าหนึ่งชื่อ ชื่อหนึ่งในบรรดานั้นมักจะเป็นชื่ออวัยวะต่างๆ ของสัตว์ศักดิ์สิทธิ์และลักษณะหรืออำนาจพิเศษของมัน อวัยวะส่วนตัวดังกล่าวจะผนวกความหมายของลำดับความสำคัญและอภิสิทธิ์ทางสังคมของคนคนนั้นด้วย ชื่อเหล่านี้จึงเป็นสัญลักษณ์ของการจัดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ในจักรวาลวิทยาของผู้นับถือ totem สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวมีองค์ประกอบ

สองส่วน ส่วนที่หนึ่งคือตัวสัตว์นั่นเองและอีกส่วนหนึ่ง ก็คือ คนในสังคมที่เป็นเชื้อสายของสัตว์นั้น อินเดียแดงหลายเผ่าจะมีตำนานประวัติสัตว์ที่เป็นบรรพบุรุษเล่าสืบต่อกันมา ชื่อของเด็กๆ ในเผ่าจะตั้งตามเหตุการณ์ในท้องเรื่องตำนานนั้น ชื่อดังกล่าวจะถูกสืบทอดตั้งให้เด็กรุ่น แล้วรุ่นเล่า เด็กที่ได้รับชื่อเหมือนบรรพบุรุษคนเชื่อกันว่า คือ บรรพบุรุษคนนั้นที่กลับชาติมาเกิดใหม่ “ชื่อ” เหล่านี้จึงสะท้อนตำแหน่งแห่งที่ของคนในจักรวาลวิทยาและความผูกพันระหว่างสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ วิญญาณบรรพบุรุษ และลูกหลาน สิ่งสำคัญที่นักมานุษยวิทยานิยมใช้ในการศึกษามโนทัศน์ปัจเจกภาพ คือ วิธีการที่แต่ละสังคมใช้คำสรรพนามหรือคำที่ใช้เรียกแทนคน เนื่องจากคำสรรพนามถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้เรียกแทนคนในสถานภาพต่างๆ คลิฟฟอร์ด เกียร์ต (Clifford Geertz) ศึกษาการใช้สรรพนามเรียกชื่อในโมร็อกโค เขาพบว่าความสัมพันธ์ของบุคคลจะเป็นสิ่งกำหนดคำที่เลือกใช้ในการเรียกชื่อ เช่น ถ้าคนคนหนึ่งถูกแนะนำตัวกับคนต่างถิ่นคำที่ถูกหยิบใช้จะเป็นคำที่แสดงตนเป็นคนของท้องถิ่นของตน หากถูกแนะนำกับคนต่างอาชีพคำที่เลือกใช้จะระบุอาชีพตน ถ้ากับคนต่างเผ่าก็จะเป็นชื่อเผ่าของตน เป็นต้น เกียร์ต สรุปว่าการนิยามตนเองในระบบนี้มีลักษณะสัมพันธ์นิยมสูงมากจะแนะนำตนเป็นอะไรขึ้นอยู่กับการนิยาม การแปรเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนตามบริบทจึงไม่รู้จบ อัตลักษณ์จึงเป็นคุณสมบัติที่คนหยิบยืมสร้างขึ้นตามสถานการณ์เฉพาะหน้า

5. อัตลักษณ์ของแนวคิดหลังสมัยใหม่

อัตลักษณ์ตามแนวคิดหลังสมัยใหม่มีลักษณะถึงความ เป็นศูนย์กลางออกจากปัจเจก ซึ่งการรื้อถอนความเป็นศูนย์กลางมีสองความหมาย ประการแรก คือ การไม่ให้อภิสิทธิ์แก่ปัจเจกในฐานะผู้กระทำหรือเป็นศูนย์กลางของพฤติกรรมทางสังคม อีกนัยหนึ่ง คือ การทลายมายาคติว่าคนเราน่าจะเป็นเจ้าของหรือควบคุมพฤติกรรมของตนได้ ประการที่สอง คือ การเน้นถึงการไร้ซึ่งสารัตถะอันเป็นสากลของปัจเจกภาพ สิ่งที่เน้นแทน คือ ลักษณะปัจเจกภาพที่เป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปได้ตามยุคสมัย เป็นผลของกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจในความสัมพันธ์ทางสังคมหลายระดับ ตั้งแต่ระดับจุลภาพ เช่น ครอบครัวไปจนถึงระดับมหภาค ปัจเจกภาพเป็นเรื่องของกระบวนการสร้างความหมายทางสังคมให้แก่อัตลักษณ์ อาจจะเป็นอัตลักษณ์ของปัจเจกหรือของกลุ่มก็ได้ ความเป็นปัจเจกจึงเน้นในฐานะที่เป็น “กระบวนการทางสังคมของการสร้างอัตลักษณ์” มากกว่าแก่นแกนของคุณสมบัติบางอย่างที่ตายตัว

ในยุคแนวคิดหลังสมัยใหม่มีนักคิดคนสำคัญที่ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับนิยามความหมายของอัตลักษณ์ไว้ ดังนี้

ฌัก เดอร์ริดา (Jacques Derrida) เสนอว่า “การเขียน” มีความหมายพิเศษ ความสำคัญของมันด้านหนึ่งคือการก้าวข้ามพ้นการอิงเจตจำนงของปัจเจก และอีกด้านหนึ่งไม่ถูกจำกัดหยุดนิ่ง

อยู่ในกรอบตายตัวของระบบสัญลักษณ์แบบปิด มีการเคลื่อนไหวอย่างอิสระของความหมายจากตัวหมายหนึ่งไปสู่อีกตัวหมายหนึ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เรียกว่า การเลื่อนไหลออกไป (deferral) เป็นการดึงเอาความหมายตรงข้ามที่ถูกซ่อนเร้นออกมาภายในตัวบนนั่นเอง มิใช่เป็นการกีดกันความหมายของสิ่งตรงข้ามออกไป หากแต่เป็นการผนวกรวมสิ่งที่ไม่ใช่ตัวมันเข้ามาไว้ด้วย นี่นับเป็นการปฏิวัติความหมายของอัตลักษณ์ ในที่สุดแล้วสิ่งหนึ่งสามารถเป็นตัวมันและเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ตัวมันด้วยในขณะเดียวกัน

มิเชล ฟูโก้ (Michael Foucault) เสนอว่าความเป็นปัจเจกเป็นผลของวาทกรรม (discourse) และปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice) คำว่า “วาทกรรม” หมายถึง การผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่างๆ ซึ่งหมายรวมถึง การผลิตชุดความรู้ กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติทางสังคม อีกทั้งหมายรวมถึงการมีสถาบันทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมที่ต่อเนื่องมาจากความรู้ นั้นด้วย เมื่อพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายที่สำคัญของปฏิบัติการวาทกรรม สิ่งที่เป็นจุดมุ่งหมายหลัก ก็คือการเปลี่ยนแปลงให้คนนิยามตนเองตามความรู้ที่ผลิตออกมา นอกจากนี้ฟูโก้ยังนำเสนอความหมายของอำนาจซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันกับปฏิบัติการวาทกรรมไว้ว่า อำนาจ หมายถึง กระบวนการทางประวัติศาสตร์สังคมที่สถาปนา “อาณาจักรแห่งความจริง” ชุดใดชุดหนึ่งขึ้นมาอันนำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมต่างๆ มากมายทั้งในระดับมหภาคและจุลภาคเพื่อการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ภายในอาณาจักรแห่งความเป็นจริงนั้น

การศึกษาตามแนวคิดทางวาทกรรมได้มีการนำเสนอเทคนิคที่อำนาจถูกนำมาใช้ในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ปัจเจกภาพในวาทกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

ประการแรก คือ การทำให้ปัจเจกกลายเป็นวัตถุของความรู้และการศึกษา อีกทั้งยังหมายถึง การจัดการเชิงกายภาพ “ร่างกาย” จึงเป็นพื้นที่รูปธรรมที่อำนาจแสดงตัวของมันออกมา การที่ร่างกายเป็นพื้นที่ของอำนาจนั้น ยังมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัยของประวัติศาสตร์ด้วย ในยุโรปยุคก่อนสมัยใหม่เทคนิคของอำนาจมีลักษณะเห็นชัดว่ารวมศูนย์ เน้นการทำให้มองเห็นได้ คือ รวมศูนย์อยู่ที่สถาบันที่ครอบครองอำนาจ เช่น สถาบันกษัตริย์และรวมศูนย์อยู่ที่ร่างกายของผู้ที่เป็นเป้าของการใช้อำนาจนั้น การลงทัณฑ์อย่างรุนแรงกับร่างกายของผู้ต่อต้านอำนาจจึงเป็นการใช้อำนาจของกษัตริย์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมออกมา

ประการที่สอง ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 ยุโรปพัฒนาลักษณะของอำนาจแบบใหม่ที่มีลักษณะแพร่กระจาย ซึมไปทั่วโดยไม่รวมศูนย์อำนาจอยู่ที่สถาบันใดสถาบันหนึ่ง อำนาจในช่วงนี้ทำงาน โดยผ่านการสร้างองค์ความรู้ที่สร้างปัจเจกภาพขึ้นมา แม้ร่างกายยังเป็นเป้าหมายของอำนาจและการจับจอง แต่ยุคสมัยใหม่มีวิธีการจัดระเบียบเชิงพื้นที่ที่ทำให้ผู้ถูกจองอยู่ภายใต้การจับจองโดยไม่จำเป็นต้องมีผู้คอยจองมอง เช่น การออกแบบคุกในฝันของเจอรามี แบนธัม (Jeremy Bentham)

คุณคงกล่าวออกแบบเป็นอาคารรูปวงแหวนมีที่โล่งว่างตรงกลาง กลางวงแหวนมีหอคอยสูงเป็นที่อยู่ของผู้คุมห้องนักโทษมีหน้าต่างหันมาทางหอคอยนี้ นักโทษไม่รู้ว่ามีผู้คุมอยู่ในเวลาใดบ้าง จึงต้องประพาดติดนิตราวกับมีผู้คุมอยู่ ฟุโก้ ชี้ให้เห็นว่าการออกแบบและการจัดระเบียบพื้นที่ภายในอาคารสถานที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคุก โรงเรียน โรงพยาบาล โรงงานอุตสาหกรรม ล้วนสามารถควบคุมการเคลื่อนไหวของผู้ที่อยู่ภายใน ทำให้การเคลื่อนไหวสังเกตเห็นได้ชัดเจน การจัดระเบียบเชิงกายภาพที่มีประสิทธิภาพต้องควบคู่กับการจัดระเบียบ “ภายใน” ด้วย โดยการสร้างความเชื่อ และยึดมั่นในคุณค่า ก็จะเกิดการสร้างวินัยให้กับตนเอง ทั้งร่างกายและจิตใจถูกทำให้เชื่อ

สจิวต ฮอลล์ (Stuart Hall) เสนอแนวคิด เรื่อง articulated self ขึ้นมาแทนที่มโนทัศน์ “ผู้กระทำ” (agency) ความหมายของคำว่า articulate มีสองนัยที่สอดคล้องกับทฤษฎีที่ฮอลล์ ต้องการนำเสนอในความหมายที่หนึ่ง คือ การเปล่งเสียงหรือการแสดงออกซึ่งความคิดหรืออารมณ์ภายใน อันเป็นการบ่งชี้คุณสมบัติในเชิงเป็นผู้กระทำ อีกนัยหนึ่ง คือ ตัวคนที่ปรากฏในวาทกรรมที่ถูกนำเสนอออกมา นั่นเอง อีกความหมายหนึ่งของคำนี้ก็คือข้อต่อหรือการเชื่อมต่อของส่วนต่างๆ เข้ามาเป็นโครง ซึ่งบ่งบอกว่าความเป็นตัวตนดังกล่าวนี้เป็นเพียง “ชิ้นส่วน” หลายๆ ชิ้นที่ถูกประกอบรวมกันขึ้นมาเท่านั้น ในบริบทของสถานการณ์หนึ่งอาจมีการเชื่อมต่อ “ชิ้นส่วน” ต่างๆ และการแสดงออกของปัจเจกในลักษณะหนึ่ง แต่ภายใต้บริบทที่เปลี่ยนไปอาจมีรูปแบบการ “เชื่อมต่อ” และแสดงออกของปัจเจกเป็นอีกรูปแบบหนึ่งก็ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นมนุษย์ที่ถูกกำหนดก็สามารถเป็นผู้เปลี่ยนแปลงสถานการณ์ได้ด้วย แต่เราต้องเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นผลพวงที่การกระทำนั้นตอบสนอง หรือตอบโต้กับการกระทำอีกมากมายในสถานการณ์นั้นหรือสถานการณ์ก่อนหน้านั้น มนุษย์คนหนึ่งๆ เป็นผลรวมของวาทกรรมหลากหลายชุดที่อาจขัดแย้งหรือส่งเสริมกัน ลักษณะเฉพาะตัวของคนแต่ละคนเกิดจากการผสมผสานองค์ประกอบ วาทกรรมเหล่านั้นไปในทิศทางที่แตกต่างกันคนเราจึงสามารถสร้างอัตลักษณ์ที่หลากหลายได้ในสถานการณ์ต่างๆ สิ่งสำคัญที่ สจิวต ฮอลล์ ได้เสนอไว้เกี่ยวกับการนิยามอัตลักษณ์ในสถานการณ์เฉพาะต่างๆ ความเคลื่อนไหวยืดหยุ่นได้สูง ก็คือ การที่องค์ประกอบต่างๆ ของวาทกรรมนั้นไม่มีความจะเป็นเชิงตรรกะที่ต้องเชื่อมต่อกันเสมอไป เช่น “ความดี” หากอยู่ในบริบทวาทกรรมชาตินิยมก็จะเชื่อมต่อกับ “การยื่นตรงเคารพธงชาติ” หรือ “การไม่เลียงการเสียดาย” แต่หากมาอยู่ในบริบทวาทกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนก็จะเชื่อมต่อกับ “การเห็นค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น” และ “การช่วยเหลือคนชายขอบ” เป็นต้น

เช่นเดียวกันกับแนวคิดมาร์ซิสต์ สายวัฒนธรรมศึกษาอย่าง อีริก ฮอบสบอว์ม (Eric Hobsbawm) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการประดิษฐ์ประเพณี และเรย์มอนด์ วิลเลียม (Raymond Williams) ที่ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีที่ถูกเลือกสรรล้วนชี้ให้เห็นเป็นเอกภาพที่มีความต่อเนื่องของอัตลักษณ์ต่างๆ ที่จริงแล้ว ก็เป็นเพียงการเชื่อมร้อยองค์ประกอบของวาทกรรมในสถานการณ์เฉพาะอย่างหนึ่งๆ เท่านั้น

หากเมื่อบริบทเปลี่ยนไปค่านิยม/อัตลักษณ์ ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ สจ๊วต ออลล์ ยังเสนอว่า “ความเป็นตัวเรา” เป็นเหมือนรอยตะเข็บที่เย็บแผลเป็นเนื้อเดียวกัน สิ่งที่ถูกเย็บเข้าด้วยกันด้านหนึ่ง คือ อัตลักษณ์หรือตำแหน่งแห่งที่ในวาทกรรมที่เรียกร่องเรา อีกด้านหนึ่ง ก็คือ กระบวนการทำปฏิกิริยาที่เรามีต่อวาทกรรมนั้น “ความเป็นเรา” เกิดมาในกระบวนการนี้เอง (Hall, 1996, p. 5-6 อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น. 76)

สรุปได้ว่าการให้นิยามของปัจเจกภาพตามแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ จึงหมายถึง การตระหนักรู้และประสบการณ์ภายในที่เกิดขึ้นในแต่ละบริบทใดๆ เฉพาะหน้า คุณสมบัติสำคัญที่สุดของ “ความเป็นตัวเรา” ในกระบวนการนี้ คือ ลักษณะที่เรียกว่า “การโยกย้ายตำแหน่งแห่งที่” (dislocation) ซึ่งหมายถึง การไม่อาจถูกตรึงติดกับคุณสมบัติบางอย่างที่ตายตัวหยุดนิ่ง มโนทัศน์นี้เน้นความเคลื่อนไหว การนิยามอัตลักษณ์ของสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นจากกระบวนการแยกแยะที่ตามมาด้วยการลากเส้นแบ่งสิ่งนี้ออกจากสิ่งนั้นและการปฏิเสธคุณสมบัติที่ไม่ใช่ตัวมันออกไป เช่น ความดีไม่ใช่ความชั่ว สีดำไม่ใช่สีขาว ในแง่นี้ความหมายของอัตลักษณ์มิได้อยู่ได้ เพราะอิงอยู่กับความหมายของด้านตรงข้ามมาเปรียบเทียบ “ความเป็นอื่น” ที่ถูกปฏิเสธนี่เอง คือ เหริยตรงข้ามที่เป็นเงื่อนไขจำเป็นของการมีอยู่ของอัตลักษณ์

6. การเมืองเรื่องอัตลักษณ์

มโนทัศน์เรื่อง “ชาติพันธุ์” เป็นเรื่องการแยกแยะกลุ่มคนเมื่อมีความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ (Ericson, 1999, p. 34-38 อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น. 72) ความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนสองกลุ่มในตัวมันเอง ก็ยังมีใช้ดัชนีที่กำหนดความเป็นชาติพันธุ์ หากมีกลุ่มคนสองกลุ่มที่มีภาษาความเชื่อ เทคโนโลยีการผลิตที่แตกต่างกัน เราก็ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าทั้งสองกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ซึ่งกันและกัน เพราะความเป็นชาติพันธุ์จะเกิดขึ้นเมื่อทั้งสองกลุ่มมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และต่างฝ่ายต่างมีความคิดว่าอีกฝ่ายแตกต่างจากตน วิธีจำแนกแยกแยะและความสัมพันธ์ที่ตามมาจาก วิธีคิดดังกล่าวนั่นเองที่ทำให้ความเป็นชาติพันธุ์ก่อรูปขึ้น ความเป็นชาติพันธุ์ จึงหมายถึงแง่มุมหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มคนที่คิดว่ากลุ่มตนแตกต่างจากกลุ่มอื่น มิได้หมายถึง สิ่งที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะทางวัฒนธรรมหรือเชื้อชาติของกลุ่ม ดังนั้นการนิยามกรอบความเป็นชาติพันธุ์ใดๆ จึงเล็งไม่พ้นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพราะการนิยามขอบเขตทางชาติพันธุ์ย่อมตามมาด้วยการนิยาม “ความเป็นอื่น” ที่อยู่นอกกรอบนั้น ประเด็น คือ การ “วางท่าที” ต่อความเป็นอื่นนั้นมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวจึงมิได้แสดงออกแต่ในมิติความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเท่านั้น หากยังมีผลต่อการก่อร่างของอัตลักษณ์ส่วนบุคคลด้วย นำสู่การเก็บกด หลงลืม และปฏิเสธความแตกต่างที่เป็นอื่นจากมาตรฐานอีกด้วย

อีกทั้งการนิยาม และความหมายคำว่า บังเจกภาพ ตัวตน และอัตลักษณ์ ของ อภิญญา เฟื่องฟูสกุล ยังได้นำเสนอไว้อย่างน่าสนใจว่า แนวคิดหลังสมัยใหม่เห็นว่า โนทัศน์บังเจกภาพ เป็นเพียง “ผล” (effect) ของชุดวาทกรรมต่างๆ บทบาท “ตัวเรา” แบบต่างๆ ที่วาทกรรมหยิบยื่นให้ เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ สิ่งที่มีจึงเป็นแต่ตัวเราในสถานการณ์เท่านั้น (subject positioning) นอกจากนี้ความเป็นตัวเรามีลักษณะคล้ายเหรียญที่มีสองด้านซ้อนทับกันอยู่ วาทกรรมจะหยิบยื่นภาพ ตัวแทน (representative) ของความเป็นหญิง ความเป็นชาย ความเป็นไทย ฯลฯ มาให้ อัตลักษณ์ เหล่านี้ร้องเรียกและหล่อหลอม (interpellate) ยัดเยียดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม และเป็นสิ่งการันตี ประสพการณ์ “ความเป็นตัวเรา” ในแง่มุมต่างๆ ให้ ในอีกด้านหนึ่ง การกระโดดเข้าสวมบทบาทต่างๆ เหล่านั้นหรือการต่อรอง ปฏิเสธบทบาทเหล่านั้นสร้าง “ตำแหน่งแห่งที่ของบังเจก” (subject positioning) ขึ้นมาภายในวาทกรรม การร้องถอนแค้นแค้นของบังเจกภาพมิได้ทำลายบังเจกภาพแต่กลับชี้ให้เห็น กระบวนการที่บังเจกภาพถูกสร้างขึ้น (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 76)

จากแนวคิดเรื่อง อัตลักษณ์ พบว่ามีงานวิจัยที่ได้ศึกษาเรื่องราวของการใช้อำนาจ และความรุนแรงโดยผู้ถือครองอำนาจผ่านการสร้างและยัดเยียดอัตลักษณ์ให้แก่ผู้ไร้อำนาจ ดังเช่น งานศึกษาของ วัลยา ภูมิภักดีพรรณ (2547) เรื่อง ปฏิบัติการความรุนแรงต่อตัวตนของนักเรียน งานศึกษาชิ้นนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมภายใต้มาตรฐานเดียวภายในโรงเรียน ซึ่งมากดทับ/ปิดกั้นศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีลักษณะเฉพาะตายตัว กลายเป็นคนที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้น จากผู้มีอำนาจที่เหนือกว่าภายในสถาบันโรงเรียน ซึ่งได้เผยให้เห็นว่า การใช้อำนาจกำหนดระเบียบ/กฎเกณฑ์และวินัยขึ้นมาบังคับผู้เรียนผ่านความรู้ความหวังดี โดยไม่คำนึงถึงประวัติแห่งตัวตนที่ก่อร่างผ่านประสบการณ์ที่ตนเองเลือกเรียนรู้จากที่บ้าน โรงเรียน และ สังคมรอบข้าง ผู้เรียนได้ถูกทำให้เป็นวัตถุที่ถูกควบคุมด้วยกระบวนการตอกย้ำให้ผู้เรียนรู้ปฏิบัติ ตามกฎเกณฑ์และข้อบังคับผ่านกิจวัตรประจำวัน มีการให้รางวัลหากทำตามและลงโทษหากไม่ปฏิบัติตาม จึงเป็นการครองงำผู้เรียนทั้งร่างกายและความนึกคิด ทำให้กลายเป็นมนุษย์ที่ไม่ตระหนักรู้และไม่สามารถเข้าถึงกับสถานะการดำรงอยู่ ศักยภาพและความปรารถนาที่จะเรียนรู้ชีวิต ในมิติอื่นของผู้เรียน ส่งผลต่อการลดทอนศักยภาพความเป็นมนุษย์ เช่นเดียวกับงานศึกษาเรื่อง หวย ใต้ดินในสังคมไทยครั้งนี้ ซึ่งผู้ศึกษาใช้แนวคิดเรื่อง ปฏิบัติการทางวาทกรรมและอัตลักษณ์มาอธิบายให้เห็นรูปแบบวิธีการที่รัฐชาติสร้างและตั้งตนเองไว้กับอัตลักษณ์ด้านบวกในฐานะการพัวพัน ถูกกฎหมายด้วยการสถาปนาและช่วงชิงการเป็นผู้ครอบครองวาทกรรมหลักของชาติ คือ วาทกรรม หวยรัฐบาล ในทางตรงกันข้ามได้สร้างและยัดเยียดอัตลักษณ์ด้านลบในฐานะการพัวพันผิดกฎหมาย ให้แก่หวยใต้ดิน ด้วยการผลักไสหวยใต้ดินสู่การเป็นวาทกรรมรองคือ วาทกรรมหวยใต้ดิน ด้วยหวังผลที่จะกีดกัน กดทับ เบียดขับหวยใต้ดินสู่การเป็นชายขอบของสังคมและรัฐชาติไทย

แนวคิดการเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์

นิยามความหมายของคำว่า “การเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์” มีการนำเสนอไว้ว่า หมายถึง การไม่ยอมหยุดนิ่งตายตัว หรือกระบวนการที่ปัจเจกต่อรอง ตั้งคำถาม หรือปฏิเสธตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่ถูกยึดเหนี่ยวให้ ซึ่งการปฏิเสธอาจไม่จำเป็น ต้องหมายถึง การต่อต้านตรงๆ หรือการสร้างอัตลักษณ์ตรงข้ามขึ้นมา บางทีมันเป็นการเล่นกับขีดจำกัดที่ถูกตีกรอบให้ โดยการพลิกสร้างนัยยะของความหมายใหม่ขึ้นมาแทน (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น. 77)

อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546) ได้ให้ความสำคัญกับ “วัฒนธรรม” และ “โลกานุวัตร” ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนเปลี่ยนอัตลักษณ์ มีการนำเสนอไว้ว่า การเคลื่อนเปลี่ยนหรือการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เป็นผลมาจากบริบทของโลกานุวัตรที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมของผู้คน กล่าวคือ ลักษณะของโลกานุวัตรที่ทำให้เวลาและพื้นที่หดรัดเข้ามาอันที่ผลมาจากการปฏิบัติระบบการสื่อสารที่รวดเร็วทั่วถึงกันทุกมุมโลก ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนวิทยาการ องค์ความรู้ ค่านิยม และความเชื่อในด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจการค้าการลงทุน การเมือง และวัฒนธรรมของทั่วโลกสามารถการเรียนรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ประสบการณ์และมุมมองความเชื่อเดิมของผู้คนจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งส่งผลต่อการนิยามตนเองและการตระหนักถึงตำแหน่งแห่งที่ของตนเองเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้มีการจำแนกมิติการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจพลวัตรทางวัฒนธรรมของระบบโลกานุวัตรออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติแรก เป็นตัวแปรเชิงโครงสร้าง ประกอบด้วย เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และการเมือง มิติที่สอง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ประกอบด้วย สังคมและวัฒนธรรม มิติที่สาม เป็นระดับปัจเจกบุคคล ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงในจิตสำนึกและจิตวิญญาณ ซึ่งในมิติที่สองซึ่งลักษณะของรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลคนนั้นถือเป็นมิติที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทั้งมิติแรกและมิติที่สามเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ โรแลนด์ โรเบิร์ตสัน ได้ใช้กรอบแบบนีโอเวเบเรียน วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของพลังทางวัฒนธรรม เขาเห็นว่าโลกานุวัตรทำให้ปัจเจกมีการตระหนักรู้เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในโลกปัจจุบัน ซึ่งมีพื้นที่ระนาบที่ซ้อนทับกันและกัน ได้แก่ พื้นที่ประสบการณ์ตัวฉันในระดับปัจเจก ตัวฉันในฐานะสมาชิกของรัฐ-ชาติ ตัวฉันที่เป็นสมาชิกของประชาคมโลก และตัวฉันในฐานะที่เป็นสมาชิกของมนุษยชาติในส่วนรวม ส่วน เดวิด ฮาร์วี ได้เสนอตัวแบบการวิเคราะห์โดยการบิดเอาโลกานุวัตรไปเป็นพลังงานภายนอก และเพิ่มเติมระดับต่างๆ ของประสบการณ์คนในเมืองเป็นระดับปัจเจก ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับรัฐชาติ (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น. 78-93)

ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิด เรื่อง การเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์ เป็นแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ห่วยใต้ดินของสังคมไทย โดยมุ่งศึกษาการแพร่เข้ามาของระบบทุนนิยมผ่านกระแสโลกานุวัตรที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบริบทแวดล้อมด้านต่างๆ ของสังคมไทย

ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยเอื้อให้ความเชื่อ ค่านิยม การให้ความหมาย และการคุณค่าต่อหอยไต่ดินหรือภาพความจริง/อัตลักษณ์ของหอยไต่ดินเกิดการเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหล ดังเช่นงานศึกษาเกี่ยวกับหอยไต่ดินหลายๆ งาน พบว่า หอยไต่ดินได้เคลื่อนเปลี่ยนตัวตนจากภาพความจริงด้านลบของการพ่นฝักกฎหมายและศีลธรรมด้วยการพลิกนัยยะการนิยามความหมายให้แก่ตนเองไปสู่การนำเสนอตัวตนใหม่ด้วยภาพลักษณ์ของการเป็นความหวังโอกาสชีวิตใหม่ อีกทั้งเป็นการละเล่นเสี่ยงทายตัวเลข ที่มีทั้ง ความท้าทาย ตื่นเต้น สนุกสนาน คนเล่นหอยที่ทายตัวเลขถูกต้องกับผลรางวัลที่ออกจะได้รับการชื่นชม สรรเสริญ ในความสามารถ และความมีโชคชะตาที่ดีในกลุ่มผู้เล่นหอยด้วยกันเหมือนดังเป็นวีรบุรุษ นำไปสู่การสร้างชุมชนเครือข่าย พื้นที่ทางสังคมของหอยไต่ดินที่ประกอบสร้างมาจากการปฏิสังสรรค์ของกลุ่มสังคมคนเล่นหอย (พสุนิดา สารมาศ, 2545) ปัจจัยสำคัญอีกด้านหนึ่งที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มเครือข่ายสังคมหอยไต่ดินเป็นความสัมพันธ์ในรูปของการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันของนายทุน ตัวแทนขาย และผู้เล่นหอยไต่ดิน ดังเช่นงานศึกษาของ ผาสุก พงษ์ไพจิตร พบว่าหอยไต่ดินดำรงอยู่ได้ เนื่องจากธุรกิจหอยไต่ดินสัมพันธ์กับโครงสร้างที่สนับสนุนผู้ผลิตและผู้เล่น กล่าวคือ กลุ่ม ผู้ผลิตหอยไต่ดิน (โครงสร้างด้านอุปทาน) สัมพันธ์กับกลุ่มผลประโยชน์ในรูปกลุ่มอุปถัมภ์ ทำให้การจำหน่ายหอยไต่ดินเป็นไปอย่างกว้างขวางและแน่นอน โดยหอยรัฐบาลหรือหอยบนดินยังมีข้อ จำกัดในการเข้าถึงผู้เล่นทำให้คนไปนิยมเล่นหอยไต่ดินแทน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2543, น. 150 อ้างถึงใน สุวิดา ธรรมมณีวงศ์, 2547, น. 154) นอกจากนี้ธุรกิจหอยไต่ดินยังสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำหนดค่านิยมในกลุ่มผู้เล่นหอยไต่ดินให้เป็นไปอย่างกว้างขวาง โดยผ่านโครงสร้างส่วนต่างๆ ในสังคมที่สนับสนุนพฤติกรรมการเล่นหอย ได้แก่ สื่อมวลชน ลัทธิความเชื่อจำพวกเจ้าพ่อ เจ้าแม่ หรือแม้แต่พระปี่หอย ธุรกิจเก็งกำไรที่ชี้้นำให้คนซื้อหรือเสี่ยงโชคเพื่อจูงใจให้ผู้ซื้อทดลองเล่น การส่งเสริมค่านิยมการเล่นหอยเหล่านี้มีส่วนทำให้หอยไต่ดินกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทย (สุวิดา ธรรมมณีวงศ์, 2547, น. 155) ภาพความจริงของหอยไต่ดินดังกล่าวข้างต้น ได้ทำให้หอยไต่ดินยังคงสามารถดำรงอยู่และได้รับการยอมรับจากผู้คนในสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบัน

การโต้ตอบ/ปฏิเสธรูปภาพความจริงด้านลบของหอยไต่ดินในฐานะการพ่น ฝักกฎหมายและศีลธรรมจึงมิใช่การต่อต้าน/ขัดขืนหรือการมุ่งสร้างภาพความจริงคู่ตรงข้ามขึ้นมา หากแต่เป็นการจกฉวยสถานการณ์ที่บริบทแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงจากการแพร่เข้ามาของระบบทุนนิยมผ่านกระแสโลกาภิวัตน์มาเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการพลิกนัยยะความหมายไปสู่ภาพความจริงหรืออัตลักษณ์ใหม่ที่ผู้คนในสังคมไทยมีความเชื่อ ค่านิยม และการให้คุณค่าแก่หอยไต่ดินที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้ผู้คนในสังคมรับรู้ เข้าใจ ยอมรับการมีอยู่ และให้คุณค่าด้านบวกแก่หอยไต่ดิน อีกทั้งยังมีงานศึกษาที่อธิบายให้เห็นรูปแบบและวิธีการของการต่อต้านขัดขืนที่มิใช่เป็นการต่อต้านขัดขืนที่มุ่งสร้างผล

ตรงกันข้ามหรือมิใช่การต่อต้านชัดเจนโดยตรง ดังเช่นตัวอย่างในงานวิจัยของ สายพิน ศุภุทธมงคล (2542) เรื่อง คุณกับคน: อำนาจและการต่อต้านชัดเจน ที่ทำการศึกษาเพื่อหาคำตอบว่าการต่อต้านชัดเจนการครอบงำของอำนาจโดยสามัญชนคนธรรมดาที่มีความเป็นไปได้หรือไม่ โดยใช้คุณซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งอุดมด้วยการครอบงำของอำนาจ และกลไกของอำนาจ ด้วยระบอบคุณในการตัดอิสรภาพในการดำรงชีวิตตามรูปแบบเดิม โดยเฉพาะการดำรงชีวิตในครอบครัว และการเปลื้องตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางสังคม อย่างไรก็ตาม ก็พบว่ามีการต่อต้านชัดเจนเกิดขึ้นหลากหลายรูปแบบดังเช่นการต่อต้านชัดเจนด้วยความเงียบ โดยยุทธวิธีต่างๆ เช่น การพยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าหน้าที่คุมขังเพื่อให้ได้รับความไว้วางใจและได้รับอำนาจ เป็นการประนีประนอมกับอำนาจเพื่อสร้างอำนาจ นอกจากนี้ยังมีการต่อต้านชัดเจน โดยสร้างอำนาจผ่านการศึกษาต่อและประพฤตินเป็นคนดี เช่น คนปกติท่ามกลางผู้คนที่ไม่ปกติในคุก จากงานศึกษานี้ พบว่าวาทกรรมไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การจ้านหรือต่อต้านชัดเจนอำนาจมากไปกว่าความเงียบ วาทกรรมไม่เพียงเป็นทั้งเครื่องมือและผลของอำนาจ แต่ยังเป็นอุปสรรค สิ่งกีดขวาง เป็นพื้นที่ของการต่อต้านชัดเจน และเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างยุทธวิธีเพื่อการตอบโต้การต่อต้านชัดเจน

สุดท้ายอาจกล่าวได้ว่า การต่อต้านชัดเจนอำนาจและความรุนแรงโดยผู้ถูกกระทำมิได้หลากหลายรูปแบบวิธีการ ได้แก่ การชัดเจนแบบตรงไปตรงมามุ่งผลในการสร้างคู่ตรงข้าม การชัดเจนด้วยการใช้ความเงียบ การชัดเจนด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ที่มีอำนาจ และการชัดเจนด้วยการพลิกนัยยะความหมายไปสู่การสร้างความหมายใหม่ที่มีใช้การสร้างคู่ตรงข้ามขึ้นมาได้ ซึ่งในงานศึกษาเรื่อง หวยใต้ดินในสังคมไทยครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่ให้ความสนใจศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของหวยใต้ดินในสังคมไทยด้วยการค้นหารูปแบบและวิธีการโต้ตอบ/ปฏิเสธ และการต่อต้านชัดเจนด้วยการพลิกนัยยะความหมายไปสู่การสร้างความหมายใหม่ให้แก่ตนเองของหวยใต้ดิน โดยการอาศัยการกลืนกลายตนเองให้สอดคล้องไปกับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของไทยในปัจจุบัน

แนวคิดพื้นที่

คำว่า “พื้นที่” แรกเริ่มนำมาใช้ในวิชาคณิตศาสตร์มีความหมายในเชิงความเป็นจริงทางเรขาคณิต การศึกษา เรื่อง พื้นที่จึงประกอบขึ้นและวัดได้ด้วยมิติความกว้าง ความยาว และความลึก ซึ่งสามารถศึกษาเชิงกายภาพในฐานะเป็นความจริงเชิงประจักษ์ ภาษาที่ใช้บรรยายเกี่ยวกับพื้นที่จึงเป็นภาษาเชิงปริมาตร พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นความจริงและเงื่อนไขถูกกำหนดมาให้เป็น “พื้นที่ที่ว่างเปล่า” คือ ปลอดภัยจากการให้คุณค่า ไม่ได้ขึ้นอยู่กับหรือรับใช้ผลประโยชน์ของใคร จึงปลอดภัยจากอำนาจและการเมือง (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543, น. 65) หากแต่การศึกษาทางสังคมศาสตร์กลับมองว่า

ภายใต้ “พื้นที่” เต็มไปด้วยความหมายและความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่บรรจุอยู่ภายในจึงได้พัฒนาแนวคิดพื้นที่เพื่อนำมาอธิบายในเชิงสังคมมากขึ้นในฐานะพื้นที่ทางสังคม ดังเช่น

Henri Lefebvre ให้ความสนใจผลิตผลของพื้นที่โดยเน้นการพิจารณา กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคม 3 ประการ คือ กระบวนการสร้างขอบเขตของสถานที่ (place) เช่น โรงเรียน คุก วัด โรงพยาบาล บาร์ และช่อง และกระบวนการสร้างความหมายหรือรหัสหมายของพื้นที่ (space code) เช่น ที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่พักผ่อน ที่ควบคุม ที่อันตราย ที่สวยงาม กระบวนการนี้มีความหมายมากกว่าการสร้างสถานที่ ความหมายหรือรหัสหมายนี้ถูกสร้างเพื่อกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่ (จะใช้พื้นที่ทำอะไรได้บ้าง) กฎระเบียบในพื้นที่ (ใครสามารถใช้พื้นที่นี้ได้ และจะใช้อย่างไร) สุดท้ายเป็นปฏิบัติการเชิงพื้นที่ (spatial practices) เป็นปฏิบัติการที่สร้าง (produce) และสืบทอด (reproduce) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของความหมาย/รหัสของพื้นที่ (นิลวดี พรหมพักพิง, 2555)

Pierre Bourdieu ได้เสนอแนวคิด เรื่อง พื้นที่ทางสังคม ว่าหมายถึง ที่ที่มนุษย์มีระบบความสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานอยู่บนอำนาจ และมนุษย์ต้องการมีตำแหน่งอยู่ในพื้นที่นั้น หรือคือเวทีที่คนในสังคมกำลังมีการกระทำสัมพันธ์กันตามสถานภาพและอำนาจ (สุภางศ์ จันทวานิช, 2554, น. 250) ซึ่งมนุษย์จะสร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้นมาได้ต้องอาศัยการสะสมทุน ซึ่งบูร์ดิเยอ แบ่งทุน ออกเป็น 4 แบบ คือ แบบที่หนึ่ง เป็นทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) ประกอบด้วย ทุนตามความหมายของมาร์กซ์ รวมถึงการครอบครองในทางเศรษฐกิจช่วยเพิ่มความสามารถของผู้กระทำในสังคม ขณะเดียวกันก็สามารถเปลี่ยนรูปไปเป็นเงินได้อย่างตรงไปตรงมาและทันทีทันใด และอาจถูก ทำให้เป็นสถาบันในรูปของสิทธิในทรัพย์สิน แบบที่สองเป็นทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ประกอบด้วย ทุนฮาบิตุส ได้แก่ การแสดงออกของร่างกายและจิตใจ ปรากฏในชีวิตทางวัฒนธรรม ต้องใช้เวลาก่อตัวเป็นรูปร่าง สามารถเปลี่ยนความมั่นคงภายนอก ให้กลายเป็นทุนที่อยู่ในตัวคนได้ หากต้องใช้เวลา สังคม และชนชั้นทางสังคม ทุนที่ถูกทำให้เป็นรูปธรรมสัมพันธ์กับทุนวัฒนธรรม ในแบบอื่นๆ แสดงออกในเชิงวัตถุในรูปของสื่อหรือสิ่งของ เช่น รูปภาพ งานเขียน หนังสือ เป็นต้น ทุนที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน คือ ทุนที่เป็นวัตถุหรือรูปธรรมที่ชัดเจน เป็นการอ้างอิงคุณสมบัติเบื้องต้นของทุนทางวัฒนธรรมในลักษณะการรับประกัน โดยแสดงออกในรูปประกาศนียบัตร หนังสือรับรอง เป็นต้น แบบที่สาม เป็นทุนทางสังคม (social capital) ประกอบด้วย ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่มและเครือข่ายสังคม ทุนชนิดนี้เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทุนแบบสุดท้าย เป็นทุนทางสัญลักษณ์ (symbolic capital) ทุนแบบนี้เกิดขึ้นจากเกือบทุกที่ที่บุคคลรับรู้และยอมรับว่าที่อยู่ เช่น ศักดิ์ศรี สถานภาพ อำนาจ ทุนสัญลักษณ์มีฐานมาจากทุนทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐาน ทุนสัญลักษณ์จะไม่ประสบความสำเร็จได้หากปราศจากการสมรู้ร่วมคิดของทุกกลุ่ม ทรงยับในการให้ ได้มาและการต่อสู้เพื่อรักษาทุนทางสัญลักษณ์มาจากการแสดงออกมาที่ถูกสร้างขึ้นมาจาก ฮาบิตุส

เป็นกระบวนการสืบทอดมาตั้งแต่เกิดและค่อยๆ ถูกทำให้เพิ่มขึ้นโดยครอบครัวและโรงเรียน (สุภางค์ จันทวานิช, 2554, น. 242-245)

Michel Foucault ได้เสนอแนวคิด เรื่อง “พื้นที่ของความเป็นอื่น” (different space/other space) หรือ “heterotopias” เป็นความสนใจพื้นที่ในฐานะที่เป็นความรู้ที่สัมพันธ์กับอำนาจ เป็นการควบคุมพื้นที่โดยเป็นการใช้ “อำนาจ/ความรู้” เราไม่ได้อยู่ในพื้นที่ของความเหมือนกัน และว่างเปล่า แต่พื้นที่ที่เราอาศัยอยู่เป็นพื้นที่ของความแตกต่าง เป็นพื้นที่ที่ดึงเราออกจากตัวของเรา เราไม่ได้อยู่ในพื้นที่ที่ว่างเปล่าที่เราสามารถวางความเป็นปัจเจกและสิ่งต่างๆ ลงไปได้ แต่เราอยู่ในชุดความสัมพันธ์ต่างๆ ที่ถูกกำหนดไว้แล้ว ซึ่งฟูโกต์ ได้เสนอหลักการพิจารณาพื้นที่แบบ “heterotopias” ไว้ดังนี้ หลักเกณฑ์แรก เสนอว่าทุกวัฒนธรรมในโลกต่างสร้างพื้นที่แบบนี้ขึ้นมา แต่ก็มีรูปแบบแตกต่างหลากหลาย ไม่มีรูปแบบสากล หากแต่ก็มีสองรูปแบบหลัก คือ เป็นรูปแบบที่สามารถพบได้ในสังคมแบบบุพกาล เรียกว่า “crisis heterotopias” คือ จะเป็นพื้นที่สำหรับบุคคลที่อยู่ในช่วงวิกฤตของชีวิต เช่น วัยหนุ่มสาว หญิงตั้งครรภ์ คนชรา พื้นที่นี้สร้างขึ้นเพื่อให้บุคคลดังกล่าวได้พักอาศัย แต่ก็มีพื้นที่อีกชนิดหนึ่งเข้ามาแทนที่เรียกว่า “heterotopias of deviation” เป็นพื้นที่สำหรับบุคคลที่เบี่ยงเบนจากมาตรฐานหรือบรรทัดฐานที่ตั้งขึ้นมาของสังคมถูกจำกัดบริเวณหรืออาศัยอยู่ เช่น โรงพยาบาล โรคนจิต ลูก บ้านพักคนชรา

หลักเกณฑ์ที่สอง เป็นการสร้างขึ้นมาโดยถูกกำหนดหน้าที่ซึ่งแตกต่างออกไปตามกาลเวลา เช่น สุสานในวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งเป็นพื้นที่พิเศษซึ่งได้รับการเชื่อมโยงกับสถานที่ทั้งหมดของเมือง รัฐ สังคม หมู่บ้านเข้าด้วยกัน เพราะแต่ละครอบครัวมักมีญาตินอนอยู่ในสุสาน แต่เมื่อเริ่มศตวรรษที่สิบเก้า ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยคนตายแต่ละคนจะมีสิทธิ์แค่กล่อง หรือ โถงเล็กๆ แค่นั้น สุสานถูกขยับไปตั้งข้างนอกเมืองแทน ซึ่งเกิดจากกระบวนการทำให้ความตายเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล คนตายถูกมองในฐานะที่มาของความเจ็บป่วยต่อคนเป็นที่มิชีวิตอยู่ เพราะฉะนั้นต้องอยู่นอกบ้าน เปลี่ยนวิธีมองสุสานว่าไม่ได้เป็นศูนย์กลางความศักดิ์สิทธิ์และอมตะของเมืองอีกต่อไป หากแต่เป็นสถานที่ “เป็นอื่น” (other city) ซึ่งแต่ละครอบครัวได้ครอบครองสถานที่ความตายอันมีมิตินี้แทน โดยความตายได้กลายเป็นเรื่องส่วนตัวและภายในครอบครัว

หลักเกณฑ์ที่สาม เป็นการพิจารณาพื้นที่โดยการเอาพื้นที่ต่างๆ ซึ่งขัดแย้งแตกต่างกัน ไม่ได้มาจัดวางเคียงคู่อยู่ในสถานที่เดียวกัน โดยการยกตัวอย่างการจัดสวนแบบเปอร์เซียที่จำลองและเสนอโลกย่อส่วนไว้ โดยจัดแย้งเป็นมุมทั้งสี่ด้านซึ่งสะท้อนโลกสี่ส่วน

หลักเกณฑ์ที่สี่ เป็นพื้นที่ที่ได้รับการเชื่อมโยงกับเศษเสี้ยวต่างๆ ของเวลา (heterochronies) พื้นที่และเวลาแบบนี้เป็นรูปแบบของพื้นที่ของ “การเพิ่มพูนสะสมเวลา” (accumulating time) เช่น ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์อันเป็นการแสดงออกของปัจเจกในการเลือกหาและสะสม สร้างแหล่งเก็บเอกสาร

และสิ่งของต่างๆ เพื่อสร้างสถานที่เก็บรักษาเวลาหากแต่ตัวมันกลับ “อยู่นอกข้อจำกัดเวลา” เพื่อไม่ให้ความเสียหายใดๆ มากล้ากลายเป็นที่ที่มีลักษณะแบบเทศกาล เวลาที่มีลักษณะสั้นไปหลวมไม่แน่นอน ไม่ถาวรยั่งยืน พื้นที่นี้ไม่เน้นความเป็นนิรันดร์ แต่มีลักษณะชั่วคราว เช่น กิจกรรมสวนสนุกแบบงานวัดในสังคมไทย การจำลองหมู่บ้านแบบดั้งเดิมให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมสำหรับผู้โหยหาอดีต

หลักเกณฑ์ที่ห้า เป็นพื้นที่ระบบเปิดและปิดในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ ทั้งแยกตัวเองออกไปและก็ทำให้สามารถเข้าไปได้ด้วย โดยทั่วไปพื้นที่พิเศษดังกล่าวไม่สามารถเข้าไปอย่างอิสระเหมือนพื้นที่สาธารณะอื่นๆ โดยอาจมีการควบคุมบังคับ เช่น คุก ค่ายทหาร บางแห่งอาจใช้กระบวนการทำให้บริสุทธิ์จึงจะได้รับอนุญาตและสัญญาอนุญาตให้สามารถเข้าไปได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงสถานที่พิเศษที่ดูเหมือนว่าเปิดหากทว่ายังซ่อนการกีดกันไว้ด้วย เช่น โรงแรมม่านรูด ที่ซึ่งผู้ชายผู้หญิงหรือภรรยาเข้าไปมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ถูกกฎหมายโดยสถานที่ดังกล่าวเป็นที่พักและที่หลบซ่อนโดยการแยกบุคคลภายนอกที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาแม้จะเป็นสถานที่เปิดก็ตาม

หลักเกณฑ์ที่หก พื้นที่นี้ได้ทำหน้าที่ในความสัมพันธ์กับพื้นที่อื่นๆ ซึ่งอยู่ข้างนอกโดยเป็นพื้นที่ ซึ่งมีการกำหนดทางวัฒนธรรมและยังแสดงตัวเองในฐานะเป็นจุดจักรวาลที่สะท้อนรูปแบบทางวัฒนธรรมหรือระเบียบทางสังคมของสถานที่จริง กล่าวคือ มันได้คลี่คลายให้เห็นลักษณะที่แตกต่างกันอย่างสุดโต่งสองขั้ว นั่นคือบทบาทในการสร้าง “พื้นที่ภาพลวงตา” (illusion) กับพื้นที่ของการทดแทนหรือชดเชย โดยพื้นที่แรกนั้นจะแสดงให้เห็นพื้นที่ซึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์อาจถูกกีดกัน ต่าหนีติเตียน เช่น พื้นที่ของช่องโสเภณี กล่าวคือ แม้ว่ามันปรากฏให้เห็นอยู่ แต่ก็ไม่ได้รับการยอมรับทำให้ดูเหมือนเป็นภาพลวงตาของสังคม ส่วนพื้นที่แบบที่สองนั้นเป็นพื้นที่ความเป็นอื่นที่สมบูรณ์แบบพิถีพิถัน หรือในทางตรงกันข้ามเป็นพื้นที่ของความป่วยไข้ ยุ่งเหยิงสับสนที่ได้รับการสร้างขึ้น มา เช่น สลัม (ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี, ม.ป.ป.)

วิวัฒนาการของแนวทางการศึกษาเรื่อง “พื้นที่” ของแนวคิดทางสังคมวิทยา ได้มีการปรับและวิวัฒนาการเรื่องมา มีนักวิชาการได้พยายามรวบรวมและสรุปวิวัฒนาการของการศึกษาเรื่องพื้นที่ไว้ว่าสามารถจำแนกการศึกษาออกเป็นประเภทได้ ดังนี้

อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2543) ได้จำแนกการศึกษาเรื่องพื้นที่ออกเป็นการศึกษาพื้นที่ทางกายภาพ (physical space) ซึ่งมีการศึกษาแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นการศึกษาทางภูมิศาสตร์ของนักภูมิศาสตร์และนักธรณีวิทยา และส่วนที่สองเป็นการศึกษาพื้นที่ร่างกายมนุษย์ในเชิงคุณสมบัติทางวัตถุ โดยแพทย์และนักชีววิทยา ส่วนการศึกษาพื้นที่ทางสังคม (social space) เป็นพื้นที่ของนักสังคมวิทยา และมานุษยวิทยามักศึกษาด້วยมโนทัศน์ social relation สุดท้ายพื้นที่ภายในจิตใจของปัจเจก (mental space) เป็นของจิตวิทยาทั่วไปและนักมานุษยวิทยาในการศึกษาพื้นที่ทางความคิดในเรื่องของวิธีการจำแนกแยกแยะสิ่งต่างๆ โดยการเชื่อมโยงให้เห็น วิธีคิดเชิงการจำแนก

แสดงตนออกมาในความสัมพันธ์ทางสังคมหรือแสดงตนอยู่ในสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งนักคิดในสายทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (postmodernism) มองพื้นที่ในฐานะที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่ประจุไว้ด้วยความหมาย (coded space) อีกทั้งแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ต่างมีจุดร่วมในการชี้ให้เห็นว่า เราได้รับรู้โลกโดยตรงไปตรงมา สิ่งต่างๆ ในโลกมิได้เป็นข้อเท็จจริงที่ประสาทสัมผัสตรวจสอบได้ ความหมายที่เราให้กับสิ่งที่อยู่ในโลกข้างนอกถูกสร้างขึ้นจาก “เครื่องกรอง” อะไรบางอย่างซึ่งอาจเป็นภาษา กรอบการคิดจำแนกแยกแยะ หรือกรอบของมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าร่วมของสังคมก็ได้ เช่นเดียวกันกับมุมมองเรื่องพื้นที่ที่ญาณวิทยาของคานท์ (I. Kant) เสนอว่า มิติเชิงพื้นที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างพื้นฐานในการรับรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ของมนุษย์

ไซร์ตัน สตินเจอร์จูโอพาร์ (2554) ได้อภิปรายการศึกษาเรื่อง พื้นที่ โดยการแบ่งประเด็นการศึกษาเรื่องพื้นที่ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ ที่เรียกว่า “เมืองใหญ่” (city) และพื้นที่ที่เรียกว่า “ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” (nature and environment) โดยได้ทำการสำรวจ ศึกษา จับประเด็นบรรดาองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพื้นที่ที่มีรายละเอียด ดังนี้ ปลายปีคริสต์ทศวรรษ 1980 การศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในระดับสากลให้ความสนใจศึกษาเรื่องพื้นที่โดยมีวิชาภูมิศาสตร์และรัฐศาสตร์เป็นศูนย์กลางในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง โดยสามารถแยกประเด็นการศึกษาออกเป็น 3 กระแสใหญ่ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ กระแสแรก เป็นการศึกษาประเภทภูมิศาสตร์การเมือง (political geography), ภูมิศาสตร์มนุษย์ (human geography) หรือภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitics) การศึกษากระแสแรกนี้ยังเป็นการศึกษาภูมิศาสตร์การเมืองแบบเก่าในความหมายที่ว่า ยังคงเป็นการศึกษาตามแนวทางวิชารัฐศาสตร์กระแสหลักที่พูดถึงเรื่องของ ชาติ อาณาเขต อำนาจอธิปไตย การเมืองระหว่างประเทศ สงคราม สันติภาพ แผนที่ และลัทธิจักรวรรดินิยม เป็นต้น อย่างไรก็ตามการศึกษายุทธศาสตร์การเมืองแบบใหม่ที่แตกต่างจากการศึกษาภูมิศาสตร์การเมืองในอดีต ได้แก่ การให้ความสนใจศึกษาเรื่องของการสร้างเอกลักษณ์ เอกลักษณ์/ตัวตนที่โดดเด่นที่สุดที่ได้รับการสนใจศึกษา ได้แก่ สิ่งที่เราเรียกว่าเอกลักษณ์ประจำชาติ (national identity) แต่มิใช่เป็นการศึกษาการสร้างเอกลักษณ์บนฐานของรัฐ-ชาติ และลัทธิชาตินิยมอย่างที่ผ่านมา ตรงกันข้าม การศึกษาภูมิศาสตร์การเมืองแบบใหม่เป็นการศึกษาที่ให้ความสนใจกับการสร้างเอกลักษณ์ของชาติบนฐานอย่างอื่นด้วย เช่น เชื้อชาติ ภูมิภาค และศาสนา เป็นต้น เอกลักษณ์ส่วนใหญ่เหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้จากกระบวนการสร้างเอกลักษณ์ของชาติในอดีตซึ่งไม่มีที่ว่างให้กับความแตกต่างหลากหลาย

กระแสที่สองมุ่งศึกษาพื้นที่ต่างๆ ในสังคมที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้ หรือไม่ก็เป็นพื้นที่ที่มีได้รับความสนใจศึกษาจากทั้งวิชาภูมิศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นภูมิศาสตร์การเมือง, ภูมิศาสตร์กายภาพ หรือภูมิศาสตร์มนุษย์ และวิชารัฐศาสตร์/ภูมิรัฐศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่สำคัญเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่ง

ของชีวิตประจำวันของคนในสังคม เช่น บ้าน ถนน เมือง สุสาน คลุ โรงเรียน โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ อนุสาวรีย์ ศูนย์การค้า และธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ฉะนั้นจึงเป็นการศึกษาพื้นที่ (space) โดยตรง แต่มิใช่เป็นการศึกษาตัวพื้นที่/สถานที่ แต่ศึกษากระบวนการ ขั้นตอน และรายละเอียดในการผลิต/สร้างพื้นที่เหล่านี้ขึ้นมา และภาคปฏิบัติต่างๆ ของพื้นที่เหล่านี้ ซึ่งมิเชลล์ กล่าวไว้ว่า การศึกษารูปแบบนี้เป็นการศึกษาพื้นที่ในฐานะที่เป็นคำกริยามากกว่าในฐานะที่เป็นคำนาม นั่นคือ การศึกษาพื้นที่ในฐานะที่เป็นผู้กระทำ เป็นตัวสร้างเอกลักษณ์/ความหมายให้กับคนในสังคม และให้ความสำคัญกับทฤษฎีทางด้านสังคม-วัฒนธรรม มากกว่าทฤษฎีด้านภูมิศาสตร์หรือรัฐศาสตร์

กระแสที่สาม การศึกษาที่มองพื้นที่เป็นผลผลิตของเทคนิควิทยาการในการถ่ายทอด การนำเสนอ การพูดถึง การเขียนถึง การแสดงออกเกี่ยวกับพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ ดังนั้นกระแสนี้จึงมองพื้นที่มิใช่ในฐานะที่เป็นธรรมชาติ แต่ในฐานะที่เป็นประดิษฐกรรมของเทคนิควิทยาการในการนำเสนอแบบต่างๆ หรือในฐานะที่เป็นตัวถูกสื่อ/ถูกหมาย (signified) ส่วนเทคนิควิทยาการในการนำเสนอเกี่ยวกับพื้นที่ได้รับความสนใจศึกษากันมาก ได้แก่ เทคนิควิทยาการในรูปของการเขียน/งานเขียนเกี่ยวกับพื้นที่แบบต่างๆ นักทฤษฎีแนวนี้มองพื้นที่ในฐานะที่เป็น “ตัวบท” (text) ชนิดหนึ่ง ไม่ต่างไปจากนักวรรณคดีวิจารณ์ หรือนักมานุษยวิทยาสายการตีความ การศึกษาพื้นที่แนวนี้จึงมุ่งไปที่การตีความ การหาความหมาย การวิเคราะห์วิจารณ์บรรดาตัวบทเหล่านี้ผ่านกรอบความคิดทฤษฎีที่แตกต่างไป

การนำแนวคิดเรื่องพื้นที่มาใช้ในการศึกษาเรื่องการทำให้เป็นชายขอบหรือการทำให้เป็นอื่นจึงมักเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้อระหว่างคนกับพื้นที่ (Social space) ซึ่งมีหลายระดับและหลากหลายลักษณะ พื้นที่ได้กลายเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อกำหนดความหมายซึ่งแฝงไว้ด้วยนัยของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การสร้างความรู้ และการสร้างภาพความจริง ดังนั้นความหมายของพื้นที่มักจะมีพลวัต เพราะจะถูกปรับเปลี่ยน และเคลื่อนไหวไปตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ ขณะที่คนจะอยู่ได้ก็จะต้องมีพื้นที่ทางสังคมเพื่อแสดงตัวตนของตนเอง ออก มาได้ คนกับพื้นที่จึงเป็นเรื่องที่ซ้อนทับกันอยู่ แต่การจะแสดงตัวตนได้หรือไม่ได้นั้นขึ้นอยู่กับความหมายที่ถูกกำหนดขึ้นมา เพราะฉะนั้น ความหมายที่ให้ถ้าเป็นความหมายที่ตายตัวก็จะเริ่มเบียดขับให้คนกลายเป็นคนชายขอบไปเรื่อยๆ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2549, น. 13-14)

การศึกษา เรื่อง หวยใต้ดินในสังคมไทยครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งให้ความสนใจในการศึกษาเรื่อง “พื้นที่” ที่หวยใต้ดินดำรงอยู่ในความหมายของการเป็นพื้นที่ทางความคิดและการยอมรับจากผู้คนในสังคมไทย ดังนั้น พื้นที่ที่ผู้ศึกษาสนใจศึกษาจึงเข้มข้นไปด้วยการต่อสู้เพื่อการสร้างและช่วงชิงความหมายระหว่างหวยรัฐบาลกับหวยใต้ดิน เพื่อการครอบครองพื้นที่ความคิดแห่งการยอมรับ

ของผู้คนในวงกว้าง ฉะนั้นการกำหนดภาพ/ความหมายที่ตายตัวผ่านภาพความจริงหรืออัตลักษณ์ ด้านลบให้แก่ห่วยไต้ดิน โดยรัฐชาติจึงเป็นการกักขังห่วยไต้ดินให้ติดอยู่กับภาพความจริงและความหมายด้านลบที่ตายตัวของการเป็นการพ่นเถื่อนผิดกฎหมายและศีลธรรมคำสอน ส่งผลให้ห่วยไต้ดินต้องสูญเสียคุณค่าในตัวคนไม่ว่าจะในฐานะเป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงใจ การเป็นกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คน การเป็นความหวังและโอกาสในการแสวงหารายได้เลี้ยงชีพ เป็นต้น ซึ่งผลที่ตามมาของการถูกลดทอนคุณค่าของห่วยไต้ดินลงนั้นทำให้ห่วยไต้ดินต้องสูญเสียพื้นที่ของการดำรงอยู่และการยอมรับจากผู้คนในสังคมไปนั่นเอง ซึ่งในกรณีที่คุณถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ลงอย่างสุดขีดแล้วนั้น อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549) ได้เสนอไว้ว่า มนุษย์จะพยายามสร้างหรือช่วงชิงความหมาย ซึ่งมีลักษณะที่เคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนและไม่คงอยู่กับที่ ความหมายเหล่านี้จะกลายมาเป็นพื้นที่สำหรับแสดงตัวตน หมายถึง พื้นที่แห่งนี้จะบอกว่าพวกเขาเป็นใครซึ่งเกี่ยวข้องกับ การสร้างความหมาย ส่วนการจะสร้างความหมายได้หรือไม่ ขนาดไหนอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ทำให้ความเป็นไปได้ของการเคลื่อนไหวเป็นอย่างไร เงื่อนไขเหล่านี้อาจจะเกิดจากที่บริบททั่วไปสร้างเงื่อนไขให้ หรือว่าตัวเองสร้างเงื่อนไขให้กับความสามารถในการที่จะสร้างความหมายให้ได้เพิ่มมากขึ้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2549, น. 15-18) เช่นเดียวกันกับห่วยไต้ดินที่ถูกยึดยึดอัตลักษณ์ด้านของการเป็นการพ่นผิดกฎหมายและศีลธรรมคำสอนของสังคมและรัฐชาติไทยมีผลให้ห่วยไต้ดินถูกผลักไสไปอยู่ในพื้นที่มุมมืดของสังคมไทย หากแต่เพื่อการคืนรนแสวงหาทางอยู่รอดและพื้นที่ที่จะใช้ดำรงตัวตนห่วยไต้ดินจึงเคลื่อนไหวเปลี่ยนความหมาย/ภาพความจริง และอัตลักษณ์ของตนเองไปสู่ อัตลักษณ์ใหม่ เมื่ออัตลักษณ์ใหม่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนไปแล้วพื้นที่เดิมซึ่งเป็นพื้นที่ในมุมมืดจึงมิใช่ที่ทางที่ห่วยไต้ดินจะใช้ดำรงตัวตนอีกต่อไป ห่วยไต้ดินต้องแสวงหาที่ทางแห่งใหม่ให้แก่ตนเอง ซึ่งก็มีใช่ที่ทางของพื้นที่มุมสว่างที่ห่วยรัฐบาตรครอบครองอยู่เช่นกัน เนื่องจากติดอยู่กับวาทกรรมประวัติศาสตร์ กฎหมาย และศีลธรรมคำสอน ห่วยไต้ดินจึงเคลื่อนไหวเปลี่ยนตัวตนไปสู่พื้นที่ใหม่ พื้นที่พิเศษในสังคมและรัฐชาติไทย

จากการทบทวนความหมายและแนวทางการศึกษา เรื่อง “พื้นที่” ผู้ศึกษาได้ใช้เป็นแนวทางในการอธิบายที่มาและการดำรงอยู่ของห่วยไต้ดิน ณ พื้นที่พิเศษ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ห่วยไต้ดินได้ใช้เป็นเวทีในการแสดงตัวตนภายใต้อัตลักษณ์ใหม่ที่ห่วยไต้ดินได้เลือกนิยามให้แก่ตนเอง พื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ห่วยไต้ดินได้มาจากการต่อสู้คืนรนเพื่อสัดภาพของการเป็นพื้นที่ของความเป็นอื่นอันเป็นพื้นที่ที่รัฐชาติเป็นผู้สร้างขึ้นเพื่อผลักไสห่วยไต้ดินให้อยู่บนพื้นที่พิเศษอันเป็นที่ทางหรือพื้นที่ทางสังคมแห่งการยอมรับของห่วยไต้ดินนั้น ก่อตัวมาจากการสะสมทุนด้านต่างๆ ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม และสัญลักษณ์ของกลุ่มคนที่รับรู้การมีอยู่และให้การยอมรับห่วยไต้ดินทำให้ห่วยไต้ดินสามารถสร้างพื้นที่ของตนในสังคมไทยได้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของหอยใต้ดินในสังคมไทย เป็นการศึกษาเรื่องราวของอำนาจและความรุนแรงที่กระทำต่อหอยใต้ดินผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรม การสร้างภาพความจริง และการกำหนดสัญญาณ เพื่อประทับตราหอยใต้ดินสู่การเป็นการพนันเถื่อน ผิดหลักศีลธรรมคำสอน และผิดกฎหมาย ทำให้ผู้มีอำนาจได้รับสิทธิและความชอบธรรมในการกีดกัน กดทับ เบียดขับหอยใต้ดินไปสู่การกลายเป็นชายขอบ เป็นการกีดกันช่องทางในการเข้าถึงทรัพยากร และผลประโยชน์จากการเล่นหอยในสังคมไทย อำนาจและความรุนแรงที่แอบแฝงอยู่ภายใต้ภาพความจริงที่ถูกสร้างขึ้นดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมเกิดการหลงลืม มองข้าม ไม่ให้ความสำคัญ หรือไม่ให้ความสำคัญ สนใจ เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องปกติ ธรรมดา ธรรมดา เป็นเรื่องของความรู้ ความจริง หรือไม่ก็เป็นเรื่องที่เราคุ้นชิน ยอมรับจน ไม่อยู่ในฐานะที่จะตั้งคำถามได้ หอยใต้ดินจึงถูกเบียดขับไปสู่การเป็นชายขอบต้องดำรงตัวตนอยู่ในมุมมืดของสังคมไทยอย่างสมบูรณ์ เมื่อการสืบค้นข้างต้นได้เผยให้เห็นกระบวนการของอำนาจและความรุนแรงที่หอยใต้ดิน ถูกกระทำแล้วนั้น ผู้ศึกษายังมุ่งแสวงหาคำตอบในลำดับต่อไปเกี่ยวกับวิธีการ และรูปแบบการโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพความจริงหรืออัตลักษณ์ด้านลบที่ถูกหอยใต้ดินถูกประทับตราให้โดยอาศัยกระบวนการเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์นิยามตนเองผู้อัตลักษณ์ใหม่ พร้อมกันนั้นก็ได้สร้างพื้นที่พิเศษใช้เป็นเวทีแสดงตน ยืนหยัดอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีและคุณค่า

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิเคราะห์วาทกรรมมองย้อนกลับไปยังเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการกำเนิด การเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนของการเล่นหอยภายใต้บริบทแวดล้อม ทั้งรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม อีกทั้งยังพิจารณาข้อบัญญัติทางกฎหมาย และหลักศีลธรรมคำสอนทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับข้อห้ามและโทษการเล่นหอย ประกอบกับการศึกษาปรากฏการณ์หอยใต้ดินในสังคม ณ ช่วงเวลาในปัจจุบัน โดยใช้แนวทางการศึกษาตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการพรรณนาความ การตีความเกี่ยวกับกลุ่มระบบสังคม และวัฒนธรรมจากบุคคลผู้มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับหอยใต้ดินทั้งที่เป็นผู้ค้า ตัวแทนขาย และคนเล่นหอย เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์การดำรงอยู่และการเลือกพื้นที่แห่งการดำรงตัวตน มุ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาอากัปกริยาทางสังคม วิเคราะห์รายละเอียดเกี่ยวกับตัวตนหอยใต้ดิน และการสร้างความหมายของปฏิบัติการเชิงสังคมของเครือข่ายสังคมหอยใต้ดิน อันนำไปสู่การโต้ตอบ/ปฏิเสธอัตลักษณ์เดิมที่ถูกยึดเหนี่ยวให้ทำให้เกิดการก่อร่างสร้างอัตลักษณ์และพื้นที่ใหม่ของหอยใต้ดินในสังคมไทย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

แหล่งข้อมูลจากเอกสาร คือ การศึกษาวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวทางการวิพากษ์วาทกรรม เป็นการศึกษาวิเคราะห์ตัวบทที่ถูกสร้างขึ้นจากภาคปฏิบัติทางวาทกรรมและแบบแผนปฏิบัติทางสังคมที่อยู่ภายใต้บริบทของสังคมไทยที่ครอบคลุม ทั้งบริบทด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม การศึกษาตามแนวทางแรกนี้มุ่งการศึกษาและตีความข้อมูลเอกสารที่เป็นข้อมูลทุติภูมิ (secondary Data) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลที่มีผู้เก็บรวบรวมเป็นเอกสารที่มีการบันทึกไว้ได้แก่ บันทึกประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของการเล่นหอยในสังคมไทย ข้อบัญญัติทางกฎหมาย และหลักศีลธรรมคำสอน เป็นต้น

แหล่งข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล คือ การศึกษาตามแนวทางธรรมเนียมปฏิบัติแบบชาติพันธุ์พรรณนา (ethnography) คือ การพรรณนาความ การตีความเกี่ยวกับกลุ่ม ระบบสังคม และวัฒนธรรมจากบุคคล ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับหอยใต้ดิน ทั้งที่เป็นผู้ค้า ตัวแทนขาย และคนเล่นหอยใต้ดิน โดยภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การศึกษา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับหอยใต้ดินที่เป็นทั้งผู้ค้า ตัวแทนขาย และคนเล่นหอยแล้วจึงตัดสินใจเลือกผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (key information) โดยใช้กลยุทธ์การเลือกตามเกณฑ์การศึกษา (criterion sampling) คือ การเลือกผู้ให้ข้อมูลจากผู้มีประสบการณ์ในวัฒนธรรม และบริบทของหอยใต้ดินเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลที่เลือกศึกษามีความเป็นตัวแทนประชากร มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และคำถามการวิจัยที่ต้องการศึกษา ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ประกอบกับการใช้วิธีการศึกษาโดยการสังเกตแบบแผนพฤติกรรมที่ได้จากการเรียนรู้ขนบธรรมเนียมและวิถีชีวิตของผู้เกี่ยวข้องกับหอยใต้ดิน ผ่านวิธีการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วม (participant Observation) ในฐานะคนเล่นหอย และแบบไม่มีส่วนร่วม (non-Participant Observation) คือ การเข้าไปในสังคมที่ตนศึกษาเพื่อฟังเรื่องราว/ข้อมูลการซักถาม การบอกเล่า การจดบันทึกจากคนขายและเจ้ามือหอยใต้ดิน แล้วทำการสัมภาษณ์ตรวจสอบ ทำความเข้าใจผ่านการใช้ชีวิตประจำวัน ประจักษ์ของการเล่น การค้า เพื่อรวบรวมข้อมูลประสบการณ์เกี่ยวกับตัวตน การต่อต้าน อัตลักษณ์ และพื้นที่ใหม่ของหอยใต้ดิน จากทั้งผู้เล่น คนขาย และเจ้ามือหอยใต้ดินในพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

อีกทั้งเพื่อให้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพหุมิติ (triangulation) ในการตรวจสอบข้อค้นพบที่ได้ว่ามีความตรง ความสอดคล้อง ความสอดคล้องกันอย่างไร โดยทำการตรวจสอบประเด็นต่อไปนี้

ก. ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง โดยแบ่งแหล่งข้อมูลตามประเภทผู้ให้ข้อมูล เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ค้า ตัวแทนขาย และคนเล่นหวยใต้ดิน

ข. ตรวจสอบจากวิธีการหลายวิธี ได้แก่ การซักถามจากข้อคำถาม การสังเกตพฤติกรรม และการจดบันทึกการบอกเล่าเรื่องราวที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการศึกษาถึงการสร้างภาพความจริง อำนาจ และความรุนแรง ที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันเป็นปฏิบัติการในการกีดกัน กดทับ เบียดขับให้หวยใต้ดิน ไปอยู่ในพื้นที่ชายขอบ ขณะเดียวกันก็ศึกษาถึงรูปแบบ และวิธีการในการต่อต้านที่หวยใต้ดินกระทำได้อตอบ โดยการสร้างอัตลักษณ์ และแสวงหาพื้นที่พิเศษ โดยกำหนดแนวทางการศึกษาเพื่อแสวงหาคำตอบว่า สังคมและรัฐชาติไทย ได้สร้างภาพความจริง/นิยามความหมายให้กับหวยใต้ดินอย่างไร รวมไปถึงการสร้างภาพความจริง/นิยามความหมายดังกล่าวเป็นการใช้อำนาจและการเข้ากระทำความรุนแรงต่อตัวตนของหวยใต้ดินอย่างไร อีกทั้งภายใต้การถูกกระทำความรุนแรงโดยการถูกผลักไสให้กลายเป็นชายขอบนั้น หวยใต้ดินได้กระทำการโต้ตอบ/ปฏิเสธ สร้างอัตลักษณ์และพื้นที่ใหม่อย่างไร

ดังนั้น แนวทางการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาการสร้างภาพความจริง อำนาจ อัตลักษณ์ และพื้นที่ของหวยใต้ดิน โดยใช้การศึกษาข้อมูลทางเอกสารจากประวัติความเป็นมาของการเล่นหวย ข้อบัญญัติทางกฎหมาย หลักศีลธรรมคำสอน การใช้คำ/ภาษาในการกำหนดเรียกชื่อหวยใต้ดิน อันนำไปสู่การผลักไสให้หวยใต้ดินกลายเป็นชายขอบ และได้ใช้การศึกษาโดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตัวตนของหวยใต้ดิน โดยทำการศึกษาวิเคราะห์ในสองมิติ ดังนี้

วิธีการที่หนึ่ง คือ การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ข้อบัญญัติทางกฎหมาย หลักศีลธรรมคำสอน และการใช้คำ/ภาษาในการกำหนดเรียกชื่อหวยใต้ดิน ในการสร้างภาพความจริง/นิยามความหมายด้านลบให้กับการเล่นหวยใต้ดิน กล่าวคือ การศึกษาเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นรูปแบบของวิธีการและกระบวนการของการสร้างภาพความจริง การสร้างภาพลักษณ์คู่ตรงข้ามระหว่าง ภาพความจริงด้านบวกของหวยรัฐบาลกับภาพความจริงด้านลบของหวยใต้ดิน โดยใช้แนวคิดวาทกรรม และการกำหนดสัญลักษณ์ด้วยการใช้คำและภาษาในการจำแนกแยกแยะให้เห็นความแตกต่างและการให้ ค่าที่ไม่เท่าเทียมกันทำให้หวยใต้ดินถูกผลักไสสู่การเป็นชายขอบของสังคมและรัฐชาติไทย

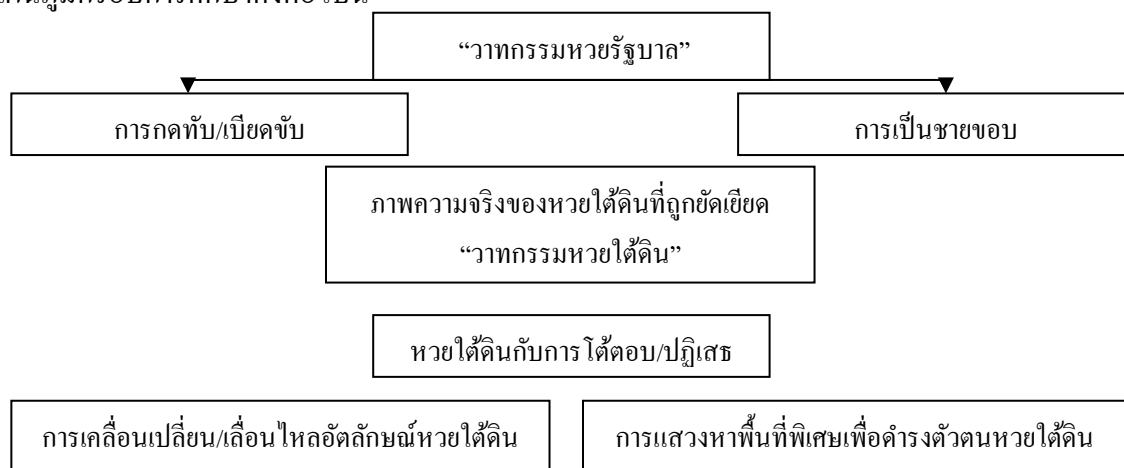
วิธีการที่สอง คือ การวิเคราะห์ตีความจากข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลเพื่อแสวงหา รูปแบบวิธีการที่หวยใต้ดิน กระทำการโต้ตอบ/ปฏิเสธต่อภาพความจริง หรืออัตลักษณ์ด้านลบที่ถูกยึด

เยียด/เบียดขับไปสู่การเป็นชายขอบ อีกทั้งยังการวิเคราะห์กระบวนการของการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของ หว่ยใต้ดินผ่านการเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหล รวมไปถึงการศึกษาเรื่องพื้นที่แห่งการดำรงตัวตนที่หว่ยใต้ดินเลือกใช้เป็นเวทีแสดงตัวตน ผ่านแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ การเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลของอัตลักษณ์ และแนวคิดพื้นที่จากข้อมูลทางเอกสารสำคัญประกอบการแลกเปลี่ยนสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้เกี่ยวข้องกับหว่ยใต้ดินในฐานะผู้ค้า ตัวแทนชาย และคนเล่นหว่ยใต้ดิน

กรอบแนวคิด

การศึกษาเรื่อง หว่ยใต้ดินในสังคมไทย เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งทำความเข้าใจและอธิบายให้เห็นการใช้อำนาจและความรุนแรงที่รัฐชาติกระทำต่อหว่ยใต้ดินด้วยการใช้แนวคิดเรื่อง อำนาจ ความรุนแรง วาทกรรม และการสร้างภาพความจริงเพื่ออธิบายให้เข้าใจถึงปฏิบัติการวาทกรรมที่รัฐชาติใช้เป็นเครื่องมือสถาปนาและครอบครองวาทกรรมการเล่นหว่ย มีผลให้รัฐชาติได้สิทธิและความชอบธรรมในการเข้าครอบครองและแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหว่ยแต่เพียงผู้เดียวและพร้อมๆ กันนั้นยังก่อให้เกิดผลในการกีดกัน/เบียดขับหว่ยใต้ดินสู่การเป็นชายขอบไร้สิทธิ์และโอกาสแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหว่ยในสังคมไทย

กรอบวาทกรรมหว่ยรัฐบาลที่รัฐชาติสถาปนาขึ้นมาเพื่อกีดกัน เก็บกด ปิดกั้น และเบียดขับหว่ยใต้ดินสู่การเป็นชายขอบ ขณะเดียวกันก็พบว่าหว่ยใต้ดินมีการโต้ตอบ/ปฏิเสธวาทกรรมหลักของการเล่นหว่ยด้วยวิธีการที่มีใช้การสร้างคู่ตรงข้ามสู่การเป็นการพนันถูกกฎหมาย ทว่าหว่ยใต้ดินได้เลือกใช้วิธีการพลิกนัยยะความหมายไปสู่การเป็นช่องทางแสวงหารายได้ การเป็นการละเล่นบันเทิง และการสร้างเครือข่ายทางสังคม โดยกรอบการศึกษาสามารถนำเสนอภาพรวมได้ด้วยแผนภูมิกรอบการศึกษาดังต่อไปนี้

บทที่ 4

วาทกรรมหอยรัฐบาลกับปฏิบัติการก่อรูปสู่ “การพนันถูกกฎหมาย”

ในบทที่ 4 ผู้จัดทำได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ประเด็นด้วยกัน คือ ประเด็นแรก เป็นการอภิปรายถึงการแย่งชิงความหมายหอยรัฐบาลในสังคมไทย ประเด็นที่สอง เป็นการอภิปรายการสร้างกลไกเพื่อรองรับวาทกรรมหอยรัฐบาลสู่การนำมาใช้ในสังคมอย่างชอบธรรม และได้รับการยอมรับในวงกว้าง

1. การแย่งชิงความหมายหอยรัฐบาลในสังคมไทยสู่การทำให้การเล่นหอยรัฐเป็น “การพนันถูกกฎหมาย”

หอยรัฐบาลถูกรัฐสร้างให้มีความหมายต่างๆ อย่างมากมาย เพื่ออธิบายความชอบธรรมในการครอบครองการดำเนินธุรกิจการจัดจำหน่ายและแสวงหาประโยชน์จากการจัดจำหน่ายหอยรัฐบาล แต่เพียงผู้เดียว การสร้างความหมายของหอยรัฐบาลได้ถูกนำเสนอความหมายใน 3 มิติด้วยกัน คือ มิติทางการเมือง มิติทางเศรษฐกิจ และมิติทางสังคม

มิติที่หนึ่ง การสร้างความหมายหอยรัฐบาลผ่านมิติทางการเมืองอาศัยบริบทของความเป็นรัฐชาติไทย โดยนำไปเชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์และกฎหมาย เรียกปฏิบัติการวาทกรรมดังกล่าวว่าเป็น “กระบวนการทำให้หอยรัฐบาลกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์” พูโก ได้กล่าวถึง การสถาปนาวาทกรรมไว้ว่า ชูความทรงมใดที่จะตรึงตัวเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างชอบธรรม วาทกรรมที่ขึ้นมาเถลิงอำนาจนั้นจะต้องผ่านพิธีกรรมบางอย่างเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือ เช่น วาทกรรมในอดีตบางส่วนผ่านพิธีกรรมทางศาสนา หรือบางส่วนผ่านกฎเกณฑ์ความยุติธรรม เพื่อให้ชูความทรงมมีเอกสิทธิ์ บริสุทธิ หรือให้ชูความทรงมอื่นๆ หมดข้อกังขาใดๆ หรือชูความทรงมในปัจจุบันที่มีอำนาจจะต้องผ่านกระบวนการ ทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ ทดลอง หรือได้รับการยอมรับในความเป็นศาสตร์ (สุรสม กฤษณะจุฑะ, 2547, น. 71)

มิติด้านการเมืองกับกระบวนการทำให้หอยรัฐบาลเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เริ่มขึ้นจากปฏิบัติการนำ หอยรัฐบาลไปเชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์ซึ่งมีการบันทึกเรื่องราวได้ในประวัติความเป็นมาของการเล่นหอยในประเทศไทย พบว่า ความเชื่อมโยงของหอยรัฐบาลกับสถาบันกษัตริย์เป็นไปในลักษณะของการที่กษัตริย์เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง และนำการเล่นหอยรัฐมาเข้าเผยแพร่อย่างถูกต้อง พบได้จากบันทึกเรื่องราวความเป็นมาของการเล่นหอยในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 5 โดยการเล่นหอยได้รับการรับรองให้เป็นการละเล่นเสี่ยงทายที่ถูกกฎหมายครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงหอย ก ข ของรัฐบาลขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2378 (ประยูร ธวัชรวิทย์, 2524) เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำรินำรูปแบบการเล่นหอยทอยตัวเลขตามอย่างชาติตะวันตกเข้ามาเป็นครั้งแรก เพื่อช่วยเหลือพ่อค้าต่างชาติที่นำสินค้ามาร่วมแสดงในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของวิวัฒนาการของการเล่นหอยในประเทศไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการเล่น และชื่อเรียกจากเดิมที่เป็นการเล่นทายตัวอักษร มีชื่อเรียกว่า การเล่นหอย ก ข มาเป็นการเล่นทายตัวเลขมีชื่อเรียกว่า ลอตเตอรี่ หรือสลากกินแบ่งรัฐบาล และชื่อเรียกอย่างไม่เป็นทางการที่รู้จักกันของผู้คนว่าหอยรัฐบาล หรือหอยบนดิน ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้มีพระบรมราชานุญาตให้ออกลอตเตอรี่ เพื่อหาเงินทุนช่วยเหลือประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 1 และมีการออกลอตเตอรี่เสือป่าด้านบาทเพื่อหารายได้บำรุงกองเสือป่าอาสาสมัคร จนกระทั่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้มีพระดำริออกลอตเตอรี่รัฐบาลสยามเพื่อหารายได้ชดเชยเงินรายได้ที่ลดลงเนื่องจากการลดการเก็บเงินรัชชูปการจากชาวไทยที่มีต้องรับราชการทหาร ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาก็มีการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จากบันทึกเรื่องราวความเป็นมาของการเล่นหอยที่กล่าวถึงข้างต้น พบว่า การเล่นหอยได้ถูกทำให้เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องผ่านโดยการเชื่อมโยงสถาบันกษัตริย์ในฐานะที่เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง และมองเห็นคุณประโยชน์ของการเล่นหอยในการเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ อีกทั้งยังเป็นแหล่งรายได้มหาศาลของประเทศ เพื่อการหาเงินทุนมาใช้ในการสนับสนุนกิจการสาธารณะกุศล เพื่อช่วยเหลือประชาชนในประเทศ การเล่นหอยรัฐบาลจึงสามารถตั้งตัวเองให้อยู่ในฐานะเป็นวาทกรรมหลักที่ศักดิ์สิทธิ์ขอบรมมหาราชวังได้รับการยอมรับอย่างปราศจากข้อโต้แย้ง ภายใต้รัฐชาติไทย

นอกจากนี้ในมิติด้านการเมืองกับกระบวนการทำให้หอยรัฐบาลเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ดำเนินการผ่านกฎเกณฑ์ความยุติธรรม เพื่อให้หอยรัฐบาลมีเอกสิทธิ์ โดยการบัญญัติกฎหมายขึ้นมารับรองการเล่นหอยรัฐบาลให้เป็นสิ่งถูกกฎหมาย ดังพบได้จากรัฐชาติได้มีการใช้อำนาจกำหนดกฎหมายเกี่ยวกับการเล่นหอยไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการพนันโดยตราเป็นพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 แบ่งประเภทการพนันเป็น 2 ลักษณะ คือ การเล่นพนันที่ห้ามเด็ดขาดระบุนิวในบัญชี ก. และการพนันที่อนุญาตให้เล่นได้ระบุนิวในบัญชี ข. ซึ่งตามพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 นั้น หอยรัฐบาลหรือสลากกินแบ่งรัฐบาลถูกจัดประเภทในบัญชี ข. เป็นการพนันที่อนุญาตให้เล่นได้ จึงถือว่าหอยรัฐบาลเป็นการพนันที่อนุญาตให้เล่นได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 ได้กำหนดให้บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 853-855 มีผลบังคับใช้ในเรื่องการพนันซึ่งกล่าวไว้ว่า “หนี้อันเกิดจากการพนันเป็น

หน้าที่ไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย” กล่าวคือ เมื่อชำระไปแล้วเรียกคืนไม่ได้ หรือไม่ชำระก็ไม่อาจฟ้องร้องบังคับกันได้จะถือว่าเป็นการพนันผิดกฎหมายไม่ได้รับการอนุญาตให้เล่น จึงไม่สามารถมาเรียกร้องให้ศาลตัดสินให้ชำระหนี้ให้ได้ด้วย ในขณะที่สลากกินแบ่งรัฐบาลหรือลอตเตอรี่ ได้มีการระบุในข้อบัญญัติทางกฎหมายว่า ให้มีผลต่อการเรียกร้องในการชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ซึ่งถือว่าเป็นการรับรองทางกฎหมายให้แก่สลากกินแบ่งรัฐบาลให้เป็นการพนันที่ถูกกฎหมาย ส่วนในพระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พุทธศักราช 2517 นั้น การออกสลากกินแบ่งของรัฐบาลถือว่าเป็นการเล่นการพนันที่ได้รับการยกเว้นให้มีการจัดดำเนินการได้ตามกฎหมายเนื่องจากได้รับการประทับตราและอนุญาตจากเจ้าพนักงานแล้ว ปฏิบัติการทางวาทกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการทำให้หวยรัฐบาลเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดำเนินการผ่านกฎเกณฑ์ความยุติธรรม โดยการตราเป็นกฎหมาย 3 ข้อด้วยกัน ได้แก่ พระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พุทธศักราช 2517 มีผลให้ชุดวาทกรรมหวยรัฐบาลมีเอกสิทธิ์ บริสุทธ์ หมดข้อก้งขาใดๆ ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในรัฐชาติไทย

มิติที่สอง การสร้างความหมายหวยรัฐบาลผ่านมิติเศรษฐกิจ เป็นการอ้างหลักเศรษฐศาสตร์เพื่อสร้างความชอบธรรมในการสถาปนาวาทกรรมหวยรัฐบาล เอส โคบาร์ เรียกว่าเป็น “กระบวนการทำให้กลายเป็นประเด็นทางเศรษฐศาสตร์ (economization) ซึ่งกลายเป็นชุดเหตุผลที่พยายามทำให้คุณค่าแบบทุนนิยมเป็นที่ยอมรับในสังคม (Escobar 1984-1985, p. 388 อ้างถึงในสุรสม กฤษณะจุฑะ, 2547, น. 69) ซึ่งปฏิบัติการของวาทกรรมได้กระทำตั้งแต่การบันทึกเรื่องราวความเป็นมาของการเล่นหวย ที่เริ่มในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 นำการเล่นหวยมาเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการกระตุ้นให้ประชาชนนำเงินออมออกมาใช้จ่ายในการเล่นหวยเป็นการดึงเงินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาเงินฝืดในสมัยนั้น ซึ่งได้รับการตอบสนองจากประชาชนเป็นอย่างมากทำให้รายได้จากการเก็บอากรหวยเป็นรายได้หลักของแผ่นดินอีกทางหนึ่งของประเทศไทยในแทบทุกรัชสมัย ดังพบ ได้จากการบันทึกเรื่องราวในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีพระราชดำริต้องการยกเลิกการเล่นหวยแต่มีอาจทำได้อย่างรวดเร็วเนื่องจากอากรจากหวยเป็นรายได้หลักของประเทศ อีกทั้งเมื่อมีความจำเป็นที่รัฐต้องใช้จ่ายเงินดังเช่นในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 1 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เพื่อตอบสนองนโยบายการสร้างมิตรกับประเทศสัมพันธมิตรในสมัยสงครามโลก ครั้งที่ 1 ที่ประเทศไทยสนับสนุนโดยการให้เงินทุนช่วยเหลือกิจการงานสงครามก็พบว่าเงินช่วยเหลือดังกล่าวมาจากการจำหน่ายลอตเตอรี่ในประเทศนั่นเอง นอกจากนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เงินรายได้จากการออกลอตเตอรี่ยังถูกดึงมาใช้เป็นเงินทดแทนเงินรายได้รัฐที่ลดลง เนื่องจากรลดการเก็บภาษีรัชชูปการอีกด้วย จวบจนปัจจุบันเงินกองทุนที่นำมาใช้ในการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะกุศลต่างๆ ของรัฐอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วน

ปฏิบัติการสร้างความชอบธรรมให้แก่วาทกรรมหอยรัฐบาลในการมีคุณค่า เป็นทั้งเครื่องมือและช่องทางแสวงหารายได้ที่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศอีกทั้งยังสามารถตอบสนองความต้องการทางด้านทุนนิยมนำไปสู่การพัฒนาประเทศตามทิศทางของชุดความรู้วาทกรรมการพัฒนาที่ครอบงำประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านการศึกษา การกีฬา การแพทย์และการสาธารณสุข เป็นต้น

มิติที่สาม การสร้างความหมายหอยรัฐบาลผ่านมิติด้านสังคม เป็นปฏิบัติการวาทกรรมโดยรัฐ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาความหมายของการเล่นหอยซึ่งเป็นการพัวพันชนิดหนึ่งไปสู่การสร้างความหมายใหม่ที่หลากหลาย ได้แก่ การเป็นความหวังโอกาสในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ นำไปสู่การเลื่อนฐานะทางสังคม, การสร้างเครือข่ายทางสังคมของผู้เกี่ยวข้องกับการเล่นหอยและการละเล่นเสี่ยงทายตัวเลข เพื่อการช่วยเหลือกิจการงานสาธารณะกุศลของชาติ จะขอกล่าวถึงความหมายต่างๆ ดังนี้

ความหมายที่หนึ่ง คือ การเป็นความหวังโอกาสในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ อันนำไปสู่การเลื่อนฐานะทางสังคมของผู้คน โดยการเล่นเสี่ยงทายตัวเลขที่มีเงินรางวัลจำนวนมากเป็นสิ่งล่อใจ การกำหนดเงินรางวัลของสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล สลาก 1 ชุด จำหน่ายในราคา 40 บาท มีการกำหนดเงินรางวัลไว้ ดังนี้

รางวัลที่ 1	จำนวน 1 รางวัล	มีมูลค่า	2,000,000	บาท
รางวัลที่ 2	จำนวน 5 รางวัล	มีมูลค่า	100,000	บาท
รางวัลที่ 3	จำนวน 10 รางวัล	มีมูลค่า	40,000	บาท
รางวัลที่ 4	จำนวน 50 รางวัล	มีมูลค่า	20,000	บาท
รางวัลที่ 5	จำนวน 100 รางวัล	มีมูลค่า	10,000	บาท
รางวัลข้างเคียงรางวัลที่ 1	จำนวน 2 รางวัล	มีมูลค่า	50,000	บาท
เลขท้าย 3 ตัว เสีย 4 ครั้ง	จำนวน 4,000 รางวัล	มีมูลค่า	2,000	บาท
เลขท้าย 2 ตัว เสีย 1 ครั้ง	จำนวน 10,000 รางวัล	มีมูลค่า	1,000	บาท

เงินรางวัลจำนวนมากที่กำหนดไว้กลายเป็นเครื่องจูงใจประชาชนเข้าสู่วงจรการเล่นหอยเพื่อการเสี่ยงโชคส่งผล ทำให้ผู้คนหันมาเล่นหอยเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ซึ่งพบได้จากปริมาณการจัดหาโดยเทียบเคียงจากจำนวนการพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาลที่เพิ่มปริมาณ การพิมพ์ออกจำหน่ายเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง โดยแรกเริ่มที่มีการบันทึกจำนวนสลากกินแบ่งรัฐบาลที่พิมพ์ออกจำหน่าย พบว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออก เพื่อการหาเงินรายได้บำรุงกองเสือป่าอาสาสมัคร เรียกว่า ลอตเตอรี่เสือป่าล้านบาท เป็นจำนวน 1 ล้านฉบับ จำหน่ายฉบับละ 1 บาท

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ดำริให้ออกตลอดเตอรััฐบาลสยาม พิมพ์ออกจำหน่าย จำนวน 1 ล้านฉบับ ฉบับละ 1 บาท ปีละ 4 งวด เมื่อถึงปี พ.ศ. 2477 คณะรัฐมนตรี อนุมัติให้กระทรวงมหาดไทย ออกสลากกินแบ่งบำรุงเทศบาล โดยกำหนดว่าเดือนใดที่มีการ ออกตลอดเตอรััฐบาลสยามให้งดจำหน่ายสลากบำรุงเทศบาล โดยงวดแรกมีการออกสลากในเดือนเมษายน พ.ศ. 2479 จำนวน 5 แสนฉบับ ฉบับละ 1 บาท ตั้งแต่นั้นมามีการออกสลากกินแบ่ง รัฐบาลและสลากบำรุงเทศบาลเรื่อยมา ก่อนมี พ.ร.บ. สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พ.ศ. 2517 สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลได้พิมพ์สลากออก มาจำหน่ายจำนวน 2-5 ล้านฉบับ ต่องวด ราคา ฉบับละ 10 บาท ในรอบหนึ่งเดือนจะมีการออกสลาก 3-4 ครั้ง ทำให้ปริมาณสลากออกมา เฉลี่ยประมาณ 8-15 ล้านฉบับต่อเดือน หลังจากใช้ พ.ร.บ. สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลก็มีการพิมพ์ สลากกินแบ่งรัฐบาลออกจำหน่ายเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2519 มีการปรับ การออกสลากเป็น 2 ครั้งต่อเดือน ปี พ.ศ. 2530 มีการพิมพ์สลากเพิ่มเป็น 28 ล้านฉบับต่องวดหรือ 56 ล้านฉบับ ต่อเดือน ราคาฉบับละ 20 บาท เมื่อปี พ.ศ. 2538 ปรับราคาเป็น 40 บาท เมื่อปี พ.ศ. 2549 คณะกรรมการสลากกินแบ่งรัฐบาลได้มีมติเปลี่ยนสลากพิเศษในโครงการหารายได้ เพื่อการกุศลจำนวน 16 ล้านฉบับต่องวด มาเป็นสลากกินแบ่งรัฐบาลทั้งหมด ซึ่งเมื่อรวมกับสลาก กินแบ่งเดิมที่มีอยู่ในขณะนั้นจำนวน 30 ล้านฉบับต่องวดก็ทำให้มีสลากออกสู่ตลาด 46 ล้านฉบับต่อ งวด หรือ 92 ล้านฉบับต่อเดือน และเมื่อถึง ปี พ.ศ. 2553 มีการเพิ่มสลากอีก 4 ล้านฉบับต่องวด รวมเป็นสลากจำนวน 50 ล้านฉบับต่องวด (รัตนพงษ์ สอนสุภาพ และศรีบุญย์ ธิติลักษณ์, 2547, น. 37-38) จนกระทั่งปัจจุบันปี พ.ศ. 2555 มีจำนวนสลากมากถึงงวดละ 72 ล้านฉบับ ประกอบด้วย สลากกินแบ่งรัฐบาล จำนวน 50 ล้านฉบับ และสลากการกุศลจำนวน 22 ล้านฉบับ (สังพิมพ์ไม้อัน ลอตเตอรััฐบาลแยกเล่มขาย, 2555) จากปริมาณการจัดหาสลากกินแบ่งรัฐบาลที่พิมพ์ป้อนเข้าสู่ตลาด จำนวนมหาศาลดังกล่าว ก่อให้เกิดกระแสการตื่นตัวของภาคธุรกิจผู้ค้ารายย่อยเพิ่มขึ้นจำนวนมาก เนื่องจากปริมาณและกำลังการซื้อของผู้ซื้อยังมีอยู่มากเช่นกัน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึง ความสำเร็จของปฏิบัติการทางวาทกรรมของรัฐที่ได้สร้างนิยามความหมายใหม่ให้กับการเล่นหวยมาสู่ การเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมอย่างกว้างขวางไร้ข้อโต้แย้ง โดยการเคลื่อนเปลี่ยนนิยามการเล่นหวย จากการเล่นพนัน ผิดกฎหมาย และผิดศีลธรรมมาสู่การเป็นการละเล่นเสี่ยงโชคชนิดหนึ่ง มีผล ช่วยสร้างรายได้และการขยับฐานะทางสังคมให้ดีขึ้น

ความหมายที่สอง คือ การสร้างเครือข่ายทางสังคมของผู้เกี่ยวข้องกับการเล่นหวย รัฐบาล จะขออธิบายความสัมพันธ์แยกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับยี่บัวรายใหญ่กับผู้ค้าปลีกรายย่อย ระดับผู้ค้าปลีกรายย่อยกับผู้ซื้อ และระดับผู้ซื้อกับผู้ซื้อ ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทั้ง 3 ระดับนี้ แรกเริ่มเป็น ความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มีการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยน

สินค้า คือ หวยกับเงิน ต่อเมื่อมีการทำกิจกรรมค้าขายกันเป็นเวลานานจนเกิดความสนิทสนมไว้เนื้อเชื่อใจความสัมพันธ์จึงมีพัฒนาการไปสู่ความสัมพันธ์ของการอุปถัมภ์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนกลายเป็นเครือข่ายทางสังคมของผู้เกี่ยวข้องกับการเล่นหวย

ภาพที่ 1 แสดงรูปแบบสลากกินแบ่งรัฐบาล ลอตเตอรี่ หรือหวยรัฐบาลที่จำหน่ายในพื้นที่ภาคใหญ่
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 25 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2556

ระดับที่หนึ่ง หวยรัฐกับการสร้างเครือข่ายของयीั้วรายใหญ่กับผู้ค้าปลีกรายย่อย

ข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นयीั้วรายหนึ่งในอำเภอหาดใหญ่

“พี่ส่งของไปให้ร้านลูกค้าทั้งใน จ. สตูล สงขลา พัทลุง ปัตตานี ยะลา นราธิวาส ถ้าร้านลูกค้าที่อยู่อำเภอในจังหวัดสงขลา กับจังหวัดใกล้เคียง แถวพัทลุง อย่างนี้แหละ พี่จะขับรถไปส่งของเองได้วะไปนั่งคุย กับลูกค้าด้วยถือเป็นการไป เข้มเขียนกันซะเลย แต่ถ้าไกลหน่อยอันตราย พวก 3 จังหวัดชายแดนใต้ พี่ก็จะส่งไปกับคิวรถตู้แล้วก็ฝากไปกับไปรษณีย์ อย่างปัตตานี ยะลา นรา เบตง เวลาเก็บเงินถ้าเป็นร้านลูกค้าใหม่ เพิ่งมาขอซื้อกันก็จ่ายเงินสดแลกของกันไป

เลย แต่พวกร้านลูกค้าเก่าๆ ของเรา เราก็ปล่อยคนละ บางคนพีก็ให้จ่ายบางส่วน ก่อนเอาของแล้วพอวันห่วยออกก็ค่อยมาเคลียร์กัน บางคนก็ให้เลทั้งหมดวัน ห่วยออกก็มาเคลียร์ยอดกันไม่ทำแบบนี้ไม่ได้หรอกนี่เอง เคี้ยวนี้ห่วยมันเยอะ เราเก็บไว้ขายเองหมดไม่ไหว ไหนจะอีสาน ไหนจะคนขายหน้าใหม่ๆ เยอะ มาก เราไม่ให้เขาเคบ้าง เขาก็ไม่มีเงินมาเอาของ เราจะเก็บของไว้เองก็ปล่อย ไม่หมด ถือชะวักก็ช่วยๆ กันไป เราช่วยเขา เขาก็ช่วยเรา”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2556)

ข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ค้ารายย่อย

พี่ขายห่วยมาปีที่ 3 แล้ว ขายงวดละ 6-10 เล่ม แรกๆ ก็ไปรับจากยี่ปั้ว ในเมืองเขาขายเงินสดกันนี่เอง แต่ตอนนี้กลายเป็นลูกค้าที่เป็นขาประจำกันไป แล้ว ไม่ต้องไปรับของเองที่ร้านแล้ว เขามาส่งให้ถึงที่บ้านเลย ซื้อขายกันจน ไร่ใจกันแล้ว เคี้ยวนี้เขาให้พีเชื่อ ไร่ก่อน ค่อยมาเคลียร์กันทีหลัง ช่วงหลังๆ มา นี้ห่วยมันออกมาเยอะ ขายยาก ลำบากลูกค้าประจำที่จ่ายเงินเชื่อใจกันได้มัน หายากนะนี่เอง ลูกค้าดีๆ แบบเรานะเขาต้องเก็บเอาไว้”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2556)

จากการพูดคุยพบว่าความสัมพันธ์ของยี่ปั้วกับผู้ค้าปลีกรายย่อยเป็นความสัมพันธ์ที่เอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มีการแลกเปลี่ยนสินค้า คือ ลอดเตอรักับเงิน ต่อมาเมื่อเกิดความไว้นื้อเชื่อใจกันระหว่างผู้ค้าในฐานะผู้ขายและผู้ค้ารายย่อยที่อยู่ในฐานะผู้ซื้อ ความสัมพันธ์จากที่เป็นเพียงคู่ค้าขายจะมีการพัฒนาไปสู่การอุปถัมภ์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยผู้ขายจะการเสนอขายแบบบริการส่งสินค้าถึงบ้านและให้ค้ำชำระได้ ส่วนผู้ซื้อจะเหมือนการทำสัญญาใจที่จะซื้อขายกับยี่ปั้วร้านที่ซื้อขายกันเป็นประจำ

ภาพที่ 2 แสดงสถานที่และลักษณะการตั้งขายของรัฐของยี่ปั่วและผู้ค้าปลีกรายย่อย

ที่มา: ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ถ่ายโดยผู้วิจัย ที่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
เมื่อวันที่ 8 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2556

ระดับที่สอง หวยรัฐการสร้างเครือข่ายของผู้ค้าปลีกรายย่อยกับผู้ซื้อ
ข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ค้ารายย่อย

“ขายหวยก็เหมือนขายความเชื่อหนะพี คนซื้อเขาเลือกซื้อหวยนะไม่ใช่
เลือกเลขอย่างเดียว เขาเลือกคนขายด้วย กับคนขายที่เขาเชื่อใจถูกคอ คุยกันได้
คุยกันยาวตั้งแต่หาเลขเด็ดจนไปคุยต่อเรื่องลูกคุยเรื่องงานแรกๆ ขาย ผมไม่รู้
เดินคุ่มๆ เข้าไปขายไม่มีใครซื้อหวยผมเลย ผมต้องเข้าไปให้เขาเห็นหน้าสัก
สองสามงวดก่อนบางทีก็ต้องหาลูกค้าให้ได้สักคน แล้วให้เขาแนะนำเพื่อน
ของเขาให้ แล้วเราก็เข้าไปขาย คราวนี้หะขายได้เลยพี กินยาว อยู่กันนาน
กลายเป็นลูกค้าประจำ อย่างผม 2, 3 ซอยแถวนี้ะผมกินหมคอย่างกับลูกค้า
บ้านนั้นะอยู่กันมา 4 ปีแล้ว ลูกค้าประจำเขาชอบสั่งเลขเฝ้า ถ้ามีในบั้งพอดีก็
โชคดี ไม่มีก็ไปหาซื้อให้เขา หาไม่ได้จริงๆ ก็บอกเขาไปว่าไม่มีหยับๆ เลือกกๆ
ในบั้งไปแทนเถอะพี ลูกค้าบางคนก็ไม่ว่าไร ไม่เรื่องมากไอ้ขายแบบขจรนะ

ก็มี ไม่รู้จักเขาหรอก จอครดแล้วเดินๆ ตามบ้านตามร้านกินข้าว ไอ้แบบนี้ก็ขายได้บ้าง แต่กินไม่นาน ได้กินทีเดียวที่

เจอกันนี่แหละ ชื่อน้อยด้วย เลือกละเอียดก็ ขายยาก ผมไม่ชอบ ไอ้เรื่องขอต่อขอติดเธอ เรื่องธรรมดาของกลุ่มกัน ไม่ให้ต่อไม่ให้ติดก็ไม่ได้ถูกค้าเหมือนเราพึ่งกันหนะพี่ ผมคนขายก็ขอช่วยเขาให้ซื้อ เขาคนซื้อก็ขอต่อก็ลดๆ กันไปถูกค้าประจำ บางคนขอเช่นผมก็ดูๆ แรกๆ ให้เช่นไม่เยอะกันกว่าจ่ายดีป่าว หลังๆ ก็เชื่อใจกันได้จ่ายดี ก็ให้เช่นได้ แต่ผมให้จ่ายงวดต่องวดนะ ถ้าไม่จ่ายของเก่าของใหม่ก็ไม่ให้ คนมันไม่มีตังหนะแต่อยากเล่น ก็ช่วยๆ กันไป ค่อยมาเก็บตังวันหวยออกบางคนก็ขอเป็นมาขายงวดหน้าค่อยจ่ายตัง”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2556)

จากข้อมูลข้างต้นพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนขายหวยกับคนเล่นหวยมีลักษณะความสัมพันธ์แรกเริ่มจากการเป็นคู่ค้าคู่ขายที่เอื้อประโยชน์กันทางเศรษฐกิจที่มุ่งการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันระหว่างเงินกับลอตเตอรี่ ต่อมาเมื่อมีการติดต่อกับขายจนเป็นที่รู้จักและไว้นื้อเชื่อใจกัน ลักษณะของความสัมพันธ์เริ่มเคลื่อนมาสู่ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้ค้าและผู้ซื้อมีความถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยการลดราคาลอตเตอรี่ให้ราคาถูกลงกว่าราคาที่ขายกันในท้องตลาด และการจ่ายเงินซื้อก็มีการผ่อนผันทั้งการให้ลอตเตอรี่ไปก่อนค่อยมาเก็บเงินทีหลัง

ระดับที่สาม การสร้างเครือข่ายของผู้ซื้อกับผู้ซื้อด้วยกัน

ข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ซื้อหวยรัฐบาล

“พี่เป็นแม่บ้าน ไม่ได้ทำงาน ก็คอยรับส่งลูกเรียนนี่แหละ หวยเธอ ก็ซื้อติดกระเป๋าวัวสักหน่อยหนะนะ ใบสองใบ พอให้มีลุ้น ได้มีเรื่องคุยกะเพื่อนๆ ในวง ก็นั่งในวงช่วงใกล้หวยออก เพื่อนๆ เขาก็คุยกันแต่เรื่องเลขเด็ดเลขเด่นเลขดัง ถ้าเราไม่ซื้อเลยก็ไม่รู้จะคุยไรดี ไม่ถูกก็ไม่เป็นไรไม่ได้เล่นเยอะ แต่ถ้าถูกนะมีเฮ พอได้มีเพื่อนเลขหละ ถูกนิดถูกหน่อยก็ไม่ได้แล้ว ถ้าถูกหนักๆ ก็ถือว่ามิโชค ใครถูกหวยบ่อยๆ เพื่อนๆ เขาก็ยกให้เป็นคนมีดี คนมีของ มิโชคทางนี้ เวลานั่งคุยกันในวงก็จะต้องคอยถามเขาหละว่างวดนี้มีเลขเด็ดไรบ้าง บางครั้งก็ซื้อตามๆ เขาไป เพราะเขาจับอะไรก็เป็นโชคเป็นเฮงไปหมด”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2556)

“พี่ไม่ใช่คนที่หนีหรือ มาจากร้อยเอ็ดนั่น มาเช่าบ้านอยู่แล้วก็เปิดร้านขายของชำที่นี่ จนทุกวันนี้บ้านนี้ของซื้อเก้าเก้ามาเป็นของเราเองแล้ว หวยหรือ ก็ซื้อทุกอย่างหละ พวกเพื่อนๆ ที่เขามานั่งคุยกันหนะหรือ แรกๆ เราก็คุยกันเรื่องตัวเลขหละ ตีฟันกันบ้าง เลขเด็ด เลขดัง คุยกันไปก็ถูกคอ คุยกันรู้เรื่องก็คุยกันยาวได้ทุกเรื่อง ถามไถ่เรื่องส่วนตัว ครอบครัว งาน จนรู้จักสนิทสนมกันหละ คบกันมานานแล้วปีนี้เข้าปีที่ 6 แล้ว โยตอนนี่หรือก็คุยไปได้ทุกเรื่องหละ ต้องมาคุยต้องมาเจอกันแทบทุกวัน ใครหายไปก็เป็นห่วงต้องถามข่าวคราวกันตลอด เจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องไปดูไปเยี่ยมกัน ลูกเต้าไม่สบายไม่ว่างไปรีบก็ฝากกันดู วานกัน ได้ทุกเรื่อง อย่างเมื่อไม่นานมานี้มีวันพระใหญ่ที่คนที่ถูกหวยประจำก็ชวนพวกเราเหมารถตู้ไปทอดกระฐิน 9 วัดด้วยกันมาเลย แล้วพี่แกยังได้เลขเด็ดกลับมาด้วย พวกเราเลยได้พลอยถูกหวยกับแก”

(สัมภาษณ์เมื่อ 6 กรกฎาคม 2556)

จากข้อมูลพบว่าความสัมพันธ์ของผู้ซื้อกับผู้ซื้ออื่น มีพัฒนาการของการสร้างเครือข่ายได้หลากหลายรูปแบบ บ้างก็เริ่มความสัมพันธ์จากการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ ไม่มีเรื่องผลประโยชน์มาเกี่ยวข้อง สิ่งดึงดูดให้สมาชิกในกลุ่มมารวมกลุ่มกัน ก็คือ ความนิยมชื่นชอบในประเด็นการพูดคุยที่เป็นเรื่องเดียวกันคือ การเล่นเกมเสี่ยงทายตัวเลข ทำให้สมาชิกของกลุ่มจะมาร่วมพบปะพูดคุยเรื่องตัวเลขกันอย่างเพลิดเพลิน ความสัมพันธ์จึงเริ่มพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์แบบส่วนตัว มีการพูดคุยเรื่องส่วนตัว ถามไถ่ความเป็นอยู่ สุขภาพ ครอบครัว การประกอบอาชีพ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นจนกลายเป็นการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องต่างๆ บ้างก็พัฒนาจากความสัมพันธ์ที่มีลักษณะร่วมบางอย่างที่เหมือนกัน เช่น ประกอบอาชีพเดียวกัน อยู่ละแวกบ้านใกล้เคียง กินน้ำชาร้านเดียวกัน เป็นต้น แล้วเมื่อมีการพูดคุยกันก็พบว่ามีความชอบพอในเรื่องการเล่นเกมเสี่ยงทายตัวเลขเหมือนกัน จึงทำให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ที่สนิทสนมยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในกลุ่มของผู้ซื้อหวยด้วยกันยังมีการจัดแบ่งระดับชนชั้นอย่างไม่เป็นทางการ โดยผู้ที่มักเก่งเลขเด็ดในการซื้อหวยถูกรางวัลบ่อยครั้งจะได้รับการชื่นชม และยอมรับจากสมาชิกในกลุ่มว่าเป็นผู้มีความสามารถ มีโชคดี ถูกจัดให้อยู่ในระดับสูงเป็นผู้นำได้รับการยกย่องจากสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่มด้วย เวลาจะมีการเก่งเลขหรือซื้อเลขเด็ดก็ต้องฟังความเห็นของผู้นำและมีความสามารถในการโน้มน้าวใจให้สมาชิกในกลุ่มซื้อเลขเด็ดตามๆ กันด้วย

ความหมายที่สาม คือ การทำบุญช่วยเหลือกิจการสาธารณกุศลของชาติ ตามบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเล่นหวยของประเทศไทยที่มีการบันทึกไว้นั้น พบว่า การเล่นหวยถูกนำเสนอในภาพของนโยบายที่เป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่ผู้นำ และคณะรัฐบาลที่บริหารประเทศนำมาใช้ในการแก้ ปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนเงินในการบริหารกิจการของประเทศอันเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสาธารณะชนส่วนรวม ดังเช่น การเป็นเครื่องมือกระตุ้นการใช้จ่ายของภาคประชาชนเพื่อดึงเงินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแก้ปัญหาภาวะเงินฝืด การเป็นแหล่งเงินทุนในการหาเงินบริจาคในงานการกุศล การเป็นแหล่งเงินทุนเพื่อสนับสนุนกิจการงานสงเคราะห์ จากข้อมูลปี พ.ศ. 2547-2552 พบว่าเงินนำส่งเข้ารัฐบาล โดยสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นเงินทั้งสิ้น 71,865 ล้านบาท เฉลี่ยปีละ 11,978 ล้านบาท (รัตนพงษ์ สอนสุภาพ และ ศรัณย์ ธิติลักษณ์, 2544) ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงเงินรายได้แผ่นดินมหาศาลที่รัฐได้จากการดำเนินกิจการของสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลเพื่อนำไป ใช้ในกิจการสาธารณะประโยชน์ของรัฐในด้านการศึกษา การกีฬา การศาสนา การแพทย์และสาธารณสุข การสังคมสงเคราะห์ ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

การนำเสนอข้อมูลการนำเงินรายได้รัฐที่ได้จากการออกหวยรัฐไปใช้เพื่อกิจการงานสาธารณะประโยชน์ของประเทศดังกล่าวเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับหวยรัฐไปสู่การละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขเพื่อสาธารณะประโยชน์ ปฏิบัติการดังกล่าวถือเป็นการถ่ายทอด ผลิตซ้ำให้ประชาชนชาวไทยเกิดการรับรู้ และยอมรับชุดความรู้/ความจริงที่รัฐช่วงชิงในการเป็นผู้กำหนดให้นิยามความหมายเพื่อสร้างภาพความจริงของหวยรัฐบาลว่าเป็นการเล่นพนันถูกกฎหมายที่รัฐมีอำนาจและสิทธิในการจัดดำเนินการ ได้ และเชื่อมั่นได้ว่าถ้ารัฐเป็นผู้ดำเนินการย่อมไม่ก่อผลกระทบด้านลบแก่สังคม หากแต่จะก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวม อีกทั้งยังไม่ผิดหลักศีลธรรมคำสอน เพราะการนำเงินมาเล่นหวยรับรัฐเป็นการทำบุญสร้างกุศล ช่วยเพื่อนร่วมชาติที่ด้อยโอกาส ทั้งผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา การแพทย์และสาธารณสุข การกีฬา อีกทั้งผู้เล่นหวยรัฐบาลยังมีส่วนช่วยสมทบทุนในการนำเงินรายได้ไปทำนุบำรุงศาสนาต่อไปด้วย อาจกล่าวได้ว่า นี่คือการบูรณาการก่อรูปวาทกรรมผ่านการบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ อันเป็นการสถาปนา “วาทกรรมหวยรัฐบาล” ก็ว่าได้

2. การสร้างกลไกเพื่อรองรับการสถาปนา “วาทกรรมหวยรัฐบาล”

การสถาปนา “วาทกรรมหวยรัฐบาล” มีกลไกสำคัญหลายประการที่สนับสนุนให้ชุดความรู้/ความจริงเกี่ยวกับหวยรัฐบาลที่รัฐชาติไทยสถาปนาขึ้นนั้นถูกเผยแพร่เพื่อให้ทุกคนรู้ เข้าใจ และให้การยอมรับอย่างกว้างขวาง มีผลให้รัฐมีความชอบธรรมในการเข้าครอบครองแสวงหาประโยชน์

จากการเล่นหวยได้อย่างสมบูรณ์ กลไกสำคัญที่รัฐชาติไทยใช้สร้างวาทกรรมหวยรัฐบาล ประกอบด้วย 3 กลไก ได้แก่ กลไกเชิงนโยบาย, กลไกเชิงสถาบัน และกลไกสื่อ มีรายละเอียด ดังนี้

ประการแรก การสร้างกลไกเชิงนโยบาย พบว่า รัฐชาติไทยได้กำหนดนโยบายของประเทศไทยอยู่บนพื้นฐานการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ นโยบายต่างๆ ที่ออกมาจึงเป็นไปเพื่อการแสวงหาแหล่งเงินทุนเพื่อการพัฒนา และแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ในช่วงแรกเริ่มที่มีการบันทึกประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการเล่นหวย ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 3 การเล่นหวยถูกนำเสนอในฐานะนโยบายการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศที่ประสบภาวะเงินฝืด การเล่นหวยจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยที่กำลังประสบปัญหาภาวะเงินฝืด โดยกระตุ้นจูงใจให้ผู้คนนำเงินออมออกมาใช้จ่ายในการเล่นหวยเพื่อดึงเงินเข้าสู่ระบบหมุนเวียน เศรษฐกิจจนสามารถแก้ปัญหาเงินฝืดได้ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5, รัชกาลที่ 6 จวบจนถึงรัชกาลที่ 7 การเล่นหวยถูกบันทึกไว้ในฐานะของแหล่งหรือช่องทางเพื่อการแสวงหาเงินทุน ทั้งที่เป็นเงินทุนเพื่อการบริจาคการกุศล, เงินทุนเพื่อชดเชยเงินภาษีรัฐูปการที่งดเว้นการจัดเก็บ และเงินทุนเพื่อสนับสนุนกิจการงานสงเคราะห์แก่ประเทศพันธมิตรในสมัยสงครามโลก ครั้งที่ 1 ตามลำดับ

ปี พ.ศ. 2547 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข นโยบายการแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวยของรัฐได้มีการออกนโยบายอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษรผ่านการตราเป็นกฎหมายมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้การเล่นหวยรัฐเป็นการพนันที่ถูกกฎหมาย รัฐชาติได้ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการรับรองสิทธิของรัฐเพื่อการครอบครองวาทกรรมหวยรัฐบาลแต่เพียงผู้เดียว และเป็นการเพิ่มช่องทางการแสวงหาประโยชน์จากหวยรัฐบาล นโยบายของรัฐชาติที่มีการนำมาใช้ มีดังนี้ นโยบายแรก คือ การออกนโยบายการโอนกิจการงานสลาก กินแบ่งรัฐบาลและสลากบำรุงเทศบาลมาสังกัดกระทรวงการคลัง เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2482 ซึ่งถือเป็นวันสถาปนากองสลากกินแบ่งรัฐบาล จนกระทั่งปี พ.ศ. 2517 ได้มีการออกพระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลกำหนดให้สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นนิติบุคคลและเป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงการคลัง (สุพิชญา นิต์ศน์วรกุล, 2555) การเล่นหวยซึ่งถือเป็นการพนันชนิดหนึ่ง มีผลให้เกิดการมอมเมาผู้คนในชาติที่เดิมมีความผิด ทั้งหลักกฎหมาย และหลักศีลธรรม จึงเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนมาสู่การเป็นการพนันที่ถูกกฎหมาย ซึ่งแม้จะขัดต่อหลักศีลธรรมคำสอน แต่ก็เป็นที่ยอมรับได้ในสังคม ไทย อันเนื่องจากมีกฎหมายให้การรับรองว่าเป็นการพนันที่เล่นได้อย่างถูกต้อง ภายหลังจากที่ชาติสามารถครอบครองวาทกรรมหวยรัฐบาลไว้แต่เพียงผู้เดียวแล้ว รายได้ที่มาจากการเล่นหวยที่รัฐบาลดำเนินการอยู่ก่อให้เกิดเงินรายได้แผ่นดินเป็นจำนวนเงินมหาศาล จนกลายเป็นเงินรายได้หลักที่ถูกนำมาใช้ เพื่อการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสนับสนุนกิจการงานสาธารณะต่างๆ ของประเทศ รัฐชาติจึงมีนโยบายที่สอง คือ การขยายช่อง

ทางการแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวยรัฐ มีการพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาลออกจำหน่ายเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก่อนมี พ.ร.บ. สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ในปี พ.ศ. 2517 สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลได้พิมพ์สลากออกจำหน่าย จำนวน 2-5 ล้านฉบับต่องวดซึ่งในรอบหนึ่งเดือนจะมีการออกสลาก 3-4 ครั้ง ทำให้ปริมาณสลากออกมาเฉลี่ยประมาณ 8-15 ล้านฉบับต่อเดือน ภายหลังจากใช้ พ.ร.บ. สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลก็มีการพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาลออกจำหน่ายเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2519 มีการปรับการออกสลากเป็น 2 ครั้ง ต่อเดือน ปี พ.ศ. 2530 มีการพิมพ์สลากเพิ่มเป็น 28 ล้านฉบับต่องวดหรือ 56 ล้านฉบับต่อเดือน ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 บริหารงานโดยรัฐบาลนายกรัฐมนตรียกยิต ณะรัฐมนตรีได้มีมติออกนโยบายเพิ่มการพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาลเพิ่มเป็นงวดละ 30 ล้านฉบับ และมีการออกสลากรูปแบบใหม่ เรียกว่า สลากพิเศษโครงการหารายได้เพื่อการสาธารณะประโยชน์ มีการพิมพ์ออกจำหน่ายอย่างต่อเนื่องตั้งแต่วางวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2544 – 30 ธันวาคม พ.ศ. 2549 จำนวน 16 ล้านฉบับต่องวด จนกระทั่งวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2549 รัฐบาลที่บริหารงาน โดยพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้มีมติเป็นชอบตามข้อเสนอของคณะกรรมการสลากกินแบ่งรัฐบาลให้นำสลากพิเศษจำนวน 16 ล้านฉบับ ไปรวมออกเป็นสลากกินแบ่งรัฐบาลรวมมีจำนวนสลากออกสู่ตลาดทั้งสิ้น 46 ล้านฉบับต่องวดหรือ 92 ล้านฉบับต่องวด หลังจากนั้นเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2549 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้หยุดการออกสลากพิเศษ นอกจากนี้ในยุคของรัฐบาลสมัชชานายกรัฐมนตรียกยิตบริหารงานยังมีนโยบายการออกสลากพิเศษแบบเลขท้าย 3 และ 2 ตัว เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 การเล่นเกมแบบนี้จะเล่นโดยอาศัยผลการออกรางวัลที่ 1 และเลขท้าย 3 ตัว และ 2 ตัว ของสลากกินแบ่งในแต่ละงวด อย่างไรก็ตามต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549 ให้ยกเลิกสลากดังกล่าว ต่อมาในปี พ.ศ. 2553 คณะกรรมการสลากกินแบ่งรัฐบาลได้พิมพ์สลากเพิ่มอีก 4 ล้านฉบับต่องวดทำให้ปัจจุบันมีสลากกินแบ่งรัฐบาลในตลาดต่องวดจำนวน 50 ล้านฉบับ หรือ 100 ล้านฉบับต่อเดือน (รัตนพงษ์ สอนสุภาพ และศรีณย์ ธิติลักษณ์, 2554: 24-27) จากนโยบายการเพิ่มช่องทางการหารายได้จากการจำหน่ายหวยรัฐ โดยการออกนโยบายทั้ง 3 ประการ ได้แก่ การพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาลเพิ่มและการออกสลากรูปแบบใหม่ 2 อย่าง คือ สลากโครงการหารายได้พิเศษเพื่อการสาธารณะประโยชน์ และสลากพิเศษเลขท้าย 3 ตัว 2 ตัว ทำให้มีเงินรายได้เข้ารัฐชาติจำนวนมหาศาล ดังข้อมูลการจัดการเงินรายได้จากการจำหน่ายหวยรัฐต่อไปนี้ ตามพระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พ.ศ. 2517 เงินรายได้จากการจำหน่ายสลากกินแบ่งของรัฐจะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ร้อยละ 60 เป็นเงินรางวัล, ร้อยละ 28 เป็นเงินนำเข้าแผ่นดิน และร้อยละ 12 เป็นเงินนำเข้าสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลเพื่อการบริหารงานของสำนักงาน ภายหลังจากออกนโยบายการเพิ่มช่องทางการแสวงหารายได้จากการจำหน่ายหวยรัฐ พบว่า ผลจากการจำหน่ายหวยรัฐก่อให้เกิดรายได้จำนวนมหาศาล

ดังข้อมูลการนำส่งเงินรายได้แผ่นดิน โดยสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลปี พ.ศ. 2547 มีเงินนำส่งเป็นจำนวนเงิน 8,872 ล้านบาทต่อปี ปี พ.ศ. 2549 นำส่งเป็นจำนวนเงิน 11,174 ล้านบาทต่อปี ในช่วงปี 2547-2552 มีเงินนำส่งรวมเป็นจำนวนเงิน 71,865 ล้านบาท เฉลี่ยปีละ 11,978 ล้านบาทต่อปี (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2554, น. 30-31) นอกจากนี้ยังมีข้อมูลรายจ่ายงบประมาณเงินบริหารสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ไปดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์หลายด้าน ช่วงปี พ.ศ. 2547-2551 ได้แก่ ด้านการศึกษาและการกีฬา การศาสนา การแพทย์และสาธารณสุข ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม และนำมูลเกล้าถวายในวโรกาสต่างๆ รวมเป็นเงิน 114.2 ล้านบาท และเพิ่มขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2549-2550 และลดลงเล็กน้อยในช่วงปี พ.ศ. 2551 เนื่องจากมีการประกาศยกเลิกการจำหน่ายสลากกินพิเศษเลขท้าย 3 ตัว และ 2 ตัว (รัตนพงษ์ สอนสุภาพ และศรีณีย์ ชาติลักษณ์, 2554, น. 37-38)

เครื่องมือสำคัญของกระบวนการสถาปนาวาทกรรมห่วยรัฐของชาติ ได้กระทำการผ่านกลไกประการแรก คือ กลไกเชิงนโยบายอย่างเป็นระบบ เริ่มต้นจากการที่รัฐชาติสร้างชุดความรู้/ชุดความจริงของการเล่นห่วยรัฐขึ้น มีการสร้างภาพแทนความจริงให้การเล่นห่วยรัฐผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกไว้ ซึ่งยกฐานะการเล่นห่วยรัฐให้เป็นกลยุทธ์เชิงนโยบายด้านเศรษฐกิจที่มีการนำมาใช้เพื่อการแก้ปัญหาภาวะเงินฝืดของประเทศในสมัยนั้น ตัวตนของการเล่นห่วยที่เดิมเป็นการพนันที่ส่งผลกระทบต่อกรรมมาผู้คนจึงเกิดการเคลื่อนไหวมาสู่ตัวใหม่ คือ เครื่องมือช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชาติ ต่อมาเมื่อรัฐชาติสามารถสร้างชุดความรู้/ชุดความจริงใหม่แก่การเล่นห่วยรัฐให้ประชาชนรับรู้ได้แล้ว ความนิยมเล่นห่วยของผู้คนในสังคมไทยและผลประโยชน์ อันเป็นเงินจำนวนมหาศาลที่ได้จากจากการเข้ากำกับดูแลธุรกิจการเล่นห่วยส่งผลให้มีทั้งนายทุนและกลุ่มนายทุนที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐชาติต้องการและพยายามเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์แย่ง ส่วนแบ่งจากรัฐชาติ ปฏิบัติการขึ้นต่อมาที่รัฐชาตินำมาใช้เพื่อทำให้เป็นกรอบรองรับผลประโยชน์จากการเล่นห่วยแต่เพียงผู้เดียว คือ การใช้อำนาจกฎหมายในการออกนโยบายภาคปฏิบัติต่างๆ เพื่อให้รัฐชาติได้รับสิทธิ์และความชอบธรรมแต่เพียงผู้เดียวในการเข้าแสวงหาผลประโยชน์จากการเล่นห่วยในสังคมไทย และเพื่อเพิ่มช่องทางการแสวงหารายได้ที่เพิ่มขึ้นกฎหมายและนโยบายเพื่อการเพิ่มเงินรายได้จึงเกิดตามมาอย่างต่อเนื่อง นโยบายที่รัฐชาติเลือกใช้ คือ การพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาลหรือห่วยรัฐเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังมีการออกสลากพิเศษในวาระโอกาสต่างๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง กลไกเชิงนโยบายที่รัฐชาตินำมาใช้จึงเป็นปฏิบัติการที่สอดรับกัน ตั้งแต่การสถาปนาก่อตั้งวาทกรรม เผยแพร่สร้างความรู้/ความเข้าใจเกี่ยวกับภาพความจริงที่รัฐชาติต้องการนำเสนอเกี่ยวกับวาทกรรมห่วยรัฐบาล จนกระทั่งปฏิบัติการของการสร้างความชอบธรรมในการเป็นผู้ครอบครองวาทกรรมหลัก อันส่งผลให้รัฐชาติมีสิทธิ์เข้าแสวงหาผลประโยชน์จากการเล่นห่วยอย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์แต่เพียงผู้เดียว

ประการที่สอง คือ กลไกชิงสถาบัน รัชชาติทำการสร้างชุดความรู้/ชุดความจริงของวาทกรรมห่วยรัฐบาลผ่านสถาบันต่างๆ โดยการอิงกับรูปแบบการเมืองการปกครองและการพัฒนาของประเทศไทย ที่มีวิวัฒนาการเคลื่อนเปลี่ยนมาตลอดจากอดีตจวบจนปัจจุบัน สถาบันที่รัชชานำมา ผูกโยงเพื่อการสถาปนาวาทกรรมห่วยรัฐบาล ได้แก่

สถาบันกษัตริย์ กล่าวคือ แรกเริ่มที่มีการบันทึกเรื่องราวความเป็นมาการเล่นห่วยในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 ขณะนั้นประเทศไทยปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ กษัตริย์ในฐานะเป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ กษัตริย์คือ กฎหมาย ดังนั้นการทำให้การเล่นห่วยรัฐบาลเป็นสิทธิขาดที่รัฐเข้าครอบครองกำกับดูแลแต่เพียงผู้เดียวและได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วทั้งประเทศอย่างไร้ข้อโต้แย้ง รัชชาติจึงเลือกกระทำผ่านการอ้างอิงสถาบันกษัตริย์ในการเป็นผู้ดำริให้ริเริ่มนำการเล่นห่วยมาเล่นอย่างถูกกฎหมาย การเล่นห่วยในสังคมไทย จึงได้รับการยอมรับมีการเล่นอย่างกว้างขวางเปิดเผย ต่อมาเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2547 เกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองภายในประเทศ มีการก่อการปฏิวัติ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากเดิมปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีกฎหมายสูงสุด คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขของประเทศ เมื่อกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นเสาหลักของการเมือง การปกครอง และบริหารประเทศ รัชชาติจึงหันมาใช้สถาบันทางนิติบัญญัติเป็นเครื่องมือในการยกฐานะและให้การรับรองการเล่นห่วยรัฐบาลสู่การเป็นการพนันถูกกฎหมาย

สถาบันทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ภายหลังประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย มีการกำหนดให้กฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศซึ่งประชาชน ทั้งประเทศต้องปฏิบัติตามอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย รัชชาติจึงเลือกใช้สถาบันนิติบัญญัติที่มีหน้าที่กำกับดูแลพิจารณาการออกกฎหมายมาใช้เป็นเครื่องมือในการยกฐานะและให้การรับรองการเล่นห่วยรัฐให้เป็นการเล่นพนันถูกกฎหมาย โดยการออกกฎหมายต่างๆ ที่มีผลในการให้การรับรองการเล่นห่วยรัฐบาลเป็นการพนันถูกกฎหมาย และในขณะเดียวกันก็ออกกฎหมายมาป้องกันและปราบปรามการเล่นห่วยเถื่อนที่ไม่ใช่การเล่นห่วยรัฐบาล โดยการกล่าวอ้างถึงผลเสียของการเล่นห่วยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมกำกับดูแลของชาติว่านำไปสู่การมอมเมาประชาชนของชาติให้หลงอยู่กับการเล่นพนัน ซึ่งเท่ากับเป็นการยืนยันสิทธิ์และความชอบธรรมของชาติผ่านสถาบันทางนิติบัญญัติที่ต้องเข้ามากำกับดูแลการเล่นห่วยในประเทศไทยเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและป้องกันปัญหาการพนันกับการมอมเมาคนในชาติอีกด้วย กฎหมายการพนันที่เกี่ยวข้องกับการเล่นห่วยรัฐบาลที่ออกมามีรายละเอียดดังนี้ ประการแรก คือ พระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 ได้แบ่งประเภทการพนันไว้เป็น

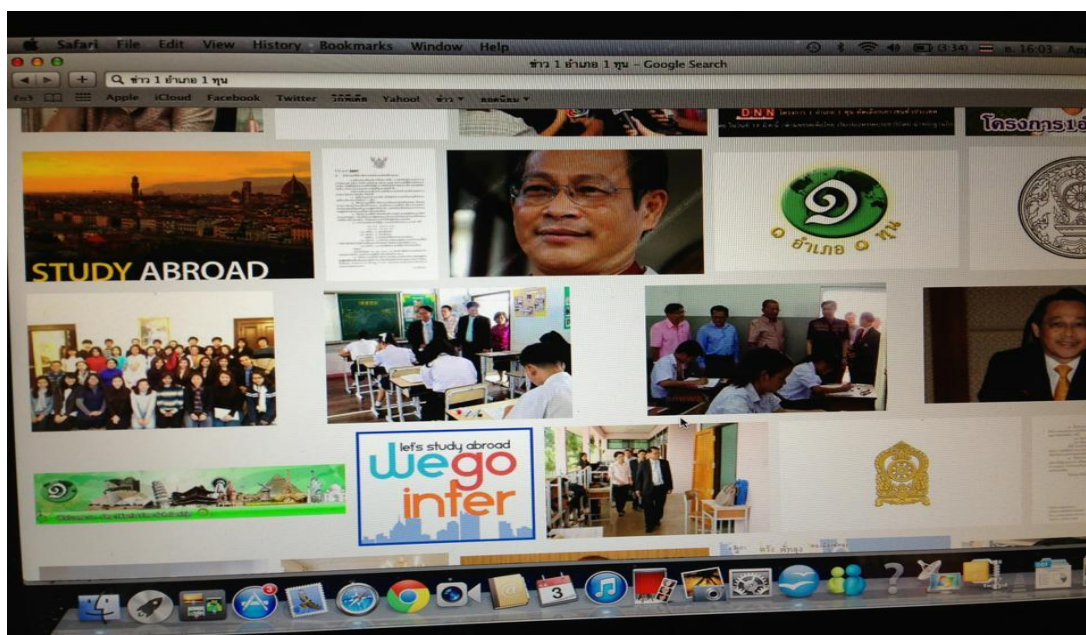
2 ลักษณะ คือ การเล่นพนันที่ห้ามเด็ดขาดระบุไว้ในบัญชี ก และการพนันที่อนุญาตให้เล่นได้ระบุไว้ในบัญชี ข ซึ่งตามพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 นั้น สลากกินแบ่งรัฐบาลหรือลอตเตอรี่ได้ ถูกจัดประเภทในบัญชี ข. เป็นการพนันที่อนุญาตให้เล่นได้จึงถือว่าสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นการพนันที่อนุญาตให้เล่นได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ประการที่สอง คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 ได้กำหนดให้บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 853-855 มีผลบังคับใช้ในเรื่องการพนันซึ่งกล่าวไว้ว่า “หนี้อันเกิดจากการพนันเป็นหนี้ที่ไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย” กล่าวคือ เมื่อชำระไปแล้วเรียกคืนไม่ได้ หรือไม่ชำระก็ไม่อาจฟ้องร้องบังคับกันได้ จะถือว่าเป็นการพนันผิดกฎหมายไม่ได้รับการอนุญาตให้เล่นจึงไม่สามารถมาเรียกร้องให้ศาลตัดสินให้ชำระหนี้ให้ได้ด้วย ในขณะที่สลากกินแบ่งรัฐบาล หรือลอตเตอรี่ได้มีการระบุในข้อบัญญัติทางกฎหมายว่า ให้มีผลต่อการเรียกร้องในการชำระหนี้ได้ตามกฎหมายด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการรับรองทางกฎหมายให้แก่สลากกินแบ่งรัฐบาลให้เป็นการพนันที่ถูกกฎหมายด้วย และประการสุดท้าย คือ พระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พุทธศักราช 2517 นั้น การออกสลากกินแบ่งของรัฐบาลถือว่าเป็นการเล่นการพนันที่ได้รับการยกเว้นให้มีการจัดดำเนินการได้ตามกฎหมายเนื่องจากได้รับการประทับตราและอนุญาตจากเจ้าพนักงานแล้ว และเช่นเดียวกันในประเด็นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่กล่าวถึงข้างต้น ในการระบุมูลแห่งการเรียกร้องหนี้ได้ตามกฎหมาย แสดงถึงการรับรองสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือลอตเตอรี่ให้เป็นการพนันที่ถูกต้องตามกฎหมายเช่นกัน ในภาคการดำเนินการทางนโยบายเมื่อรัฐชาติได้มอบหมายให้สถาบันทางกฎหมายยกฐานะให้การรับรองการเล่นหวย เป็นการพนันถูกกฎหมายแล้ว รัฐชาติได้ใช้สถาบันทางการบริหารเพื่อนำกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเล่นหวยรัฐบาลมาแปลงไปสู่การปฏิบัติใช้โดยการให้อำนาจกระทรวงการคลังในการก่อตั้งสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลขึ้นเพื่อรับผิดชอบ การพิมพ์และการจัดจำหน่ายเพื่อหาเงินรายได้เข้ารัฐ นอกจากนี้ยังมีการให้อำนาจกระทรวงมหาดไทย ในการมอบหมายให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีหน้าที่ในการติดตามคอยตรวจดูแลความเรียบร้อยในการจำหน่ายหวยรัฐบาลและการจับกุมผู้กระทำความผิดลักลอบค้าและซื้อหวยเถื่อน ทั้งได้ให้อำนาจ แก่สถาบันตุลาการผ่านศาลในการตีความตีบทกฎหมายดังกล่าวเพื่อการพิจารณาตัดสินในคดีความข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการเล่นหวยรัฐบาลและตัดสินคดีความอันเป็นความผิดเกี่ยวกับการลักลอบเล่นหวยเถื่อนที่กฎหมายไม่ให้การรับรองไว้

ประการสุดท้าย คือ กลไกสื่อ เมื่อปฏิบัติการของรัฐชาติที่ใช้กลไกนโยบาย และกลไกสถาบันในการสถาปนาวาทกรรมหวยรัฐบาล ผู้การเป็นวาทกรรมหลักของชาติได้สำเร็จลำดับต่อมารัฐได้เลือกใช้กลไกสื่อมาทำหน้าที่ต่อกย้ำชุดความรู้/ชุดความจริงของวาทกรรมหวยรัฐบาลให้ประชาชนรับรู้ซ้ำๆ จนเชื่อว่าการเล่นหวยรัฐเป็นสิ่งถูกต้องทั้งทางกฎหมาย และทางศีลธรรม

ในฐานะของการเป็นการเล่นพนันที่ก่อให้เกิดเงินรายได้แผ่นดินในการนำมาช่วยเหลือกิจการสาธารณะประโยชน์แก่ประชาชนในประเทศอย่างมากมาย ทั้งยังมีผลในการชี้นำประชาชนไปสู่การสร้างความสำเร็จอย่างไร้ข้อโต้แย้งว่าการดำเนินการและการกำกับดูแลการจำหน่ายหวยรัฐบาลมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐชาติจะต้องถือสิทธิ์ในการกำกับดูแล ทั้งปริมาณการจัดพิมพ์ การจัดจำหน่าย และการจัดการผล ประโยชน์ที่เป็นรายได้จากการจำหน่ายหวยรัฐแต่เพียงผู้เดียว โดยการกล่าวอ้างเหตุผลความจำเป็นเพื่อป้องกันปัญหาการเล่นหวยที่มากเกินไปจนนำไปสู่การเสพติดการพนันมอมเมาประชาชนในชาติให้หลงอยู่กับอบายมุข

กลไกสื่อที่รัฐชาตินำมาใช้เพื่อสถาปนาวาทกรรมหวยรัฐบาลมีหลายหลายช่องทาง ทั้งโดยการประชาสัมพันธ์ผ่านวิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น ผู้ศึกษาได้จัดแบ่งประเด็นการอธิบายเรื่อง กลไกสื่อ ออกเป็น 2 ประเด็น คือ การใช้กลไกสื่อโดยรัฐชาติ และการใช้กลไกสื่อโดยภาคเอกชน ประเด็นแรกการใช้กลไกสื่อโดยรัฐชาติ กล่าวคือ ช่องทางการสื่อสารที่รัฐชาติเลือกใช้ ได้แก่ การสื่อสารผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต ได้แก่ การสร้างเว็บไซต์เพื่อการประชาสัมพันธ์หน่วยงานสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล เนื้อหาข้อมูลที่ประชาชนทั่วไปสามารถสืบค้นจะเป็นเรื่องราวความเป็นมาของการเล่นหวยในประเทศไทย ประวัติการก่อตั้งสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ภารกิจหน้าที่ และข่าวสารกิจกรรมที่สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ให้การสนับสนุนเงินทุนช่วยเหลือสาธารณะกุศล เช่น การบริจาคเงินสร้างอาคารเรียน การบริจาคเงินสร้างอาคารผู้ป่วยโรงพยาบาล เป็นต้น อีกทั้งในสมัยของนายกรัฐมนตรีทักษิณ ที่มีการออกสลากพิเศษเลขท้าย 3 ตัว 2 ตัว รัฐชาติได้มีการออกข่าวประชาสัมพันธ์กิจกรรมการสนับสนุนทางการศึกษาทั้งที่เป็นเนื้อหาข้อมูล ภาพและภาพเคลื่อนไหวผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต

ภาพที่ 3 แสดงการใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อประชาสัมพันธ์การใช้เงินรายได้จากของรัฐ
เพื่อสนับสนุนกิจกรรมสาธารณกุศลของชาติ

ที่มา อินเทอร์เน็ต

ค้นเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2556

นอกจากนี้ยังมีการสื่อประชาสัมพันธ์ผ่านสิ่งพิมพ์ของรัฐ เช่น การจัดทำรายงานประจำปี สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ที่บอกรายละเอียดการบริจาคเงินช่วยเหลือสาธารณประโยชน์ ดังเช่น ตัวอย่างรายงานประจำปี สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลระหว่างปี พ.ศ. 2547-2550 พบว่า ในปี พ.ศ. 2547 สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ได้นำเงินส่วนเกินการจำหน่ายสลากบำรุงการกุศล ไปดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์ ได้แก่ ด้านการศึกษาและการกีฬา การศาสนา การสาธารณสุข การสังคม สงเคราะห์ ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และนำมูลเกลี้ยงววยในวโรกาสต่างๆ รวมเป็นเงิน 357.1 ล้านบาท ส่วนการใช้เงินจากสลากพิเศษเลขท้าย 3 ตัว 2 ตัว ไปเพื่อกิจการสาธารณประโยชน์สาธาณกุศลนั้น ในปี พ.ศ. 2550 สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลได้นำเงินจากกำไรการจำหน่ายสลากเลขท้าย 3 ตัว 2 ตัว ไปดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์เป็นเงิน 329.9 ล้านบาท โดยบริจาคให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นเงิน 353.6 ล้านบาท เพื่อเป็นทุนการศึกษาต่างๆ ตามนโยบายรัฐบาล เพื่อการจัดดำเนินการตามโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน โครงการประชาสัมพันธ์และโครงการในการดำเนินยุทธศาสตร์ โครงการสนับสนุนให้นักศึกษาทำงานระหว่างเรียน และโครงการศึกษาเพื่อบรรเทาภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง อีกทั้งได้ให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์

เป็นเงิน 3.6 ล้านบาท เพื่อการจัดดำเนินโครงการแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อน เด็กพิการ และเด็กที่ได้
 รับผลกระทบ จากโรคเอดส์ มีการจัดสรรให้กระทรวงการต่างประเทศเป็นเงิน 16.2 ล้านบาท
 เพื่อเป็นทุนการศึกษาต่อของนักเรียนจากทุกอำเภอ และกระทรวงสาธารณสุขเป็นเงิน 13.7 ล้านบาท
 เพื่อการจัดดำเนินโครงการกระจายแพทย์ 1 อำเภอ 1 ทุน (รัตนพงษ์ สอนสุภาพ และศรัณย์ ชิตติลักษณ์,
 2554, น. 38-39) อีกทั้งในวันที่มีการออกรางวัลจะมีการใช้สื่อโทรทัศน์และวิทยุประชาสัมพันธ์
 เนื้อหารายละเอียดการออกรางวัลและมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล มาให้ข้อมูล
 ข่าวสารประชาสัมพันธ์กิจกรรมการบริจาคเงินสนับสนุนสาธารณะกุศลต่างๆ โดยมีช่องทางการสื่อสาร 3
 ช่องทาง ได้แก่ การปิดให้บุคคลภายนอกและประชาชนเข้ามาเยี่ยมชมได้ อีกทั้งมีการถ่ายทอดสดการออก
 รางวัลทางสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ ตั้งแต่เวลา 15.00-16.00 น.
 นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดสดเสียงทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรม
 ประชาสัมพันธ์ ตั้งแต่เวลา 14.30 น. เป็นต้นไปอีกด้วย ประเด็นที่สอง คือ การใช้กลไกสื่อโดย
 ภาคเอกชนพบได้อย่างมากมายทั้งในการสื่อสารผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต และสื่อสิ่งพิมพ์ข้อมูล
 ข่าวสารผู้โชคถูกรางวัล การเก็บเลขเด็ดในแต่ละงวดที่ออกรางวัล การนำเสนอข้อมูลข่าวสารเหล่านี้
 ผลทางตรงต่อการกระตุ้นยอดขายหนังสือพิมพ์ กระตุ้นยอดผู้เข้าชมเว็บไซต์ ซึ่งมักมีการโฆษณา
 แอบแฝงและมีผลทางอ้อมในการเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ให้รัฐชาติทำให้ผู้คนให้ความนิยมซื้อหวยด้วย
 หวังโชคชะตาช่วยบรรเทาความยากลำบากจากภาวะเศรษฐกิจที่ไม่ดี ดังตัวอย่าง การใช้ช่องทางการ
 สื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตในการลงข่าวผ่านเว็บไซต์เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2556 เนื้อหาเกี่ยวกับชายผู้
 โชคดีชาวไร่พะเยาถูกรางวัล 36 ล้านบาท ผ่านเว็บไซต์ต่างๆ ได้แก่ www.thairath.co.th,
www.newsanook.com และ www.lotto.horoworld.com เป็นต้น จากการใช้กลไกสื่อมีผลทั้งทางตรง
 และทางอ้อมในการสื่อสารให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหวยไปตามแนวทางที่รัฐ
 ชาติต้องการ คือ ภาพความจริงของการพนันถูกกฎหมาย อีกทั้งกลไกสื่อยังก่อให้เกิดทางอ้อมในการ
 สร้างกระแสความนิยมซื้อหวย เพราะต้องการถูกรางวัลเหมือนกับเนื้อหาในข่าวสารที่มีเนื้อหา
 เกี่ยวกับผู้คนที่ถูกรางวัล

สุดท้ายแล้วจากปฏิบัติการของการใช้กลไกสำคัญทั้ง 3 กลไก คือ กลไกเชิงนโยบาย
 กลไกเชิงสถาบัน และกลไกสื่อ ทำให้รัฐชาติสามารถสถาปนาวาทกรรมหวยรัฐบาลสู่การเป็นวาทกรรม
 หลักของชาติ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนของการเล่นหวยจากการที่เป็นการพนันชนิดหนึ่ง
 ที่มีทำให้เกิดปัญหาสังคมทางสังคมมอมเมาผู้คนให้ตกเป็นทาสอบายมุข มาสู่การเป็นการพนัน
 ถูกกฎหมาย เป็นเครื่องมือในการระดมเงินรายได้แผ่นดินเพื่อการพัฒนาประเทศชาติทาง
 ด้านเศรษฐกิจและสังคมไทยสุดท้ายแล้วผู้คนจึงเกิดการเชื่อและยอมรับว่าการเล่นหวยควรเป็นสิ่งที่อยู่
 ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐชาติแต่เพียงผู้เดียว และให้ความเชื่อมั่นแก่รัฐชาติว่าจะสามารถชำระให้

การแสวงหารายได้จากการเล่นหวยรัฐบาล ก่อรายได้แผ่นดินควบคู่ไปกับการพัฒนาชาติได้อย่างมีเสถียรภาพ ส่งผลให้รัฐชาติได้รับสิทธิในการครอบครองการเป็นเจ้าของวาทกรรมการเล่นหวยรัฐ แต่เพียงผู้เดียวอย่างสมบูรณ์ ในทางตรงกันข้ามการเล่นหวยเถื่อนที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลโดยรัฐบาลจึงถูกผลักไส เบียดขับ ไปสู่ความเป็นอื่น ต้องติดอยู่ภาพความจริงของการเป็น “การพนันเถื่อน” ผิดกฎหมาย ไร้ที่ทางในมุมสว่างของสังคมไทย

บทที่ 5

วาทกรรมห่วยใต้ดินกับการถูกเบียดขับสู่ “การพนันผิดกฎหมาย”

ฟูโกต์ เสนอว่า การสร้างวาทกรรม คือ ความพยายามที่จะแยกแยะ/แยกออกมาหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการ Discipline ซึ่งก็คือ การสร้างพรหมแดน (Michel Foucault, 1965 อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธ์, 2555, น. 54-61) และ สจิวต ฮอลล์ ให้นิยามการสร้างภาพลักษณ์ต้นแบบ โดยการลดทอนอัตลักษณ์ ให้เหลือเป็นคุณสมบัติไม่กี่อย่างหนึ่งในนั้น คือ การสร้างอัตลักษณ์ คู่ตรงข้ามและการทำให้คู่ตรงข้ามที่สร้างขึ้นมานี้ มีการให้คุณค่าที่ไม่เท่ากัน ดังนั้นคู่ตรงข้าม ก็คือ การสร้างอุดมการณ์อำนาจเพื่อปิดกั้น กีดกัน และให้ค่าเชิงลบแก่สัญลักษณ์ที่อยู่ตรงข้าม (Stuart Hall, 1997, p. 258 อ้างถึงใน อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 94-95) จากแนวคิดข้างต้นนำมาสู่ การพิจารณาปฏิบัติการสร้างวาทกรรมห่วยรัฐบาล และวาทกรรมห่วยใต้ดินของของประเทศไทย พบว่า การสร้างวาทกรรมหลัก หรือ “วาทกรรมห่วยรัฐบาล” ที่รู้จักกันในสังคมไทย ด้วยชื่อเรียกว่า “ห่วยรัฐบาล” มีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐชาติ ในการเข้าครอบครอง กำกับดูแลและแสวงหาประโยชน์จากการเล่นห่วยในสังคมไทยแต่เพียงผู้เดียวแล้วนั้น ปฏิบัติการที่รัฐชาติกระทำต่อไปเพื่อให้ชุดความรู้/ความจริงดังกล่าวมีความชัดเจน โดดเด่น ง่ายต่อการทำความเข้าใจและยอมรับของผู้คนทั่วไป ก็คือ การสร้างคู่ตรงข้ามซึ่งก็คือ การสร้างวาทกรรมรอง หรือ “วาทกรรมห่วยใต้ดิน” ที่รู้จักกันในสังคมไทยด้วยชื่อเรียกว่า “ห่วยใต้ดิน” ให้แก่การเล่นห่วยที่มีใช้ของรัฐบาล จุดมุ่งหมายของรัฐชาติในการสร้างวาทกรรมคู่ตรงข้ามหรือวาทกรรมห่วยใต้ดินขึ้นมานั้น ก็เพื่อการแยกแยะอันนำไปสู่การกีดกัน กดทับ และเบียดขับห่วยใต้ดินให้ปราศจากหนทาง และโอกาสในการแสวงหาประโยชน์จากการเล่นห่วยในสังคมไทย การเบียดขับวาทกรรมห่วยใต้ดินได้กระทำผ่านปฏิบัติการสำคัญ 3 ปฏิบัติการ คือ ปฏิบัติการสร้างภาพความจริงให้ห่วยใต้ดินกลายเป็นอื่น และปฏิบัติการลดทอนพื้นที่ของการยอมรับผลกำไรห่วยใต้ดินสู่การเป็นชายขอบของสังคมไทยโดยการประทับตราสู่การเป็นสาเหตุของปัญหาทางสังคม และปฏิบัติการให้คุณค่าห่วยรัฐบาลเหนือกว่าห่วยใต้ดิน

ปฏิบัติการแรก คือ การสร้างภาพความจริงให้ห่วยใต้ดินกลายเป็นอื่น

คือ การสร้างความหมายให้ห่วยใต้ดินกลายเป็นอื่นนั่นเอง ปฏิบัติการนี้เป็นการเผยให้เห็นความรุนแรงที่รัฐชาติผู้ถือครองอำนาจได้กระทำต่อห่วยใต้ดินซึ่งเป็นผู้ไร้อำนาจ หากแต่การกระทำ ความรุนแรงดังกล่าวมีการแผ่ซ่อนเร้นอย่างแยบยล มิใช่การกระทำ ความรุนแรงอย่างตรงไปตรงมา

ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทำให้ประชาชนผู้คนในสังคมไทยเกิดการรู้ การเข้าใจ และมีความเชื่อตาม ภาพความจริงที่รัฐชาติเป็นผู้กำหนดสร้างความหมายให้แก่หน่วยใต้ดินในฐานะการพนันเถื่อน ผิดกฎหมาย ผิดหลักศีลธรรมคำสอน มีผลทำให้หน่วยใต้ดินถูกต้องอยู่กับภาพของการเป็นการพนัน ผิดกฎหมาย วิธีการอันแยบยลที่รัฐชาตินำมาใช้ คือ การกำหนดชื่อเรียก หรือ การกำหนด “รูปสัญลักษณ์” ให้แก่หน่วยใต้ดินเพื่อสื่อให้เห็นถึง “ความหมายสัญลักษณ์” หรือความคิดสัญลักษณ์ที่รูปสัญลักษณ์ต้องการสื่อ โดยการเลือกใช้คำ/ ภาษา ซึ่งตามแนวคิดสัญวิทยา นักคิดคนสำคัญ ซูโซ เสนอว่า “ภาษา” (langue) คือ ระบบ/องค์รวมที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองและมีเกณฑ์ในการจัดประเภทแยกแยะแบบต่างๆ ดังนั้นภาษา ก็คือ ระบบของสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความคิด/ความหมายต่างๆ ซึ่งมีระบบความสัมพันธ์ที่ ซับซ้อน เชื่อมโยงระหว่างรูปสัญลักษณ์หรือตัวสื่อ/ตัวหมาย กับความหมายสัญลักษณ์หรือความคิดที่ รูปสัญลักษณ์ต้องการสื่อ ตัวอย่าง เช่น การเปล่งเสียงที่ออกมาในรูปคำว่า “ม้า” ในภาษาไทย หรือ “horse” ในภาษาอังกฤษ คือ รูปสัญลักษณ์หรือตัวสื่อ/ตัวหมายที่จะนำไปสู่ความคิดเกี่ยวกับสัตว์ที่เรียกว่า “ม้า” (Saussure, 1959, p. 16 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร, 2545, น. 11-30) เช่นเดียวกันกับการกำหนด รูปสัญลักษณ์ด้วยการเลือกใช้คำว่า “หวย” นั้น พบว่า เป็นกำหนดเลือกใช้คำ/ภาษา หรือรูปสัญลักษณ์ที่ มุ่งหวังสื่อถึงความคิด และจิตภาพของกิจกรรมการละเล่นเสี่ยงทางตัวเลขชนิดหนึ่ง นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาคำ/ภาษาที่เลือกนำมาต่อท้ายคำ ซึ่งก็คือ คำว่า “ใต้ดิน” ยังพบการสื่อความหมายสัญลักษณ์ ที่แฝงไว้ด้วยเรื่องของอำนาจ และความรุนแรงผ่านบริบทของการเมืองเชิงพื้นที่ เนื่องจาก คำว่า “ใต้ดิน” สื่อถึงความคิดและจินตภาพ ที่มุ่งหมายแสดงตำแหน่งแห่งที่ของสถานที่ของหน่วยใต้ดิน ที่ดำรงตัวตนอยู่อย่างหลบซ่อน ณ พื้นที่ข้างใต้ไม่ ได้รับรองจากรัฐชาติ ซึ่งเท่ากับเป็นการตอกย้ำและ เผยให้เห็นภาพความรุนแรงของการเมืองเชิงพื้นที่ในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมและผลักใส การเล่นหวยใต้ดินสู่พื้นที่ข้างใต้ในมุมมองของสังคม ไทยอีกด้วย

ปฏิบัติการที่สอง คือ การลดทอนพื้นที่การยอมรับและผลักใสหน่วยใต้ดินสู่การเป็น ชายขอบของสังคมไทย

โดยการประทับตราสู่การเป็นสาเหตุของปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาสังคม รัฐชาติ กระทำโดยการสร้างความหมายและยึดยึดภาพความจริงด้านลบให้หน่วยใต้ดินทำให้หน่วยใต้ดิน ต้องติดอยู่กับภาพการพนันผิดกฎหมาย ก่อให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาสังคม เพื่อจุดมุ่งหมาย ในการทำให้ผู้คนและประชาชนทั่วไปรับรู้ เข้าใจ เชื่อตาม และยอมรับว่ารัฐชาติมีสิทธิและอำนาจ โดยชอบธรรมในการเข้ากระทำความรุนแรง ทั้งโดยการกีดกัน กดทับ เบียดขับหน่วยใต้ดิน ปฏิบัติการความรุนแรงดังกล่าวข้างต้น ได้กระทำผ่านบริบทแวดล้อมของประเทศไทยที่สำคัญ 3 บริบท คือ บริบททางเศรษฐกิจ บริบททางสังคม และบริบททางการเมือง

บริบทแรก คือ การสร้างภาพความจริงด้านลบให้หวยใต้ดินผ่านบริบททางเศรษฐกิจ
 รัชชาติได้สร้างความหมายให้หวยใต้ดินในฐานะของการเล่นพนันผิดกฎหมายที่เข้า
 มาแย่งชิงส่วนแบ่งเงินรายได้จากการจำหน่ายหวยรัฐบาลที่ควรเป็นของรัฐชาติทั้งหมดแต่เพียงผู้เดียว
 ผ่านการบันทึกเรื่องราวความเป็นมาของการเล่นหวยในสังคมไทย ซึ่งมีการบันทึกไว้ ดังนี้ ในสมัย
 รัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2378 เริ่มมีการแพร่เข้ามาของการพนันเงินด้วยกัน 3 ชนิด คือ ถั่ว โป และหวย
 ช่วงแรกนั้นเป็นความนิยมเล่นกันในหมู่คนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ต่อมาประเทศไทย
 ประสบปัญหาเศรษฐกิจฝืดเคืองรัฐได้ใช้นโยบายการแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวย โดยการให้
 สัมปทานจัดตั้งโรงหวยรัฐเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนชนนำเงินมาใช้จ่ายเล่นหวย ทำให้เงินกลับเข้าสู่ระบบ
 เศรษฐกิจแก้ปัญหาเงินฝืดได้เป็นผลสำเร็จ อีกทั้งรัฐชาติยังได้ผลพลอยได้จากการให้สัมปทานการจัดตั้ง
 โรงหวยเป็นเงินรายได้จากการเรียกเก็บภาษี เรียกว่า อากรหวย (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2554, น. 2-3)
 หากแต่เพื่อป้องกันปัญหาผู้คนมอมเมาอยู่กับการเล่นพนันรัฐชาติ จึงมีการจำกัดจำนวนโรงหวยรัฐ
 ให้มีเพียงแค่ 2 โรง คือ โรงหวยเช้าและโรงหวยค่ำ ทำให้ผู้คนที่ต้องการเล่นหวยต้องแอบลักลอบเล่นหวย
 กับโรงหวยเถื่อน ที่ไม่ได้รับสัมปทานจากรัฐ จากปัญหาการลักลอบตั้งโรงหวยเถื่อน และปัญหา
 การลักลอบเล่นหวยเถื่อนส่งผลให้รัฐขาดรายได้ที่ควรเก็บได้จากการเก็บภาษีอากรหวย เพื่อนำมาใช้
 ในการกิจกรรมการพัฒนาประเทศ รัฐชาติจึงทำการปราบปรามและลงโทษ ทั้งนายทุนผู้จัดตั้ง
 โรงหวยเถื่อนและผู้ลักลอบเล่นหวยเถื่อน (ประยูร ธิพิพนธ์, 2524) จากบันทึกเรื่องราว
 ความเป็นมาของการเล่นหวย ในสังคมไทยข้างต้นเมื่อพิจารณาภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ จึงพบว่า
 หวยใต้ดินถูกประทับตราครั้งแรกด้วยภาพความจริง ด้านลบตรึงอยู่กับนิยามความหมายของการเล่น
 การพนันผิดกฎหมายที่เบียดบัง เงินรายได้รัฐชาติมาเป็นเงินรายได้ที่ก่อประโยชน์เฉพาะตน ของ
 พวกนายทุนที่จัดตั้งโรงหวยเถื่อนทำให้รัฐชาติสูญเสียเงินรายได้ที่ควรเป็นของรัฐ เพื่อนำมาใช้ใน
 การบริหารและพัฒนาประเทศ ต่อมาในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยประสบ
 ปัญหาเงินเฟ้ออย่างรุนแรงเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของภาระหนี้สินตามการลอยตัวของค่าเงินบาท ทำให้
 รัฐต้องแสวงหาช่องทางหารายได้ เพื่อนำมาบรรเทาปัญหาทางเศรษฐกิจ ประกอบกับ
 การตื่นตัวในการศึกษาเกี่ยวกับเงินรายได้ที่หมุนเวียนอยู่ในกิจกรรมหวยใต้ดินและมีการนำเสนอผล
 การศึกษา พบว่า ในปี พ.ศ. 2538 มีเงินหมุนเวียนในกิจกรรมหวยใต้ดินสูงถึง 320,000 ล้านบาทต่อปี
 โดยร้อยละ 25-30 ของวงเงินเป็นรายได้ของเจ้ามือและคนเดินโพย รวมทั้งปีเป็นเงิน 81,000-98,000
 ล้านบาทต่อปี และเมื่อปี พ.ศ. 2544 มีการศึกษาและการประมาณการรายได้ผู้ขายหรือเจ้ามือว่าเป็น

เงินรายได้สูงถึง 542,000 ล้านบาท คิดอัตรากำไรเจ้ามือประมาณ 30% ก็เท่ากับมีรายได้สูงถึง 160,000 ล้านบาท (สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, 2546)

จากผลการศึกษาเงินรายได้ที่เจ้ามือหวยใต้ดินได้จากหวยใต้ดินทำให้รัฐชาติตระหนักถึงเงินรายได้มหาศาลที่รัฐต้องเสียให้แก่กลุ่มนายทุนเจ้ามือหวยใต้ดิน รัฐชาติจึงหันมาทบทวนออกมาตรการต่างๆ เพื่อลดทอนพื้นที่การยอมรับหวยใต้ดิน โดยเฉพาะการกล่าวอ้างถึงรายงานการศึกษาข้างต้นเพื่อชี้้นำให้ประชาชนตระหนักถึงเงินรายได้จำนวนมหาศาลที่รัฐต้องสูญเสียไป และนำไปสู่การหามาตราได้ตอบผ่านบริบททางเศรษฐกิจเพื่อช่วงชิงพื้นที่การยอมรับการเล่นหวยรัฐบาลมาจากการเล่นหวยใต้ดิน เช่น การออกสลากพิเศษ 3 ตัว 2 ตัว ที่มีรูปแบบ วิธีการเล่น จำนวนเงินที่ผู้ซื้อต้องจ่าย และอัตราการจ่ายเงินรางวัลที่ใกล้เคียงกับการเล่นหวยใต้ดิน ทำให้การเล่นหวย 3 ตัว 2 ตัวของรัฐบาลมีความสามารถในการเข้าถึงหาซื้อได้ง่าย อีกทั้งจำนวนเงินที่ใช้ซื้อเริ่มที่ 20 50 100 บาท ทำให้ผู้มีรายได้น้อยก็สามารถซื้อหวยรัฐได้ อีกทั้งการจ่ายเงินรางวัลก็ให้เงินตอบแทนใกล้เคียงกันคือ ถ้าซื้อด้วยเงินจำนวน 1 บาท กรณีถูกรางวัลเลขท้าย 2 ตัว รัฐจะจ่ายเงินให้ 55 บาท ส่วนเจ้ามือหวยใต้ดินจะจ่ายเงินให้ 60-65 บาท กรณีถูกรางวัลเลขท้าย 3 ตัว รัฐจะจ่ายเงินให้ 400 บาท ส่วนเจ้ามือหวยใต้ดินจะจ่ายเงิน ให้ 450 บาท ทำให้ในช่วงที่มีการจำหน่ายหวย 3 ตัว 2 ตัวของรัฐบาลประชาชนหันมาให้ความนิยม การเล่นหวยรัฐบาลเป็นจำนวนมากเพราะทั้งหาซื้อได้สะดวก รูปแบบวิธีการเล่นหวยก็เหมือนการเล่นหวยใต้ดินที่เคยเล่นมาก่อนแล้ว ไม่ต้องเสียเวลามาศึกษาทำความเข้าใจวิธีการเล่นใหม่ มีเงินน้อย ก็สามารถซื้อได้ เงินรางวัลก็ใกล้เคียงกัน อีกทั้งยังเป็นการเล่นหวยที่ถูกกฎหมายรัฐชาติให้การรับรอง การชำระหนี้สินแก่ผู้ถูกรางวัล และเชื่อมั่นว่าการเล่นหวยรัฐเป็นการนำเงินไปช่วยกิจกรรมสาธารณะกุศลของประเทศอีกด้วย หากแต่ด้วยการจัดสรรเงินรายได้ ที่ได้จากการจำหน่ายหวยรัฐบาล 3 ตัว 2 ตัว ขัดต่อกฎหมายการพนันที่กำหนดไว้ทำให้ต่อมาได้มีการยกเลิกการจำหน่ายหวยรัฐบาล 3 ตัว 2 ตัวไป การเล่นหวยใต้ดินจึงกลับมายึดครองพื้นที่การยอมรับการเล่นหวย 3 ตัว 2 ตัวเช่นเดิม

บริบทที่สอง คือ การสร้างภาพความจริงด้านลบให้หวยใต้ดินผ่านบริบททางสังคม

โดยการกำหนดให้ความหมายด้านลบแก่หวยใต้ดินและทำการนำเสนอภาพความจริงด้านลบผ่านเรื่องราวที่บันทึกทางประวัติศาสตร์และหลักคำสอนทางศาสนา พบว่า

เมื่อพิจารณาผ่านบันทึกประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของการเล่นพนันและการเล่นหวยในสังคมไทย พบว่า มีหลักฐานปรากฏในจดหมายเหตุของ ซิมอง เดอ ลาลูแบร์ เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ในปี พ.ศ. 2230 โดยลาลูแบร์ ได้บันทึกไว้ว่า คนสยามนิยมการเล่นพนันกันมากถึงกับเสียหมดตัวทีเดียว ความตอนหนึ่ง

“ชาวสยามรักการเล่นพนันกันเหลือเกิน จนกระทั่งฉิบหายขาดคน หรือไม่ก็ขาย บุตรธิดาของตน ด้วยในประเทศนี้ถ้าลูกหนี้คนใดไม่มีเงินทองหรือข้าวของดีราคาให้เจ้าหนี้ ก็ขายลูกเฒ่าของตนเพื่อชำระหนี้สินไปได้ และยังไม่พอกับหนี้ที่ตนทำไว้ตัวเองก็ตกเป็นทาส ไปด้วยอีกคน”

(นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2554, น. 1-2)

นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอข้อมูลความเป็นมาของการเล่นหวยในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ประเทศไทย ที่ได้ทำสัญญาผูกพันกับต่างประเทศ ทำให้ต้องยกเลิกภาษีผู้ขาดหลายประเภท จึงมีการกำหนด “ภาษีการพนัน” เพิ่มขึ้นจากอากรบ่อนเบี้ยอีกประการหนึ่งทำให้รัฐเก็บภาษีจากบ่อนเบี้ย ได้เพิ่มมากขึ้นปีละ 500,000 บาท แต่ผลเสียของการอนุญาตให้มีการเล่นพนันเพื่อการแสวงหาประโยชน์ ส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ทำให้ประชาชนมอมเมา อยู่แต่การเล่นพนันแต่เพียงอย่างเดียว ไม่สนใจเอาเวลาไปประกอบอาชีพต่างๆ มาเลี้ยงตนเอง และครอบครัว ทำให้คนที่ติดการพนัน ส่วนใหญ่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ยากจนลง ขณะเดียวกันก็มีนิสัย เกียจคร้านในการทำงาน สาเหตุเหล่านี้ทำให้คนเล่นการพนันหันมาก่ออาชญากรรมต่างๆ เพราะเมื่อ คนเล่นจนหมดตัวและไม่อาจเลิกเล่นได้ อีกทั้งไม่ประกอบอาชีพอย่างอื่นก็ต้องหาทางออกโดยการปล้นจี้ ลักทรัพย์ ฯลฯ เพื่อหาเงินมาเล่นการพนันต่อ ดังเช่นที่ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดี กระทรวงมหาดไทย ในสมัยนั้น ได้มีหนังสือที่ 168/5188 ลงวันที่ 4 สิงหาคม ร.ศ. 122 ถึงพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เพื่อขอให้เลิก และปิดบ่อนการพนันในบางท้องที่ลง เพราะจากการสอบสวนรายละเอียดหาข้อมูลและวิสัยถึงสาเหตุของการประกอบอาชญากรรมต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นจากที่เป็นอยู่มากกว่าปกติ ผลปรากฏว่าสาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากการพนัน ต่อมารัชกาลที่ 5 จึงได้มีพระราชดำริที่จะโปรดให้เลิกการพนัน ดังที่ พระองค์มีพระราชปรารภต่อที่ประชุมเกี่ยวกับการเลิกทาสในส่วนที่เกี่ยวข้องการพนันว่า

“... อีกประการหนึ่งเห็นว่า ลูกพลเรือน บิดามารดาเกียจคร้านไม่ทำ มาหากินเข้าเป็นนักเลง ครั้นเล่นเสียโปลงแล้ว ก็เอาบุตรไปขายไปรับใช้การ งานของนายเงิน ครั้นบุตรเติบโตใหญ่ บิดามารดาก็ขึ้นค่าตัวทุกทีๆ มีอยู่อย่างนี้ โดยมาก ถึงบุตรนั้นจะใหญ่โตขึ้น จะคิดหาเงินทองมาใช้ให้พ้นจากความเป็น

ทาสก็ไม่ใคร่จะได้ เพราะบิดามารดาขายไว้แพงๆ เหลือกำลังของลูกที่จะไถ่ถอนตัวได้...”

“... ข้าพเจ้าเห็นว่ายังมีความขัดข้องอยู่ ด้วยกรุงสยามยังมีภาษีห่วย ถั่วโป การพนันต่างๆ ผืน เหล้า เหล้านี้ที่จริงได้ทำคนเป็นทาส ให้โทษแก่มนุษย์ทั้งหลาย ...จะต้องคิดดับของเหล่านี้เสียก่อนจึงจะเลิกทาสได้...”

ต่อมา พระองค์จึงประกาศเลิกบ่อนเบี้ย เมื่อเดือนอ้าย แรมสิบสามค่ำ ปีกุน จ.ศ. 1249 (พ.ศ. 2430) โดยให้ค่อยๆ เลิกไปเป็นขั้นๆ ดังปรากฏตามพระราชหัตถเลขานี้ที่ 108/931 ถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 8 สิงหาคม ร.ศ. 122 และพระราชปรารภเกี่ยวกับการเลิกห่วยความดังต่อไปนี้ “ได้รับหนังสือที่ 168/5188 ลงวันที่ 4 เดือนนี้ ว่าได้สังเกตดูการเก็บเงินอากรการพนันในสองปีที่ผ่านมาแล้ว เก็บเงินขึ้นได้มากขึ้น ถ้าเจ้าพนักงานจัดเก็บเงินดีขึ้น เธอได้สอบสวนโดยถ่วงถี่ บัดนี้ได้ความว่าตามวิธีที่กรมสรรพากรจัดนั้น ราษฎรเล่นการพนันได้โดยสะดวก เช่น อย่างมณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลชุมพร เดิมก็มีโจรผู้ร้ายชุกชุม ราษฎรก็พากันยากจน จัดสนไม่เป็นอันทำมาหากิน เมื่อให้เลิกการพนัน โจรผู้ร้ายก็สงบเบาบางลง การค้าขายก็เจริญ ตั้งแต่อนุญาตให้เล่นการพนันอีกเกิดมีโจรผู้ร้ายชุกชุมขึ้น ราษฎรไม่เป็นอันตั้งหน้าค้าขายทำมาหากิน ทำให้ความเจริญที่มีอยู่แล้วกลับถอยกลับหลังไปอีก เธอขออนุญาตให้เลิกการพนันในมณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลชุมพรเสีย แลควรจำกัดการเล่นพนันในมณฑลอื่นๆ ให้น้อยลงนั้นเป็นการชอบแล้วอนุญาตให้เลิก” (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2554, น. 4-5) จากบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับผลเสียของการเล่นห่วยที่นำมาสู่ปัญหาสังคมไทย ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาการขายบุตรไปเป็นทาส เพื่อการชำระหนี้สินจากการพนัน ปัญหาการก่อให้เกิดความเกียจคร้านการทำงาน ปัญหาการปล้นจี้ชิงทรัพย์ และปัญหาการก่ออาชญากรรม เป็นต้น เมื่อการเล่นห่วยไม่ว่าจะเป็นห่วยรัฐบาลหรือห่วยเถื่อนถูกประทับตราด้วยนิยามความหมายของการเป็นสาเหตุแห่งปัญหาสังคมดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น มาตรการการยกเลิกการเล่นห่วย ก ข จึงเป็นทางออกของรัฐบาลในการสลดภาพของผู้ดำเนินกิจการการเล่นห่วยที่นำไปสู่การสร้างปัญหาสังคมทิ้งไป จากนั้นรัฐชาติก็ทำการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตน ไปสู่การสร้างภาพความจริงใหม่ของการเป็นผู้ดำเนินกิจการของการละเล่นเสี่ยงทางตัวเลข ที่เรียกว่า สลากกินแบ่ง หรือลอตเตอรี่ภายใต้นิยามความหมายใหม่ คือ การละเล่นเสี่ยงทางตัวเลขอันเป็นช่องทางการแสวงหาเงินรายได้เข้ารัฐชาติในการใช้จ่ายเพื่อการบริหารประเทศและกิจกรรมสาธารณะกุศลของชาติ แล้วสลดทิ้ง ภาพความจริงด้านลบของการเล่นห่วยให้ประทับตราติดไปกับการเล่นห่วยเถื่อนว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมแต่เพียงผู้เดียวมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากเมื่อพิจารณาผ่านหลักศีลธรรมคำสอนและลักษณะนิสัยความมีน้ำใจชอบช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ของคนไทยแล้วนั้น ลักษณะของผู้คนในสังคมไทยดังกล่าว ได้ถูกรัฐชาตินำ

มาเป็นเครื่องมือการสร้างคู่ตรงข้ามให้แก่ห่วยรัฐบาลและห่วยใต้ดิน กล่าวคือ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเรื่องที่มาหรือเหตุแห่งพฤติกรรมที่มนุษย์กระทำ จำแนกแรงจูงใจของมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมไว้ 2 อย่าง อย่างแรก คือ แรงจูงใจภายนอก (ปรโตโฆสะ) หมายถึง เสียงจากบุคคลภายนอก สื่อภายนอก เพื่อน ครูอาจารย์ บิดามารดา ผู้บังคับบัญชา เป็นต้น เป็นที่เราเกี่ยวข้องกับด้วย และสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวเรา อย่างที่สอง คือ แรงจูงใจจากภายในตัวมนุษย์เอง (โยนิโสมนสิการ) คุณลักษณะทางจิตใจของเขา เช่น ทศนคติ บุคลิกภาพ แรงจูงใจและการรับรู้ด้านต่างๆ เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณา ในเหตุผล ตรรกศาสตร์ แนวคิดและวิธีการของเรื่องที่เราพึงลงมือกระทำด้วยปัญญาอันฉลาด มีไหวพริบ มีหลักในการคิด เพื่อให้ตนเอง ไม่ตกเป็นเหยื่อของคัมภีร์ความอยาก ทำให้รู้เท่าทันปัญหา (สตีธร ธนานิธิโชติ, 2554)

ดังนั้น การสร้างคู่ตรงข้ามของชาติเพื่อให้เกิดภาพความจริงด้านบวกแก่ห่วยรัฐบาล และภาพความจริงด้านลบแก่ห่วยใต้ดินจึงเป็นการกระทำผ่านการสร้างแรงจูงใจภายนอกในรูปของการส่งสาร โดยรัฐแก่ผู้รับสาร คือ ประชาชนทั่วไปที่ได้รับการฉายภาพซ้ำๆ แก่ผู้คนจนเกิดเป็นชุดความรู้ที่ได้รับการยอมรับอย่างทั่วไป โดย

1. ใช้ข้อมูลจากบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ซึ่งถือเป็นสื่อภายนอกของรัฐตัวหนึ่งที่ได้บันทึกเรื่องราวความเป็นมาของการเล่นห่วยในประเทศไทย ด้วยภาพความจริงด้านบวกในการเป็นเครื่องมือช่วยชาติแก้ปัญหาภาวะเศรษฐกิจการเงินฝืดเคือง อีกทั้งในทางกฎหมายรัฐได้ยกฐานะการเล่นห่วยขึ้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายที่ประชาชนสามารถเล่นได้อย่างเปิดเผย โดยการ เล่นห่วยกับ โรงห่วยของรัฐที่รัฐให้สัมปทานนายโรงห่วยจัดตั้งโรงห่วยรัฐ อีกทั้งบันทึกทางประวัติศาสตร์ยังได้บ่งบอกถึงความสำคัญของเงินรายได้ จากภาษีอากรห่วยเก็บได้จำนวนมากซึ่งกลายเป็นรายได้หลักของรัฐ ในขณะที่ จากภาพความจริงของห่วยที่รัฐสร้างขึ้นในฐานะเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้ประชาชนที่รับรู้ข้อมูลเกิดความคิดด้านบวก และให้การยอมรับการเล่นห่วยเข้ามาสู่การเป็นกิจกรรมการละเล่นเสี่ยง ทางที่ก่อให้เกิดความบันเทิงใจ ได้โชคลาภผลพลอยได้ และยังมีส่วนร่วมในการช่วยชาติอีกด้วย ปฏิบัติการของการสร้างชุดความรู้/ชุดความจริง หรือวาทกรรมการเล่นห่วยรัฐบาลจึงได้รับการยอมรับอย่างง่ายดาย ซึ่งถือเป็นกระบวนการมอมเมาที่มองไม่เห็นโดยรัฐชาติในขั้นแรก

2. ต่อมาเมื่อมีการสร้างชุดความรู้ ชุดความจริงจากบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์แล้ว รัฐได้ทำการก่อตั้งสถาบันสำคัญๆ ได้แก่ สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลอันเป็นหน่วยงานของรัฐที่ประชาชนให้การยอมรับเชื่อถือมาเป็นผู้ให้การรับรองและใช้อำนาจในการบริหารจัดการงานในการกำกับดูแลการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือห่วยรัฐบาล อีกทั้งมีหน้าที่ในการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารชวนเชื่อ สร้างภาพของการเล่นลอตเตอรี่ของรัฐให้กลายเป็นการละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขที่ก่อ

ให้เกิดการระดมเงินทุนจำนวนมาก เพื่อนำมาใช้ในการทำนุบำรุงกิจการงานสาธารณกุศลของชาติ เช่น การสร้างโรงพยาบาล ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สนับสนุนกิจกรรมนันทนาการและกีฬา เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นตัวอย่างของสิ่งแวดล้อมภายนอกที่รัฐเป็นผู้สร้างขึ้น เพื่อให้เกิดผลของการสร้างภาพความจริงด้านบวก แก่การเล่นห่วยของรัฐให้เป็นที่รู้จัก และยอมรับแก่ผู้คนโดยทั่ว ในทางตรงกันข้ามเพื่อการสร้างภาพความจริงด้านลบให้การเล่นห่วยได้ดิน จึงมีการใช้หลักธรรมคำสอนเรื่องการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งมีการจำแนกออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่

1. พฤติกรรมในทางไม่ดี (อกุศลกรรมหรืออกุศลมูล) คือ การกระทำที่แสดงออกในทางไม่ดีเป็นพฤติกรรมที่เลวหรือชั่วร้าย ประกอบด้วย บาปกรรมทุกอย่าง อันมีมูลเหตุจาก ความโลภ (โลภะ) ความขุ่นเคืองใจ (โทสะ) และความลุ่มหลงมัวเมาขาดสติยับยั้งชั่งใจในความคิด (โมหะ)

2. พฤติกรรมในทางดี (กุศลกรรมหรือกุศลมูล) คือ การกระทำที่ตรงข้ามกับข้อแรก เป็นความดีที่แสดงออกทางบุคลิกภาพเฉพาะตน เนื่องจากแรงกุศลภายในสนับสนุน ได้แก่ ความไม่โลภ (อโลหะ) ความไม่โกรธ (อโทสะ) และความไม่ลุ่มหลง (อโมหะ)

ตามหลักพุทธธรรมคำสั่งสอนเรื่องพฤติกรรมมนุษย์นั้น การเล่นห่วยถูกจัดไว้ในฐานะของการเป็นพฤติกรรมในทางไม่ดีที่มีสาเหตุมาจากการโลกความอยากได้อยากมีโดยการเสียดวงหวังพึ่ง โชคชะตา เป็นพฤติกรรมซึ่งขาดการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล อันนำมาซึ่งความอยากมีอยากได้ไม่สิ้นสุด เมื่อถูกรางวัล อีกทั้งยังก่อให้เกิดการขุ่นเคืองใจเมื่อไม่ได้โชคลาภเงินทองดังที่หวังไว้ และมอมเมาให้ผู้คนลุ่มหลงไม่เป็นอันทำมาหากิน ไม่ทุ่มเทแรงกายแรงใจในการประกอบอาชีพ เพื่อฝันลมๆ แล้งๆ ฝากชีวิตไว้กับการเสียดวงโชคจากการพนัน หลักพุทธธรรมคำสั่งสอนได้กล่าวถึงอบายมุข 6 ประการ อันมีความหมายถึง ช่องทางของความเสื่อม ทางแห่งความพินาศ เหตุย่อยยับแห่ง โภคทรัพย์ นั้นล้วน เกิดมาจากพฤติกรรมดังต่อไปนี้ คิมน้ำเมา ที่ยวกลางคืน เทียวดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่ว เป็นมิตร และเกียจคร้านการทำงาน ดิดสุราและของมีนเมา พฤติกรรมที่เป็นอบายมุข 6 ประการข้างต้นส่งผลให้เกิดโทษ 6 อย่าง คือ

1. การคิมน้ำเมา เป็นความเสื่อมทรัพย์อันผู้คิมน้ำเพียงเห็นเอง เป็นเหตุให้เกิดการก่อการทะเลาะวิวาท เป็นบ่อเกิดแห่งโรค เป็นเหตุเสียชื่อเสียง เป็นเหตุไม่รู้จักละอาย ทอนกำลังปัญญา

2. การชอบเทียวกลางคืน มีโทษ 6 อย่าง คือ ผู้นั้นชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาตัว ไม่รักษาบุตร และภรรยา ผู้นั้นชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ ผู้นั้นเป็นที่ระแวงของคนอื่น คำพูดอันไม่เป็นที่จริงในที่นั้นย่อมปรากฏในผู้นั้นอันเหตุแห่งทุกข์เป็นอันมากแวดล้อม

3. ชอบเที่ยวดูการละเล่น มีโทษ โดยการทำงานเสื่อมเสียเพราะใจกังวลคอยคิดจ้องกับเสียเวลา เมื่อไปดูสิ่งนั้นๆ ทั้ง 6 กรณี คือ รำที่ไหนไปทีนั้น ขับร้องที่ไหนไปทีนั้น ดนตรีที่ไหนไปทีนั้น เสภาที่ไหนไปทีนั้น เพลงที่ไหนไปทีนั้น เถิดเทิงที่ไหนไปทีนั้น

4. ดิดการพนัน มีโทษ 6 อย่าง คือ ผู้ชนะยอมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมเสียค้ายทรัพย์ที่เสียไป ความเสื่อมทรัพย์ในปัจจุบัน ถ้อยคำของคนเล่นการพนัน ซึ่งไปพูดในที่ประชุมฟังไม่ขึ้น ถูกมิตรสมาคมหมิ่นประมาท ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่า ชายนักเลงเล่นการพนันไม่สามารถจะเลี้ยงภรรยา

5. คบคนชั่ว มีโทษ โดยนำไปให้กลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบทั้ง 6 ประเภท คือ นำให้เป็นนักเลงการพนัน นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้ นำให้เป็นนักเลงเหล้า นำให้เป็นคนหลงผู้อื่น ด้วยของปลอม นำให้เป็นคนโกงเขาซึ่งหน้า นำให้เป็นคนหัวไม้

6. เกียจคร้านการทำงาน มีโทษ โดยทำให้ยากเหตุต่างๆ เป็นข้ออ้างผิดเพี้ยนไม่ทำงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือให้อ้างไปทั้ง 6 กรณี คือ หนาวนักแล้วไม่ทำงาน ร้อนนักแล้ว ไม่ทำงาน เย็นไปแล้วไม่ทำงาน ยังเข้านักแล้วไม่ทำงาน หิวนักแล้วไม่ทำงาน อิ่มนักแล้วไม่ทำงาน

อีกทั้งเมื่อศึกษาถึงผลของพฤติกรรมในทางไม่ดี พบว่า ตามหลักคำสอนของศาสนา พุทธนั้นพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงโทษการพนันไว้ 6 ประการดังนี้ (สติธรร ธานิธิโชติ, 2554)

1. ผู้พนันยอมก่อเวร หมายถึง ผู้ที่ได้รับรางวัลนั้นเปรียบเหมือนเป็นผู้ก่อเวรให้กับผู้เสียพนัน เพราะแต่เดิมคนที่เคยเป็นเพื่อนกันเคยอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อมาเล่นการพนันจนมีการได้เสียเกิดขึ้น ทำให้คนทั้งสองสร้างเวรสร้างกรรมที่ไม่ดีต่อกัน

2. ผู้แพ้ย่อมเสียค้ายทรัพย์ที่เสียไป ชุมชนชานเมืองผู้ชอบการพนันหวยทั้งหลายจะตั้งความหวังว่าจะได้ทรัพย์มาเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อประชาชนผู้ซื้อหวยซื้อไม่ถูกกับตัวเลขที่ทางรัฐออกสลากก็ต้องเสียทรัพย์ไป กว่าที่รู้สึกรู้ว่าตนได้ใช้จ่ายเงินมากเท่าใด ก็ต่อเมื่อถึงเวลาเลขออกแล้ว และซื้อไม่ถูกจึงเสียค้ายทรัพย์เป็นธรรมดา

3. เสียทรัพย์ทันตาเห็น เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าเงินที่ได้จากการเล่นการพนันหวยนั้น ถ้าผู้ที่ซื้อหวยนั้นถูกรางวัลก็ได้ทรัพย์มาอย่างรวดเร็ว และเมื่อซื้อหวยแล้วไม่ถูกก็จะเสียทรัพย์ไปอย่างรวดเร็วภายในพริบตาเช่นกัน

4. ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาลก็เชื่อถือไม่ได้ ผู้ที่มีพฤติกรรมการเล่นพนันจนคิดเป็นนิสัยมักจะถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดีจนมีคำเรียกว่า “นักเลงการพนัน” ซึ่งหมายความว่า เป็นผู้ที่ไม่น่าเชื่อถือ เพราะคนที่ชอบเล่นการพนันจะต้องมีพฤติกรรมในการพูดโกหกหลอกลวงจนเคยชิน ดังนั้นผู้ที่ชอบเล่นการพนันจนคิดเป็นนิสัยจะไปเป็นพยานให้ใครในศาลไม่ได้

5. ถูกมิตร อำมาตย์คู่มั่น ผู้ที่มีพฤติกรรมชอบเล่นการพนัน ไม่ว่าจะเป็นการพนัน หวย หรือการพนันอย่างอื่นก็ตาม บุคคลทั้งหลายจะมองว่า เป็นบุคคลที่ดำเนินชีวิตอย่างหลงมกมาย เพื่อฝัน มีความหวังเลื่อนลอย ไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนในชีวิต เขาเป็นที่พึ่งที่ปรึกษาไม่ได้ จึงมองข้าม และไม่ให้ความสำคัญต่อผู้ที่ชอบเล่นการพนันหวนั้น

6. ไม่มีใครประสงค์แต่งงานด้วยเพราะเห็นว่าชายผู้นี้เป็นนักเลงการพนัน ไม่สามารถเลี้ยงดูภรรยาได้ บุคคลที่มีพฤติกรรมชอบเล่นการพนัน ไม่ว่าจะเป็นอย่างชายหรือหญิงนั้นจะเป็นที่รังเกียจของสังคมทั่วไป

ข้อมูลข้างต้นที่นำเสนอกล่าวได้ว่า หลักคำสอนของศาสนาพุทธ ไม่ให้การยอมรับพฤติกรรมการเล่นหวย อีกทั้งทุกๆ ข้อของหลักธรรมคำสอนยืนยันภาพของการเล่นหวยว่าเป็นสิ่งไม่ดี นำไปสู่ความเสื่อม ดังเช่น หลักคำสอนพุทธธรรมที่กล่าวถึง ผลของอบายมุข 6 ล้วนบ่งบอกถึงประเพณีที่เป็นเหตุ ให้เกิดความฉิบหาย ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ชีวิตร่างกาย โดยเฉพาะในหลักธรรมที่กล่าวถึงอบายมุขข้อที่ 4 เป็นการกล่าวถึงพฤติกรรมการเล่นพนันซึ่งการเล่นหวยก็ถือเป็นการพนันประเภทหนึ่ง ดังนั้นการเล่นหวยถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมในทางไม่ดี (อกุศลกรรมหรืออกุศลมูล) ก่อให้ เกิดความ โลก ความขุ่นเคืองใจ และความลุ่มหลงมัวเมาขาดสติยับยั้งชั่งใจทางความคิด นำมาสู่ความทุกข์ทั้งทางกายและทางใจทำให้ ทั้งผู้เล่นและผู้ขายอยู่ในฐานะของผู้ก่อเวรสร้างความทุกข์ให้ แก่ผู้เสีย เมื่ออยู่ในฐานะผู้แพ้ก็นำมาสู่การทุกข์กายทุกข์ใจเสียดายทรัพย์ที่เสียไป ผู้คนที่อยู่แวดล้อมไม่ว่าจะเป็นเพื่อน ญาติสนิทมิตรสหาย คนรักต่างก็ไม่ให้ความเชื่อถือ จากภาพความจริงด้านลบตามหลักคำสอนทางศาสนาดังกล่าวการเล่นพนันทุกชนิดทุกประเภทจึงถือเป็นการประพฤติดนที่ขัดต่อหลักคำสอนของศาสนาพุทธ หากแต่รัฐชาติได้มีปฏิบัติการเพื่อการสกัดภาพความจริงด้านลบดังกล่าวทิ้งแล้วเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนการเล่นหวยรัฐบาล ไปสู่การละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขที่เป็น การช่วยระดมเงินทุนเพื่อสนับสนุนกิจการงานสาธารณะกุศลของชาติ เท่ากับเป็นการเล่นพนันที่สร้างบุญสอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อของคนไทยที่นิยมการทำบุญช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ทำให้การเล่นหวยรัฐอยู่ในฐานะการพนันที่ถูกทั้งกฎหมายและไม่ขัดต่อหลักคำสอนทางศาสนาจึงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคมไทย ขณะเดียวกันรัฐชาติ ก็ทำให้การเล่นหวยได้คืนกลายเป็นคู่ตรงข้ามกับ หวยรัฐบาลต้องผูกติดอยู่กับภาพความจริงด้านลบ ในฐานะของการพนันที่ผิดกฎหมาย และผิดหลักศีลธรรมคำสอน มีผลต่อการมอมเมาผู้คนให้เสพติด การพนัน อีกทั้งเงินรายได้ที่ได้จากการเล่นหวยได้คืนเป็นการกอบโกยผลประโยชน์เพื่อการส่วนตนไม่ได้มีส่วนในการช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติแต่อย่างใด

บริบทที่สาม คือ การสร้างภาพความจริงด้านลบให้หวยไต้ดินผ่านบริบททางการเมือง
 สิ่งที่รัฐชาตินำมาใช้ในการตอกย้ำภาพความจริงด้านลบของการเล่นหวยรัฐบาล และยึดยึดคาภาพความจริงด้านลบให้หวยไต้ดิน ก็คือ การกำหนดกฎหมายเกี่ยวกับการเล่นพนันในประเทศไทย จากการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพนันในประเทศไทย พบว่าพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 แบ่งประเภทการพนันเป็น 2 ลักษณะ คือ การเล่นพนันที่ห้ามเด็ดขาดระบุนไว้ในบัญชี ก. และการพนันที่อนุญาตให้เล่นได้ระบุนไว้ในบัญชี ข. ซึ่งตามพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 นั้น หวยไต้ดินถูกจัดเป็นการพนันประเภท ก ที่ไม่อนุญาตให้เล่นได้จึงถือว่าหวยไต้ดินเป็นการพนันที่ไม่อนุญาตให้เล่นมีความผิดตามกฎหมาย นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 ได้กำหนดให้บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 853-855 มีผลบังคับใช้ในเรื่องการพนันซึ่งกล่าวไว้ว่า “หนี้อันเกิดจากการพนันเป็นหนี้ที่ไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย” กล่าวคือ เมื่อชำระไปแล้วเรียกคืนไม่ได้ หรือไม่ชำระก็ไม่อาจฟ้องร้องบังคับกันได้ เช่นเดียวกันกับหนี้ที่เกิดจากการเล่นหวยไต้ดินเป็นหนี้ที่เกิดจากการพนัน อันเป็นหนี้ที่ไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย ซึ่งเมื่อชำระไปแล้วเรียกคืนไม่ได้หรือเมื่อชำระแล้วจะไม่อาจฟ้องร้องบังคับกันได้ ทำให้หวยไต้ดินเป็นถือการพนันผิดกฎหมายไม่ได้รับการอนุญาตให้เล่น หากแต่การเล่นหวยรัฐบาลนั้น กลับเป็นการพนันที่เมื่อพิจารณาตามพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 พบว่า เป็นการพนันที่จัดอยู่ในประเภท ข อนุญาตให้มีการเล่นได้ และเมื่อพิจารณาผ่านประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 ได้กำหนดให้บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 853-855 ก็พบว่า หนี้อันเกิดจากการเล่นหวยรัฐบาล สลากกินแบ่งรัฐบาล หรือลอตเตอรี่ ได้มีการระบุนในข้อบัญญัติทางกฎหมายว่า ให้มีผลต่อการเรียกร้องในการชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ซึ่งถือว่าเป็นการรับรองทางกฎหมายให้แก่สลากกินแบ่งรัฐบาลให้เป็นการพนันที่ถูกกฎหมาย

จากบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของสังคมไทยที่รัฐชาติเป็นผู้กำหนด ขึ้นนั้นนำไปสู่การสร้างคู่ตรงข้ามระหว่างหวยรัฐบาลที่ดำรงตนอยู่กับภาพความจริงด้านลบในฐานะการพนันถูกกฎหมายที่รัฐชาติให้การรับรอง อีกทั้งยังเป็นช่องทางการแสวงหาเงินทุนสนับสนุนกิจการสาธารณะกุศลของชาติ ทำนุบำรุงสังคมและศาสนาอันก่อให้เกิดคุณประโยชน์มหาศาลต่อประชาชนและประเทศชาติ ในทางตรงกันข้ามกันนั้นหวยไต้ดินกลับถูกประทับตราด้วยภาพความจริงด้านลบในฐานะการพนันผิดกฎหมายของกลุ่มนายทุนผู้มุ่งกอบโกยผลประโยชน์ให้ตนเองเบียดบังแย่งชิงผลประโยชน์ของแผ่นดินทั้งยังทำให้เกิดการมอมเมาประชาชนเสพติดการพนันเกิดปัญหาทางสังคมตามมา ปราบปรามการมืออยู่ของกลุ่มตรงข้ามระหว่างหวยรัฐบาล และหวยไต้ดินในสังคมไทยที่กล่าว

มาข้ามต้นนี้แท้จริงแล้วมิได้มีอยู่หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากแต่เป็นการเกิดขึ้นจากการแผ่ซ่อนเร้นอย่างแยบยลของรัฐบาลในการเข้ากระทำความรุนแรงเพื่อการครอบครองการเป็นเจ้าของวาทกรรมหลักของชาติโดยกระทำอย่างเป็น กระบวนการผ่านปฏิบัติการในการสร้างคู่ตรงข้ามและให้การคุณค่าแก่คู่ตรงข้ามทั้งสองที่ไม่เท่ากันมีผลให้วาทกรรมหลัก หรือ “วาทกรรมหวยรัฐบาล” ก้าวขึ้นสู่การเป็นวาทกรรมหลักของชาติอันเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากผู้คนในสังคมไทย ในทางกลับกันรัฐชาติก็ประสบความสำเร็จในการสร้างคู่ตรงข้ามซึ่งก็คือ วาทกรรมรอง หรือ “วาทกรรมหวยใต้ดิน” ให้ต้องถูกผลักไสและตรึงอยู่กับการอยู่อย่างเป็นชายขอบในสังคมไทยเป็นที่รู้จักในฐานะการพนันเถื่อนผิดกฎหมายและผิดหลักศีลธรรมคำสอนของศาสนาพุทธอันศาสนาประจำชาติไทย ต้องดำรงตัวตนอยู่แต่เพียงพื้นที่ในมุมมืดของสังคมไทย

บทที่ 6

พื้นที่ห่วยไต้ดินในสังคมไทย

จากปฏิบัติการทางวาทกรรมที่รัฐชาติได้สร้างวาทกรรมหลัก หรือ “วาทกรรมห่วยรัฐบาล” และ วาทกรรมรอง หรือ “วาทกรรมห่วยไต้ดิน” ขึ้นมาเป็นคู่ตรงข้ามกันนั้น มีผลให้วาทกรรมห่วยรัฐบาลยึดครองภาพความจริงด้านบวกของการเป็นการพนันที่รัฐชาติให้การรับรอง และทำให้วาทกรรม ห่วยไต้ดินต้องติดอยู่กับภาพความจริงด้านลบของการเป็นการพนันเถื่อน ผิดกฎหมายและศีลธรรม ปรากฏการณ์ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการใช้อำนาจและความรุนแรงอีกรูปแบบหนึ่งที่แอบแฝงอยู่อย่างแยบยลหากแต่มีผลก่อให้เกิดการเบียดขับห่วยไต้ดิน ไปสู่พื้นที่มมมิดของสังคมไทย ทว่าแม้รัฐชาติพยายามกระทำความรุนแรงต่างๆ ห่วยไต้ดินกลับยังสามารถดำรงตัวตนและได้รับการยอมรับในพื้นที่สังคมไทย

ฉะนั้นเพื่อการศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่และพื้นที่ของห่วยไต้ดินในสังคมไทย ผู้ศึกษาได้ทำการแบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก เป็นการศึกษาเรื่องปฏิบัติการของการโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพลักษณ์ด้านลบของการเป็นการพนันเถื่อน ผิดกฎหมายและศีลธรรมคำสอน อันนำไปสู่การเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลนิยามความหมายเกิดเป็นการก่อรูปอัตลักษณ์ใหม่ของห่วยไต้ดิน และประเด็นที่สอง เป็นการศึกษาเรื่องการสร้างพื้นที่พิเศษที่ห่วยไต้ดินใช้แสดงตัวตนในสังคมไทย

การโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพความจริงด้านลบ และการเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลสู่อัตลักษณ์ใหม่ของห่วยไต้ดิน

วาทกรรม มีหน้าที่จริงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้นมิให้เอกลักษณ์และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้นหรือไม่ก็ทำให้อัตลักษณ์ และความหมายของบางสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลือนหายไปพร้อมๆ กันด้วย (Michel Foucault, 1981, p. 47-48 อ้างถึงใน ไชรัตน์ เจริญสิน โอบาร, 2554, น. 19-20) เมื่อใช้แนวคิดข้างต้นพิจารณาปรากฏการณ์การเล่นห่วยในสังคมไทยอาจกล่าวได้ว่ารัฐชาติประสบความสำเร็จในการสถาปนาวาทกรรมหลัก หรือ “วาทกรรมห่วยรัฐบาล” ให้ดำรงอยู่กับภาพความจริงด้านบวกในฐานะการละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขที่ช่วยระดมเงินรายได้แผ่นดินในการนำมาใช้เพื่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ หากแต่ปฏิบัติการทางวาทกรรมในขั้นตอนของการสร้างคู่ตรงข้ามวาทกรรมรอง หรือ “วาทกรรมห่วยไต้ดิน” ขึ้นมานั้น รัฐชาติทำให้เกิดผลได้เพียงแค่เก็บกด/ปิดกั้น และการประทับ

ภาพความจริงด้านลบให้แก่หอยใต้ดินสู่การเป็นการละเล่นเสี่ยงทางตัวเลขที่ผิดกฎหมาย ขัดต่อหลักศีลธรรมคำสอน ทว่ารัฐชาติมีอาจทำให้หอยใต้ดินเลื่อนหายไประหว่างสยามไทยได้ในทางกลับกันกลับพบว่าหอยใต้ดินยังคงดำรงอยู่ แพร่หลาย และได้รับความนิยมนั้นเป็นอย่างมาก

การที่หอยใต้ดินยังคงดำรงอยู่ ได้รับการยอมรับจากผู้คนในสยามไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นเกิดจากหอยใต้ดินไม่ยอมหยุดนิ่งตายตัวอยู่กับภาพความจริงหรืออัตลักษณ์ด้านลบที่รัฐชาติยึดเหยียดให้ และได้กระทำการโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพความจริงหรืออัตลักษณ์ด้านลบดังกล่าวโดยอาศัยบริบทของสยามไทยที่มีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ค่านิยมที่สอดคล้องเกี่ยวพันกันกับหอยใต้ดิน ปฏิบัติการของการโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพความจริงหรืออัตลักษณ์ด้านลบโดยการเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์หอยใต้ดิน ซึ่งปฏิบัติการดังกล่าวมีรูปแบบและวิธีการดังนี้

วิธีการแรก คือ การเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลนิยามความหมายภายใต้บริบททาง

การเมือง

ในสมัยรัชกาลที่ 3 การเล่นหอยรัฐบาลที่เรียกว่า หอย ก ข ได้รับการรับรองและยอมรับในฐานะการพนันเสี่ยงทายตัวอักษรที่ถูกกฎหมาย และเป็นเครื่องมือสำคัญช่วยชาติในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ซึ่งพบได้จากบันทึกความเป็นมาของการเล่นหอยในสยามตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เดิมการเล่นหอยรัฐบาลได้นำเอารูปแบบวิธีการเล่นตามแบบอย่างมาจากประเทศจีน วิธีการเล่นเป็นการละเล่นทายตัวอักษรจีน แต่เมื่อนำมาเผยแพร่ในประเทศไทย จึงปรับ เปลี่ยนมาเป็นการละเล่นทายตัวอักษรไทย มีชื่อเรียกว่า การเล่นหอย ก ข เช่นเดียวกันกับการเล่นหอยใต้ดินหรือที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า การเล่นหอยเลื่อน (ประยูรฯ สิทธิพันธ์, 2524) ก็ได้ยึดรูปแบบวิธีการเล่น และผลรางวัลอิงอยู่กับการเล่นหอยรัฐบาลในขณะนั้นด้วย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีพระราชดำริที่จะยกเลิกโรงหอยรัฐบาล เนื่องจากพบว่ามีผู้คนเสพติดการพนันจนไม่สนใจประกอบอาชีพ เมื่อมีหนี้สินก็เอาบุตรไปไถ่ถอนหนี้สินโดยการขายเป็นทาสแก่เจ้าหนี้ อีกทั้งตามหัวเมืองสำคัญๆ ที่มีการตั้งโรงหอยรัฐบาลก็มีปัญหาอาชญากรรม โจรผู้ร้ายปล้นจี้ เพราะเป็นหนี้สินจากการเล่นพนัน จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 6 จึงมีการประกาศยกเลิกโรงหอยรัฐบาลที่จัดให้มีการเล่นหอย ก ข และได้เปลี่ยนชื่อเรียกมาเป็นสลากกินแบ่งรัฐบาล หรือลอตเตอรี่ การยกเลิกหอย ก ข ดังกล่าวมีผลให้รัฐชาติซึ่งเป็นผู้กำกับดูแลและครองครองผลประโยชน์จากการเล่นหอยรัฐบาลประสบความสำเร็จในการสกัดภาพความจริงด้านลบของการเป็นผู้กำกับดูแลการเล่นพนันที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม อีกทั้งยังสามารถเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนไปสู่การเป็นการเล่นพนันเพื่อช่วยสังคมและประเทศชาติที่กฎหมายให้การรับรอง จากการเคลื่อนเปลี่ยนนิยามความหมายผ่านการเปลี่ยนชื่อ และเปลี่ยนรูปแบบวิธีการเล่น ทำให้ของหอยรัฐบาลหลุดพ้นจากภาพความจริงด้านลบของการเป็นการพนันที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม และทิ้งภาพ

ความจริงด้านลบของการเล่นหวยที่เป็นสาเหตุของปัญหาสังคมให้แก่การเล่นหวยเถื่อนหรือหวยใต้ดิน ทว่าในขณะที่หวยรัฐบาลมีการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตน นิยามความหมายใหม่ และก่อรูปไปสู่อัตลักษณ์ใหม่นั้น หวยใต้ดินก็ไม่ยอมถูกตรึงอยู่กับภาพความจริงด้านลบของหวยที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่ต้องถูกจัดให้หมดไปจากสังคมไทย หวยใต้ดินจึงปฏิเสธภาพลักษณ์ด้านลบดังกล่าว โดยได้การเคลื่อนเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการเล่นควบคู่ไปกับหวยรัฐบาลที่เปลี่ยนแปลงไป ปฏิบัติการดังกล่าวมีผลให้หวยใต้ดินประสบความสำเร็จในการสกัดภาพความจริงด้านลบทิ้งไป อีกทั้งยังทำให้หวยใต้ดินสามารถเข้าถึงผู้เล่นได้ง่ายขึ้นเนื่องจากทำให้ผู้คนในสังคมไทย ไม่ต้องเสียเวลาและยุ่งยากลำบากกับการเรียนรู้วิธีการเล่นแบบใหม่ หวยใต้ดินจึงเป็นที่ยอมรับและเข้าถึงผู้เล่นหวยในสังคมไทยได้อย่างแพร่หลาย นี่จึงเป็นเหตุผลประการแรกที่ทำให้หวยใต้ดิน ไม่มีวันตายไปจากสังคมไทย

วิธีการที่สอง คือ การเคลื่อนเปลี่ยนเงื่อนไขของนิยามความหมายภายใต้บริบท

ทางสังคม

จากภาพความจริงหรืออัตลักษณ์ด้านลบที่หวยใต้ดินถูกประทับตราในฐานะการพนัน ผิดกฎหมายของชาติและผิดต่อศีลธรรมคำสอนของสังคมไทยไปสู่ความหมายใหม่ ได้แก่ การเป็นความหวัง โอกาสสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ ไปสู่การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี สุขสบาย, การละเล่นเพื่อความบันเทิงใจเป็นการพักผ่อนทางจิตใจจากภาวะความบีบคั้นทางสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน และการสร้างเครือข่ายทางสังคม

การเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนสู่นิยามความหมายแรก คือ การเป็นความหวังโอกาสใน

การสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ

หากกล่าวถึงความหมายของคำว่า “ความคาดหวัง” Victor H. Vroom ได้เสนอไว้ว่า ความคาดหวัง คือ พฤติกรรมบุคคลเป็นผลมาจากการตัดสินใจเลือกที่จะกระทำในสิ่งที่เขาเชื่อว่าจะได้ผลตอบแทนสูงสุด (ฉัตรฐพันธ์ เจริญนันท์, 2551, น. 90-91) เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณาปรากฏการณ์การเล่นพนันในสังคมไทย พบว่าในบรรดาการพนันที่มีอยู่ในประเทศไทยนั้น หวยใต้ดินเป็นการพนันชนิดที่มีผู้นิยมเล่นกว้างขวางมากที่สุด จนกระทั่งอาจกล่าวได้ว่าหวยใต้ดินเป็นการพนันของมวลชนก็ว่าได้ (นพนันท์ วรรณเทพสกุล, 2554) เบื้องหลังความนิยมเล่นหวยใต้ดินนั้นเป็นผลมาจากในสังคมไทยผู้คนจำนวนมากยังฝากชีวิตไว้กับ “ความเชื่อ” และ “ความหวัง” ลักษณะของ ผู้คนในสังคมไทยดังกล่าวสอดคล้องกับการเล่นหวย ซึ่งมีรูปแบบ/วิธีการเล่นเสี่ยงโชคกับตัวเลขที่ผู้เล่นส่วนใหญ่รู้สึกว่าการเล่นง่าย ขึ้นอยู่กับดวง และเชื่อว่าไม่ถูกโกง โดยมี “ความฝัน” เป็นตัวจูงชวนสำคัญก่อนตัดสินใจซื้อตัวเลข ความคาดหวังที่เกิดกับผู้เล่นหวยขณะที่ทำการเล่นหวยก็คือการหวังรวย

และไม่คิดว่าการเล่นหวย จะทำให้ชีวิตตนเองลำบาก ในความรู้สึกของผู้เล่นหวยแล้ว การเล่นหวย คือ การเสี่ยงโชค เป็นเครื่องมือขยับฐานะสำหรับผู้มีปัญหาทางเศรษฐกิจ สามารถทำให้ชีวิตดีขึ้นได้ อย่างฉับพลันถ้าถูกหวย ดังเช่นตัวอย่างข่าวจากเว็บไซต์ของหนังสือพิมพ์ข่าวสดเมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2556 ปีที่ 23 ฉบับที่ 8392 ข่าวสดรายวัน

“2หนุ่มสุดเฮง 'พีเป่า'ให้หวย ไปเข้าฝัน ถูกตรงๆ 6.5 แสน

.. นายประเทืองวิทย์ โชติสุริยา อายุ 45 ปี อยู่บ้านเลขที่ 77 แขวง ดอกไม้ เขตประเวศ กทม. เดินทางมาไหว้ศพ "พีเป่า" ด้วยอาการ ตื่นเต้นโดยเปิดเผยว่า ตนถูกหวยเมื่อวานนี้ เลขที่ถูก คือ 63 ซึ่งเป็น เลขที่พีเป่าให้ คือ เมื่อคืนวันที่ 15 ก.ย.ตนมาเคารพศพพีเป่า จูฐรูป บอกกล่าวกับพีเป่าว่าตอนนี้มีความลำบาก มีหนี้สินรุงรัง ขอให้พีเป่า ช่วยด้วย กลับไปบ้านคืนนั้นฝันถึงพีเป่าว่า พีเป่าไปหาแม่ของตนที่ เสียชีวิตไปแล้ว แม่มีอายุ 63 ปี นายประเทืองวิทย์ เผยต่อว่า ตอนเช้า นำเลขอายุแม่ไปซื้อหวย โดยแทงเลข 14 และ 63 อย่างเดียวตัวละ หหมื่นบาท พอหวยออก เพื่อนบอกว่าหวยออก 63 คนถึงกับช็อกทำ อะไรไม่ถูก ก่อนจะไปปรับเงินรางวัล 650,000 บาท วันนี้ทำบุญใส่ ถังบิณฑบาตให้พีเป่า 1 หหมื่นบาท และเตรียมจัดคอนเสิร์ตประกวด เพลงลูกทุ่งสายัณห์ สัญญา ที่หมู่บ้านกระทู้แม่แจ้ เขตประเวศ กทม. ตามที่ได้บนบานไว้...”

ข่าวสารข้างต้นเป็นการนำเสนอเรื่องราวความมีโชคของผู้ซื้อหวยใต้ดินที่ถูกรางวัล เป็นจำนวนเงินถึง 650,000 บาท อีกทั้งมีการกล่าวอ้างที่มาของตัวเลขเด็ดว่ามาจาก “ความฝัน” อันนำไปสู่การตัดสินใจซื้อ ปราบฏกการณ์ทางสังคมของผู้คนในสังคมไทยเกี่ยวกับความหวัง/ ความเชื่อ/ความฝัน และตัวเลขที่นำเสนอผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์และอินเทอร์เน็ตข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการผูกโยงกันของหวยใต้ดินกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยด้วยกัน 2 นัยยะ คือ นัยยะแรกเป็นการเชื่อมโยงกันของหวยใต้ดิน ซึ่งเป็นการละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขเข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนที่ ยังยึดมั่นกับความหวัง/ความเชื่อและความฝันนำไปสู่การทำนายคาดเดา เพื่อตัดสินใจเลือกซื้อ ตัวเลขที่ผู้ซื้อคาดหวังว่า จะทำให้ตนถูกรางวัลได้รับผลตอบแทนเป็นเงินรางวัลก้อนใหญ่ เพื่อนำไปใช้บรรเทาความเดือดร้อนที่ตนต้องเผชิญจากภาวะความบีบคั้นทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน และประการที่สองมีการผูกโยงวิถีชีวิตของผู้คนที่มีความเชื่อถือในสิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถ

มองเห็นได้ด้วยตาเข้ากับหอยใต้ดิน โดยการกล่าวอ้างถึงที่มาของตัวเลขว่าได้มาจากการบอกใบ้จากดวงวิญญาณ พร้อมๆ กันนั้นก็ ได้ สร้างความน่าเชื่อถือให้แก่แหล่งที่มาของตัวเลขโดยการอ้างอิงความเป็นวิญญาณของบุคคลสำคัญในฐานะนักร้องเพลงลูกทุ่งชื่อดัง ที่เป็นที่ยึดและครองใจของผู้คนในชนชั้นแรงงาน ซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้น ที่มีจำนวนมากสุดของสังคมไทยอีกด้วย จากความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันของหอยใต้ดินที่มีลักษณะเป็นการละเล่นเสียง โขก/คาดเคาตัวเลข เพื่อชิงรางวัลกับลักษณะของผู้คนในสังคมไทยที่ยังฝากชีวิตไว้กับความเชื่อและความหวังจึงทำให้หอยใต้ดินประสบความสำเร็จในการเคลื่อนเปลี่ยนนิยามความหมายไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่ตนเองสู่การเป็นความหวังโอกาสในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของผู้คนจำนวนมากในสังคมไทยได้อย่างง่ายดาย

การเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนผู้นิยามความหมายที่สอง คือ การเป็นการละเล่นบันเทิงเพื่อการพักผ่อนทางจิตใจจากภาวะความบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน

จากการศึกษาความหมายจากสารานุกรมไทยฉบับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ความหมายของคำว่าการเล่น คือ การกระทำเพื่อสนุกหรือผ่อนคลาย ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า play หรือ game ซึ่งมีความหมายแตกต่างกัน คำว่า play หมายถึง เล่นสนุก เป็นการเล่นคนเดียวก็ได้หลายคนก็ได้ เล่นโดยสมัครใจไม่มีใครบังคับ แต่คำว่า game หมายถึง เป็นการเล่นที่มีกฎเกณฑ์บังคับ ผู้เล่นต้องเล่นตามกฎเกณฑ์นั้น หอยใต้ดินจัดเป็นการพนันประเภทหนึ่งที่มีกฎเกณฑ์กติกาในการเล่นและการให้รางวัลที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน จากการพูดคุยกับผู้เล่นหอยใต้ดินรายหนึ่งได้บอกเล่าวิธีการเล่นหอยใต้ดินสรุปได้ว่า

การเล่นหอยใต้ดินมีการกำหนดกฎเกณฑ์บังคับเอาไว้ซึ่งผู้เล่นต้องเล่นตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ กติกาการเล่นมีรายละเอียด ดังนี้ วิธีการเล่นหอยใต้ดินจะยึดผลการออกรางวัลตามการออกรางวัลของสลากกินแบ่งรัฐบาลในแต่ละงวดเป็นหลัก จะถือเอาเลขท้าย 3 ตัว 2 ตัวของรางวัลที่ 1 และเลขท้าย 3 ตัว 2 ตัว หรือที่เรียกกันในกลุ่มคนเล่นหอยว่า 3 ตัว 2 ตัวล่าง มาเป็นผลรางวัลของหอยใต้ดิน แต่มีวิธีการเล่นที่แตกต่างจากหวยรัฐบาลที่วิธีการซื้อหรือที่เรียกว่า การแทง และการให้เงินรางวัล ซึ่งสามารถแบ่งเป็นมี 4 รูปแบบการเล่น คือ

การแทงแบบแรก เรียกว่า “การแทงแบบตรง” เป็นการเลือกซื้อตัวเลขที่คาดว่าจะออกรางวัล 3 ตัว 2 ตัว แบบเรียงลำดับตามตัวที่ออกรางวัล ซึ่งถ้าถูกรางวัลจะได้รับเงินตอบแทน ดังนี้

แทง 3 ตัวบน (รางวัลที่ 1) จะได้เงินตอบแทน 500 บาทต่อการแทง 1 บาท

แทง 2 ตัวบน (รางวัลที่ 1) จะได้เงินตอบแทน 70 บาทต่อการแทง 1 บาท

แทง 3 ตัวล่าง (รางวัลเลขท้าย 3 ตัว 4 รางวัล) จะได้เงินตอบแทน 100 บาทต่อการแทง

1 บาท

แทง 2 ตัวล่าง (รางวัลเลขท้าย 2 ตัว 1 รางวัล) จะได้รับเงินตอบแทน 70 บาทต่อการแทง 1 บาท

การแทงแบบที่สอง เรียกว่า “การแทงแบบชุด” เป็นการเลือกซื้อตัวเลขที่คาดว่าจะออกรางวัล 3 ตัว 2 ตัวของรางวัลที่ 1 และรางวัลเลขท้าย 2 ตัว แบบไม่เรียงลำดับและมีการสลับที่ของตัวเลขได้ครอบคลุมครบทุกประตู เช่น ถ้าแทง 3 ตัวเลขซึ่งเป็นตัวเลขที่ไม่ซ้ำกันเลย ตัวเลขทั้ง 3 ตัวนี้จะสามารถสลับที่กันได้ถึง 6 ประตูเป็นการเพิ่มโอกาสในการถูกรางวัลให้แก่ผู้ซื้อ แต่ผู้ซื้อแบบชุดจะต้องจ่ายเงินในการซื้อเพิ่มมากขึ้นจากเดิมอาจซื้อ 3 ตัวเลขแบบตัวตรงเป็นเงิน 10 บาท เมื่อมาซื้อแบบชุดทำให้ตัวเลข 3 ตัวนี้สลับที่ได้ 6 ประตู ก็ต้องใช้เงินในการซื้อเพิ่มขึ้นประตูละ 10 บาท มีทั้งหมด 6 ประตู รวมต้องจ่ายเงิน 60 บาท ซึ่งถ้าถูกรางวัลจะได้รับเงินตอบแทนเพียงจำนวนเงินที่ซื้อ 1 ประตูที่ตรงกับรางวัลที่ออกเท่านั้น เช่นเดียวกันกับการซื้อชุด 2 ตัวท้ายรางวัลที่ 1 และรางวัลเลขท้าย 2 ตัว ก็สามารถสลับที่ตัวเลขได้ 2 ประตู ถ้าซื้อชุด 10 บาท ก็ต้องจ่ายเงิน 20 บาท และได้เงินรางวัลเพียงแก่จำนวนเงินที่ใช้ซื้อ 1 ประตูที่ตรงกับผลการออกรางวัลเท่านั้น ซึ่งถ้าถูกรางวัลจะได้รับเงินตอบแทน ดังนี้

แทง 3 ตัวบน รางวัลที่ 1 จะได้รับเงินตอบแทน 500 บาทต่อการแทง 1 บาท วิธีการซื้อแบบชุดนี้

แทง 2 ตัวบน (รางวัลที่ 1) จะได้รับเงินตอบแทน 70 บาทต่อการแทง 1 บาท

แทง 2 ตัวล่าง (รางวัลเลขท้าย 2 ตัว 1 รางวัล) จะได้รับเงินตอบแทน 70 บาทต่อการแทง 1 บาท

การแทงแบบที่สาม เรียกว่า “การแทงแบบลอย” เป็นการเลือกซื้อตัวเลข 1 ตัวเลขที่คาดว่าจะตรงกับการออกรางวัล 3 ตัวท้ายของรางวัลที่ 1 มี 2 แบบ

แทงลอย 3 ตัวท้ายของรางวัลที่ 1 จะได้รับเงินตอบแทน 3 บาท ต่อการแทง 1 บาท

แทงลอยแบบปักตำแหน่ง (หน้า/กลาง/หลัง) 3 ตัวท้ายของรางวัลที่ 1 จะได้รับเงินตอบแทน 8 บาท ต่อการแทง 1 บาท

การแทงแบบที่สี่ เรียกว่า “การแทงแบบโต้ค” เป็นการซื้อตัวเลขที่คาดว่าจะออกรางวัล มี 3 แบบ

แทงลอย 2 ตัวเลข ถ้าในตัวเลขที่ผู้เล่นแทงไว้ 2 ตัว ตรงกับ 2 ตัวล่างที่ออกรางวัลจะได้รับเงินตอบแทน 10 บาทต่อการแทง 1 บาท

แทงลอย 5 ตัวเลข ถ้าตัวเลขที่ผู้เล่นเลือกแทงได้ 5 ตัวเลข มีจำนวนตัวเลข 3 ตัว ตรงกับตัวเลข 3 ตัวท้าย ของรางวัลที่ 1 จะได้รับเงินตอบแทน 10 บาทต่อการแทง 1 บาท

แทงลอย 3 ตัวเลข ถ้าตัวเลขที่ผู้เล่นแทงไว้ทั้ง 3 ตัว ตรงกับตัวเลขที่ออกรางวัลที่ 1 แบบไม่ต้องเรียงลำดับการออกรางวัล จะได้เงินตอบแทน 100 บาทต่อการแทง 1 บาท

ภาพที่ 4 แสดงรูปแบบการเล่นหวยใต้ดิน

1-9-56	1-9-56	1-9-56	1-9-56
๒34 120x100	68๙ 24x๑๐	๑๘๕	1๒9 ๒4
๙14 120x100	148 24x๑๐	๑๘5	393 ๒4
17 ๑-๑๐ 100	62 ๑๐๗๕๐	๑๘5	๑๐๑๐ ๑ 1000
41 ๑-๑๐ 100	26 ๑๐๗๕๐	๑๘5	๑๐๑๐ ๑ 1000
22 ๑-๑๐ 100		๒๕๐	
		๒๕๐	
		๕43	
		๗16	
๕1๑ 1000	๑๐๐ ๑๐๑	300 ๑๐๑	๗0 ๑๐๐

ที่มา : จากข้อมูลการสัมภาษณ์ ถ่ายโดยผู้วิจัย
เมื่อวันที่ 1 เดือนกันยายน พ.ศ. 2556

ภาพที่ 5 แสดงรูปแบบใบหวยใต้ดิน

ไทย เลขที่ 2726 16/9/56	ไทย เลขที่ 2726 16/9/56	ไทย เลขที่ 2726 16/9/56	ไทย เลขที่ 2726 16/9/56
57 ๑๐๐ ๕๐๐	5 ๑๐๐ ๑๐๐๐	54 ๑๐๐ ๑๐๐	5A7 = 120x100
๕๗๑๗๒ = 1๐๐๐	Δ ๑๐๐ ๕๐๐	Δ ๑๐๐ ๑๐๐	
	๕ ๑๐๐ ๕๐๐	70 ๑๐๐ ๕๐๐	
		35 ๑๐๐ ๕๐๐	
๑๕๐๐	๒๕๐๐	๓๐๐๐	๑๐๐๐
๑	๑	๑	๑
จ่ายตามบิล	จ่ายตามบิล	จ่ายตามบิล	จ่ายตามบิล

ที่มา : จากข้อมูลการสัมภาษณ์ ถ่ายโดยผู้วิจัย
เมื่อวันที่ 16 เดือนกันยายน พ.ศ. 2556

นอกจากการเล่นหอยใต้ดินจะเป็นการละเล่นที่มีกฎเกณฑ์การเล่นที่กำหนดไว้ให้ผู้เล่นปฏิบัติตามแล้วนั้น การเล่นหอยใต้ดินยังก่อให้เกิดความตื่นเต้น ทำทาย และสนุกสนานอีกด้วย เมื่อพิจารณาตามมิติทางสังคมอาจเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นพฤติกรรมที่มีอยู่เป็นปกติธรรมดาในสังคมมนุษย์ แทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวันและทุกส่วนของสังคม มีนักวิชาการพยายามชี้ให้เห็นความสำคัญของการพนันในฐานะเป็นช่องทางสำหรับผู้คนในสังคมที่จะแสดงออก ซึ่งพฤติกรรมที่ถูกเก็บกด ปิดกั้นไว้ภายในสภาพแวดล้อมที่กดดัน เช่น ความกดดันจากหน้าที่การงาน ความกดดันจากปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ฯลฯ การพนันจึงเป็นกิจกรรม “นันทนาการ” เพื่อผ่อนคลายความเครียดจากสภาพจิตใจ จากงานศึกษาเรื่อง ชีวิตนักเลียงโซคจากตัวเลข กรณีศึกษาคนเล่นหอยใต้ดินพบว่า คนเล่นหอยเล่นเพื่อต้องการความสนุกกับเพื่อน หรือไม่ก็จะได้มีเรื่องคุยกับเพื่อนคนอื่นๆ ที่เล่นหอย นอกจากนี้การเล่นหอยยังเป็นการซื้อความสุขด้วยความหวัง นั่นคือ การหวังว่าตนเองจะมีโอกาสถูกหอยบ้าง (สตีล ธนาธิโรชิต, 2554) เช่นเดียวกันกับการบอกเล่าเรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลที่บอกเล่าถึงสิ่งจูงใจที่ทำให้เริ่มเล่นและยังคงเล่นหอยใต้ดินมาจนถึงปัจจุบันว่า

“ที่มานั่งที่นี่แทบทุกวันแหละ แรกๆ ที่เล่นแต่ตัวตรงงวดละเลขสองเลข เพื่อนๆ ในวงนี้เขาทักว่าโอกาสถูกมันน้อยจะ โดยกินฟรีเปล่าๆ เพื่อนเขาชวนเล่นชุดบ้างเล่นล่อยกันบ้าง แรกๆ ก็เล่นไม่ค่อยเป็นหรอก เดียวนี้ไม่เล่นแล้วแบบตรงนอกจากจะได้เลขเด็ดมาจริงๆ เท่านั้น หลังๆ มานี้ที่จะเล่นชื่อหวาน ทั้งชุดทั้งล่อยตั้งไว้เลย โอกาสถูกมันมีมากกว่าพอได้เล่นบ้าง วันที่มานั่งที่นี่ก่อนหอยออกพวกพี่ก็คุยกันได้ทุกเรื่องแหละ งาน เงิน ลูก ถ้าจะคุยกันเรื่องหอยส่วนใหญ่ก็คุยกันวันใกล้ๆ หอยออก ยิ่งถ้าวันหอยออกนะ ใครได้เลขไรมาก็เอามาแบ่งกันมานั่งคัดเลขกัน สนุกนะ เพลินดี มันตื่นเต้น นั่งลุ้น ลืมเรื่องอื่นหมดจนหอยออกรู้ผลแล้วนั้นแหละ ถ้าถูกก็ได้มีเฮกันทั้งวง พี่เคยถูกหอยพอถูกนะ ไอ้โหได้รอดเพื่อน คุยกันยาว แต่งวดไหนไม่ถูกก็เซ็งๆ บ้าง อีกอาทิตย์นึง พี่กับเพื่อนก็มานั่งคุย นั่งหาเลขกันต่อแล้ว”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2556)

จากการพูดคุยกับประชากรตัวอย่างข้างต้น พบว่า หอยใต้ดินเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งที่แทรกซึมจนกลายเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยไปแล้วก็ว่าได้ เพราะเมื่อยามว่างเว้นจากภาระหน้าที่ทางการงานและภาระทางครอบครัวผู้คนได้เลือกปฏิบัติกิจกรรมนันทนาการเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยในแต่ละวัน โดยการมาพบปะพูดคุยกัน ซึ่งในขณะที่ผู้คนมาพบปะพูดคุยกันนั่นเอง พบว่า

หอยใต้ดินสามารถสอดแทรกตัวตนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมดังกล่าวในฐานะประเด็นหรือหัวข้อที่ผู้คนสนใจนำมาสนทนาเพื่อความเพลิดเพลิน นอกจากนี้การเล่นหอยก็ยังสามารถตนเองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมนั้นหากการในฐานะการเล่นอีกด้วย กล่าวคือ หอยใต้ดินจัดได้ว่าเป็นการเล่นชนิดหนึ่งที่มีการกำหนดกฎเกณฑ์การเล่นเพื่อให้ผู้เล่นปฏิบัติตามเงื่อนไขได้อย่างถูกต้อง การกำหนด กฎเกณฑ์ดังกล่าวไม่ได้มีการออกเป็นกฎหมาย ข้อบังคับ หรือมีการจัดทำคู่มือประกอบการเล่นแต่อย่างใด หากแต่ในกลุ่มคนเล่นหอยกลับสามารถเรียนรู้และถ่ายทอดกฎเกณฑ์การเล่นดังกล่าวให้แก่กันได้อย่างรวดเร็วและง่ายดายโดยการพูดคุยบอกเล่าจากคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งในกลุ่มผู้เล่นหอยด้วยกัน นอกจากนี้ความสามารถในการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนไปสู่การเป็นการเล่นแล้วนั้น หอยใต้ดินได้เลื่อนไหลนิยามความหมายของตนเองไปสู่การเป็นการเล่น ที่ประสบความสำเร็จในการเป็นเครื่องมือช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดของผู้คน จากภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคม สถานที่ที่เป็นจุดนัดพบ อย่างไม่เป็นทางการของประชากรตัวอย่างกับกลุ่มเพื่อนที่มาพบปะพูดคุยกันเป็นเสมือนสถานที่บำบัดที่ทุกคนมาพูดคุยบอกเล่าทั้งเรื่องราวดีๆ และระบายเรื่องทุกข์ที่ตนคับข้องใจจากสิ่งที่ไม่เป็นใจมาในแต่ละวัน ซึ่งหอยใต้ดินได้แทรกตัวตนเข้ามาเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่กลุ่มคนเหล่านั้นมาทำการปฏิสังสรรค์กัน ในขณะที่กลุ่มคนเหล่านั้นประกอบกิจกรรมการเล่นหอยใต้ดินพบว่า คนเล่นหอยถูกกระตุ้นให้เกิด ความรู้ตื่นเต้นและทำทหายจากการดูผลการออกโรงวัดทำให้ในช่วงเวลาขณะนั้นผู้เล่นจะลืมทุกสิ่ง ทุกอย่าง รวมทั้งเรื่องราวความกดดันบีบคั้นที่ตนต้องเผชิญในชีวิตประจำที่ซ้ำซากจำเจอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ทำให้อัตลักษณ์ด้านลบของการเล่นหอยในฐานะสิ่งผิดกฎหมายและศีลธรรมมีการเคลื่อนเปลี่ยน และถูกแทนที่ด้วยอัตลักษณ์ใหม่ของการเป็นการเล่นเสี่ยงทายตัวเลขที่ช่วยบรรเทาความกดดันและบีบคั้นที่ผู้คนในสังคมไทย ต้องเผชิญจากภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

การเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนสู่นิยามความหมายที่สาม คือ การสร้างเครือข่ายทางสังคม
 หอยใต้ดินมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากการพนันชนิดอื่นๆ เพราะมีมิติทางวัฒนธรรมเกี่ยวข้องอยู่มาก และเข้ากันได้ดีกับวิถีชีวิตในแบบพึ่งพิงอุปถัมภ์ การเล่นหอยใต้ดินทำให้ผู้เล่นเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในกิจกรรม ของสังคมที่สมาชิกจำนวนมากมีการเล่นหอยเป็นกิจวัตร คนเล่นหอยใต้ดินประกอบด้วยผู้คนหลากหลายอาชีพมีตั้งแต่เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน แม้อำนาจในตลาดซึ่งเป็นคนจนและมีการศึกษาน้อยไปจนถึงเจ้าแม่ซึ่งมีฐานะดีกว่า รวมไปถึงกลุ่มคนที่เป็ทั้ง นักศึกษาและข้าราชการซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาสูงกว่า (นพนนท์ วรรณเทพสกุล, 2554) กลุ่มคนที่อยู่ในเครือข่ายหอยใต้ดินมีรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์กัน ในกลุ่ม 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบความสัมพันธ์แรกคือ ความสัมพันธ์ที่เอื้อผลประโยชน์กันทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มคน 4 กลุ่ม ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้ากับผู้ค้า, ระหว่างผู้ค้ากับคนวิ่งขายหอย, ระหว่างคนวิ่งส่งรายใหญ่กับลูกทีมที่เป็นคนวิ่งส่งรายย่อย และระหว่างคนวิ่งขายหอยกับคนเล่น ความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเอื้อผลประโยชน์แก่กันทางเศรษฐกิจที่อยู่ในรูป“ตัวเงิน” ซึ่งพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ค้าและคนวิ่งหอยเกิดขึ้น เนื่องจากต้องการเงินจากการขายหอย เงินเปอร์เซ็นต์จากการขายและเงินเปอร์เซ็นต์จากการถูกหอยของคนซื้อที่ถูกรางวัล ส่วนผู้เล่นก็ต้องการเงินรางวัลที่ได้จากการถูกหอยนั่นเอง

ความสัมพันธ์ที่เอื้อผลประโยชน์กันทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ค้ากับผู้ค้า (เจ้ามือหอยได้คินด้วยกัน)

ข้อมูลจากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนวิ่งหรือตัวแทนขายหอยที่พบปะโดยตรงกับผู้เล่น

“พี่ขายหอยมา 17 ปีแล้ว เมื่อก่อนตอนเพิ่งเรียนจบ ม.6 พี่ก็ออกมาเป็นเซลล์ขายของตามบริษัท พี่ขายมาแทบทุกอย่างแล้วแหละ แรกๆ พี่เองก็เล่นหอยมาก่อนแต่วงหนึ่งไม่เยอะหรอก ไม่นานเจ้ามือคนที่พี่ซื้อหอยกับประจำหอยพอคุยกันลูกคอกเขาก็ชวนพี่มาวิ่งส่งหอยให้เขา พี่ทำได้สักพักก็เลิกทำงานเป็นเซลล์เพราะขายหอยรายได้ดีกว่าอิสระด้วย พอเก็บเงินได้พี่ก็หันมาเป็นเจ้ามือเอง จนตอนนี้พี่มีคนวิ่งส่งให้เกือบสามสิบคนแล้ว แต่พี่ก็ยังติดต่อกับเจ้ามือคนเก่าของพี่อยู่เลย งวดไหนที่คนแทงเลขไม่กระจายแล้วยอดเยอะมาก พี่ก็ยังมานั่งคัดเลข แล้วส่งให้เจ้ามือเดิมของพี่อยู่เลย พวกเราคนทำหอยนะน้องต้องคบกันไว้เพราะถ้าลูกค้าแทงมายอดเกินจะปิดแทงก็ทำได้แต่ทำบ่อยก็ไม่ดี พวกเราก็ใช้วิธีนี้แหละ โทรมะกันระหว่างเพื่อนๆ ถ้าเลขที่เราจะส่งให้ยอดทางเขาไม่ทันที่เขาที่จะรับแบ่งไปให้ เวลาที่ทางเขามีเลขที่ยอดเต็ม แต่ลูกค้าโทรมาจะแทงอีก เขาก็ส่งมาให้เรา ช่วยๆ กัน ไปจะได้ ไม่เสียลูกค้าไง และถ้าเกิดเลขนี้มันออกพอดียอดที่ต้องจ่ายลูกค้าก็ไม่เยอะเกิน ไม่งั้นเราก็ตาย งวดหน้าจะเอาทุนที่ไหนมาทำต่อ”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2556)

ความสัมพันธ์ที่เอื้อผลประโยชน์กันทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ค้าหรือเจ้ามือกับคนวิ่งหรือตัวแทนขายหวยใต้ดิน

ข้อมูลจากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนวิ่งที่ส่งหวยโดยตรงแก่ผู้ค้า

“เมื่อก่อนผมขายส้มตำด้วยรับจ้างพิมพ์มอร์ไซค์ด้วย รายได้คืนะ วันหนึ่งก็ได้หลายบาท ไร่รับจ้างพิมพ์มอร์ไซค์นี้หละเลขรู้จักคนเยอะ โดยเฉพาะพวกแม่ค้าในตลาดแถวนี้หนะ รู้จักกันหมด พอพวกแม่ค้าเห็นเราหาเงินได้ต่อวันเยอะก็มาขอกู้เงินไปทำทุนขายของบ้าง เราก็มาเดินตลาดทุกวันเพราะต้องมาเก็บเงิน พวกแม่ค้าเขาขอผ่อนจ่ายเป็นรายวันเราก็ตัดดอกกันไป ทำให้สักพักเมียท้อง พอเมียท้องแก่เวลาจะออกไปจับมอร์ไซค์ไ้เราก็หวั่งเมียด้วย อยากหาไรทำที่ได้อยู่ดูแลเมียกับลูก เพราะเรามาจากจังหวัดอื่นไม่รู้จากฝากใครดูแลเมีย พอดีที่สาวแกลขายหวยอยู่ แต่ไม่ได้ทำเองหรือส่งให้เค้าแ่เขา แ่บ่นๆ ว่าแ่จะเลิกทำแล้วอยากกลับที่อุบลฯ ผมก็เลยขอแ่ให้พาผมไปแนะนำกับเค้าแ่ขอแ่ทำหวยส่งให้แทนพี่สาว เค้าแ่แ่ก็ตกลงให้ทำนะเพราะพี่สาวของผมทำหวยส่งให้แ่มาหลายปีแล้ว ตัวผมเองนะถึงตอนนี้ผมทำ หวยส่งเค้าแ่มา 16 ปีแล้ว เค้าแ่แ่ให้เปอร์เซ็นต์ดี เงินแ่ก็ดี กับผมนี้แ่ก็เชื่อใจกันมาก ถ้าผมโทรไปคุยกับแ่คำเดียวนะ ยอดเท่าไรแ่ก็ปล่อยให้ ผมเคยโทรให้ลูกค้าประจำรายหนึ่งที่เคยอยู่กับผมเป็นล้านแ่ก็เลยเล่นหนัก เวลาเล่นนะเฉพาะลอยเลขเดียว ป้าเล่นเป็นแสน ถ้าแ่แ่ก็รับแ่บอกว่าคุณค่าทางถูกแ่ไม่กลัว กลัวอย่างเดียวกลัวว่าคุณค่าถูกแล้วหยุดเล่น ถ้าถูกแล้วเล่นต่อนะถึงไหนถึงกัน กับพวกแม่ค้าในตลาด คนบ้านในซอยนี้ก็ลูกค้าผมทั้งนั้นหละ ไม่ต้องไปหาที่ไหนไกล อยู่บ้านกับลูกกับเมียก็หาเงินได้ ลูกค้าที่ผมส่งให้เค้าแ่แ่จะถูกหวยนะเป็นเงินก้อนใหญ่ๆ ทั้งนั้น บางคนก็ถูกเป็นแสน บางคนก็เป็นล้านเลขนะ แ่ก็จ่ายดี วันรุ่งขึ้นแ่ก็โอนเงินมาให้เลย เป็นเงินก้อนทีเดียวเลขนะ เงินแ่ดี เงินแ่ถึงจริงๆ ผมไม่เคยเสียเครดิตกับลูกค้าเลย ใครๆ ก็แทงกับผมเพราะเชื่อว่าซื้อกับผมถ้าถูกก็จ่ายจริง ไม่เคยเบี้ยว

เปอร์เซ็นต์ที่เจ้ามือให้หรือ ไม่แน่นอนหรือออก ส่วนใหญ่ก็แล้วแต่ตกลงกันเอง เจ้ามือบางคนก็จะให้โดยคิดจากยอดเงินรวมทั้งหมดที่ส่ง แต่เค้าแ่ของผมจะคิดแยกนะ ถ้าส่ง 3 ตัวตรงให้แ่ แ่แบ่งให้ 35 เปอร์เซ็นต์ ส่ง 2 ล่าง

แก้ให้ 25 เปอร์เซ็นต์ ลอยตัวเดียวและลอยแบบปักแก้ให้เท่ากัน 12 เปอร์เซ็นต์ ส่วนโด้ด 2 ตัว 3 ตัว 5 ตัว แก้ให้เท่ากันหมด 25 เปอร์เซ็นต์ และในแต่ละงวดที่ส่งเลขไป เวลาเราเขียนห่วยเราจะเขียนเกินไป 1 บาท เช่นว่า เลข 359 ลูกค้าซื้อตรง 10 บาท เวลาเราเขียน เราจะเขียนในใบห่วยว่ายอดซื้อ 11 บาท ถ้าเขาซื้อ 20 บาท เราก็เขียนยอดเป็น 22 บาท และถ้าใบที่เราเขียนให้ลูกค้าถูกรางวัล คนเขียนก็จะได้เปอร์เซ็นต์จากยอดเงินที่ลูกค้าถูก 1 เปอร์เซ็นต์ที่เขียนเพิ่มไว้ในใบห่วยนั้นแหละ ไอ้เงิน 1 เปอร์เซ็นต์นี้แหละ ถ้าแก้เขาให้เราจะได้มีกำลังใจ หาลูกค้าให้แก้ เท่ากับว่าถ้าลูกค้าซื้อ 10 บาท/บาทละ 500 บาท พอถูกรางวัล ลูกค้าจะได้เงิน 5,000 บาท ส่วนผมแก้แก้จะให้ 1 เปอร์เซ็นต์ ของยอดเงินที่ลูกค้าได้ ผมก็จะได้พิเศษเพิ่มมา 500 บาทด้วย

ยอดส่งของผมแต่ละงวดเยอะก็จริงนะ แต่พอเราทำไปนานๆ ยอดมันไม่เพิ่ม ถ้าแก้ก็เรียกไปคุยแก้ว่ายอดมันนิ่งมานานแล้วนะ ลองไปหาคนที่ไว้ใจมาเป็นลูกทีมบ้างสิ ผมก็รู้สึกว่ามันเหมือนมีความกดดันนะคงต้องทำยอดเพิ่มขึ้นให้ได้ เพราะเราเป็นคนเก่าคนแก่จะมีอดกไม่ได้ ไหนจะต้องเลี้ยงครอบครัว อีก ตอนนี้มีลูกทีมอยู่ 5 คน บางคนก็มาจากลูกค้าที่ซื้อห่วยกับผมมาก่อนนี้แหละ รู้จักกันไปนานๆ เข้า ผมก็ชวนมาส่งห่วยให้ผม บางคนก็มาขอส่งห่วยให้ผมเองก็มีนะ ผมก็เลือกคน ไม่ใช่รับไปหมด ต้องเลือกที่เชื่อใจเรื่องเงินกันได้ เพราะถ้าลูกทีมผมเบี่ยงส่งเงินค่าห่วยผมก็ต้องชดให้แก้เองทั้งหมด ไอ้.....เรื่องโดนโกงนี้แหละ จะเล่าให้ฟังว่าเคยโดนมาแล้ว ครั้งล่าสุดนี้ไม่กี่วันนี้เอง ผมโดยไปเป็นล้านเลย แบบว่ามันส่งเลขที่ลูกค้าแทงมาก็จริง แต่เงินห่วยมันขอค้างไว้ก่อน มันบอกว่าลูกค้ายังของผ่อนจ่าย บ่อยๆ เข้าก็มียอดส่งค้างงวดละเป็นหลักหมื่น ต่อมาก็หลักแสน พอหลายๆ งวดเข้ามันจ่ายไม่ไหว มันก็หนีเลย รวมกันแล้วเป็นล้าน ผมต้องไปคุยกับแก้แก้ขอผ่อนทยอยจ่ายให้แก้ให้แก้หักเปอร์เซ็นต์ที่ผมส่งให้แก้ไปบ้าง เท่ากับทำฟรีแหละ จนกว่าหนี้จะหมดแก้ก็ไม่ว่าอะไร แก่คงคิดว่าดิฉันไม่ได้เงินคืน

เปอร์เซ็นต์ที่ผมแบ่งให้ลูกทีมของผมหรือ ผมให้ไม่แน่นอน รอก ถ้าแทงตัวตรงลูกทีมบางคนผมก็ให้ 32 เปอร์เซ็นต์ บางคนก็ให้ไปแค่ 30 เปอร์เซ็นต์ ส่วนใบห่วยที่ลูกทีมส่งมาแล้วลูกค้าถูก ส่วนต่าง 1 เปอร์เซ็นต์ ที่เขียนในใบห่วย

ที่เค้าแก่เขาให้เงินค่าห่วยมานั้นผมให้ลูกทีมที่เป็นคนเขียนห่วยส่งให้ผม ไป
เลย อยู่กันต้องมีน้ำใจ เขาจะได้อยู่กับเรานานๆ”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2556)

ข้อมูลจากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนวิ่งที่ส่งห่วยให้แก่คนวิ่งส่งรายใหญ่ซึ่ง
จะเป็นผู้ส่งต่อให้เจ้ามืออีกทีหนึ่ง

“ผมวิ่งห่วยให้พี่เขา (พี่เขา หมายถึง คนวิ่งหรือตัวแทนขายที่
ส่งห่วยโดยตรงให้แก่เจ้ามือ) มาได้ 3 ปีแล้ว ผมมาขอแถมส่งเอง แยกให้นะ แรกๆ
ก็ส่งยอดไม่เยอะหรอกเพราะผมเพิ่งเริ่มทำ ตอนนั้นผมส่งให้แกงวดละเป็นแสน
แถมให้ผม 30 เปอร์เซ็นต์ ถ้าลูกค้าถูกก็ให้ต่างหากอีก 1 เปอร์เซ็นต์ ชีวิตผมดี
ขึ้นกว่าแต่ก่อนมากเลย ตอนนี้มีบ้าน มีรถยนต์ ลูกเมียก็สบายไปด้วย เรื่องเงิน
แถมก็ง่ายดี ผมไม่เคยเสียเครดิตกับลูกค้าเลย ลูกค้าผมถูกเป็นแสนวันรุ่งขึ้นแถมก็
เคลียร์ยอดกันเลย”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2556)

ความสัมพันธ์ที่เอื้อผลประโยชน์กันทางเศรษฐกิจระหว่างคนวิ่งขายห่วยกับคนเล่น
ห่วยใต้ดิน

ข้อมูลจากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนวิ่งห่วยใต้ดิน

“พี่ขายห่วยวิ่งส่งให้เค้าแก่มาปีกว่าแล้ว พอดีพี่ขายลอตเตอรีอยู่แล้ว พี่
ก็นั่งเขียนห่วยหลังแผงลอตเตอรีมันเลยนี้หละ ลูกค้ายันก็คนๆ เดียวกันนั้นหละ
ถ้าลองเค้าเล่นลอตเตอรีนะร้อยทั้งร้อย ก็เล่นห่วยใต้ดินด้วย อีกอย่างนะถ้าคิด
จะขายห่วยใต้ดินหละก็ทำใจไว้เลยว่าคนซื้อเขาเล่นเค แรกๆ ที่มาซื้อกับเราวด
สองวดแรกเขาก็เล่นเงินสด พอเริ่มรู้จักสนิทกันก็จะเปลี่ยนเป็น โทรมาสั่งซื้อ
และก็ขอคิดเงินไว้ก่อน ไอ้เราก็ต้องให้ไม่ให้เราก็เสียลูกค้า ลูกค้าเก่าๆ บางคน
โทรมาลอยทีละ 20,000 เงินค่าห่วยที่เขาแทงพียงไม่เห็นเลยแต่ก็ต้องเขียนส่ง
เค้าแก่ไป เสียขูด ถ้าลูกค้าถูกเขาก็จ่าย ถ้าไม่ถูกบางคนก็จ่ายบางคนก็ขอผ่อนจ่าย
แต่เราต้องไปจ่ายทั้งยอดให้เค้าแก่ก่อน ส่วนเงินค่าห่วยเราก็ไปตามเก็บเอาเอง
จากลูกค้าเป็นเบี้ยหัวแตก สมมุคบัญชีในกระเป๋าของพี่ที่จดเงินค่าห่วยที่ลูกค้า
ขอคิดหนะ...ยอดเป็นแสนแล้ว”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2556)

ข้อมูลจากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนเล่นหวยใต้ดิน

“หวย (หมายถึง หวยใต้ดิน) เหรอ ผมว่ามันคือ ความหวังนะ จะซื้อ มากซื้อน้อยไม่เป็นไร แต่มันต้องซื้อติดกระเปาะไว้พอได้ลุ้นวันหวยออก ผม เล่นกับเจ้าประจำ ซื้อกับแกทุกงวดละ ผมเล่นอยู่งวดละประมาณ 5,000 ถึง 10,000 ผมจะเล่นแต่เลขชุดกับลอย ส่วนใหญ่จะโทรมาซื้อ แล้วค่อยจ่ายเงิน ตอนเย็นหลังหวยออกแล้ว เพราะบ้านผมกับบ้านแกใกล้กัน กลับจากออฟฟิส ผมก็แวะมาจ่ายเงินแกเลย ผมไม่เคยตรวจหวย แกจะตรวจให้เองทุกครั้ง ถ้า งวดไหนถูกไม่มากแกจะโทรมาบอกให้มาเอาเงินที่บ้านเขื่อนั้นเลย แต่ถ้ายอด เป็นหมื่นขึ้นไปแกจะจ่ายพรุ่งนี้เช้า

ผมเล่นกับแกเป็นประจำ รู้จักสนิทกันมานานแล้ว บางงวด ถ้าได้เลข มาก่อนวันหวยออกหลายวัน ก็บอกซื้อกับแกปากเปล่าเวลาเจอกันบ้าง เพราะ นั่งกินด้วยกันแทบทุกเย็น บางครั้งถ้าไม่ออกมาเจอก็ โทรมาซื้อกับแก เเคไว้ ตลอด ได้เอาเงินไปหมุน ใช้กินอยู่ก่อน แล้ววันหวยออกค่อยมาจ่าย แกรู้กัน กับผม เพราะผมไม่เคยเบี้ยวแก กับคนอื่น ผมก็ไม่ซื้อนะ ซื้อกับแกเจ้าเดียว ตลอด”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2556)

ข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูล สามารถแบ่งประชากรตัวอย่างออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ คนค้าหรือเจ้ามือหวยใต้ดิน คนวิ่งหวยที่ส่งหวยให้แก่เจ้ามือโดยตรงและตั้งตนเป็นคนวิ่งหวย รายใหญ่ที่มีลูกทีมของตนทำหน้าที่วิ่งขายหวยมาส่งคนอีกต่อหนึ่ง คนวิ่งหวย และผู้เล่น ความสัมพันธ์ ของกลุ่มคนทั้ง 4 ดังกล่าว มีการผูกร้อยโยงความสัมพันธ์กันด้วยปัจจัยตัวเดียวกัน นั่นก็คือ ตัวเงิน ดังนี้

ผู้ค้ากับผู้ค้า กลุ่มผู้ค้าหวยด้วยกันนั้น การสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มมีวัตถุประสงค์ เพื่อขยายฐานเงินทุนเป็นการเพิ่มศักยภาพการเปิดรับยอดการสั่งซื้อหวยเพื่อให้สามารถรองรับ ความต้องการของผู้เล่นได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากถ้าเป็นผู้ค้าที่ประกอบกิจการค้าหวยใต้ดินที่ทำเอง คนเดียวผู้ค้าประเภทนี้จะต้องแบกรับภาระการจ่ายหนี้สินที่เกิดจากการที่ลูกค้าซื้อหวยแล้วถูกรางวัล ไว้แต่เพียงผู้เดียว นอกจากนี้หากว่ายอดการซื้อหวยที่คนวิ่งส่งมามีจำนวนมากจนเกินเงินทุนที่ผู้ค้า มีอยู่ซึ่งทำให้ผู้ค้าจำเป็นต้องปิดการรับแทงจะส่งผลให้ลูกค้าไม่เชื่อมั่นในฐานะทางเศรษฐกิจและ

กำลังการจ่ายของผู้ค้าอีกต่อไป ทำให้หันไปซื้อหอยกับผู้ค้ารายอื่นที่น่าเชื่อถือกว่า ดังนั้นผู้ค้าบางรายจึงเลือกการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ค้ารายอื่นๆ เพื่อเป็นแหล่งระบายยอดการซื้อหอยและลดความเสี่ยงจาก การแบกรับภาระการชดใช้หนี้ไว้แต่เพียงผู้เดียว

ผู้ค้ากับคนวิ่งหอย กลุ่มคนทั้งสองกลุ่มนี้สร้างความสัมพันธ์ด้วยการต่างตอบสนองความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่ง กล่าวคือ ผู้ค้าก็ต้องการให้คนวิ่งหาลูกค้ามาให้ตนให้ได้มากที่สุด เพื่อเป็นการเพิ่มเงินทุนและลดความเสี่ยงจากการต้องแบกรับภาระการชำระเงินค่าหอยกรณีที่มีผู้เล่นถูกหอย เพราะยังคนวิ่งหาหอยมาให้ได้มากเท่าไรก็เท่ากับเป็นการสร้างฐานเงินทุนให้แก่ผู้ค้าเพิ่มขึ้นเท่านั้นด้วย เนื่องจากถ้ามีลูกค้าถูกหอยผู้ค้าก็สามารถดึงเงินที่ผู้เล่นทั้งหมดซื้อมาจ่ายให้แก่ผู้เล่น ที่ถูกเท่ากับว่าผู้ค้าไม่ต้องใช้เงินทุนของตัวเองมาลงทุนในการทำธุรกิจค้าหอยได้คืนในขณะเดียว กันคนวิ่งหอยก็คาดหวังผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินจากผู้ค้าหอยที่แบ่งให้จากยอดเปอร์เซ็นต์การขายและยอดเปอร์เซ็นต์ที่ถูกค้าถูกหอย เท่ากับว่าผู้วิ่งไม่ต้องลงทุนและไม่เสี่ยงที่จะต้องสูญเสียเงินใดๆ เลยจากการเป็นตัวแทนขายหอยให้แก่ผู้ค้า

คนวิ่งหอยรายใหญ่กับคนวิ่งหอยรายย่อย กลุ่มคนทั้งสองกลุ่มนี้สร้างความสัมพันธ์กันด้วยการ ที่คนวิ่งหอยรายใหญ่เมื่อทำอาชีพในไปนานๆ สิ่งที่ต้องการเพิ่มขึ้นไม่น้อยไปกว่าการหาเงินรายได้ให้ได้เพิ่มขึ้น ก็คือ การทำให้ผู้ค้าเห็นถึงความสามารถของตนในการเพิ่มยอดขายที่มากขึ้นตามอายุงานของตนที่เพิ่มขึ้น ทำให้ต้องหาลูกทิมที่เป็นคนวิ่งรายย่อยๆ มาช่วยหาลูกค้าเพิ่ม โดยคนวิ่งรายใหญ่จะ แบ่งเปอร์เซ็นต์จากยอดขายหอยที่ผู้ค้าแบ่งให้ตนมาให้แก่คนวิ่งรายย่อยเป็นการตอบแทน ขณะเดียวกันคนวิ่งรายย่อยที่เพิ่มเริ่มทำอาชีพวิ่งหอยก็ยังมีลูกค้าไม่มากนัก และบางคนที่ไม่สามารถเข้าถึงหรือสร้างความไว้วางใจให้แก่ผู้ค้าหอยด้วยตนเองได้ จึงต้องพึ่งพาผู้ค้ารายใหญ่เพื่อขอช่วยในการส่งหอยให้แก่ผู้ค้าอีกต่อหนึ่ง และเงินเปอร์เซ็นต์ที่คนวิ่งหอยรายใหญ่แบ่งให้จากการขายและจากเงินที่ถูกค้าถูกรางวัลที่ได้รับมาก็ทำให้คนวิ่งรายย่อยสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบายอีกด้วย

คนวิ่งหอยกับผู้เล่น กลุ่มคนทั้งสองกลุ่มนี้สร้างความสัมพันธ์กันด้วยการที่คนวิ่งหอยคาดหวังเงินตอบแทนเป็นเงินเปอร์เซ็นต์จากการแทงหอยและเงินรางวัลที่คนเล่นถูกหอย ยิ่งคนวิ่งหอยหาลูกค้ามาซื้อหอยและหาหอยออกการแทงได้เป็นจำนวนเงินมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้คนวิ่งหอยได้เงินตอบแทนมากเท่านั้น ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เล่นที่ซื้อหอยเป็นจำนวนที่มากและมีความสามารถในการจ่ายได้จริงๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญ วิธีการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้ากลุ่มพิเศษประเภทนี้ ก็เช่นการปล่อยเคหรือการให้ซื้อหอยแบบเชื่อ เก็บเงินภายหลังหอยออกแล้ว และบางรายที่เป็นลูกค้าที่ค้าขายกันมานานถ้ามียอดแทงที่เป็นจำนวนเงินที่สูงมากก็จะให้จ่ายแบบผ่อนชำระได้ ความมีน้ำใจดังกล่าวทำให้ผู้เล่นเกิดความประทับใจ เพราะรู้สึกว่าคุณวิ่งหอยให้เกียรติและมีความเชื่อมั่นในฐานะการเงิน

ของผู้เล่น ในขณะที่เดียวกันคนเล่นก็พยายามสร้างความสัมพันธ์กับคนวิ่งหวายโดยการเลือกซื้อหวายกับคนวิ่งเจ้าประจำที่ไว้เนื้อเชื่อใจกันว่าคนวิ่งหวายและผู้ค้าของคนวิ่งรายนั้นๆ มีความสามารถและชื่อเสียงในการจ่ายเงิน นอกจากนี้ผู้เล่นจะคาดหวังเงินตอบแทนจากการถูกรางวัลแล้วคนเล่น ยังคาดหวังว่าการสร้างความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับคนวิ่งหวายจะนำไปสู่การซื้อหวายแบบเครดิตหรือการซื้อแบบเชื่อเป็นการบอกหรือการโทรศัพท์มาสั่งซื้อ โดยที่ยังไม่มีการเรียกเก็บเงินทันทีที่สั่งซื้อจากคนวิ่งหวาย

จากลักษณะของความสัมพันธ์ ของกลุ่มคนผู้ทั้ง 4 กลุ่ม ที่เกี่ยวข้องกับหวายใต้ดิน กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ของกลุ่มคนเหล่านี้ตั้งอยู่บนฐานของการเอื้อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่กันและกัน อีกทั้งการที่ลักษณะการประกอบกิจการหวายใต้ดิน มีรูปแบบการค้าที่ผู้ค้าสนับสนุนให้ลูกทีมรายใหญ่ของตนแสวงหาลูกทีมย่อยมาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ลักษณะของโครงสร้างองค์กรยิ่งแผ่ขยายจำนวนตัวแทนขายที่มากขึ้นเรื่อยๆ อย่างไม่มีการจำกัดจำนวนคนวิ่งขาย และเมื่อคนวิ่งขายยิ่งหาลูกค้าเพิ่มขึ้นเพื่อหวังค่าตอบแทนที่มากขึ้นเท่าใด จำนวนคนเล่นหวายก็ยังมีเพิ่มมากขึ้น เพราะหวายกลายเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวผู้เล่นเข้ามาเรื่อยๆ เมื่อคนเล่นหันไปทางใดก็เจอคนขาย คนขายหันไปทางใดก็เจอคนเล่น หวายจึงกลายเป็นการละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขที่ผู้คนทุกคนสามารถรู้จัก พบเห็น คุ่นชิน และเข้าถึงการค้าการเล่น ได้อย่างง่ายดาย นิยามความหมายและอัตลักษณ์ด้านลบของหวายใต้ดินในฐานะการพนันเถื่อนเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรมคำสอนจึงค่อยๆ จาง และเลือนหายไปจากการรับรู้ของผู้คนในสังคมไทยปฏิบัติการของการเคลื่อนเปลี่ยนนิยามความหมายของหวายใต้ดินโดยใช้การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างผู้ค้า ตัวแทนขาย และผู้เล่น จึงก่อให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ใหม่แก่หวายใต้ดินไปสู่การเป็นการละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขของกลุ่มเครือข่ายทางสังคมของคนเล่นหวายใต้ดินในสังคมไทย

รูปแบบความสัมพันธ์ที่สอง คือ ความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงอุปถัมภ์ เป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยตามวิถีชีวิตของสังคมแบบเครือญาติของวัฒนธรรมไทย มีการนับญาติและให้ความนับถือผู้อาวุโส ในสังคมไทยนั้นสามารถพบได้โดยทั่วไปว่าผู้คนมักก็ให้การยกย่องนับถือผู้ที่มีอายุมากกว่าตนให้เป็นปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่ อีกทั้งผู้ที่มีอายุมากกว่ามักให้การดูแลช่วยเหลือ สนับสนุนแก่คนที่อาวุโสน้อยกว่าอย่างสนิทสนมรักใคร่ ทำให้ผู้คนในสังคมไทยอยู่กันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย หนักนิตเบาหน้อยก็ให้อภัยกัน และมักให้การช่วยเหลือ สนับสนุน กันเองภายในกลุ่มเพื่อนพ้องน้องพี่ที่สนิทสนมในฐานะญาติมิตร โดยไม่ต้องสืบสายเลือดเดียวกันเลขก็ว่าได้ เช่นเดียวกันกับเครือข่ายสังคมผู้เกี่ยวข้องกับหวายใต้ดินไม่ว่าจะอยู่ในฐานะคนค้า คนวิ่งขาย หรือคนเล่นที่แรกเริ่มของการมีปฏิสัมพันธ์มาจากความสัมพันธ์ของการเอื้อประโยชน์กันทางเศรษฐกิจหากแต่เมื่อเวลาผ่านไปความสัมพันธ์จากการเป็นคู่ค้ามักมีพัฒนาการไปสู่การก่อตัวของความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงอุปถัมภ์ตามมา

ความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้ค้า คนวิ่งหอยรายใหญ่ และคนวิ่งหอยรายย่อย

ข้อมูลจากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ค้าซึ่งที่เคยเป็นคนวิ่งหอยรายใหญ่และคนวิ่งหอยรายย่อยมาก่อน

“เมื่อก่อนพี่เป็นคนวิ่งหอยมาก่อน พอทำไปนานๆ เข้า เงินที่ได้มา พี่ก็เก็บเอามาเป็นเงินทุนรับกินเอง แต่พี่รับกินเองไม่มากหรอก พี่ทำกับเพื่อนด้วยกัน 3 มือ ยอดที่เหลือพี่จากการคัดเลขของพี่แล้วพี่ก็ส่งให้เจ้ามือที่เป็นเพื่อนกันอีกสองคน เพื่อนพี่คนนึงเป็นเจ้าของอยู่ที่นี้แหละ ส่วนอีกคนอยู่ที่ปัตตานีคบหากันมานาน 10 กว่าปีแล้ว ตั้งแต่พี่ยังเป็นคนวิ่งส่งให้เพื่อนพี่ที่เป็นเจ้ามืออยู่เลย พี่วิ่งส่งให้เขานานเป็นปีเลยแหละ เขาก็ชวนพี่ว่ามาทำกินเองดีกว่ามัย จะได้กินเต็มๆ มาหาให้เขาอยู่ เมื่อไหร่ตัวเองจะตั้งตัวได้

แรกๆ ทำนะ ไอ้เราก็อำมใจ เงินมันเข้ามา เข้ามาเยอะมาก ชัก โลก ก็เลยเก็บไว้เอง ไม่ยอมถือออกไปให้เพื่อน เออ... พี่จะเล่าให้ฟังนะ เมื่อเกือบ 10 ปีที่แล้ว มีอยู่งวดนึงพี่คุยกับแฟนคัดเลขกันแล้วว่าซัวร์ งวดนี้เรากินหมดแน่ เลยตกลงกันว่าไม่ตีเลขออก โอ้โห... งวดนั้นพี่แทบล้มทั้งยืนเลย ลูกค้าถูก พี่เป็นหนี้ 10 ล้าน ต้องขอลูกค้าผ่อนจ่ายเป็นเดือนหนะ เดือนละเกือบแสน หามาได้เท่าไรหรือเหลือจากจ่ายนายแล้วก็เอาไปจ่ายหนี้นี้แหละ พี่จ่ายหนี้เขาปีละล้านหนะ คิดดู หนื่อยนะ แต่เราหยุดทำไม่ได้ เพราะหนี้มันรออยู่ ไหนจะลูกอีก ต้องกินต้องใช้ ก็ทำต่อไป ตอนนีพี่เหลือหนี้อีกไม่กี่ล้านแล้ว สัก 2-3 ปีนี้แหละ หมดแน่จะได้ตั้งตัวซะที

ตอนเป็นหนี้ พอเพื่อนพี่รู้นะ(เพื่อน หมายถึง เพื่อนที่เป็นผู้ค้า หอย ได้กินด้วยกัน) มันขับรถมาจากปัตตานีเลย มันถือกระเป๋าเอาเงินมากองให้พี่ 500,000 มันว่าเอามาให้ ไม่ต้องคืน ... ซึ่งเห็นน้ำใจกันเลยวันลำบากกว่าใคร เป็นเพื่อนเราจริงๆ เมื่อปีที่แล้วจะเอาลูกเข้าโรงเรียน ค่าใช้จ่ายลูกเข้าโรงเรียน 50,000 พี่ไม่ใช้มีตังนี้ วันหยุดเพื่อนมันขับรถมากินกันที่บ้าน มันได้ยื่นพี่คุยกับแฟนเรื่องค่าใช้จ่าย มันนับเงินให้ตรงนั้นเลขอีก 50,000 มันว่าลูกเพื่อนก็เหมือนลูกมัน เอาไป เอาไปจ่ายค่าเรียนให้ลูก”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2556)

จากข้อมูลการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเคยเป็นคนวิ่งห่วยรายย่อย เคยเป็นคนวิ่งห่วยรายใหญ่ และปัจจุบันเป็นผู้ค้าห่วย พบว่า ในตัวผู้ค้าห่วยเองนั้นมีการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนกลับไปกลับมา ระหว่างการเป็นผู้ค้า คนวิ่งรายใหญ่ และคนวิ่งห่วยรายย่อยได้ เนื่องจากธุรกิจห่วยได้ดินบ่อยครั้งจะมีกรณีที่ถูกค้าแพงขอลมาสูงหรือถูกค้าหลายคนแพงเลขมาซ้ำๆ กันซึ่งเมื่อรวมยอดแพงทั้งหมดเข้าด้วยกันจะเป็นจำนวนเงินแพงที่สูง ซึ่งหากว่าเลขที่มียอดการแพงเป็นเงินจำนวนมากออกรางวัล จะทำให้ผู้ค้าห่วย มีความเสี่ยงต่อการต้องรับผิดชอบชำระหนี้สินค่าห่วยให้แก่ผู้เล่นเป็นเงินจำนวนมากด้วยเช่นกัน ดังนั้น ผู้ค้าจึงมีการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนไปสู่การเป็นคนวิ่งห่วยส่งต่อหรือที่ใช้คำว่า ติเลขออกให้กับผู้ค้ารายอื่นหรือคนวิ่งห่วยรายใหญ่เจ้าอื่นเพื่อกระจายยอดการแพงออกไป นอกจากนี้ประเด็นการสร้างความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงอุปถัมภ์ ยังพบว่า ภายในกลุ่มของผู้ค้าห่วยกับผู้ค้าห่วย และผู้ค้าห่วย กับคนวิ่งห่วย มีการให้การสนับสนุนช่วยเหลือกัน การช่วยเหลือดังกล่าวตั้งอยู่บนความมุ่งหวังให้เพื่อนหรือลูกทีมของตนที่รู้จัก รักใคร่ ผูกพันกันมานานมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น วิธีการให้การช่วยกันนั้นมีหลายวิธี เช่น การชี้แนะช่องทางประกอบการอาชีพค้าห่วยได้ดินให้ โดยการแนะนำการตั้งตนเป็น ผู้ค้าห่วยรายใหม่, การให้เงินลงทุนเพื่อตั้งตัวในฐานะผู้ค้าห่วยรายใหม่, การสอนเทคนิคการคำนวณยอดการรับแพงแก่ผู้ค้ารายใหม่ที่ยังขาดประสบการณ์, การตอบรับยอดแพงเลขบางตัวที่ผู้ค้าห่วยรายใหม่ที่ยังมีเงินทุนไม่มากนักดีส่งมาให้ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการขาดทุนถ้าถูกค้าถูกห่วย และการแนะนำการตั้งตนเป็นคนวิ่งรายใหญ่ ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวนี้เริ่มแรกมีทั้งที่เกิดมาจากการติดต่อเกี่ยวข้องกันในฐานะคู่ค้าระหว่างผู้ค้ากับผู้ค้า บ้างก็เริ่มความสัมพันธ์มาจากการติดต่อในฐานะนายจ้างกับลูกค้า หากแต่เมื่อติดต่อเป็นคู่ค้ากันมาเป็นเวลานาน ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงมีการพัฒนา ไปสู่การเป็นเพื่อน มีการนับเป็นพี่เป็นน้องตามความมากน้อยของอายุ ผู้ค้าห่วยที่มีอายุมากกว่าหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงกว่ามักให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์แก่ผู้ค้า หรือคนวิ่งห่วยที่มีอายุน้อยกว่าหรือผู้ค้าที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงน้อยกว่าตน ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นดังกล่าวนี้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงผู้ค้ากับผู้ค้าเท่านั้นแต่ยังแผ่แผ่ความรักใคร่ปรารถนาดีไปยังครอบครัวของผู้ค้า คนวิ่งรายใหญ่ และคนวิ่งรายย่อยลูกทีมที่สนิทสนมกันอีกด้วย

ความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงอุปถัมภ์ระหว่างตัวแทนขายหรือคนวิ่งห่วยกับคนเล่นห่วยได้ดิน ข้อมูลจากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนเล่นเล่นห่วยกับคนวิ่งห่วยเจ้าประจำมาเกือบ 10 ปี

“ที่เล่นห่วยกับแก (แก หมายถึง คนวิ่งห่วยเจ้าประจำที่ประชากรตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลในฐานะคนเล่นห่วยติดต่อซื้อห่วยด้วย) มาเกือบสิบปีแล้ว แรกๆ ก็เล่นกับแกไม่เยอะหรอก จนตอนนี้ก็งวดนึง 6,000 ถึง 7,000 ไม่แน่นอนแล้ว

แต่ได้เลขมา ค่อยเคลียร์ยอด กันวันหอยออกโน้นแหละ พี่มารู้จักกับแก เพราะบ้านใกล้กัน พี่เป็นคนตรงเอาลูกเมียย้ายมาหากินที่นี่ ไม่มีญาติเลย ก็ได้แกนี่แหละ ช่วยเหลือดูแลกันมาตลอด งานของพี่บางครั้งมันต้องวิ่งหาลูกค้า ต้องไปต่างจังหวัดบ่อย บางครั้งญาติๆ ที่ตรงมีเรื่องมีราวอะไรก็โทรมาตามเราให้กลับบ้านที่ตรงไปใกล้ๆ เพราะพี่เป็นลูกชายคนเดียว พี่น้องที่เหลือเป็นผู้หญิงทั้งนั้น ถ้าไม่คิดชัดเจนๆ พี่จะตีรถกลับมาให้ทันรับลูกเลิกเรียน เพราะแฟนเค้าขับรถไม่เป็น แต่ถ้ากลับมาไม่ทัน ก็ได้แกนี่แหละ พี่จะโทรมาวานแกช่วยรับลูกให้พี่ด้วย หาข้าวหาปลาให้ลูกพี่กินเสร็จสรรพเลย

พี่กับแก (แก หมายถึง คนวิ่งหอย) หนะเราอยู่กันจนเหมือนพี่น้องกันไปแล้ว มีเรื่องอะไรเราก็ไหว้วานขอช่วยกันได้ ไม่ต้องพูดกันมาก วันก่อนลูกชายลูกสาว และแฟนของแกเป็นไข้เลือดออกกันทั้งบ้าน ยกเว้นตัวแกคนเดียวไม่เป็น พอดีวันนั้นเป็นวันหอยออก แกต้องนั่งเขียนหอย ไม่ว่าจะ แกก็โทรมาวานพี่ พี่ว่างพอดี ก็เข้าไปบ้านแก ไปแบกลูก พาเมียแกไปโรงพยาบาล พอถึงโรงพยาบาลก็มีพยาบาลมาซักประวัติคนไข้เป็นชุดเลย แม่... พี่ตอบไม่ถูกสักอย่าง บอกไม่ใช่พ่อมัน เดี่ยวต่อโทรศัพท์ให้คุยกับพ่อคนป่วยเองแล้วกัน

พี่ทำอาชีพค้าขาย พี่ชอบทำบุญนะ มันดีกับงานของเรา ยิ่งทำบุญยิ่งเจริญรุ่งเรือง ว่างๆ พี่ก็นั่งสมาธิด้วย นอกจากนี้ถ้ามีงานบุญที่ไหนพี่จะไปเสมอ เวลาจะไปงานบุญพี่อยากแบ่งบุญให้เพื่อนๆ ด้วย พี่จะเหมารถตู้ทั้งคัน ชวนคนทั้งซอยไปวัดกัน กับแก (แก หมายถึง คนวิ่งหอย) นี่ก็ไม่เคยพลาด พี่ไปงานบุญที่ไหน ถ้าไม่ตรงกับวันที่แกคิดเขียนหอย พี่ชวนไปกับพี่ทั้งบ้านเลย อย่างไม่นานมานี้ พี่รับเป็นประธานและก็ฟ่งชื่อแกเป็นกรรมสร้างองค์พระประธานวัดที่ตรงบ้านพี่ด้วยกัน พอถึงวันเอาเงินไปถวายวัดพี่ก็ชวนแกไปด้วยกันทั้งบ้าน ได้บุญ แถมได้เลขกลับมาด้วย เป็นเลข 3 ตัวท้ายของยอดบริจาคสร้างองค์พระ พี่ก็แทงทั้งตรงทั้งชุดกับแกไป ได้มาแสนกว่าบาท ก็ปิดซอยเลี้ยงกันเลย ชวนมากินกันทุกบ้าน ให้เอาเล็กๆ มากินด้วยกัน”

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2556)

จากข้อมูลการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนเล่นหวย พบว่า แรกเริ่มความสัมพันธ์ระหว่างคนวิ่งหวยกับคนเล่นหวย เป็นการติดต่อสมาคมกันในฐานะเป็นตัวแทนขายหวยกับผู้ซื้อหวยที่ต่างมี ความมุ่งหวังในการคบหากันเพื่อการแสวงหาประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวเงินให้แก่ตนเองเท่านั้น คนวิ่งหวยต้องการเงินเปอร์เซ็นต์จากการขายหวยแก่ผู้เล่นในขณะที่ผู้เล่นก็ติดต่อซื้อหวยกับคนวิ่ง เพราะต้องการเงินรางวัลตอบแทน ทว่าในเวลาต่อมาเมื่อคนวิ่งกับผู้เล่นติดต่อซื้อขายกันเป็นระยะเวลานาน ทั้งสองฝ่ายเห็นถึงความซื่อสัตย์ในการเรื่องการจ่ายเงินของกันและกัน จึงนำไปสู่ การสร้างความรู้สึที่ดี ให้การเชื่อถือ ไว้วางใจ ทำให้การคบหาสมาคมกันในฐานะคู่ค้าขายพัฒนาไปสู่คบหากันในฐานะเพื่อน และสุดท้ายก็พัฒนาไปสู่การนับญาติเป็นที่เป็นที่น้อมคอยช่วยเหลือดูแลกันและกัน เรียกว่า ความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงและอุปถัมภ์ ประกอบเข้ากับปัจจัยด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และค่านิยมอันดีงามของผู้คนที่มีความเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ้ว มีน้ำใจชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นทุนอยู่แล้ว เมื่อหวยใต้ดินมีลักษณะพื้นฐานของการมุ่งขยายกลุ่มลูกค้าหรือผู้เล่นให้ได้มากที่สุด โดยการสร้างความสัมพันธ์อันดีและแนบแน่นกับผู้เล่น อัตลักษณ์เก่าด้านลบในฐานะการพนันผิดกฎหมาย การพนันที่ขัดต่อหลักคำสอนและศีลธรรมอันดีงามของสังคมไทยจึงถูกทำให้ค่อยเลือนหายไปและแทนที่ด้วยอัตลักษณ์ใหม่ในฐานะการละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขที่นำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมแบบพึ่งพิงอุปถัมภ์ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมวิถีชีวิต และค่านิยมของผู้คนในสังคมไทย

หวยใต้ดินกับพื้นที่ในสังคมไทย

เบื้องหลังปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของหวยใต้ดินในสังคมไทย เป็นเรื่องราวความรุนแรงและการต่อสู้ที่แอบแฝงอยู่อย่างแยบยลระหว่างหวยรัฐบาลกับหวยใต้ดินที่ต่างฝ่ายต่างพยายามช่วงชิงพื้นที่แห่งการยอมรับเพื่อทำให้ตนเองเป็นผู้ครอบครองวาทกรรมหลักของชาติ ปฏิบัติการของการต่อสู้ดังกล่าวก่อให้เกิดวาทกรรมคู่ตรงข้าม 2 ฝ่าย คือ

ฝ่ายแรก คือ วาทกรรมหลัก หรือ “วาทกรรมหวยรัฐบาล” เป็นชุดความรู้/ความจริงที่ถูกสร้างขึ้นโดยรัฐชาติเพื่อรับรองสิทธิ์และความชอบธรรมให้แก่รัฐชาติในการเข้ากำกับดูแล แสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวยในสังคมไทยแต่เพียงผู้เดียว ผลของการประสบความสำเร็จในการเป็นผู้ครอบครองวาทกรรมหลักทำให้หวยรัฐบาลสามารถเข้ายึดครองพื้นที่แห่งการยอมรับจากผู้คนในฐานะการพนันถูกกฎหมายและเครื่องมือช่วยชาติระดมเงินทุนเพื่อการพัฒนากิจการสาธารณะกุศลต่างๆ ของชาติไทย พื้นที่ที่หวยรัฐบาลใช้แสดงตัวตนจึงเป็นพื้นที่สาธารณะ พื้นที่บนดิน พื้นที่ในมุมสว่างของสังคมไทย

ฝ่ายตรงกันข้าม คือ วาทกรรมรอง หรือ “วาทกรรมหวยใต้ดิน” เป็นชุดความรู้/ความจริงที่ ถูกสร้างขึ้นโดยรัฐชาติเช่นเดียวกัน หากแต่ต่างกันที่วัตถุประสงค์ของการสร้างนั้นเพื่อต่อยุ่/ขยายภาพความจริงของวาทกรรมหวยรัฐบาลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยสร้างภาพความจริงด้านลบของกลุ่มตรงข้าม ในฐานะการเป็นการพ่นน้เถื่อน ผิดกฎหมาย และผิดศีลธรรมคำสอนให้แก่หวยใต้ดิน ผลของการสร้างวาทกรรมรองที่รัฐชาติคาดหวังให้เกิดขึ้นนั้น ก็คือ การเก็บกด ปิดกั้น ผลักไสหวยใต้ดิน จนกระทั่งทำให้หวยใต้ดินเลื่อนหายไปจากพื้นที่แห่งการยอมรับของผู้คนในสังคมไทย เมื่อหวยใต้ดินถูกผลักไสจนกลายเป็นอื่นและต้องดำรงตัวตนอยู่ในพื้นที่ของความเป็นอื่นในสังคมไทย พื้นที่แห่งการยอมรับของหวยใต้ดินจึงเป็นพื้นที่ที่ต้องหลบซ่อนอยู่ข้างใต้ ในมุมมืดของสังคมไทย

หากแต่ผลที่ตามมาจากการสร้างวาทกรรมหวยรัฐบาลกลับไม่เป็นไปตามความมุ่งหวังของรัฐชาติ เนื่องจากปรากฏการณ์ความนิยมหวยใต้ดินในสังคมไทยนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่และเป็นผู้ครอบครองพื้นที่แห่งการยอมรับอย่างกว้างขวาง ผู้คนทั่วไปต่างรับรู้ เข้าใจ ยอมรับ และคุ้นชินกับการมีอยู่ของหวยใต้ดิน หวยใต้ดินกลายเป็นการพ่นน้ที่มีผู้คนเล่นจำนวนมากที่สุดประเภทหนึ่ง อีกทั้งมีผู้คนจำนวนมากในสังคมไทย รับหวยใต้ดินมาเป็นส่วนหนึ่งชีวิตประจำวัน จนกล่าวได้ว่าหวยใต้ดิน ได้กลายเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไปแล้วก็ว่าได้ เบื้องหลังปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นผลมาจากการที่หวยใต้ไม่ยอมหยุดนิ่งจ้านต่อการกระทำความรุนแรงที่รัฐชาติกระทำต่อตน หวยใต้ดินได้โต้ตอบ/ปฏิเสธอัตลักษณ์ด้านลบที่ถูกยึดเหนี่ยวให้ และได้ทำการการเคลื่อนเปลี่ยนแปลงไปหลินิยาม ความหมายของตนเองไปสู่ภาพความจริงใหม่ที่ตนเองเป็นผู้กำหนดขึ้น ซึ่งก็คือภาพความจริงของการเป็นความหวัง โอกาสในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ, การเป็นการละเล่นบันเทิงเพื่อการพักผ่อนทางจิตใจจากภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน และการเป็นเครือข่ายทางสังคม อัตลักษณ์ใหม่ที่สร้างขึ้นมานี้มีประสบความสำเร็จในการทำให้ผู้คนในสังคมไทยรับรู้ เข้าใจ คุ้นชิน และยอมรับกันอย่างกว้างขวาง สุดท้ายแล้วหวยใต้ดินกับภาพความจริงด้านลบที่รัฐชาติได้สร้างขึ้น และประทับตราไว้นั้น จึงค่อยๆ เลื่อนลงไปจากการรับรู้ เข้าใจ และยอมรับของผู้คนในสังคมและรัฐชาติไทยทีละน้อย เมื่อภาพความจริงด้านลบดังกล่าวเลื่อนลง ทำให้เส้นแบ่งอาณาเขตพื้นที่แห่งการยอมรับที่หวยใต้ดินเคยถูกปฏิเสธไม่ให้การยอมรับในสังคมไทยจึงเลื่อนลงไปด้วย พื้นที่ของหวยใต้ดินจากเดิมที่เคยหลบซ่อนตัวตนอยู่ข้างใต้ในมุมมืดของสังคมไทยเคลื่อนเปลี่ยน ขยับตัวตนของหวยใต้ดินขึ้นมาสู่พื้นที่ใหม่ที่อยู่ตรงกลางระหว่างพื้นที่ในมุมมืดกับพื้นที่ในมุมสว่าง ณ พื้นที่มุมสลัวในสังคมไทย

ในพื้นที่มุมสลัวนี้เป็นพื้นที่ที่ผู้คนจำนวนมากในสังคมไทยต่างมองเห็นการมีอยู่ของหวยใต้ดิน บางคนก็เข้าเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์โดยตรงในฐานะผู้กำกับดูแลบังคับใช้กฎหมาย ผู้ค้า คนวิ่งคนเล่น และบางคนก็เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์เพียงแค่มองเห็นและรับรู้ถึงการมีอยู่ของหวยใต้ดิน หากแต่

ในพื้นที่ แห่งการยอมรับแห่งนี้ หว่ยไต้ดินไม่อาจเคลื่อนตัวเองไปสู่พื้นที่ในมุมสว่างของสังคมไทย ได้เนื่องด้วยกระบวนการของการก่อรูปวาทกรรมหลักของชาติที่ไว้ว่าวาทกรรมประวัติศาสตร์ วาทกรรมกฎหมาย และวาทกรรมหลักศีลธรรมคำสอนทางศาสนา มาเป็นเครื่องมือการกดทับ เครื่องมือทางวาทกรรมเหล่านี้ทำให้หว่ยไต้ดินไม่อาจพาตัวเองขึ้นมาอยู่บนดิน ได้อย่างสมบูรณ์ หว่ยไต้ดินจึงเลือกพื้นที่แห่งการดำรงอยู่เป็นพื้นที่ตรงกลางระหว่างสว่างและด้านมืด หรือที่เรียกว่า พื้นที่มุมสลัว ในสังคมอันเป็นเวทีในการแสดงตัวตนแห่งการมีอยู่ในฐานะวิธีการดำเนินชีวิตอย่างหนึ่งของผู้คน ในสังคมไทย

อภิปรายผล

การศึกษาปรากฏการณ์หว่ยไต้ดินในสังคมไทย ประกอบด้วย ประเด็นการศึกษาหลัก 3 ประเด็น คือ การศึกษาเรื่องของอำนาจและความรุนแรงที่กระทำผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรมในการสถาปนาหว่ยไต้ดินสู่การพนันตามกฎหมาย, อำนาจและความรุนแรงที่กระทำผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อผลักดันหว่ยไต้ดินสู่การพนันผิดกฎหมายและศีลธรรม และวิธีการและรูปแบบที่หว่ยไต้ดิน ได้ตอบ/ ปฏิเสธสภาพความจริงด้านลบของการเป็นการพนันผิดกฎหมายและศีลธรรม และพื้นที่ของหว่ยไต้ดิน ใช้แสดงตัวตน ผลการศึกษา พบว่า

ผลการศึกษาประเด็นที่หนึ่ง ปฏิบัติการทางวาทกรรมที่รัฐชาตินำมาใช้ในการสถาปนาหว่ยไต้ดินสู่การพนันเป็นวาทกรรมหลักของชาติไทย ได้กระทำการด้วยวิธีการสำคัญ 2 ประการ คือ

วิธีการแรก การช่วงชิงความหมายการเล่นหว่ยไต้ดินที่ได้รับการยอมรับ

โดยสร้างความหมายผ่าน 3 มิติด้วยกัน กล่าวคือ มิติที่หนึ่ง เป็นการสร้างความหมายผ่านมิติทางการเมืองเป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับการเล่นหว่ยไต้ดิน ด้วยการเชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์ในฐานะผู้ริเริ่มนำการเล่นหว่ยไต้ดินมาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาเศรษฐกิจ อีกทั้งยังมีการออกกฎหมาย 2 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 และกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่ออกมาให้การรับรองการเล่นหว่ยไต้ดินให้เป็นการพนันที่ถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้หว่ยไต้ดินได้รับการรับรองจากชาติในฐานะการพนันที่ถูกต้องตามกฎหมาย สอดคล้องกับแนวคิดของ ฟุโก ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการของการสถาปนาวาทกรรม ชุดวาทกรรมใดที่จะตรงตัวเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างชอบธรรม วาทกรรมที่ขึ้นมาเถลิงอำนาจนั้นจะต้องผ่านพิธีกรรมบางอย่างเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ น่าเชื่อถือ เช่น วาทกรรมในอดีตบางส่วนผ่านพิธีกรรมทางศาสนา หรือบางส่วนผ่านกฎเกณฑ์ความ

ยุคธรรม เพื่อให้ชุดวาทกรรมมีเอกสิทธิ์ บริสุทธิ์ หรือให้ชุดวาทกรรมอื่นๆ หมดข้อกังขาใดๆ หรือชุดวาทกรรมในปัจจุบันที่มีอำนาจจะต้องผ่านกระบวนการ ทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ ทดลอง หรือได้รับการยอมรับในความเป็นศาสตร์(สุรสม กฤษณะจู่ทะ, 2547, น. 71) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ สุรสม กฤษณะจู่ทะ(2547) เรื่อง การเมืองวัฒนธรรมของความเป็นอื่นในพื้นที่สี่: การต่อสู้ทางวาทกรรมว่าด้วยพลังงานที่นำเสนอไว้ว่า วิธีการสร้างความหมายให้แก่พลังงานไฟฟ้า ในยุคพัฒนาภายใต้ปริมณฑลของความเป็นไทยได้กระทำโดยการนำกระบวนการทำให้พลังงานไฟฟ้ากลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยการเชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์ เริ่มแรกในปี พ.ศ. 2507 ในสมัยจอมพลถนอมได้จัดพระราชพิธีเปิดเขื่อนซึ่งรัฐบาลจะขอพระราชทานพระนามจากพระมหากษัตริย์เป็นชื่อเขื่อนและของพระราชทานวโรกาสเสด็จในพระราชพิธีเปิดเขื่อนเพื่อก่อให้เกิดความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับ ส่วนมิติที่สอง เป็นการสร้างความหมายหวยรัฐ ผ่านมิติด้านเศรษฐศาสตร์มีการอ้างอิงจากบันทึกความเป็นมาของการเล่นหวย ในสมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงรัชกาลที่ 7 และงานวิจัยที่แสดงข้อมูลเงินรายได้และการใช้จ่ายเงินรายได้ จากการออกหวยรัฐบาลนั้นเป็นไป เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและเป็นช่องทางระดมเงินทุนเพื่อนำมาสนับสนุนกิจการงานสาธารณกุศลของประเทศชาติ สอดคล้องกับงานศึกษาของ สติธร ธนานิธิโชติ (2554) เรื่อง การพนันในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และกฎหมาย ที่นำเสนอไว้ว่า เมื่อพิจารณาการพนันในมุมมองด้านเศรษฐกิจ การทำให้การพนันเป็นสิ่งที่ถูกต้องเปิดเผยก่อให้เกิดข้อดีในแง่การสร้างรายได้ในรูปแบบให้แก่รัฐบาลและในแง่การสร้างธุรกิจต่อเนื่องนำไปสู่การสร้างเงิน สร้างงาน สร้างความเจริญให้แก่ชุมชน มิติที่สาม เป็นการสร้างความหมายผ่านมิติด้านสังคม หวยรัฐบาลถูกนำเสนอในฐานะของเครื่องมือแสวงหาเงินรายได้ เพื่อนำมาใช้ทำนุบำรุงสถาบันและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และการช่วยเหลือประชาชนในประเทศทำให้ภาพของการเล่นหวยที่เป็นการพนันถูกทำให้ปรา่เดือนหรือเดือนหายไปจากการรับรู้ของผู้คนในสังคมไทย เหลือไว้แต่เพียงภาพของแหล่งเงินทุน/ช่องทางแสวงหารายได้ เพื่อสนับสนุนกิจการทำนุบำรุงศาสนา และกิจการสาธารณกุศลเพื่อช่วยเหลือประชาชนร่วมชาติ สอดคล้องกับงานศึกษาของ นันทวัฒน์ บรมานันท์ (2554) เรื่อง กฎหมายการพนันในประเทศไทย ที่พิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องออกมาเพื่อให้การรับรองฐานะหน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้กำกับดูแลการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลอย่างถูกต้องตามกฎหมายเพื่อกำกับดูแลผลประโยชน์ที่มาจากเงินรายได้จากการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลว่าเป็นรายได้ที่เข้าสู่รัฐเพื่อบริหารกิจการงานของประเทศ หากแต่มีความขัดแย้งกับงานศึกษาของ ชีร โชติ เกิดแก้ว (2550) ศึกษาเรื่อง หวย: เส้นทางสู่ความร่ำรวยหรือหายนะอย่างยั่งยืน นำเสนอไว้ว่า จากการศึกษาในประเด็นที่ว่า หวยคือ เส้นทางสู่ความร่ำรวยหรือหายนะ โดยใช้กรอบแนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลัก สรุปได้ว่า หวยไม่ใช่เส้นทางสู่ความร่ำรวยแต่เป็นเส้นทางสู่หายนะ ที่มีได้จำกัดอยู่เพียงแค่ทรัพย์สินเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงทุกภาคส่วน

ของชีวิตและจิตวิญญาณทั้งในระดับปัจเจกชนและสังคมด้วย อีกทั้งได้นำเสนอให้ผู้นำศาสนาต่อต้านการพนันและให้แสงสว่างทางปัญญากับสถาบันชาติ หมายถึง รัฐบาลที่เป็นเจ้าของหน่วยให้ ทบทวนนโยบายเรื่องหวยใหม่ โดยการพิจารณานโยบายการแก้ปัญหาคาความยากจนมิให้มุ่งไปที่วัตถุ เพียงด้านเดียว แต่ให้พิจารณาความบกพร่องทางจิตวิญญาณของคนด้วย โดยการขจัดนิสัยเกียจคร้าน ขาดความอดทน ความไม่รับผิดชอบ ความไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน ที่สำคัญ คือ ความ โลกของคนที่ยากได้มาก จนนำไปสู่การคิดรวทางลัดด้วยการเล่นหวยหรือการพนันอื่นๆ ส่งผล ให้เกิดความยากจน

วิธีการที่สอง การสร้างกลไกเพื่อรองรับการสถาปนาваทกรรมหวยรัฐบาล

ประกอบด้วย 3 กลไกหลักด้วยกัน ได้แก่ การสร้างกลไกเชิงนโยบาย เริ่มตั้งแต่ รัชกาลที่ 3 มีการออกนโยบายให้สัมปทานแก่นายทุนเพื่อจัดตั้งโรงหวยรัฐทำให้การเล่นหวยเป็นสิ่ง ถูกต้องได้รับการยอมรับ จวบจน ปี พ.ศ. 2478 มีนโยบายที่ผ่านสถาบันทางการเมืองในการตรากฎหมาย ให้การรับรองการเล่นหวยเป็นการพนันถูกกฎหมาย อีกทั้งยังมีกรยกฐานะหวยรัฐ โดยการตั้งหน่วยงาน ของรัฐขึ้นมากำกับดูแลอย่างชัดเจน เรียกว่า สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล สังกัดกระทรวงการคลัง การสร้างกลไกที่สอง เป็นกลไกเชิงสถาบันโดยแรกเริ่มในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 7 เป็นการเชื่อมโยง กับสถาบันกษัตริย์ ต่อมาเมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยที่อยู่ ภายใต้อาณัติรัฐธรรมนูญ หวยรัฐจึงถูกนำไปเชื่อมโยงกับกฎหมายโดยการออกกฎหมายให้การรับรอง หวยรัฐทำให้เป็นที่ยอมรับและเป็นการเล่นพนันที่ถูกต้องตามกฎหมายของประเทศไทย สอดคล้องกับ งานศึกษาของ นันทวัฒน์ บรมานันท์ (2554) เรื่อง กฎหมายเกี่ยวกับการพนันในประเทศไทย เสนอไว้ว่า การกำหนดให้หวยรัฐบาลเป็นการพนันถูกกฎหมายตาม พระราชบัญญัติสำนักงาน สลากกินแบ่งรัฐบาล พ.ศ. 2517 มาตรา 36 ทำให้การออกสลากกินแบ่งรัฐบาล และการซื้อสลากกิน แบ่งรัฐบาล ไม่เป็นความผิดและหนี้ที่เกิดขึ้นก็ยังเป็นหนี้ที่สามารถเรียกร้องได้ตามกฎหมายได้อีก ด้วย จึงส่งผลให้เป็นการปลุกฝังทัศนคติของสังคมที่มีต่อการพนันว่าเป็นสิ่งถูกต้องสามารถจัด ดำเนินการและสามารถเล่นได้โดยทางอ้อมนั่นเอง อีกทั้งงานศึกษาข้างต้นยังศึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย จัดตั้งสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลขึ้นมาเป็นรัฐวิสาหกิจตามพระราชบัญญัติสำนักงานสลากกิน แบ่งรัฐบาล พ.ศ. 2517 เพื่อกำกับดูแลการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือหวยรัฐบาลอย่างถูกต้องตาม กฎหมาย กลไกสุดท้าย เป็นกลไกสื่อ เป็นการใช้พื้นที่สื่อมาเป็นเวทีนำเสนอ และสร้างให้เกิดภาพ หวยรัฐในฐานะการพนันที่ก่อให้เกิดรายได้เข้ารัฐเพื่อช่วยเหลือกิจการสาธารณกุศลของชาติทำให้ ผู้คนที่เสพสื่อดังกล่าวเข้าไปรู้จักและยอมรับหวยรัฐในฐานะของการเป็นเครื่องมือช่วยชาติ และ ประชาชนพี่น้องร่วมชาติให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สอดคล้องกับงานศึกษาของ สุรสม กฤษณะงูฑะ

(2547) เรื่อง การเมืองวัฒนธรรมของความเป็นอื่นในพื้นที่สื่อ: การต่อสู้ทางวาทกรรมว่าด้วยพลังงาน พบว่า การปลุกฝังวาทกรรมการพัฒนา/พลังงานไฟฟ้าให้ยังรากลึกลงในสังคมไทยอีกวิธีการหนึ่งคือ การนำกระบวนการตอกย้ำโดยกลไกสื่อมาใช้เพื่อทำให้ประชาชนรู้สึกว้า พลังงานไฟฟ้าเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิตและมีอัตราประโยชน์อย่างมหาศาล เป็นการตอกย้ำความชอบธรรมในการแสวงหาแหล่งพลังงานใหม่ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยมีการประชาสัมพันธ์ 2 แนวทาง คือ แนวทางแรก เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อการชี้แจงให้เห็นประโยชน์ของโครงการ เพื่อให้โครงการของ กฟผ. ดำเนินไปอย่างราบรื่นตั้งแต่สำรวจจนการก่อสร้างสำเร็จ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา มีการใช้กลยุทธ์ต่างๆ ได้แก่ โครงการพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น การปลูกป่า การออกหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ การทำงานมวลชนสัมพันธ์ ส่วนแนวทางที่สอง เป็นการสร้าง “พื้นที่สื่อ” หรือช่องทางการสื่อสารแก่สังคม โดยเน้นการสร้างภาพพจน์ การทำให้ผู้บริหารและองค์กรเป็นที่รู้จักโดยฝ่ายประชาสัมพันธ์ทำหน้าที่จัดเตรียมข้อมูลและการจัดให้มีการสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูงเพื่อให้วาทกรรมการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากผู้คนในสังคม

ผลการศึกษาประเด็นที่สอง ปฏิบัติการทางวาทกรรมที่รัฐชานำมาใช้ในการผลักดัน ห้วยใต้ดินสู่การเป็นกรณีพิพาทคดีกฎหมาย

ได้กระทำการด้วยวิธีการสำคัญ 3 วิธีการ คือ การสร้างภาพความจริงให้ห้วยใต้ดินกลายเป็นชายขอบ, การลดทอนพื้นที่การยอมรับห้วยใต้ดินในสังคมไทย และการให้คุณค่าห้วยรัฐบาลเหนือกว่าห้วยใต้ดิน การศึกษาพบว่า

วิธีการแรก เป็นการสร้างภาพความจริงให้ห้วยใต้ดินกลายเป็นอื่น

ผู้ศึกษาได้ศึกษาผ่านการกำหนดชื่อเรียกคำว่า “ห้วยใต้ดิน” พบว่า คำว่า “ห้วย” เป็นการกำหนดเลือกใช้คำ/ภาษา หรือรูปสัญลักษณ์ที่มุ่งสื่อความคิดและจินตภาพของกิจกรรมการเล่นเสียงทายตัวเลข และคำว่า “ใต้ดิน” นั้นเป็นการมุ่งสื่อความหมายสัญลักษณ์ที่แฝงไว้ด้วยเรื่องของอำนาจและความรุนแรงผ่านบริบทของการเมืองเชิงพื้นที่เพราะคำว่า “ใต้ดิน” สื่อถึงความคิด/จินตภาพแสดงตำแหน่งแห่งที่ของสถานที่ที่ห้วยใต้ดินดำรงตัวตนอยู่อันที่พื้นที่ที่ต้องอยู่อย่างหลบซ่อนข้างใต้ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมและรัฐชาติ สอดคล้องกับแนวคิดของ ชูโซ (1959) ที่นำเสนอไว้ว่ามนุษย์เลือกนำภาษาใช้ในการสร้างความหมาย และได้ให้ความหมายไว้ว่า ภาษา เป็นระบบ/องค์รวมที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองและมีเกณฑ์ในการจัดประเภทแยกแยะต่างๆ ดังนั้น ภาษา จึงเป็นระบบของสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความคิด/ตัวหมายต่างๆ ที่เชื่อมโยงระหว่างรูปสัญลักษณ์หรือตัวสื่อ/ตัวหมาย

กับความหมายสัญลักษณ์หรือความคิดที่ต้องการสื่อ อีกทั้งสอดคล้องกับการนำเสนอของ ไชรัตน์ เจริญสิน โอปาร์ (2545) ที่เสนอเพิ่มเติมไว้ว่า ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันของรูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์ยังเป็นเรื่องของการสร้างกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่กำหนดให้เป็นอยู่โดยอยู่บนฐานของกฎเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดนั่นก็คือ จารีตปฏิบัติของแต่ละสังคมที่แตกต่างกันอีกด้วย ซึ่งจากการศึกษาเรื่อง หว่ยใต้ดินในสังคมไทยครั้งนี้พบว่า มีการใช้ภาษาไทยมากำหนดเรียกการเล่นเลี้ยงทายแต่เดิมที่เป็นการทายตัวอักษรจนปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นการทายตัวเลข ด้วยคำว่าการเล่นหว่ย และมีการจำแนกแยกแยะโดยการใช้ภาษาที่บอกตำแหน่งแห่งที่มาจำแนกแยกแยะให้เป็นความแตกต่างระหว่างหว่ยบนดินหรือหว่ยรัฐบาล กับหว่ยใต้ดินหรือหว่ยเถื่อน สรุปได้ว่า การเลือกและกำหนดคำ/ภาษาในการสื่อความคิดและจิตภาพของตัวตนความเป็นหว่ยใต้ดินโดยการใช้คำแสดงตำแหน่งแห่งที่ที่แตกต่างกันระหว่างพื้นที่บนดินกับพื้นที่ใต้ดินเป็นเครื่องมือที่รัฐชาติใช้เพื่อการตอกย้ำแสดงให้เห็น “ความเป็นอื่น” ที่หว่ยใต้ดินไม่เหมือนกันกับหว่ยบนดินหรือหว่ยรัฐบาล เพื่อให้ผู้คนเข้าใจและรับรู้ถึงความแตกต่างกันของการเล่นหว่ยทั้ง 2 ชนิดที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ไชรัตน์ เจริญสิน โอปาร์ (2545) ที่เสนอไว้ว่า ความเป็นอื่นเป็นการแบ่งแยกสิ่งต่างๆ เป็นคู่ตรงข้าม โดยการแบ่งแยกระหว่างเอกลักษณ์กับความแตกต่าง หรือการแบ่งแยกตัวรากับ “คนอื่น” นั่นเอง

วิธีการที่สอง เป็นการลดทอนพื้นที่การยอมรับหว่ยใต้ดินในสังคมไทยผ่านบริบทแวดล้อมของสังคมไทย 3 ด้าน

คือ ด้านเศรษฐกิจ เป็นการสร้างภาพความจริงด้านลบให้หว่ยใต้ดินเป็นการพนันที่มาแย่งชิงส่วนแบ่งเงินรายได้อันควรเป็นของชาติที่จะนำไปใช้ เพื่อพัฒนาประเทศและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนส่วนรวมทั้งชาติ อีกทั้งด้านสังคม เป็นการสร้างภาพความจริงด้านลบผ่านบันทึกเรื่องราวความเป็นมาของการเล่นหว่ยในฐานะของการพนันที่มอมเมาผู้คนให้เป็นหนี้เป็นสินต้องขายตนเองและบุตรเป็นทาส ไม่สนใจประกอบอาชีพ ก่อให้เกิดอาชญากรรมปล้นฆ่าเพื่อนำเงินไปใช้หนี้สินและเล่นการพนัน และในหลักคำสอนทางศาสนาที่กล่าวถึงการพนันว่าเป็นอกุศลกรรมเป็นหนึ่งในอบายมุข 6 ประการที่ต้องห้ามที่ก่อให้เกิดโทษ 6 ประการ นำไปสู่ความเสื่อมแก่ผู้เล่นพนันสอดคล้องกับงานศึกษาของ ชีร โชติ เกิดแก้ว (2550) ศึกษาเรื่อง หว่ย: เส้นทางสู่ความร่ำรวยหรือหายนะอย่างยั่งยืน นำเสนอไว้ว่า จากการศึกษาในประเด็นที่ว่า หว่ยคือ เส้นทางสู่ความร่ำรวยหรือหายนะ โดยใช้กรอบแนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลัก สรุปได้ว่า หว่ยไม่ใช่เส้นทางสู่ความร่ำรวยแต่เป็นเส้นทางสู่หายนะส่งผลให้เกิดความยากจน อีกทั้งได้เสนอไว้ว่า การเล่นหว่ยในมุมมองพุทธศาสนาแล้วนั้นเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับแนวคิดพุทธศาสนาที่พิจารณาว่าการเล่นหว่ยเป็นอบายมุขที่นำมา

ซึ่งความหมายนี้ทั้งด้านจิตวิญญาณ ทรัพย์สิน และขัดแย้งกับหลักคำสอนที่สอนให้คนแสวงหาสิ่งต่างๆ โดยการลงมือทำด้วยตนเองมิใช่การหวังพึ่งโชคชะตาตลบันดาล สูดท้ายการสร้างภาพความจริงด้านลบผ่านบริบททางการเมือง เป็นการสร้างคู่ตรงข้ามของการพนันที่ถูกกฎหมายและการพนันผิดกฎหมาย โดยการออกพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 และบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ให้การรับรองหวยรัฐเป็นการเล่นพนันผิดกฎหมาย และห่วยใต้ดินเป็นการพนันผิดกฎหมาย สอดคล้องกับงานศึกษาของ นันทวัฒน์ บรมานันท์ (2554) เรื่อง กฎหมายเกี่ยวกับการพนันในประเทศไทย พบว่า การเล่นหวยรัฐบาลเป็นการเล่นพนันที่ถูกกฎหมาย และการเล่นห่วยใต้ดินหรือห่วยเถื่อนเป็นการเล่นพนันที่ผิดกฎหมาย ตามพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478

สูดท้ายแล้ว ปฏิบัติการทางวาทกรรมของประเทศไทย 2 ปฏิบัติการ ได้แก่ ปฏิบัติการของการสถาปนาหวยรัฐบาลสู่การเป็นวาทกรรมหลักของประเทศไทย และปฏิบัติการผลักดันหวยรัฐบาลสู่การเป็นวาทกรรมรองประเทศไทย ได้ร่วมกันก่อให้เกิดวาทกรรมการเล่นห่วยที่เป็นคู่ตรงข้ามกันขึ้น มา 2 วาทกรรม คือ วาทกรรมหวยรัฐบาล และ วาทกรรมห่วยใต้ดิน หากแต่ปรากฏการณ์ห่วยใต้ดินในสังคมไทยที่ผู้คนทั่วไปให้ความนิยมเล่นหรือไม่เล่นหากแต่ยังคงรู้จักและพบเห็นได้ถึงการเมืองของห่วยใต้ดินในสังคมไทยกลับเป็นเรื่องยืนยันว่าอำนาจและความรุนแรงที่ประเทศไทยได้กระทำการผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรมการเล่นห่วยนั้น มีอาจทำให้ห่วยใต้ดินถูกผลักดันหรือลอบเลื่อนไปจากสังคมไทยได้ หากแต่ในทางตรงกันข้ามกลับพบว่าห่วยใต้ดินยังคงอยู่เป็นที่รู้จัก รับรู้ และยอมรับ ได้รับความนิยมนเล่นเป็นอย่างมาก สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง การเป็นชายขอบ ที่นำเสนอไว้โดย สุริชัย หวันแก้ว (2543) ว่า คำว่า ชายขอบ สามารถพิจารณาได้ทั้งในแง่ภูมิศาสตร์ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการเป็นชายขอบเป็นสิ่งที่ถูกผลักหรือถูกทำให้เป็นเช่นนั้นได้จากทุกภาคส่วนทุกบริบท อันส่งผลให้สถานะของการเป็นชายขอบต้องอยู่ในสภาพของการขาดเครื่องมือที่จะเข้าถึงอำนาจและถูกกีดกันออกจากระบบการต่อรองอำนาจและการจัดสรรทรัพยากรนั่นเอง ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของธวัช มณีผ่อง (2546) เรื่อง กระบวนการสร้างความรู้ชายขอบในวิกฤตสุขภาพกรณีศึกษาสำนักทรงแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่พบว่า ภายใต้กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของความรู้ชายขอบในสังคมไทย ที่มีรูปแบบวิทยาศาสตร์การแพทย์เป็นวาทกรรมหลักได้มีการเบียดขับความรู้อื่นให้อยู่ในสถานของชายขอบทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการเบียดขับสู่การเป็นชายขอบทางตรงซึ่งหมายถึงการเบียดขับความรู้ที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ไม่ให้มีปฏิบัติการทั้งระบบได้นั้นได้กระทำการผ่านสถาบันทางสังคม ได้แก่ กฎหมาย หน่วยงานสาธารณสุขของรัฐที่ให้คุณค่าแก่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ว่าถูกกฎหมายและเป็นความรู้ที่ถูกต้องปราศจากเงื่อนไข ส่วนการเบียดขับทางอ้อมเป็นการกระทำโดยการสร้างความเข้าใจแก่สังคมต่อความรู้อื่นๆ ที่นอกเหนือหรือแตกต่างออกไปว่าเป็นความรู้อื่นที่ไร้เหตุผล งามาย และไม่สามารถ

พิสูจน์ได้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ จิตรกร โพธิ์งาม (2549) เรื่อง วาทกรรมเขื่อนปากมูล ศึกษาเรื่องราวความขัดแย้งของรัฐกับกลุ่มผู้คัดค้าน โครงการสร้างเขื่อนปากมูล ที่รัฐนำวาทกรรมมาใช้เป็น เครื่องมือสร้างความหมายและการผลิตความรู้เพื่อแสดงอำนาจเหนือการควบคุมทรัพยากร เช่นเดียวกับผล การศึกษาของ สุรสม กฤษณะจุฑะ (2547) เรื่อง การเมืองวัฒนธรรมของความเป็นอื่นในพื้นที่ลือ: การต่อสู้ ทางวาทกรรมว่าด้วยเรื่องพลังงาน ที่เป็นงานศึกษาที่มุ่งนำเสนอภาพการต่อสู้ทางวาทกรรมพลังงาน การ นิยาม และการสร้างภาคผู้ตรงข้ามเพื่อให้ผู้ตรงข้าม “กลายเป็นอื่น” ซึ่งเท่ากับเป็นการลดทอนความชอบ ธรรมและทำให้อีกฝ่ายกลายเป็นชายขอบ

ผลการศึกษาประเด็นที่สาม การโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพความจริงด้านลบที่ผลักดัน ห้วยไต้ดินสู่การเป็นวาทกรรมรองในฐานะการพ่นผิดกฎหมายและศีลธรรมของชาติและ สังคมไทย

ภายหลังการศึกษาเรื่องการสร้างและต่อยอดภาพความจริงของการเป็นอื่นให้ห้วย ไต้ดิน และการศึกษารูปแบบวิธีการกดทับ/กีดกัน เบียดขับห้วยไต้ดินให้กลายเป็นชายขอบใน สังคมไทยแล้วนั้น ผู้ศึกษาได้ทำการเชื่อมโยงต่อเนื่องในประเด็นที่เกี่ยวข้อง นั่นก็คือ การศึกษาถึงวิธีการ/ รูปแบบที่ห้วยไต้ดินกระทำการโต้ตอบ/ปฏิเสธภาพความจริงด้านลบที่ถูกยึดเหนี่ยวไว้เป็นอย่างไร ซึ่งผลการศึกษา พบว่า ห้วยไต้ดินได้เลือกใช้วิธีการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนจากภาพความจริงด้านลบ ไปสู่อัตลักษณ์ใหม่ที่ตนเองเป็นผู้เลือกด้วยวิธีการ 3 วิธีการ คือ วิธีการที่หนึ่ง เป็นการเคลื่อนเปลี่ยน นิยามความหมายภายใต้บริบททางการเมือง การเล่นห้วยในประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้ง ใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 6 มีการยกเลิกการเล่นห้วย ก ข ซึ่งถือเป็นการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนของห้วย รัฐบาลเพื่อสัดภาพของการเป็นการพ่นที่ก่อปัญหาสังคมต่างๆ มาสู่ภาพของการเป็นช่องทาง การ แสวงหาเงินรายได้เข้ารัฐเพื่อสนับสนุนกิจการสาธารณกุศลของชาติด้วยการยกเลิกการเล่นห้วย แบบเดิมที่มีอยู่ ซึ่งมีชื่อเรียกว่า การเล่นห้วย ก ข ที่เดิมเป็นการละเล่นเสี่ยงทายตัวอักษรไทยมาเป็น การละเล่นเสี่ยงทายตัวเลขที่มีชื่อเรียกใหม่ว่า ห้วยรัฐบาล หรือ ลอตเตอรี่ เช่นเดียวกันห้วยเถื่อนหรือ ห้วยไต้ดินก็ไม่ยอมหยุดนิ่งและตายไปพร้อมกับการยกเลิกห้วย ก ข หากแต่ห้วยไต้ดินได้เคลื่อนเปลี่ยน ตัวตนหรืออัตลักษณ์ใหม่ผ่านการวิวัฒนาการรูปแบบและวิธีการเล่นตามอย่างห้วยรัฐบาล กล่าวได้ ว่าการเคลื่อนเปลี่ยนอัตลักษณ์ของห้วยไต้ดินครั้งนี้ จึงถือเป็นการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนภายใต้บริบท ทางการเมืองของประเทศไทย วิธีการที่สอง เป็นการเคลื่อนเปลี่ยนนิยามความหมายภายใต้บริบททาง สังคมด้วยการอาศัยลักษณะเฉพาะผู้คนในของสังคมไทยมีลักษณะนิสัยที่ฝากชีวิตไว้กับ “ความเชื่อ” และ “ความหวัง” อีกทั้งยังชอบการละเล่นเสี่ยงโชค และการให้ความเป็นกันเองช่วยเหลือกันญาติ เป็นที่เพื่อน้องกัน ลักษณะของผู้คนในสังคมไทยข้างต้นทำให้ห้วยไต้ดินสามารถสัดภาพความจริง

ด้านลบหรือทำให้ภาพความจริงด้านลบของการเป็นการพนันถื่นผิดกฎหมายและผิดศีลธรรมคำสอน เกิดการพรั่นเลือน และได้สร้างภาพความจริงใหม่ให้แก่ตนเองในฐานะของการเป็นความหวังโอกาส สร้างฐานะทางเศรษฐกิจ การเป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิง และการสร้างเครือข่ายทางสังคมคน เล่นหวยใต้ดิน สอดคล้องกับแนวคิดของ อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546) เสนอว่า การเคลื่อนเปลี่ยน เลื่อนไหลอัตลักษณ์ หมายถึง การไม่หยุดนิ่งตายตัว หรือกระบวนการที่ปัจเจกต่อรอง ตั้งคำถาม หรือปฏิเสธตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่ถูกยึดเหนี่ยวให้ ซึ่งการปฏิเสธไม่จำเป็นต้องเป็นการต่อต้าน ตรงๆ หรือการสร้างอัตลักษณ์ตรงข้ามขึ้นมา บางทีมันเป็นการเล่นกับขีดจำกัดที่ถูกตีกรอบให้ โดยการพลิกสร้างนัยยะของความหมายใหม่ขึ้นมาแทน เช่นเดียวกับผลการศึกษาเรื่อง หวยใต้ดินใน สังคมไทยที่พบว่า วิธีการของหวยใต้ดินในการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนเพื่อสลับภาพความจริงด้านลบ ของการเป็นการพนันผิดกฎหมายและผิดศีลธรรมคำสอนของสังคมที่ถูกยึดเหนี่ยวให้ นั้น หวยใต้ดิน มิได้กระทำการต่อต้าน/ปฏิเสธแบบตรงๆ หรือพยายามสร้างภาพความจริงคู่ตรงข้ามโดยการทำให้ ตนเองมาเป็นหวยที่ถูกกฎหมายหรือถูกต้องตามหลักศีลธรรมของสอนของสังคมไทย หากแต่หวย ใต้ดินได้เคลื่อนเปลี่ยนตัวตนโดยการใช้การสร้างความหมายให้แก่ตนเองโดยการเล่นกับขีดจำกัดที่ ถูกตีกรอบให้ต้องเป็นด้วยวิธีการดังนี้ วิธีการแรกคือ เลือกที่จะทำให้ตัวเองกลืนกลายคล้อยตามหวย รัฐบาลด้วยการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการเล่นไปตามวิวัฒนาการการเคลื่อนเปลี่ยนของหวย รัฐบาลเพื่อให้ผู้คนในสังคมสามารถเรียนรู้และเข้าถึงหวยใต้ดินได้โดยง่าย หากผู้คนเรียนรู้และ เล่นหวยรัฐบาลเป็นก็ย่อมสามารถเข้าใจรูปแบบและวิธีการเล่นหวยใต้ดินได้อย่างง่ายดาย เพราะ หวยใต้ดินได้ใช้รูปแบบและวิธีการเล่นอิงตามแบบอย่างจากการเล่นหวยรัฐบาลนั่นเอง วิธีการที่ สองคือ หวยใต้ดินอาศัยการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ค่านิยม ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ เมื่อกระแสแนวคิดเรื่อง ระบบทุนนิยมแพร่เข้ามาตามกระแส โลกานุวัตรส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบริบทแวดล้อมด้านต่างๆ ของสังคมไทย นำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม การให้ความหมาย และการให้คุณค่าต่อสิ่งต่างๆ กรอบของ การให้ความหมาย คุณค่า และการนับถือยกย่องเชิดชูผู้คนที่ประสบความสำเร็จถูกวัดและตีค่าด้วย การใช้เกณฑ์ด้านวัตถุมงคลตัดสิน หวยใต้ดินจึงเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนสู่การสร้างภาพความจริงใหม่โดย การเล่นกับขีดจำกัดของการกรอบการให้คุณค่าแก่บุคคลในสังคมโดยการสร้างภาพความจริงใหม่โดย การเล่นกับขีดจำกัดของความเป็นความหวังและหนทางหนึ่งในการสร้างฐานะและรายได้ ให้แก่คนในสังคมได้ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะเกี่ยวข้องกับการเล่นหวยในฐานะผู้ค้า ตัวแทนขาย หรือผู้ เล่นก็ตาม สอดคล้องกับงานศึกษาของ พสุนิดา สารมาศ (2545) เรื่อง ชีวิตนักเสี่ยงโชคจากตัวเลข: กรณีศึกษาคนเล่นหวยใต้ดิน ผลการศึกษาพบว่า ในขั้นตอนของการปรับตัวของคนเพื่อเข้าสู่โลก ของคนเล่นหวยนั้นการตัดสินใจเล่นหวยในเวลาต่อมาจะมีเงื่อนไขมาจากความต้องการสร้างความหวัง

ในชีวิตและต้องการเอาชนะต่อหอย อีกทั้งการแพร่เข้ามาของข้อมูลงานศึกษาต่างประเทศยังส่งผลให้ภาพของการเล่นหอยหรือพนันต่างๆ ถูกพิจารณาในฐานะเป็นเครื่องมือหรือการละเล่นที่ช่วยผ่อนคลายความเครียดจากสภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ สติธร ธนานิธิโชติ (2554) ที่ทำการศึกษาเพื่อรวบรวมผลงานศึกษาที่อธิบายถึงเหตุผลที่ยืนยันให้เห็นความจำเป็นที่ต้องมีการพนันอยู่ในสังคม ซึ่งพบว่า งานศึกษาในสหรัฐอเมริกาชิ้นแรกๆ พิจารณาว่าการพนันเป็นกิจกรรมนันทนาการมากกว่าพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม อีกทั้งยังมีงานศึกษาด้านสังคมศาสตร์ที่พบว่า การพนันมีความสำคัญทางสังคมในฐานะเป็นช่องทางการระบายความคับข้องภายในจิตใจมนุษย์ โดยการเล่นพนันจะช่วยให้ผู้เล่นได้สัมผัสความตื่นเต้นใจในแบบที่พวกเขาไม่อาจสัมผัสได้ในชีวิตจริง นอกจากนี้การพนันยังเป็นพฤติกรรมทางเลือกในช่วยเปิดช่องทางโอกาสให้ผู้ที่ประสบความผิดหวังได้ระบายความกดดันทางจิตใจออกไปได้บ้าง ผู้ที่เล่นพนันจะรู้สึกว่าคุณค่า สามารถเป็นผู้กุมชะตาชีวิตของตัวเองได้ จึงกล่าวได้ว่าการพนันเป็นสิ่งเติมเต็มความต้องการและการเยียวยาทางใจของมนุษย์ เช่นเดียวกันกับการศึกษาเรื่องการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนของหอยไต้ดินในสังคมไทย ที่พบว่าหอยไต้ดินมิได้พยายามที่จะต่อต้าน ขัดขืน ปฏิเสธสภาพความจริงด้านลบที่ถูกขัดเยียดให้ในฐานะการพนันผิดศีลธรรมของสังคมมาสู่การเป็นการพนันที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม หากแต่หอยไต้ดินได้เล่นกับขีดจำกัดของความหมายโดยการสร้างคุณค่าให้แก่ตัวมันเองในฐานะการเป็นการละเล่นที่ช่วยบรรเทาความกดดันจากภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่ผู้คนต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบัน และสุดท้ายการเคลื่อนเปลี่ยนตัวตนของหอยไต้ดินสู่ภาพของการเป็นเครื่องมือสร้างเครือข่ายทางสังคมให้แก่กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับหอยไต้ดิน ซึ่งพบว่าผลการศึกษาสอดคล้องกับงานศึกษาของ ผาสุก พงไพจิตร (2543) เรื่อง หอยช่อง บ่อน ยาบ้าเศรษฐกิจนอกกฎหมายและนโยบายสาธารณะในประเทศไทย พบว่า หอยไต้ดินดำรงอยู่ได้เนื่องจากธุรกิจหอยไต้ดินสัมพันธ์กับโครงสร้างที่สนับสนุนผู้ผลิตและผู้เล่นในรูปกลุ่มอุปถัมภ์ทำให้การจำหน่ายหอยไต้ดินเป็นไปอย่างกว้างขวางและแนบแน่น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากข้อค้นพบของงานวิจัยครั้งนี้ได้ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นทางการศึกษาครั้งต่อไป นั่นคือเรื่องราวของการใช้อำนาจและความรุนแรงในสังคมไทยนั้นมิได้มีอยู่เพียงภาพของการเข้ากระทำความรุนแรง การทำร้ายร่างกาย หรือการฆ่าฟันเท่านั้น หากแต่ยังมีการใช้อำนาจและความรุนแรงที่แอบซ่อนกระทำผ่านปฏิบัติการ ที่เรียกว่า ปฏิบัติการทางวาทกรรม เพื่อให้เกิดผลในการถือครองอำนาจสิทธิ์ และความชอบธรรมในการกระทำต่างๆ ทั้งต่อทรัพยากรและผู้คนผ่านการช่วงชิงการเป็น

ผู้ครอบครองพื้นที่ทางความคิด การศึกษาปรากฏการณ์ห่วยไต้ดินในสังคมครั้งนี้จึงเป็นการเผยให้เห็นเรื่องราวการต่อสู้ระหว่างห่วยไต้ดินซึ่งไร้อำนาจเป็นผู้ถูกระงับและถูกขจัดเยียดภาพความจริงด้านลบไว้เพื่อกีดกัน/เบียดขับ ผลักไส มิให้มีโอกาสในการแสวงหาประโยชน์จากการเล่นห่วยในสังคมไทย

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป จึงควรศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมด้านอื่นๆ ที่เป็นเรื่องราวของอำนาจและความรุนแรงที่แฝงซ่อนอยู่ในรูปแบบ สถานการณ์ และบริบทที่แตกต่างหลากหลายกันไป เพื่อช่วยคลี่คลายให้เห็นและเข้าใจถึงความเป็นมา การต่อสู้ขัดขืน และการดำรงอยู่ของผู้คนที่ไร้อำนาจในสังคมไทยได้อย่างครอบคลุมในทุกมิติ โดยปราศจากกรอบวาทกรรมหลักมาครอบงำไว้

บรรณานุกรม

- จิตรกร โพธิ์งาม. (2549). *วาทกรรมเรื่องเขื่อนปากมูล*. ปรินญาคุณูปัฒนิต สาขาวิชาโทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ชูวิทย์ วิทยาภัก (บก.) บทนำ: สังคมศาสตร์กับการศึกษาคนชายขอบ, วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 11: 1, 17-18. อ้างถึงในสุริชัย หวันแก้ว. (2543). *กระบวนการกลายเป็นชายขอบ Maginalization*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร. (2554). *วาทกรรมการพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร. (2555). *สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษา รัฐศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2552). *อัตลักษณ์และการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชน*. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 4 (1) , 21-57.
- ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี. (ม.ป.ป.). *พื้นที่ของความเป็นอื่น*. ค้นเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2556, จาก : <http://www.museum.msu.ac.th>
- ธวัช มณีผ่อง. (2546). *กระบวนการสร้างความรู้ชายขอบในวิกฤตการณ์สุขภาพ กรณีศึกษาสำนักทรงแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่. ค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2556, จาก: ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ฉบับเต็มและเอกสารฉบับเต็มของเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัย (ThaiLIS)

- นพพันธ์ วรรณเทพสกุล. (2554). *เศรษฐกิจห่วยใต้ดิน: มุมมองการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมไทยผ่านธุรกิจการพนัน*. (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส). ค้นเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2555, จาก: http://www.gamblingstudy-th.org/document_research/
- นิลวดี พรหมพักพิง, และมณีมัย ทองอยู่. (2555). การสร้างพื้นที่ทางสังคมของผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยชาวภูไท. *การประชุมวิชาการระดับชาติ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 8 ประจำปี 2555* (หน้า 47-57). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นัฐพล รัตนสังขธรรม. (17 กรกฎาคม 2546). *ห่วยใต้ดิน เค้กชิ้นใหญ่ที่ใครก็อยากได้*. มติชนรายวัน, 2546, ค้นเมื่อ 6 กันยายน 2556, จาก: <http://www.nidambell.net>
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2552). *โลกของคนไร้บ้าน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ประยูทธ สิทธิพันธ์. (2524). *พระราชประเพณี และประเพณีชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: ปรีทัศน์ศาสตร์. ม.ป.ท. ค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2555, จาก: <http://www.library.bu.ac.th/>
- ปริตร เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. (ม.ป.ป.). *ชีวิตชายขอบ ตัวตนกับความหมาย กรณีศึกษา เกย์ หญิงรักรักรักหญิง คนชรา คนเก็บขยะ วัยรุ่น เด็กข้างถนน*. (เอกสารวิชาการลำดับที่ 24). ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร สังคีต พิริยะรังสรรค์ และนวลน้อย ตริรัตน์. (2543). *ห่วย ช่อง บ่อน ยาบ้า: เศรษฐกิจนอกกฎหมายกับนโยบายสาธารณะในประเทศไทย*. เชียงใหม่: ซิลเวอร์มูนบุคส์. อ้างถึงใน พสุนิดา สารมาศ. (2545). *ชีวิตนักเสี่ยงโชคจากตัวเลข : กรณีศึกษาคนเล่นห่วยใต้ดิน*. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาฉบับพิเศษ คณะสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- นโยบายห่วยยุคทักษิณ สว่างกระเป๋าคอนจนาบั้นประเทศ. (11 มกราคม 2549). ผู้จัดการออนไลน์, ค้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2549, จาก: <http://www.manager.co.th/>

- พระโฆสิต สุเมโธ. (2548). *หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมการเล่นพนันหวยในชุมชน*.
พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พสุณิดา สารมาศ. (2545). *ชีวิตนักเสี่ยงโชคจากตัวเลข :กรณีศึกษาคนเล่นหวยใต้ดิน*. สังคมวิทยา
และมานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. ค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2555, จาก: ฐานข้อมูล
วิทยานิพนธ์ฉบับเต็มและเอกสารฉบับเต็มของเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัย (ThaiLIS)
- รัตนพงษ์ สอนสุภาพ และศรัณย์ ชาติลักษณ์. (2544). *สลากกินแบ่งรัฐบาล: โครงสร้างอำนาจและ
ผลประโยชน์ของใคร*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
ค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2555, จาก: <http://www.thaihealth.or.th/>
- วัลยา ภูมิภักดีพรรณ. (2547). *ปฏิบัติการความรุนแรงต่อตัวตนของนักเรียน*. ปริญญาศึกษาคุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- สติธร ธนานิธิโชติ. (2554). *การพนันในมิติทางสังคม เศรษฐกิจและกฎหมาย*. *วารสาร
เศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ* สำนักวิชาเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2 (4), 90-111. ค้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2555, จาก
<http://www.cybervanaram.net>
- สุชาติ นพวรรณ. (ม.ป.ป.). *ข้อพิจารณาและแนวทางเกี่ยวกับการพนันในประเทศไทย*. (ม.ป.ท.).
ค้นเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2555, จาก: <http://www.dopa.go.th>
- เทศบาลนครหาดใหญ่. สงขลา (ม.ป.ป.). *ประวัติเมืองหาดใหญ่*. ค้นเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2555,
จาก: <http://www.hatyaicity.go.th/history>
- สมาคมอสังหาริมทรัพย์. สงขลา (ม.ป.ป.). *ปัจจัยสนับสนุนการซื้อขายบ้านอำเภอหาดใหญ่*.
ค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2555, จาก: <http://www.songkhlaarea.org/>

สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ. (2546). เศรษฐกิจการพนัน: ทางเลือกเชิงนโยบาย. กรุงเทพฯ: สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลเดือนมีนาคม. อ้างถึงใน นพพันธ์ วรรณเทพสกุล. (2554). เศรษฐกิจหายใต้ดิน: มุมมองการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมไทยผ่านธุรกิจการพนัน (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์). สำนักงานกองทุนสนับสนุน การเสริมสร้างสุขภาพ (สสส). ค้นเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2555, จาก http://www.gamblingstudy-th.org/document_research/

สิ่งพิมพ์ไม่อันลิตเตอร์. (29 ธันวาคม 2555). หนังสือพิมพ์บ้านเมือง, 2555, จาก: <http://www.banmuang.co.th>.

สายพิณ ศุภุทธมงคล. (2542). *คุกกับคน :อำนาจและการต่อต้านชัดเจน*. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. ค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2555, จากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ฉบับเต็มและเอกสารฉบับเต็มของเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัย (ThaiLIS)

สุพิชญา นิตศันวรกุล. (2555). *เรื่องเล่าผ่านกาลเวลา*. สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล. ค้นเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2555, จาก <http://www.glo.or.th>

สุภางค์ จันทวานิช. (2554). *ทฤษฎีสังคมวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรัชย์ หวันแก้ว. (2543). *กระบวนการกลายเป็นชายขอบ Maginalization*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สุรสม กฤษณะจู่ทะ. (2547). *การเมืองวัฒนธรรมของความเป็นอื่นในพื้นที่สี่: การต่อสู้ทางวาทกรรม ว่าด้วยเรื่องพลังงาน*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่. ค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2555, จาก: ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ฉบับเต็มและเอกสารฉบับเต็มของเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัย (ThaiLIS)

- สุวิดา ชรรम्मณีวงศ์. (2547). หายใต้ดิน-บนดิน: ปัญหาเชิงโครงสร้าง. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 24 (21), 45, 168. ค้นเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2555, จาก: ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ฉบับเต็มและเอกสารฉบับเต็มของเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัย (ThaiLIS)
- อภิญา เพ็องฟูสกุล. (2543). “พื้นที่” ในทฤษฎีสังคมศาสตร์. *วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 12 (2), 65-101.
- อภิญา เพ็องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2549). *อยู่ชายขอบ มองลวดความรู้ รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ฉลาดชาย รมิตานนท์*. กรุงเทพฯ :มติชน.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคล ถึงจุดเปลี่ยนของอดีต (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธวัช มณีผ่อง. (2546). *กระบวนการสร้างความรู้ชายขอบในวิกฤตการณ์สุขภาพ :กรณีศึกษาสำนักทรงแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2550). หาย: เส้นทางลัดสู่ความร้ายหรือหายนะอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ*, 11 (21), 71-85. ค้นเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2555, จาก: <http://www.journal.hcu.ac.th>
- Bernstein, Richard. (1971). *Praxis and Action: Contemporary Philosophies of Human Activity*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1971. อ้างถึงใน อภิญา เพ็องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

Foucault, Michel. (1965). *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*.

(trans. Richard Howard) (Originally published in 1961) New York: Pantheon Books.
 อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์จาก
 วาทกรรมของอัตบুদ্ধจนถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Jones, W. T. (1964). *Kant to Wittgenstein and Sartre: A History of Western Philosophy*.

New York: Harcourt, Brace & World. อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์
 Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขา
 สังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ไทเกอร์ พรินติ้ง.*

Martindale, Don A. (1974). *Sociological Theory and the Problem of Values*. London: A Bell &

Howell. อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎี
 และกรอบแนวคิด. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะ
 กรรมการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ไทเกอร์ พรินติ้ง.*

Moore, Donald. (1997). "Remapping Resistance: Ground for Struggle and the Politics of place"

in Pile, S. & Keith, M. (eds.) *Geographies of Resistance*, London: Routledge. อ้างถึงใน
 อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด.
 คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ไทเกอร์ พรินติ้ง.*

Foucault, Michel. (1970a) "The order of discourse," 48-78. In Robert Young, ed., *Untying the*

Text: A Post-Structuralist Reader. Boston: Routledge and Kegan Paul. (1981). อ้างถึง
 ใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ. (2554). *วาทกรรมการพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์วิภาษา.

- Hall, Stuart. (ed.). (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London:SAGE. อ้างถึงใน อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ไทเกอร์ พรินติ้ง.
- Lorraine, Tamsin. Gender. (1990). *Identity and the Production of Meaning*. New York: West view press. อ้างถึงใน อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ไทเกอร์ พรินติ้ง.
- Seymour-smith, Charlotte.(1986). *Dictionary of Anthropology*. London: Macmillan Press. 117. อ้างถึงใน สุริชัย หวันแก้ว. (2543). *กระบวนการกลายเป็นชายขอบ Maginalization*, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Shibutani, Tamotsu. (1961). *Society and Personality*. Prentice Hall. อ้างถึงใน อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แนวทางการสนทนาผู้ให้ข้อมูล

ชุดที่ 1 การสนทนากับผู้เกี่ยวข้องการเล่นหอยไต้ดินในฐานะคนเล่น คนขาย และ เจ้ามือหอยไต้ดิน (การสร้างอัตลักษณ์ และพื้นที่ใหม่ของหอยไต้ดิน)

1. การสนทนาเพื่อสร้างความคุ้นเคย แนะนำตัว และวัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อที่ต้องการเรียนรู้ ศึกษาข้อมูล ประวัติชีวิต ความเชื่อที่มีต่อหอยไต้ดิน สภาพชีวิตก่อนและหลังเล่นหอยไต้ดินมีความเหมือนความแตกต่างกันอย่างไร หอยไต้ดินกับการตอบสนองความต้องการ ความคิดมุมมองต่อผลที่ได้รับจากการเล่นหอย การ नियมตนเองและการสร้างพื้นที่ของหอยไต้ดิน

2. ข้อมูลทั่วไป

2.1 ตัวตน ชื่ออะไร นับถือศาสนาอะไร ประกอบอาชีพอะไร สถานภาพทางครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว สภาพความเป็นอยู่และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว รู้จักหรือมีภาพความทรงจำเกี่ยวกับการเล่น การค้า การเป็นเจ้ามือหอยไต้ดินตั้งแต่วัยใด เหตุการณ์อะไรที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเริ่มเล่น เริ่มค้า เริ่มเป็นเจ้ามือหอยไต้ดินครั้งแรก มีปัจจัยใดกระตุ้นให้ยังคงเกี่ยวข้องกับหอยไต้ดินต่อมาจนถึงปัจจุบัน มีความคิดมุมมองเกี่ยวกับการเล่น การค้า และการเป็นเจ้ามือหอยไต้ดินอย่างไร คิดว่ามีประโยชน์หรือให้โทษอย่างไรบ้าง

2.2 การอบรมเลี้ยงดู ปุ่มหลังทางครอบครัวมีลักษณะอย่างไร เข้มงวดหรือให้อิสระมากน้อยเพียงใด ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเป็นอย่างไร สมาชิกครอบครัวใครมีอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจมากที่สุด และสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ ผู้นำครอบครัว หรือสมาชิกคนอื่นๆของครอบครัวมีใครเกี่ยวข้องกับหอยไต้ดินหรือไม่ ถ้าเกี่ยวข้องเกี่ยวข้องกับในฐานะใด ผู้เล่น ผู้ค้า หรือ เจ้ามือหอย ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาตั้งแต่วัยเด็กเคยพบเห็นหรือได้ฟังข้อมูลความเชื่อเกี่ยวกับการเล่น การค้า หอยไต้ดินหรือไม่ ใครเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหอยไต้ดินบ้าง เล่าถึงช่วงชีวิตที่สำคัญต่อการตัดสินใจเริ่มเล่นเริ่มค้า เริ่มเป็นเจ้ามือหอยไต้ดินครั้งแรกและการกลับมาเกี่ยวข้องซ้ำ

3. ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ และพื้นที่ใหม่ของหอยใต้ดิน

3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับหอยใต้ดินว่าเป็นโอกาสใหม่ในชีวิต การแสดงความสามารถ และความมีโชคในการเลี้ยงทางตัวเลข การสร้างเครือข่ายทางสังคม หรือเป็นอบายมุขก่อให้เกิด ความจนซ้ำซาก

ทำไมถึงคิดเช่นนั้น อธิบายโดยการเล่าเหตุการณ์/ประสบการณ์ชีวิตที่เกิดขึ้นจริงอันนำไปสู่ความเชื่อดังกล่าว จากประสบการณ์ชีวิตจริงที่ประสบและความเชื่อที่ตนมีต่อหอยใต้ดิน มีการวางแผนอนาคตชีวิตของตนเองกับบทบาทของการเล่น การค้า การเป็นเจ้าของหอยใต้ดินไว้อย่างไร จะยังคงเล่น ชักชวนเพื่อนฝูงมาเล่น ลองประกอบอาชีพขายหอย หรือตั้งต้นเป็นเจ้าของหอยหรือไม่ อย่างไร

3.2 การเรียนรู้ จุดมุ่งหมาย และการนิยาม ให้ความหมายตนเองในฐานะผู้เล่นหอยใต้ดิน จากประสบการณ์เกี่ยวกับหอยใต้ดินคิดว่าเป็นสิ่งดีหรือมีโทษอย่างไร จุดมุ่งหมายของการเล่น การค้า การเป็นเจ้าของหอยใต้ดินเพื่ออะไร เมื่อเล่นหอยแล้วสามารถตอบสนองความต้องการที่คาดหวังไว้มากน้อยเพียงใด คิดว่าจะเล่นหอย ค่า เป็นเจ้ามือต่อไปหรือไม่ เพราะเหตุใด กล่าวบอกเล่า/เปิดเผยตัวตนของตนเองในฐานะผู้เล่น ผู้ค้า เจ้ามือหอยใต้ดินต่อคนใกล้ชิดและคนอื่นๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมการเล่น การค้า การเป็นเจ้าของหอยใต้ดินมากน้อยเพียงใด ทั้งบุคคล/กลุ่มคนที่ตนความสัมพันธ์สม่ำเสมอ มีความสัมพันธ์บ้างเป็นครั้งคราว และไม่มีความสัมพันธ์ในการใช้ชีวิตปกติประจำวันด้วย เมื่อเปิดเผยตัวตนของการเป็นคนเล่น คนค้า เจ้ามือหอยใต้ดินแล้ว พบว่า ปฏิกริยาของคนรอบข้างส่งผลให้เกิดความรู้สึกอย่างไร ใ้การยอมรับ เพราะเป็นเรื่องปกติ หรือไม่ใ้การยอมรับ อธิบายเหตุผลประกอบที่ทำให้เกิดความรู้สึกทั้งด้านบวกและด้านลบต่อการเปิดเผยตัวตนว่า เหตุใดจึงมีความรู้สึกดังกล่าว และจากผลที่ตามมาด้านบวกและด้านลบจากการเปิดเผยตัวตนในฐานะคนเล่น คนค้า เจ้ามือหอยใต้ดิน ส่งผลต่อการเลือกที่จะนิยามตนเองเป็นใคร อยู่ในฐานะ มีบทบาทอย่างไรในฐานะคนเล่นหอย พื้นที่ทางสังคมที่เลือกใช้ในการแสดงตัวตนที่คิดว่าเหมาะสมและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ พื้นที่ใด อยู่ตำแหน่งแห่งที่ตรงไหนของสังคมและรัฐชาติไทย และเพราะเหตุใดจึงเลือกดำรงตัวตนอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว อธิบายเหตุผลประกอบ

ภาคผนวก ข.

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการเล่นหวยในประเทศไทย

การเล่นหวยตั้งต้นมาจากประเทศจีน ราวปี พ.ศ. 2364-2378 เรียกว่า ฮวยฮวย แพร่เข้ามาประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เนื่องด้วยเมื่อปี พ.ศ. 2378 เกิดวิกฤตการณ์ขาดแคลนเงินตราในประเทศ จากการที่คนนำเงินไปฝังดินเก็บไว้ไม่ยอมนำออกมาใช้จ่าย พระยาศรีไชยบาล (จินหง) เสนอให้มีการตั้งโรงหวย กระตุ้นให้คนนำเงินออกมาเล่นหวย รัชกาลที่ 3 จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการตั้งโรงหวยขึ้น แรกเริ่มนั้นรูปแบบการเล่นหวยในประเทศจีนเป็นการทายตัวอักษรที่เขียนบนแผ่นป้ายเล็กๆ 34 ป้าย ตัวอักษรที่เขียนเป็นการเขียนชื่อคนโบราณที่มีชื่อเสียงลงไปบนแผ่นป้ายละหนึ่งชื่อ การออกหวยนั้นเจ้ามือจะเลือกป้ายขึ้นมาอันหนึ่งหรือชื่อหนึ่งใส่ลงในกระบอกไม้ปิดปากไว้แล้วแขวนไว้กับหลังคาโรงหวย นักแทงหวยทั้งหลายก็จะทายว่าวงวนี่จะออกชื่อใครใน 34 แผ่นป้ายนั้น ถ้าทายถูกเจ้ามือจะจ่ายค่าตอบแทนเป็นเงิน 30 ต่อ ถ้าทายผิดเจ้ามือก็กินเดิมพัน ต่อมาเมื่อผู้คิดเพิ่มเติมตัวหวยขึ้นอีกสองตัวรวมเป็น 36 ตัวแต่จ่าย 30 ต่อเหมือนเดิมเพื่อให้เข้าใจง่ายและชัดเจนตามโรงหวยของประเทศจีนจึงทำฉลากไว้รอบๆ โรงหวยเขียนเครื่องหมายกำกับไว้ให้รู้จักสามแบบ คือ เขียนรูปภาพคนซึ่งสมมุติขึ้นเป็นตัวหวย เขียนตัวหนังสือจีนกำกับบอกรูปภาพตัวหวย และเขียนรูปสัตว์ซึ่งสมมุติว่าเป็นชาติก่อนของตัวหวย ส่วนการเล่นหวยในประเทศไทยได้มีการปรับรูปแบบการเล่นหวยจากการเล่นหวยของประเทศจีน เนื่องจากคนไทยอ่านหนังสือจีนไม่ออกพูดภาษาจีนไม่ได้ พระยาศรีไชยบาล (จินหง) ได้คิดเอาตัวอักษรไทยเข้ากำกับแทนตัวอักษรจีน กล่าวคือ อักษรไทยมี 44 ตัว ใช้เป็นตัวหวย 36 ตัว เหลือไม่ใช้ 8 ตัว คือ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ศ และ ษ จึงเรียกกันว่า หวย ก ข จนสุดท้ายตัดเหลือ 34 ตัวคือ ตัดตัว ง.จิเกา กับ ฐ.ไท้เผงออก (ประยูทธ สิทธิพันธ์ 2524) [ออนไลน์] ในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น หวย ก ข ได้รับความนิยมในหมู่ผู้เล่นเป็นจำนวนมากทำให้กลายเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของรัฐ การจัดตั้งโรงหวยได้มีการจัดประมูลทุกปี ผู้เข้าร่วมประมูลที่ให้ค่าอากรสูงสุดก็จะได้รับสัมปทานเรียกว่าเป็นนายอากรหวยมีบรรดาศักดิ์เป็นขุนบานเบ็กบุรีรัตน์ (ขุนบาล หรือ ขุนบาน) ซึ่งเป็นบรรดาศักดิ์รายปี กล่าวคือ ปีไหนประมูลไม่ได้ก็จะหมดสิทธิ์ในการครอบครองบรรดาศักดิ์ไปด้วย การตั้งโรงหวยสามารถเก็บค่าอากรหวยเป็นเงินรายได้จำนวนมากถึงปีละ 20,000 บาท จนในสมัยรัชกาลที่ 4 เงินรายได้จากอากรหวยเพิ่มขึ้นเป็นปีละ 200,000 บาท เงินรายได้สูงสุดนั้นเป็นช่วงในสมัยรัชกาลที่ 6 ปี พ.ศ. 2454 ค่าอากรหวยเป็นเงินรายได้ถึงปีละ 3,849,600 บาท จนถึงปีสุดท้ายเมื่อจะเลิก หวย ก ข เงินรายได้จากอากรหวยเป็นเงินรายได้ปีละ 3,420,000 บาท (ประยูทธ สิทธิพันธ์ 2524) [ออนไลน์] สถานที่ตั้งโรงหวยแต่เดิมนั้นโรงหวยตั้งอยู่ใกล้สะพานหันทำการออกหวยตอนเช้าวันละครั้ง ต่อมาเมื่อผู้ขอตั้งโรงหวยอีกแห่งหนึ่งที่บางลำพูออก

หอยตอนค่ำวันละครึ่ง โรงหอยจึงมีสองโรงในหนึ่งวันจะมีการออกหอยสองเวลา คือ ตอนเช้าและตอนค่ำ ต่อมาโรงหอยยุบไปรวมกันที่สะพานหัน แต่ก็ยังออกวันละสองเวลาเหมือนเดิมและคนก็ยังเรียกคงเรียกว่า หอยโรงเช้า หอยโรงค่ำ

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริที่จะยกเลิกการเล่นหอยเพราะผู้คนนิยมเล่นกันมากหาเงินมาได้เท่าไรก็หมดไปกับการเล่นหอย แต่เนื่องจากอกรหอยเป็นรายได้ที่สำคัญของประเทศทำให้ไม่อาจยกเลิกได้ทันที ขณะเดียวกันนั้นก็ได้มีการออกสลากกินแบ่งรัฐบาล เป็นการนำรูปแบบการเล่นหอยทยอยตัวเลขเข้ามาแทนที่การเล่นหอยทยอยตัวอักษร โดยมีฝรั่งชาวอังกฤษชื่อ “ครูด บาสเตอร์” เป็นผู้นำการออกรางวัลสลากแบบยุโรปมาเผยแพร่เป็นคนแรก เรียกว่า “ลอตเตอรี่” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้กรมทหารมหาดเล็กออกลอตเตอรี่เป็นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2417 เนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือพ่อค้าต่างชาติที่นำสินค้ามาร่วมแสดงในการจัดพิพิธภัณฑที่ตึกกองคาเดียนในพระบรมมหาราชวัง

เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกการเล่นหอย ก ข ที่เล่นกันมายาวนานถึง 81 ปี ได้สำเร็จ ประกาศเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2495 (นับวันันต์ บรมานันท์ 2554, 5) [ออนไลน์] เหตุผลของการยกเลิกการเล่นหอย ก ข ก็เนื่องมาจากการที่หอย ก ข เป็นการพนันที่ก่อให้เกิดการลุ่มหลงได้รับความนิยมเล่นกันอย่างมากทั้งในกลุ่มคนรวยและคนจน ต่อมาในปี พ.ศ. 2460 ซึ่งเป็นช่วงระหว่างสงครามโลก ครั้งที่ 1 สหราชอาณาจักรอังกฤษซึ่งเป็นประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรประสงค์จะกู้เงินจากประเทศไทย เพื่อใช้ในการสงคราม แต่ไม่อาจกู้โดยตรงจากรัฐบาลไทยได้ เพราะเป็นการกระทบกระเทือนงบประมาณประเทศ สภารักษาชาติแห่งประเทศอังกฤษจึงดำเนินนโยบายกู้เงินจากประชาชนด้วยการออกลอตเตอรี่ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากรัชกาลที่ 6 ต่อมาในปี พ.ศ. 2466 ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ ออก “ลอตเตอรี่เสือป่าล้านบาท” เพื่อหารายได้บำรุงกองเสือป่าอาสาสมัครซึ่งพิมพ์จำนวน 1 ล้านฉบับ จำหน่ายฉบับละ 1 บาท วิธีการออกสลากดำเนินการ โดยนำเลขที่ออกรางวัลบรรจุกล่องทึบแล้วใส่ลงในไหตั้งเรียงตามลำดับจากหลักหน่วย สิบล้อ พัน หมื่น แสน ก่อนออกรางวัลกรรมการจะจับสลากเพื่อทราบว่าครั้งนี้จะออกรางวัลที่เท่าใด แล้วจึงให้กรรมการล้วงตลับบรรจุเลขหมายออกมาเปิดต่อหน้ากรรมการและประชาชนจนหมดทุกรางวัลเป็นอันเสร็จการออกรางวัลสลากนั้นๆ

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2476 สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 รัฐบาลมีนโยบายที่จะลดเงินรัฐอุปการซึ่งเป็นเงินที่เรียกเก็บจากชาวยุโรปที่มีต้องรับราชการทหารทำให้รัฐขาดรายได้ จึงได้ดำริให้มีการออกลอตเตอรี่รัฐบาลขึ้นเรียกว่า “ลอตเตอรี่

รัฐบาลสยาม” พิมพ์ออกจำหน่ายจำนวน 1 ล้านฉบับ ฉบับละ 1 บาท ปีละ 4 งวด ต่อมาในปี พ.ศ. 2477 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้กระทรวงมหาดไทยออก “สลากกินแบ่งบำรุงเทศบาล” เพื่อหารายได้บำรุงกิจการงานของเทศบาล โดยกำหนดว่าหากเดือนใดเป็นเดือนที่ออกสลากกินแบ่งรัฐบาล เดือนนั้นให้แจ้งจำหน่ายสลากกินแบ่งเทศบาล โดยเริ่มจำหน่ายงวดแรก เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2478 แล้วออกสลากในเดือนเมษายน พ.ศ. 2479 โดยพิมพ์จำนวน 500,000 ฉบับ ฉบับละ 1 บาท ตั้งแต่นั้นมาก็มีการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลและสลากบำรุงเทศบาลเรื่อยมา

ต่อมาเมื่อคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้โอนกิจการสลากกินแบ่งรัฐบาลและสลากบำรุงเทศบาลมาสังกัดกระทรวงการคลัง มีการแต่งตั้งคณะกรรมการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลขึ้น โดยมีพระยาพรหมพิตรพิลาศเป็นประธานกรรมการ เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2482 จึงถือเป็นวันสถาปนากองสลากกินแบ่งรัฐบาล การออกสลากกินแบ่งรัฐบาลได้พัฒนาเรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2517 ได้มีการออกพระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลขึ้น กำหนดให้สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นนิติบุคคลและเป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงการคลัง (สุพิชญา นิตศน์วรกุล 2555) [ออนไลน์] เมื่อศึกษาข้อมูลปริมาณสลากกินแบ่งรัฐบาลพบข้อมูลว่า ปริมาณสลากกินแบ่งรัฐบาลนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 เป็นต้นมาจนถึงปี พ.ศ. 2554 (รัตนพงษ์ สอนสุภาพ และศรีณย์ ธิฉัตรกษณ์ 2554, 83) นั้นมีจำนวนสลากได้เพิ่มขึ้นตามพัฒนาการเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศ ดังนี้

ก่อนมี พ.ร.บ. สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พ.ศ. 2517 สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลได้จัดพิมพ์สลากออกมาจำหน่ายจำนวน 2-5 ล้านฉบับต่องวด ในรอบหนึ่งเดือนจะมีการออกสลาก 3-4 ครั้ง ทำให้ปริมาณสลากออกมามีเฉลี่ยประมาณ 8-15 ล้านฉบับต่อเดือน ในขณะที่สลากมีราคาฉบับละ 10 บาท

หลังจากใช้ พ.ร.บ. สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พ.ศ. 2517 สำนักงานสลากฯ ได้มีการจัดพิมพ์สลากออกมาจำหน่ายเพิ่มขึ้นซ้ำๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2519 ได้มีการปรับการออกสลากเป็น 2 ครั้งต่อเดือน ซึ่งนับจากนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันการออกสลากจะมีเพียง 2 ครั้งต่อเดือนเท่านั้น ส่วนราคาสลากยังอยู่ในระดับคงที่ไปจนถึงปี พ.ศ. 2530 จึงเริ่มมีการปรับราคาขึ้นเป็น 20 บาทสำหรับสลากชุด ก ง จ ฉ ส่วนสลากชุด ก ข ยัง 10 บาทเท่าเดิม ส่วนปริมาณสลากนั้นจนถึงกลางปี พ.ศ. 2530 มีการจัดพิมพ์สลากเพิ่มเป็น 28 ล้านฉบับต่องวดหรือประมาณ 56 ล้านฉบับต่อเดือน หลังจากนั้นราคาสลากทุกชุดมีราคาเดียวกัน คือ 20 บาทต่อฉบับ และมีการปรับราคาขึ้นเป็น 40 บาทต่อฉบับ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ตามในแง่ของปริมาณสลากที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นนั้น เนื่องจากวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549 คณะกรรมการสลากกินแบ่งรัฐบาลมีมติเห็นชอบให้เปลี่ยนสลากพิเศษโครงการหารายได้เพื่อการกุศลจำนวน 16 ล้านฉบับต่องวดมาเป็นสลากกินแบ่งรัฐบาลทั้งหมด ซึ่งหากรวมกับจำนวน

สลากกินแบ่งรัฐบาลของเดิมที่มีอยู่แล้วในตลาด 30 ล้านฉบับต่องวดก็จะทำให้มีสลากกินแบ่งรัฐบาลออกสู่ตลาดเป็นงวดละ 46 ล้านฉบับ หรือ 92 ล้านฉบับต่อเดือน และต่อมาในปี พ.ศ. 2553 คณะกรรมการสลากได้มีมติให้จัดพิมพ์สลากเพิ่มอีกจำนวน 4 ล้านฉบับต่องวด เพื่อแก้ปัญหาการขายสลากเกินราคา ทำให้ปัจจุบันมีสลากกินแบ่งรัฐบาลในตลาดต่องวด (ทุกๆ 15 วัน) มีจำนวน 50 ล้านฉบับต่องวดหรือต่อเดือน 100 ล้านฉบับ แต่ผลลัพธ์ของมาตรการนี้ยังคงไม่สามารถทำให้ราคาลดลงได้ เงินรายได้จากการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือลอตเตอรี่ก่อให้เกิดเงินรายได้แผ่นดินจำนวนมหาศาลเช่นเดียวกันกับรายได้จากอาคารโรงหวย พบว่าในปี พ.ศ. 2547 สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลได้นำส่งเงินเป็นรายได้แผ่นดิน 8,872] ล้านบาท ปี พ.ศ. 2549 นำส่ง 11,174 ล้านบาท ปี พ.ศ. 2550 นำส่ง 14,001 ล้านบาท ส่วนปี พ.ศ. 2551 นำส่ง 13,929 ล้านบาท และในปี พ.ศ. 2552 นำส่ง 13,531 ล้านบาท ในช่วงปี พ.ศ. 2547-2552 สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลนำส่งเงินเป็นรายได้แผ่นดิน รวมทั้งสิ้น 71,865 ล้านบาท เฉลี่ยปีละ 11,978 ล้านบาท ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงเงินรายได้แผ่นดินมหาศาลที่รัฐได้จากการดำเนินกิจการของสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล เพื่อนำไปใช้ในกิจการงานสาธารณะประโยชน์ของรัฐทั้งในด้านการศึกษาและการกีฬา การศาสนา การแพทย์และสาธารณสุข การสังคมสงเคราะห์ ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และนำมูลเกล้าถวายในวโรกาสต่างๆ (นันทวัฒน์ บรมานันท์ 2554, 30-31) นอกจากรายได้จากการจำหน่ายสลากกินแบ่งรัฐบาลจะนำเข้าแผ่นดินร้อยละ 28 ตามพระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พ.ศ. 2517 แล้ว สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลยังได้นำเงินจากรายจ่ายงบประมาณเงินบริหารสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลไปดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์หลายด้าน ในช่วงปี พ.ศ. 2547-2551 ได้แก่ ด้านการศึกษาและการกีฬา การศาสนา การแพทย์และสาธารณสุข การสังคมสงเคราะห์ ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และนำมูลเกล้าถวายในวโรกาสต่างๆ รวมเป็นเงิน 114.2 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2547 และเพิ่มขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2549-2550 และลดลงเล็กน้อยในช่วงปี พ.ศ. 2551 เนื่องจากการประกาศยกเลิกการจำหน่ายสลากพิเศษเลขท้าย 3 ตัว 2 ตัว (รัตนพงษ์ สอนสุภาพ และศรัณย์ ชาติลักษณ์ 2554, 37-38)

การเล่นหวยเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านานนับร้อยปี การเล่นหวยมีวิวัฒนาการด้านรูปแบบและวิธีการเล่นที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จากเดิมการเล่นหวยเป็นการเล่นเสี่ยงทายตัวอักษรตามอย่างการเล่นของประเทศจีน เรียกว่า หวย ก ข มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาเงินฝืด แต่จากการได้รับความนิยมเล่นเป็นอย่างมากในหมู่คนไทยทำให้การเล่นหวยก่อให้เกิดรายได้แผ่นดินจากค่าอาคาร โรงหวยซึ่งถือเป็นรายได้ที่สำคัญของประเทศในขณะนั้น หากแต่การเล่นหวยทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ได้แก่ การไม่สนใจประกอบอาชีพ การขายลูกเป็นทาสเพื่อไถ่หนี้ การปล้นจี้ ลักขโมย ต่อมาจึงมีการประกาศให้ยกเลิกโรงหวยเสีย รูปแบบและวิธีการเล่นหวยได้มีการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการนำการเล่นเสี่ยงทายตัวเลขตามอย่างประเทศอังกฤษ เรียกว่า

ลอตเตอรี่ เข้ามาเล่นเป็นครั้งแรก แต่เป็นไปเพื่อการหาเงินบริจาคการกุศล ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ประกาศยกเลิกโรงหวยและมีการออกลอตเตอรี่มีวัตถุประสงค์ เพื่อหารายได้ช่วยเหลือกิจการสงครามแก่ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 1 ต่อมาเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองสมัยรัชกาลที่ 7 รัฐบาลที่บริหารประเทศได้ออกลอตเตอรี่เพื่อหาเงินชดเชยรายได้รัฐที่น้อยลงจากการลดการเก็บเงินรัชชูปการ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมารัฐบาลไทยจึงกลับมาดำเนินกิจการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือลอตเตอรี่เป็นประจำโดยเริ่มจากออกรายปี จนต่อมาเป็นการออกรายเดือนจนถึงปัจจุบัน จากเรื่องราวประวัติศาสตร์จึงถึงปัจจุบันของการเล่นหวยในประเทศไทย กล่าวได้ว่าการเล่นหวยเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้นำประเทศทุกยุคทุกสมัยได้ใช้ในการแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหวยเพื่อหาเงินมาเป็นรายได้แผ่นดินในการบริหารประเทศและการบำรุงกิจการในงานสาธารณะกุศลต่างๆ การเล่นหวยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ก่อให้เกิดรายได้ที่รัฐต้องพึ่งพาตลอดมาจวบจนถึงปัจจุบันก็ว่าได้

ภาคผนวก ก.

กฎหมาย และพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ.2478

พระราชบัญญัติการพนัน

พุทธศักราช 2478

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร

ลงวันที่ 20 สิงหาคม พุทธศักราช 2478)

น.อ. อาทิตย์ทิพอาภา ร.น.

เจ้าพระยายมราช

พล.อ.เจ้าพระยาพิชเชนทรโยธิน

ตราไว้ ณ วันที่ 31 มกราคม พุทธศักราช 2478

ปีที่ 2 ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า สมควรเพิ่มเติมและรวบรวมพระราชบัญญัติการพนันเสียใหม่ จึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478”

มาตรา 2 ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ตั้งแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2473 และกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ซึ่งมีความขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่ ความในมาตรา 853, 854 และ 855 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 4 ห้ามมิให้อนุญาตจัดให้มี หรือเข้าเล่น หรือเข้าพนันในการเล่นอันระบุไว้ในบัญชี ก. ท้ายพระราชบัญญัตินี้ หรือการเล่นซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน หรือการเล่นอันร้ายแรงอื่นใด ซึ่งรัฐมนตรีเจ้าหน้าที่ได้ออกกฎกระทรวงระบุเพิ่มเติมห้ามไว้ แต่เมื่อรัฐบาลพิจารณาเห็นว่า ณ สถานที่ใดสมควรจะอนุญาตภายใต้บังคับเงื่อนไขใด ๆ ให้มีการเล่นชนิดใดก็อนุญาตได้โดยออกพระราชกฤษฎีกา

การเล่นอันระบุไว้ในบัญชี ข. ท้ายพระราชบัญญัตินี้ หรือการเล่นซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน หรือการเล่นอื่นใด ซึ่งรัฐมนตรีเจ้าหน้าที่ได้ออกกฎกระทรวงระบุเพิ่มเติมไว้ จะจัดให้มีขึ้นเพื่อเป็นทางนำมาซึ่งผลประโยชน์แก่ผู้จัด โดยทางตรงหรือทางอ้อมได้ต่อเมื่อรัฐมนตรีเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงาน

ผู้ออกใบอนุญาตเห็นสมควรและออกใบอนุญาตให้ หรือมีกฎกระทรวงอนุญาตให้จัดขึ้นโดยไม่ต้องมีใบอนุญาต

ในการเล่นอันระบุนี้ไว้ในวรรค 2 ข้างต้นนั้นจะพนันกันได้เฉพาะเมื่อได้มีใบอนุญาตให้จัดขึ้น หรือมีกฎกระทรวงอนุญาตให้จัดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีใบอนุญาต

การเล่นหมายเลข 5 ถึง 15 ในบัญชี ข. หรือการเล่นซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน หรือการเล่นอื่นใดซึ่งรัฐมนตรีเจ้าหน้าที่ได้ออกกฎกระทรวงระบุเพิ่มเติมไว้ในวันนั้น จะให้รางวัลตราความเป็นเงินไม่ได้ และห้ามมิให้ผู้รับรางวัลที่ไปไปแล้วกลับคืน หรือรับซื้อหรือแลกเปลี่ยนรางวัลนั้นในสถานงาน หรือการเล่นหรือบริเวณต่อเนื่องในระหว่างมีงานหรือการเล่น

มาตรา 4 ทวิ ในการเล่นอื่นใดนอกจากที่กล่าวในมาตรา 4 จะพนันกันหรือจะจัดให้มีเพื่อให้พนันกันได้เฉพาะการเล่นที่ระบุชื่อและเงื่อนไขไว้ในกฎกระทรวง

คำว่า “การเล่น” ในวรรคก่อน ให้หมายความรวมถึงการทายและการทำนายด้วย

มาตรา 5 ผู้ใดจัดให้มีการเล่น ซึ่งตามปกติย่อมพนันเอาเงินหรือทรัพย์สินอย่างอื่นแก่กัน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นจัดให้มีขึ้นเพื่อนำมาซึ่งผลประโยชน์แห่งตน และผู้ใดเข้าเล่นอยู่ด้วยก็ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นพนันเอาเงินหรือทรัพย์สินอย่างอื่น

มาตรา 6 ผู้ใดอยู่ในวงการเล่นอันขัดต่อบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ หรือขัดต่อข้อความในกฎกระทรวง หรือใบอนุญาตซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นเล่นด้วยเว้นแต่ผู้ซึ่งเพียงแต่ดูการเล่นในงานรื่นเริงสาธารณะ หรือในงานนักขัตฤกษ์ หรือในที่สาธารณสถาน

มาตรา 7 ใบอนุญาตทุกฉบับต้องกำหนด

- (1) ลักษณะข้อจำกัดและเงื่อนไขของการเล่นพนัน โดยชัดแจ้ง
- (2) สถานที่ วัน เดือน ปี และกำหนดเวลาที่อนุญาตให้เล่น ถ้าเป็นใบอนุญาตสลากกินแบ่ง สลากกินรวบ และสวิป ให้ระบุจำนวนสลากที่จะขายกับสถานที่ วันและเวลาที่จะออกด้วย
- (3) จำนวนบุคคลผู้จะเข้าเล่นมีกำหนดหรือไม่ และไม่ให้บุคคลอายุต่ำกว่า 20 ปี บริบูรณ์หรือไม่บรรลุนิติภาวะเข้าเล่นด้วย เว้นแต่การเล่นตามบัญชี ข. หมายเลข 16

มาตรา 8 การจัดให้มีการแถมพหุหรือรางวัลด้วยการเสี่ยงโชค โดยวิธีใด ๆ ในการประกอบกิจการค้าหรืออาชีพ จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตก่อนจึงจะทำได้

มาตรา 9 สลากกินแบ่ง สลากกินรวบ และสวิป หรือการเล่นอย่างใดที่เสี่ยงโชคให้เงินหรือประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้เล่นคนหนึ่งคนใดนั้น ต้องส่งสลากให้เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตประทับตราเสียก่อน จึงนำออกจำหน่ายได้ ถ้ายังมีได้รับอนุญาตให้มีการเล่นที่กล่าวไว้ในวรรคก่อน

ห้ามมิให้ประกาศโฆษณาหรือชักชวนโดยตรงหรือทางอ้อมให้บุคคลใด ๆ เข้าร่วมในการเล่นนั้น

มาตรา 9 ทวิ ห้ามมิให้ผู้ใดเสนอขายหรือขายสลากกินแบ่งที่ออกจำหน่ายตามมาตรา 9 และที่ยังมิได้ออกรางวัลเกินกว่าราคาที่กำหนดในสลาก

มาตรา 9 ทริ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 9 ทวิ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 10 ทรัพย์สินพนันกันซึ่งจับได้ในวงการเล่นอันขัดต่อบทแห่งพระราชบัญญัตินี้หรือขัดต่อข้อความในกฎกระทรวงหรือใบอนุญาต ซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้ ให้รับเสียทั้งสิ้น เว้นแต่ทรัพย์สินซึ่งมิได้เอาออกพนัน เครื่องมือที่ใช้ในการเล่นนั้น ให้ศาลมีอำนาจปรับได้ตามกฎหมายลักษณะอาญาประกาศหรือเอกสารอย่างใด ๆ อันมุ่งหมายให้เป็นการชักชวนผู้อื่นให้เข้าเล่นดังกล่าวไว้ในมาตรา 9 วรรค 2 นั้น ตำรวจหรือกรมการอำเภอจะยึดและทำลายเสียก็ได้ ถ้าประกาศหรือเอกสารนั้นส่งทางไปรษณีย์ถึงผู้รับที่อยู่ในราชอาณาจักร เจ้าพนักงานไปรษณีย์จะยึดประกาศหรือเอกสารนั้นไว้ก็ได้ แต่เจ้าพนักงานไปรษณีย์ต้องแจ้งให้ผู้รับทราบ ถ้าผู้รับมีข้อโต้แย้งว่า ประกาศหรือเอกสารนั้นมิได้เกี่ยวแก่การพนัน ผู้รับจะนำคดีไปฟ้องศาลภายในกำหนด 1 เดือน นับแต่วันที่ได้รับความจากเจ้าพนักงานไปรษณีย์ก็ได้ ถ้าผู้รับมิได้นำคดีไปฟ้องศาลก็ดี หรือเมื่อศาลตั้งยื่นการยึดนั้นก็ดี เจ้าพนักงานไปรษณีย์มีอำนาจทำลายประกาศหรือเอกสารที่ยึดไว้นั้นได้ แต่เจ้าพนักงานไปรษณีย์จะเปิดซองหรือห่อออกดูโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรานี้ไม่ได้ เว้นแต่จะมีเครื่องหมายภายนอกแสดงว่า ในซองหรือในห่อนั้นมีสิ่งที่จะต้องรีบและทำลายตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 11 เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตมีสิทธิจะเรียกใบอนุญาตคืนเมื่อมีเหตุสมควร เชื่อว่า ผู้รับใบอนุญาตกระทำการละเมิดพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎกระทรวง หรือใบอนุญาตซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 12 ผู้ใดจัดให้มีการเล่น หรือทำอุบายล่อ ช่วยประกาศโฆษณาหรือชักชวนโดยตรงหรือทางอ้อมให้ผู้อื่นเข้าเล่นหรือเข้าพนันในการเล่นซึ่งมิได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานหรือรับอนุญาตแล้วแต่เล่นพลิกแพลง หรือผู้ใดเข้าเล่น หรือเข้าพนันในการเล่นอันขัดต่อบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎกระทรวง หรือข้อความในใบอนุญาต ผู้นั้นมีความผิดต่อไปนี้

(1) ถ้าเป็นความผิดในการเล่นตามบัญชี ก. หมายเลข 1 ถึงหมายเลข 16 หรือการเล่นตามบัญชี ข. หมายเลข 16 เฉพาะสลากกินรวบ หรือการเล่นซึ่งมีลักษณะคล้ายกันนี้ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 3 เดือนขึ้นไปจนถึง 3 ปี และปรับตั้งแต่ 500 บาท ขึ้นไปจนถึง 5,000 บาท ด้วยอีกโทษหนึ่ง เว้นแต่ผู้เข้าเล่นหรือเข้าพนันที่เรียกว่าลูกค้า ให้จำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 5,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(2) ถ้าเป็นความผิดในการเล่นอื่นใด ตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 2,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เว้นแต่ความผิดตามมาตรา 4 ทวิ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 13 ผู้ใดฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา 4 อันว่าด้วยการรับกลับคืนหรือรับซื้อ หรือแลกเปลี่ยนรางวัลนั้น มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 เดือน หรือปรับไม่เกิน 500 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 14 ผู้ใดฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา 8 มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับตั้งแต่ 50 บาท ขึ้นไปจนถึง 2,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๑๔ ทวิ ผู้ใดกระทำความผิดต้องระวางโทษตามพระราชบัญญัตินี้ เมื่อพ้นโทษแล้วยังไม่ครบกำหนดสามปีกระทำความผิดต่อพระราชบัญญัตินี้อีก

(๑) ถ้าโทษซึ่งกำหนดไว้สำหรับความผิดที่กระทำครั้งหลังเป็นโทษจำคุกและปรับ ให้วางโทษทัณฑ์

(๒) ถ้าโทษซึ่งกำหนดไว้สำหรับความผิดที่กระทำครั้งหลังเป็นโทษจำคุกหรือปรับ ให้วางโทษทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 15 นอกจากโทษที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ ถ้าเป็นกรณีที่มีผู้นำจับผู้กระทำความผิด ให้พนักงานอัยการร้องขอต่อศาลให้จ่ายสินบนแก่ผู้นำจับด้วย และให้ศาลสั่งไว้ในคำพิพากษาให้ผู้กระทำความผิดใช้เงินสินบนแก่ผู้นำจับกึ่งหนึ่งของจำนวนเงินค่าปรับด้วยอีก โสดหนึ่ง ถ้าผู้กระทำความผิดไม่ชำระสินบนดังกล่าว ให้จ่ายจากเงินที่ได้จากของกลางซึ่งศาลสั่งริบเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว หรือจ่ายจากเงินค่าปรับที่ได้ชำระต่อศาล

มาตรา 16 รัฐมนตรีเจ้าหน้าที่รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ มีอำนาจกำหนดให้ผู้รับใบอนุญาตการเล่นหมายเลข 17 ในบัญชี ข. เสียภาษีไม่เกินกว่าร้อยละสิบแห่งยอดรายรับก่อนหักรายจ่าย การเล่นหมายเลข 19 ในบัญชี ข. ไม่เกินร้อยละสิบแห่งยอดรายรับ ซึ่งหักรายจ่ายแล้ว และการเล่นหมายเลข 16 หมายเลข 18 และหมายเลข 20 ในบัญชี ข. ไม่เกินร้อยละสิบแห่งยอดราคาสลากซึ่งมีผู้รับซื้อก่อนหักรายจ่าย

รัฐมนตรีเจ้าหน้าที่รักษาการ ตามพระราชบัญญัตินี้จะกำหนดให้ผู้รับใบอนุญาตการเล่นหมายเลข 17 หมายเลข 18 และหมายเลข 19 ในบัญชี ข. เสียภาษีเพิ่มขึ้นอีกไม่เกินร้อยละสองครึ่ง เพื่อให้เป็นรายได้ของเทศบาลแห่งท้องที่ที่เล่นการพนันตามใบอนุญาต โดยกำหนดในกฎกระทรวงก็ได้

มาตรา 16 ทวิ ภาษีที่จะต้องเสียตามความในมาตรา 16 และเงินค่าธรรมเนียมตามความในมาตรา 17 นั้น ให้รัฐมนตรีเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้กำหนดตามสภาพแห่งท้องถิ่นได้

มาตรา 17 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นเจ้าหน้าที่รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวง ตั้งเจ้าพนักงานดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ กำหนดเงินค่าธรรมเนียม กำหนดเงื่อนไขในการเล่นพนัน และวางระเบียบเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

(ตามมติคณะรัฐมนตรี)

พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์

รัฐมนตรี

บัญชี ก.

1. หอย ก. ข.
2. โปป๋น
3. โปกำ
4. ถั่ว
5. แปกั่ว
6. จั๊ยยี
7. ตอแต้ม
8. เบี้ยโบก หรือคูคี หรืออีโจ้ง
9. ไพสามใบ
10. ไม้สามอัน
11. ซ้างงา หรือป้อก
12. ไม้ดำ ไม้แดง หรือปลาดำปลาแดง หรืออีคำอีแดง
13. อีโปงครอบ
14. กำตัด
15. ไม้หมุน หรือล้อหมุนทุก ๆ อย่าง
16. หัวโตหรือทายภาพ

17. การเล่นซึ่งมีการทรมานสัตว์ เช่น เอามิดหรือหนามผูก หรือวางยาเบื่อเมาให้ สัตว์ชนหรือต่อสู้กัน หรือสูมไฟบนหลังเต่าให้วิ่งแข่งกัน หรือการเล่นอื่น ๆ ซึ่งเป็นการทรมานสัตว์ อันมีลักษณะคล้ายกับที่ว่ามานี้

18. บิลเลียดรู ดีผี
19. โยนจิม
20. สี่เหลงลัก
21. ขลุ่ยขลิค
22. น้ำเต้าทุก ๆ อย่าง
23. ไฮโลว์
24. อีก็้อย
25. ปั้นแปะ
26. อีโปงซัด

บัญชี ข.

1. การเล่นต่าง ๆ ซึ่งให้สัตว์ต่อสู้หรือแข่งกัน เช่น ชนโค ชนไก่ กัดปลา แข่งม้า ฯลฯ นอกจากที่กล่าวไว้ในหมายเลข 17 แห่งบัญชี ก.

2. วิ่งวัวคน
3. ชกมวย มวยปล้ำ
4. แข่งเรือฟุง แข่งเรือลื้อ
5. ชู้รูป
6. โยนห่วง
7. โยนศตางค์หรือวัตถุใดๆ ลงในภาชนะต่างๆ
8. ตกเบ็ด
9. จับสลากโดยวิธีใดๆ
10. ยิงเป้า
11. ปาหน้าคน ปาสัตว์ หรือสิ่งใดๆ
12. เต้าข้ามด่าน
13. หมากแกว
14. หมากหัวแดง
15. ปิงโก

16. สลากกินแบ่ง สลากกินรวบหรือการเล่นอย่างใดที่เสี่ยงโชคให้เงินหรือประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้เล่นคนใดคนหนึ่ง

17. โตเตโลเซเตอร์ สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

18. สวีป สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

19. บู้กเมกิง สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

20. ขายสลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือสวีป ซึ่งไม่ได้ออกในประเทศไทย แต่ได้จัดให้มีขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายของประเทศที่จัดนั้น

21. ไฟนกระจอก ไฟต่อแค้น ไฟต่าง ๆ

22. ควด

23. บิลเลียด

24. ช็องอ้อย

พระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2482

มาตรา 2 ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 4 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นเจ้าหน้าที่รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2485

มาตรา 2 ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 4 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ 4) พุทธศักราช 2485

มาตรา 2 ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 5 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2490

มาตรา 4 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ 6) พ.ศ.2503

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากในขณะนี้ เทศบาลได้รับเงินปันส่วนรายได้จากการอนุญาตให้เล่นการพนันไว้น้อยมากโดยได้รับเพียง 10% ของอัตราค่าธรรมเนียมใบอนุญาตเท่านั้น และรายได้ของเทศบาลไม่เพียงพอแก่ภารกิจในอันที่จะบำรุงท้องถิ่น จึงควรเก็บภาษีการเล่นการพนัน หมายเลข 17, 18 และ 19 ในบัญชี ข. แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 เพิ่มขึ้น เพื่อให้เป็นรายได้แก่เทศบาล

พระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2504

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากปรากฏว่าได้มีการเล่นการพนันสลากกินรวบอันเป็นการผิดกฎหมายอยู่โดยแพร่หลายสมควรที่จะแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายให้ลงโทษหนักขึ้นเพื่อเป็นการปราบปราม

พระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2505

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดสิบห้าวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากมีผู้ขายขายสลากกินแบ่งที่ยังมิได้ออกรางวัลเกินกว่าราคาที่กำหนดไว้ในสลาก เป็นเหตุให้ประชาชนต้องซื้อสลาก ในราคาสูง และไม่อาจลงโทษแก่ผู้ขายได้ เพื่อเป็นทางป้องกันและปราบปรามจึงต้องออกกฎหมายเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้ขายขายสลากกินแบ่งที่ยังมิได้ออกรางวัลเกินกว่าราคาที่กำหนดไว้ในสลาก

ภาคผนวก ง.

หลักคำสอนศาสนาพุทธ

ศีลในระดับวินัย เรียกว่า คีหิวินัย พระธรรมปิฎก กล่าวถึงวินัยชาวพุทธ ที่จะต้องปฏิบัติเป็นมาตรฐาน ดังนี้คือ

กฎที่ 1: เว้นจากความชั่ว 14 ประการ คือ

1. กุศลกรรมบท 10 ได้แก่ ทางกาย 3 ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากความประพฤติดิฉินกาม ทางวาจา 4 ประการ คือ เว้นจากการกล่าวเท็จ เว้นจากการกล่าวส่อเสียด เว้นจากการกล่าวคำหยาบ และเว้นจากการกล่าวเพ้อเจ้อ ทางใจ 3 ประการ คือ เว้นจากความโลภ เว้นจากการพยาบาท และเว้นจากความหลงผิด

2. เว้นจากอกติ 4 คือ ลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะกลัว ลำเอียงเพราะเขลา

3. เว้นจากอบายมุข 6 คือ ไม่ดื่มของมึนเมาทุกชนิด ไม่เที่ยวกลางคืน ไม่เที่ยวดูกรรมหรสพต่าง ๆ ไม่เล่นการพนัน ไม่คบคนชั่ว เป็นมิตรและไม่เกียจคร้านทำงาน

บทบัญญัติในพุทธศาสนา ได้กำหนดให้การพนันจัดเป็น 1 ในอบายมุข 6 ประเภท ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของความเสื่อมและความหายนะให้แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ ได้แก่ อบายมุข 6 ประเภท

1. ดื่มน้ำเมา
2. เที่ยวกลางคืน
3. เที่ยวดูการละเล่น
4. เล่นการพนัน
5. คบคนชั่วเป็นมิตร
6. เกียจคร้านการทำงาน

4. ปฏิบัติตามทศ 6 เป็นต้น

กฎที่ 2 เตรียมทุนชีวิต 2 ด้าน คือ

ก. เลือกสรรคนที่จะเสวนา คบคนที่จะนำชีวิตไปในทางแห่งความเจริญและสร้างสรรค์ โดยหลักเว้นมิตรเทียม คบหามิตรแท้ คือ

1) รู้ทันมิตรเทียม 4 ประเภท คือ

(1) คนปอกดอก มีลักษณะ 4 คือ คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว, ขอมเสียน้อย โดยหวังเอามาก, ตัวมีภัย จึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน และคบเพื่อน เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์

(2) คนดีแต่พูด มีลักษณะ 4 คือ ดีแต่ใช้ของหมดแล้วมาปราศรัย, สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ไม่หาประโยชน์มิได้ และเมื่อเพื่อนมีกิจอย่างแต่เหตุขัดข้อง

(3) คนหัวประจบ มีลักษณะ 4 คือ จะทำชั่วก็เห็นด้วย, จะทำดีก็เห็นด้วย, ต่อหน้าสรรเสริญ และลับหลังนินทา

(4) คนชวนฉิบหาย มีลักษณะ 4 คือ คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา, คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน, คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น และคอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

2) รู้ถึงมิตรแท้ 4 ประเภท คือ

(1) มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ 4 คือ เพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน, เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน, เมื่อมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้ และมีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

(2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ 4 คือ บอกความลับแก่เพื่อน, รักษาความลับของเพื่อน, มีภัยอันตราย ไม่ละทิ้ง และแม้ชีวิตก็สละให้ได้

(3) มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ 4 คือ จะทำชั่วเสียหาย คอยห้ามปราม, แนะนำสนับสนุนให้ตั้งอยู่ในความดี, ให้ได้ฟัง ได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง และบอกทางสุขทางสวรรค์ให้

(4) มิตรมีใจรัก มีลักษณะ 4 คือ เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ, เพื่อนมีสุข พลอยยินดีด้วย, เขาดีเตือนเพื่อนช่วยยับยั้งแก้ไขและเขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

ข. จัดสรรทรัพย์ที่หามาได้ ด้วยสัมมาชีพ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขยันหมั่นทำงานเก็บออมทรัพย์ ดังสิ่งเก็บรวบรวมน้ำหวาน

ขั้นที่ 2 เมื่อทรัพย์มากมาย พึงวางแผนใช้จ่าย คือ

- แบ่ง 1 ส่วน เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว ดูแลคนเกี่ยวข้อง ทำความดี

- แบ่ง 2 ส่วน ใช้ทำหน้าที่การงานประกอบกิจการอาชีพ

- แบ่ง 3 ส่วน เก็บไว้เป็นหลักประกันชีวิตและกิจการคราวจำเป็น

กฎที่ 3: รักษาความสัมพันธ์ 4 ทิศ

ก. ทำทุกทิศให้เกษมสันต์ คือปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลที่สัมพันธ์กับตนให้ถูกต้องตามฐานะทั้ง 6 คือ

ทิศที่ 1 ทิศเบื้องหน้า ในฐานะบุตรพึงเคารพบิดามารดาและบิดามารดาพึงอนุเคราะห์บุตร

ทิศที่ 2 ทิศเบื้องขวา ในฐานะที่เป็นศิษย์พึงแสดงความเคารพอาจารย์ และอาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์

ทศที่ 3 ทศเบื้องหลัง ในฐานะที่เป็นสามีพึงให้เกียรติบำรุงภรรยา และภรรยาพึงอนุเคราะห์ตอบ

ทศที่ 4 ทศเบื้องซ้าย ในฐานะที่เป็นมิตรสหาย พึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย และมิตรสหายพึงอนุเคราะห์ตอบ

ทศที่ 5 ทศเบื้องล่าง ในฐานะที่เป็นนายจ้าง พึงบำรุงลูกน้องและลูกน้องพึงแสดงน้ำใจต่อนายจ้าง

ทศที่ 6 ทศเบื้องบน ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพนับถือต่อพระสงฆ์ และพระสงฆ์พึงอนุเคราะห์คฤหัสถ์

ข. เกื้อกูลกันประสานสังคม คือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมสร้างสรรค์สังคม ให้สงบสุขมั่นคงสามัคคีมีเอกภาพ ด้วยสังคหวัตถุ 4 คือ

- 1) ทาน คือ เผื่อแผ่แบ่งปัน
- 2) ปิยวาจา คือ พุควาจาไพเราะอ่อนหวาน
- 3) อัตถจริยา คือ ทำประโยชน์แก่สังคม บำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ
- 4) สมานัตตตา คือ ช่วยประสานสัมพันธ์

ภาคผนวก จ
การตีพิมพ์และการเผยแพร่ผลงานวิจัย

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
HATYAI UNIVERSITY

ขอแสดงความยินดีกับคุณบัณฑิตใจดีเพื่อแสดงว่า

นางดวงมณี ตันพันธุ์

ได้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขา ศึกษาศาสตร์ โดยได้ติดอันดับที่หนึ่งในสังคมไทย

ในการประชุมมหาดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ ๔
เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย

มอบให้ ณ วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖

(ดร.วิชิตวิชิต ตันยาศรีพันธ์ ตันยาศรีพันธ์)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยหาดใหญ่

หอยไต่ดินกับพื้นที่ในสังคมไทย

ดวงกมล ดีพันธุ์^{1*} และ อูทิศ สังขรัตน์²

^{1*}นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนมานุษยและสังคม

²อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

การเล่นหอยอยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านานนับร้อยปีจนกลายเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยก็ว่าได้ แรกเริ่มการเล่นหอยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เรียกว่า การเล่นหอย ก ข มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาเศรษฐกิจการเงินฝืดเคือง ผลการดำเนินการจัดตั้งโรงหอย ก ข พบว่านอกจากจะเป็นการดึงเงินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทำให้สามารถแก้ปัญหาการเงินฝืดเคือง นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดเงินรายได้แผ่นดินจำนวนมากจากการเก็บภาษีอากรโรงหอย หากแต่การเล่นหอยกลับส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย ได้แก่ การปล้นชิง ชิงทรัพย์ และการไม่สนใจประกอบอาชีพหวังพึ่งโชคชะตาคลั่งคลุ้มความร่ำรวยจากการลูกหอย เป็นต้น รัฐจึงเข้ามากำกับดูแลการเล่นหอยเพื่อมิให้ประชาชนมัวเมาอยู่กับการเล่นหอยทำให้ปริมาณโรงหอยที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีไม่เพียงพอต่อความต้องการเล่นของผู้เล่นนำไปสู่การลักลอบจัดตั้งโรงหอยเถื่อนและการลักลอบเล่นหอยเถื่อนซึ่งถือเป็นจุดกำเนิดของการเล่นหอยเถื่อนหรือการเล่นหอยไต่ดิน ในประเทศไทย ส่งผลทำให้ประชาชนมัวเมาและลุ่มหลงอยู่กับการเล่นหอย อีกทั้งยังเกิดการรั่วไหลเงินรายได้ที่รัฐควรได้จากภาษีอากรโรงหอยรัฐไปสูโรงหอยเถื่อน

ผลประโยชน์จากการเล่นหอยอันเป็นเม็ดเงินมหาศาลดังกล่าวเป็นสิ่งดึงดูดใจให้ทั้งรัฐ กลุ่มนายทุน และผู้เล่นหอยเข้ามาสู่วงจรการเล่นหอยทั้งโดยถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย จนจบจนปัจจุบันเมื่อยกเลิกการเล่นหอย ก ข เปลี่ยนมาเป็นการออกสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือลอตเตอรี่ซึ่งดำเนินการโดยสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พบว่าการดำเนินงานของสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลก่อให้เกิดรายได้แผ่นดินซึ่งเป็นเงินทุนสำคัญที่รัฐนำมาใช้ในกิจการสาธารณะกุศลต่าง ๆ ของประเทศ ดังนั้นเพื่อให้เกิดสิทธิและความชอบธรรมในการเข้าครอบครองและแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหอยแต่เพียงผู้เดียวอย่างสมบูรณ์ รัฐได้ใช้กระบวนการก่อรูปวาทกรรมผ่านบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ กฎหมาย และหลักศีลธรรมคำสอนเพื่อเข้าครอบครองพื้นที่ทางความคิด สถาปนาตนเองเป็นวาทกรรมหลัก คือ “วาทกรรมหอยรัฐบาล” ขณะเดียวกันก็ทำการประทับตราผู้ไร้อำนาจให้ตรึงอยู่กับวาทกรรมรอง คือ “วาทกรรมหอยไต่ดิน” หอยไต่ดินจึงถูกกีดกัน กดทับ เบียดขับให้ไร้โอกาส และช่องทางในการเข้าแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหอยอย่างถูกต้องตามกฎหมายและได้รับการยอมรับจากสังคมอาศัยหลบซ่อนตัวตนอยู่เพียงพื้นที่ในมุมมืดของสังคมไทยด้วยสภาพความจริงที่รัฐสร้างขึ้นในฐานะการเป็นการเล่นผิดกฎหมาย และหลักศีลธรรมคำสอน

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยให้เห็นปฏิบัติการความรุนแรงที่รัฐซึ่งเป็นผู้ถือครองอำนาจได้กระทำต่อผู้ไร้อำนาจหวังผลในการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด ครอบครองเป็นเจ้าของวาทกรรมหลัก “วาทกรรมหอยรัฐบาล” ขณะเดียวกันก็ทำการเบียดขับผู้ไร้อำนาจไปสู่การเป็นชายขอบตรึงอยู่กับวาทกรรมรอง คือ “วาทกรรมหอยไต่ดิน” อีกทั้งได้อธิบายถึงความเปราะบาง สภาพการดำรงอยู่ และการดิ้นรนแสวงหาตำแหน่งแห่งที่ของหอยไต่ดินในสังคมไทยโดยการคลี่คลายให้เห็นปฏิบัติการของหอยไต่ดินในการต่อต้าน โต้ตอบ ปฏิเสธสภาพความจริงที่ถูกประทับตราในฐานะการเล่นผิดทั้งกฎหมายและหลักศีลธรรมคำสอนโดยการเคลื่อนเปลี่ยนแปลงไปตลอดลักษณะ และเลือกแสดงตัวตนผ่านพื้นที่ใหม่ที่หอยไต่ดินได้สร้างขึ้น เรียกว่า พื้นที่ที่สามในมุมมืดของสังคมไทย

คำสำคัญ: วาทกรรมหอยรัฐบาล, วาทกรรมหอยไต่ดิน, พื้นที่มุมมืด, พื้นที่มุมสลับ

การนำเสนอผลงานภาคบรรยาย

สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

กลุ่มที่ 2 : ห้อง U-210

ประธาน : รองศาสตราจารย์พลุ สัตถาภรณ์

เลขานุการ : อาจารย์นิตยา ศรีพุด

13.00 – 13.15	การอนุรักษ์ และการพัฒนาความรู้ งานควตอง ชุมชนวัดพวกแต้ม
อำเภอเมืองเชียงใหม่
โดย รัตนะ ภู่วาสดี	(424)
13.15 – 13.30	การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิม
ในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง
โดย ปรีชาชาญ แก้วนุ้ย	(427)
13.30 - 13.45	กระบวนการการจัดการหุ่นละครเล็กโจหลุยส์เพื่อการพัฒนาและสืบทอดเจตนารมณ์
ในโรงเรียนเขต จังหวัดเชียงใหม่
โดย ฉฎาภา อินทกุล	(428)
13.45 - 14.00	ห่วยใต้ดินกับพื้นที่ในสังคมไทย
โดย ดวงกมล ตีพันธ์ุ์	(429)
14.00 - 14.15	การมีส่วนร่วมในการบริหารองค์การเกษตรกรในอนาคตแห่งประเทศไทย
ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กรณีศึกษา
วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสงขลา พัทลุง สตูล
โดย สุพจน์ มณีโชติ	(431)
14.15 - 14.30	แรงจูงใจและคุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต 3
(ภาคใต้)
โดย ภนิดา พลเพชร	(433)
14.30 - 14.45	พักรับประทานอาหารว่าง	
14.45 - 15.00	การศึกษาความฉลาดทางอารมณ์กับความพึงพอใจในการทำงานของพนักงาน
บริษัท ABC จำกัด จังหวัดสงขลา
โดย กันต์ธรมน สุขกระจ่าง	(434)
15.00 - 15.15	ลาวปลัดถิ่น: การกลายเป็นแรงงานข้ามแดนในพื้นที่จังหวัดสงขลา
โดย อภิชาติ สุวรรณรัตน์	(435)

บทนำ

การเล่นหอยในประเทศไทยได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน ส่งผ่านมากับการค้าค้าขายระหว่างประเทศ (นันทวัฒน์ บรมานันท์ 2554) [ออนไลน์] แพร่เข้ามาครั้งแรกสมัยรัชกาลที่ 3 เรียกว่า หอย ก ข มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจฝืดเคือง รัชกาลที่ 3 จึงมีพระราชดำริให้จัดตั้ง โรงหอยขึ้นเพื่อกระตุ้นให้คนนำเงินออกมาใช้จ่ายในการเล่นหอยเป็นการดึงเงินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งผลพลอยได้จากการจัดตั้ง โรงหอยของรัฐบาลจะสามารถดึงเงินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแล้วนั้นยังก่อให้เกิดรายได้จากการเรียกเก็บภาษีอากร โรงหอยทำให้เกิดเงินรายได้เข้าสู่รัฐอีกทางหนึ่ง (ประยุทธ์ สิทธิพันธ์ 2524) [ออนไลน์] ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ประกาศยกเลิกการเล่นหอย ก ข เปลี่ยนเป็นการเล่นลอตเตอรี่รัฐบาลแทนซึ่งมีรูปแบบและวิธีการเล่นเปลี่ยนจากเดิม ที่เป็นการเล่นทายตัวอักษรมาเป็นการเล่นทายตัวเลข ได้รับความนิยมเล่นจากประชาชนเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดเงินรายได้แผ่นดินมหาศาล (นันทวัฒน์ บรมานันท์ 2554, 30) [ออนไลน์] จำนวนเงินดังกล่าวได้กลายเป็นสิ่งดึงดูดใจรัฐบาล นายทุน และบุคคลทั่วไปเข้ามาสู่วงการการเล่นหอยในฐานะนายทุน ผู้ค้า และผู้เล่น ทั้งที่เป็นการค้า/การเล่นอย่างถูกกฎหมายและการค้า/การเล่นอย่างผิดกฎหมาย จากการที่การเล่นหอยถูกประเมิน ดีค่าออกมาเป็นตัวเงิน และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่งผลให้รัฐซึ่งเป็นผู้ถือครองอำนาจกระทำการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิและความชอบธรรมเพื่อเข้ายึดครองแสวงหาประโยชน์จากการเล่นหอยภายใต้การยอมรับอย่างกว้างขวาง การสร้าง วาทกรรมจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญอีกแนวทางหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ โดยมีกระบวนกรอย่างที่เป็นกระบวนกร ที่เรียกว่า การก่อรูปทางวาทกรรม ตามแนวคิดของ ฟูโก (Michel Foucault) นั้น ได้นำเสนอไว้ว่า วาทกรรม หมายถึง ระบบและกระบวนกรในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้/ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรงสิ่งๆ ที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันก็ทำการเก็บกด/ปิดกั้นมิให้เอกลักษณ์และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้นหรือไม่ก็ทำให้เอกลักษณ์และความหมายของบางสิ่งเลือนหายไปพร้อมๆ กันด้วย (Michel Foucault 1981, 47-78 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2554) นอกจากนี้ในขั้นตอนของกระบวนกรก่อรูปวาทกรรมนั้นปฏิบัติการของวาทกรรมจะทำการขับเคลื่อนให้เกิดการสร้างพรหมแดนในการแยกแยะความคิดไปสู่การกีดกัน/เบียดขับสรรพสิ่งคู่ตรงข้ามไปอยู่ในสถานะความเป็นอื่นหรือความเป็นชายขอบ (อนันท์ กาญจนพันธุ์ 2555. 54-61)

การศึกษาปรากฏการณ์การเล่นหอยในสังคมไทยผ่านแนวคิดเรื่องวาทกรรม จึงเป็นความพยายามของผู้ศึกษาที่แสดงให้เห็นความเป็นมา สภาพการดำรงอยู่ และการดิ้นรนแสวงหาตำแหน่งแห่งที่ของหอยใต้ดินในสังคมไทย อีกทั้งยังเผยให้เห็นถึงการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดในการครอบครองความรู้/ความจริงอันนำไปสู่การเป็นที่ยอมรับในวงกว้างระหว่างผู้ถือครองอำนาจในการเป็นเจ้าของวาทกรรมหลักคือ “วาทกรรมหอยรัฐบาล” และผู้ไร้อำนาจที่ถูกกีดกัน/เบียดขับสู่การถูกตรึงอยู่กับวาทกรรมรองคือ “วาทกรรมหอยใต้ดิน” เป้าหมายการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการสำรวจหารูปแบบวิธีการที่หอยใต้ดินได้กระทำมาได้ตอบเพื่อต่อต้าน ปฏิเสธสภาพความจริงที่ถูกประทับตราไว้ในฐานะ “การพนันเถื่อน” ด้วยวิธีการวิเคราะห์วาทกรรม และวิธีการธรรมเนียมปฏิบัติแบบชาติพันธุ์พรรณนา (ethnography) คือ การพรรณนาความ การตีความเกี่ยวกับกลุ่ม ระบบสังคม และวัฒนธรรม จากเอกสาร และบุคคลผู้มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับหอยใต้ดิน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพื้นที่และการดำรงอยู่ของหอยใต้ดิน

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด**วาทกรรม**

มิเชล ฟูโก (Michal Foucault) (1981) เสนอว่า วาทกรรม หมายถึง ระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้/ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่ และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันก็ทำการเก็บกด/ปิดกั้นมิให้เอกลักษณ์และความหมาย ของบางอย่างเกิดขึ้นหรือไม่ก็ทำให้เอกลักษณ์และความหมายของบางสิ่งเลือนหายไปพร้อมๆ กันด้วย

ความเป็นชายขอบ

อนันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) เสนอว่า วาทกรรมจะทำการขับเคลื่อนให้เกิดการสร้างพรมแดนการแยกแยะความคิดไปสู่การกีดกัน/เบียดขับสรรพสิ่งคู่ตรงข้ามไปอยู่ในสถานะความเป็นอื่นหรือความเป็นชายขอบ

การเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์

อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546) เสนอว่าการเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่ปัจเจกต่อรอง ตั้งคำถาม หรือปฏิเสธตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่ถูกยึดเหนี่ยวให้ การปฏิเสธไม่จำเป็นต้องหมายถึง การต่อต้านตรงๆ หรือการสร้างอัตลักษณ์ตรงข้ามขึ้นมา หากบางทีเป็นการเล่นกับจิตจำกัดที่ถูกตีกรอบไว้โดยการเลือกนัยยะของความหมายใหม่ขึ้นมาแทนก็ได้

พื้นที่

อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546) เสนอว่า จากแนวคิดเรื่องมโนทัศน์การต่อต้านตามแนวคิดหลังสมัยใหม่ มุมมองการเมืองของการกีดกันมิได้จำกัดกรอบการเบียดขับให้มองไม่เห็น, อยู่เพียงในมุมมืด หรือเป็นพื้นที่เพียงชายขอบเสมอไป หากเมื่ออำนาจมีการเลื่อนไหลได้ตั้งนัยอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อการต่อต้านอำนาจจึงเป็นอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลได้เช่นกัน การศึกษาอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลจึงพิจารณาผ่านแนวคิดพื้นที่ที่สามที่การต่อต้านก้าวข้ามพ้นการคิดแบบแบ่งขั้วตรงข้าม ปฏิเสธที่จะหยุดนิ่งหรือลงหลักปักรากกับอัตลักษณ์ได้อย่างตายตัว พื้นที่ในที่นี้จึงไม่จำเป็นต้องอยู่นอกพื้นที่ไปจากพื้นที่ของอำนาจและการกดขี่

วิธีดำเนินการวิจัย

มิติที่หนึ่ง วิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งประวัติศาสตร์ ข้อบัญญัติทางกฎหมาย หลักศีลธรรมคำสอน เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นรูปแบบของวิธีการและกระบวนการของการสร้างภาพความจริง การสร้างภาพลักษณ์คู่ตรงข้ามระหว่างภาพความจริงด้านบวกของหอยรัฐบาลกับภาพความจริงด้านลบของหอยใต้ดิน ซึ่งเป็นการจำแนกแยกแยะให้เห็นความแตกต่างและการให้ค่าที่ไม่เท่าเทียมกันทำให้เกิดการกลายเป็นชายขอบของหอยใต้ดิน เผยให้เห็นอำนาจและความรุนแรงที่รัฐกระทำต่อผู้ไร้อำนาจ

มิติที่สอง วิเคราะห์รูปแบบและวิธีการที่หอยใต้ดิน ได้กระทำการต่อต้านการถูกประทับตรา เบียดขับสู่การเป็นชายขอบ และกระบวนการของการเคลื่อนเปลี่ยน/เลื่อนไหลอัตลักษณ์ การคามเกี่ยวข้องทับซ้อนของอัตลักษณ์

ปัจเจกและอัตลักษณ์ทางสังคมอันเป็นปฏิบัติการที่ห้วยไต่ดินได้กระทำการต่อต้าน ปฏิเสธภาพความจริงที่รัฐกำหนดให้ โดยการสร้างนิยามความหมายและภาพความจริงใหม่ รวมไปถึงการเลือกพื้นที่ใหม่เพื่อเป็นเวทีของการแสดงตัวตนของห้วยไต่ดิน ซึ่งใช้การศึกษาจากเอกสาร และแลกเปลี่ยนสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับผู้เกี่ยวข้องกับห้วยไต่ดิน

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาภายใต้การใช้อำนาจและความรุนแรงของรัฐในการเข้ายึดครองวาทกรรมหลัก รัฐได้ปฏิบัติการอย่างเป็นทางการ ที่เรียกว่า “การก่อรูปวาทกรรม” ผ่านเครื่องมือต่างๆ ได้แก่ การบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ , กฎหมาย และหลักศีลธรรมคำสอน สรุปลงสาระสำคัญได้ดังนี้

ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของการเล่นหอยในประเทศไทยนั้น ภาพความจริงของการเล่นหอยรัฐบาลได้ถูกสร้างภาพให้กลายเป็นการเล่นเสี่ยงทายที่มีคุณประโยชน์คุณูปการแก่ประเทศชาติ ดังเช่น การจัดตั้งโรงเรียนรัฐเพื่อเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชาติและเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของรัฐในการดำเนินกิจการสาธารณะกุศลต่างๆ ทั้งการแพทย์ การสาธารณสุข การศึกษา การกีฬา การทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ ภาพความจริงที่รัฐสร้างขึ้นได้ทำให้เกิดการบิดเบือนภาพความจริงของการเล่นหอยอันมีผลนำมาซึ่งการมอมเมาประชาชนให้ลุ่มหลงอยู่กับการเล่นเสี่ยงโชค

การตรากฎหมายพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 และพระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พุทธศักราช 2517 มีการระบุถึงหนี้สินที่เกิดขึ้นจากการเล่นลอตเตอรี่ของรัฐว่าเป็นหนี้สินที่สามารถเรียกร้องให้มีการชดใช้คืนได้ตามกฎหมาย เนื้อหาดังกล่าวของกฎหมายที่มีการตราไว้ถือเป็นการให้การรับรองการเล่นหอยรัฐบาลหรือลอตเตอรี่ว่าเป็นสิ่งถูกกฎหมายโดยรัฐและศาลยุติธรรมทำให้ประชาชนคุ้นชินกับการเล่นการพนันว่าเป็นสิ่งที่เล่นได้ไม่ผิดกฎหมาย

หลักศีลธรรมคำสอนพบว่ามีการนำเสนอภาพความจริงของการเล่นหอยรัฐบาลหรือลอตเตอรี่ของรัฐว่าเป็นการหาเงินรายได้เพื่อการนำไปใช้ในการทำนุบำรุงกิจการงานสาธารณะกุศลทำให้ผู้เล่นหอยรัฐบาลนอกจากจะได้เล่นเสี่ยงทายเพื่อความสนุกสนานเสี่ยงโชคแล้วยังเป็นการช่วยระดมเงินทุนเพื่อช่วยเหลือกิจการงานสาธารณะกุศลของรัฐในการพัฒนาประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนทางศาสนาของศาสนาพุทธที่สอนให้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ดังนั้นการเล่นการพนันเพื่อช่วยเหลือกิจการงานกุศลจึงเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับจากสังคมไทยเช่นกัน

ในขณะที่การเล่นหอยไต่ดินกลับถูกประทับตราด้วยการเป็นการเล่นเสี่ยงทายที่ผิดตั้งแต่ครั้งประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าถึงภาพของการเป็นการพนันเถื่อน ผิดกฎหมาย มอมเมาผู้คน ต้องอยู่อย่างหลบซ่อน ในมุมมืดมาตลอด จวบจนปัจจุบันห้วยไต่ดิน ได้เคลื่อนเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเองทั้ง โดยการกำหนดรูปแบบวิธีการเล่นที่อิงอยู่กับการเล่นหอยรัฐบาลทำให้ผู้คนคุ้นชินภาพของการเล่นหอยรัฐบาลก็คุ้นชินการเล่นหอยไต่ดินไปด้วย การเปลี่ยนตัวเองไปสู่การเป็นความหวังโอกาสชีวิตใหม่ของทั้งผู้ค้าและผู้เล่นทำให้สามารถหารายได้ยกฐานะตนเองมาสู่การเป็นผู้มีรายได้เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคม อีกทั้งยังมีการรวมกลุ่มที่เป็นเครือข่ายสังคมผ่านการสร้างเครือข่ายทางการเมือง, การสร้างเครือข่ายงานบุญ และการสร้างเครือข่ายนักเสี่ยงโชค สิ่งต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นปฏิบัติการของการเคลื่อนเปลี่ยนอัตลักษณ์และการเลือกพื้นที่ใหม่ที่ห้วยไต่ดินใช้เป็นเวทีแสดงตัวตนใหม่ในสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ

เมื่อก้าวถึงเรื่องราวของการใช้อำนาจและการเข้ากระทำความรุนแรงในสังคมไทย ผู้คนมักนึกถึงภาพของการเข้ากระทำความรุนแรงต่อร่างกาย ทั้งการทำร้ายร่างกาย การข่มขู่ และการฆ่าฟัน เป็นต้น หากแต่ยังพบว่าการใช้อำนาจและการกระทำความรุนแรงที่แฝงซ่อนอยู่ ปฏิบัติการดังกล่าวเป็นไปเพื่อการถือครองอำนาจ สิทธิ และความชอบธรรมในการกระทำการต่าง ๆ ต่อทั้งทรัพยากรและผู้คนผ่านการช่วงชิงการเป็นผู้ครอบครองพื้นที่ทางความคิด ดังนั้นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาต้องศึกษาให้ครอบคลุมทุกมิติให้เกิดความเข้าใจถึงสิ่งที่ปรากฏทั้งในระดับพื้นผิวเบื้องต้นและในระดับลึกเบื้องหลังของปรากฏการณ์ทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร. 2554. วาทกรรมการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 5 สำนักพิมพ์วิภาษา: กรุงเทพฯ
- นันทวัฒน์ บรรมานันท์. 2554. กฎหมายเกี่ยวกับการพนันในประเทศไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. <http://www.gamblingsstudy-th.org/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2556)
- ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. 2524. พระราชประเพณีและประเพณีชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : ปรทัศน์ศาสตร์. ม.ป.ท. <http://www.library.bu.ac.th/> (สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2555)
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. 2543. “พื้นที่” ในทฤษฎีสังคมศาสตร์. วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 12:92-101
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. 2546. อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งแรก. โรงพิมพ์ไทเกอร์ พรินติ้ง: กรุงเทพฯ.
- อนันท์ กาญจนพันธุ์. 2555. มิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา. พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล นางสาวดวงกมล ดีพันธ์

รหัสนักศึกษา 5411121010

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2542

ทุนการศึกษา

ได้รับทุนจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คือ ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ ประจำปีงบประมาณ 2556

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน/การเผยแพร่ในการประชุมวิชาการ

ดวงกมล ดีพันธ์ และอุทิศ สังขรัตน์. 2556. “หอยได้ดินในพื้นที่สังคมไทย” ในการประชุมมหาดใหญ่ วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2556. วันที่ 10 พฤษภาคม 2556 มหาวิทยาลัยหาดใหญ่. หน้า 181-182. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.